

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

Inesė Ratnikaitė

KATALIKIŠKAS AUKLĖJIMAS ŠEIMYNOJE KAIP SOCIALINIS PEDAGOGINIS FENOMENAS

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, edukologija (07 S)

Šiauliai, 2011

Disertacija rengta 2006–2011 metais Šiaulių universitete

Mokslinis vadovas:

prof. habil. dr. Juozas Vytautas Uzdila (Vilniaus pedagoginis universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07 S)

TURINYS

IVADAS	4
1. KATALIKIŠKAS AUKLĖJIMAS ŠEIMYNOJE: TEORINIS ASPEKTAS	15
1.1. Bešeimių vaikų globa ir auklėjimas	15
1.1.1. Netektį šeimoje patyrusių vaikų psichosocialinė raida	15
1.1.2. Bešeimių vaikų auklėjimo idėjos ir jų praktinis taikymas	21
1.1.3. Šeimyna kaip globos institucija	25
1.2. Katalikiško auklėjimo šeimynoje metodologinis pagrindas	31
1.2.1. Dievo tikėjimas kaip parama ir apsauga	31
1.2.2. Katalikiškas auklėjimas namų bažnyčioje	33
1.2.3. Katalikiško auklėjimo šeimynoje pedagoginės gairės	43
2. VAIKŲ KATALIKIŠKO AUKLĖJIMO ŠEIMYNOJE TYRIMO PROBLEMIŠKUMAS IR REALIZAVIMO RELEVANTIŠKUMAS	49
2.1. Katalikiško auklėjimo šeimynoje tyrimas pagrindimas	49
2.2. Projekcinių asmenybės tyrimo metodų taikymas	53
2.3. Respondentų kodavimo sistema	56
3. KATALIKIŠKO AUKLĖJIMO ŠEIMYNOJE EMPIRINIS TYRIMAS	59
3.1. Šeimyna globėjų patirties ir vaikų savijautos požiūriu	59
3.1.1. Šeimynos fenomenas: globėjų ir vaikų sąmonės vaizdas	59
3.1.2. Presocializacijos įveika ir tolesnis auklėjimo vyksmas	66
3.1.3. Asmeninę globotinių brandą sąlygojantis auklėjimas	71
3.2. Katalikiško auklėjimo šeimynoje pasiekimai	76
3.2.1. Šeimynos religingumas kaip globojamų vaikų auklėjimo prielaida ...	76
3.2.2. Katalikišką auklėjimą stiprinanti / silpninanti šeimynos struktūra	93
3.2.3. Katalikiško auklėjimo šeimynose pasiekimų vertinimas	103
IŠVADOS	112
REKOMENDACIJOS	117
LITERATŪRA	118
PRIEDAI	125

Mokslinė problema ir jos aktualumas. Lietuvoje įgyvendinama socialinė globa aprėpia palyginti didelį vaikų skaičių. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2009 m. pabaigoje globos namuose gyveno 4,9 tūkst. vaikų, tėvų globos tais pačiais metais neteko 2,2 tūkst. vaikų, 2010 m. vaikų globos namuose buvo apgyvendinta 1,3 tūkst. vaikų (Socialinės paslaugos 2009 m., 2010, p. 1). Tame pačiame dokumente teigiama, jog tik dešimtadalis šių vaikų yra našlaičiai. Kiti globos namuose gyvena dėl įvairių problemų šeimose. Kasmet dėl tėvų nesirūpinimo (nepriežiūros ir auklėjimo apleistumo) daugybei vaikų nustatoma savotiška diagnozė: reikalinga tokia pagalba, kuri ištaisytų patirtas skriaudas ir sudarytų tinkamas sąlygas pozityviajai socializacijai ir asmenybės psichosocialinei raidai. Ištyrusi vaikų globos ir rūpybos mūsų šalyje tendencijas, L. Žalimienė teigia, kad per 40 proc. tėvų globos netekusių vaikų nusiunčiami į juos globoti sutikusias šeimas, 56 proc. – į globos institucijas, o 4 proc. – į šeimynas (Žalimienė, 2007, p. 21).

Šeimynų steigimo būtinybės idėja Lietuvoje siejama su 1989 m. lapkričio 20 d. ratifikuota *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija*. Preambulės teiginys „vaikas visapusiskai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą“ paskatino ieškoti naujų globos formų, teikiančių tėvų globos netekusiems vaikams galimybes augti šeimos aplinkoje. Sukurta bei įsteigta nauja socialinė globos institucija – šeimyniniai vaikų namai, vėliau globėjų prašymu pavadinti šeimynomis. Pagrindinė šeimynos idėja – šeima, jos tėvai, rūpestingai auklėjantys savo vaikus, priima į savo namus globos netekusius vaikus ir su meile jais rūpinasi. Šeimoje globojami vaikai gali augti ir bręsti laimės, meilės ir supratimo aplinkoje. Šeimos sąlygas, pageidautinas vaiko raidai, konstatavo V. Aramavičiūtė (1978), J. Vabalas–Gudaitis (1983), Vydūnas (1990), A. Maceina (1990), S. Šalkauskis (1992), J. Laužikas (1993) ir kt.

Taigi, šeima, auginanti ar jau išauginusi savo vaikus, priglaudžia giminystės ryšiais su jos nariais nesusijusius vaikus (bešeimius: našlaičius bei turinčius tėvus, bet likusius be jų globos, socialiai apleistus) ir įstatymų bei kitų teisės aktų reglamentuojama tvarka išsipareigoja jais rūpintis, lavinti jų socialinį elgesį, užsiimti jų pasaulėžiūros, moralinių nuostatų, vertybinės orientacijos keitimo(si) procesu. Abu ar vienas iš sutuoktinių (šeimos tėvai ar vienas iš jų) tampa priimtu į šeimą vaikų laikinuoju globėju ir auklėtoju iki pilnametystės. Vaikus globojanti šeima, tapusi palyginti didele socialine santalka, pradeda vykdyti dar ir šeimynos funkcijas. Šeimynose globėjai atlieka būdingą socialinio darbo praktikos vaidmenį (vykdo globojamų vaikų socializaciją ir resocializaciją, moko juos prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų, laipsniškai siekia pašalinti asocialius jų įgūdžius ir įpročius, moko įveikti stresą ir gebėti tvarkytis naujame sambūryje pagal šeimoje ir bendruomenėje priimtinas normas) ir kartu tikslingai bei sistemingai ugdomąją veiklą siekia prisidėti prie globotinių asmenybės vystymosi.

Lietuvoje sukurtos šeimynos palyginti nauja vaikų globos institucija, atliekanti visuomenėje savotiško socialinio ir pedagoginio eksperimento vaidmenį ir todėl reikalaujanti mokslinio įvertinimo. Iki šiol nepavyko rasti tokių disertacinių darbų, tiriančių

šeimynas, jose globojamų vaikų ugdymą koku nors reikšmingu aspektu.

Auklėjimo šeimoje klausimus nuodugnai nagrinėjo J. V. Uzdila (1993, 2001), Z. Bajoriūnas (1994), A. Miškinis (2003). Įžvalgomis, pedagogine mintimi aktualūs tarpukario šeimos pedagogų – M. Pečkauskaitės (2006), O. Norušytės-Janušauskienės-Januševičienės (2008), D. Petrutytės (1993) darbai. Panašūs auklėjimo klausimai nagrinėjami užsienio autorių, žinomiausi jų – B. Spokas (1992), H. G. Ginott (1999), Y. Lamontagne (1999), D. M. Jacobs (2001), R. Campbell (2005, 2008), G. Chapman (2008), J. Gray (2010) ir kiti.

Tačiau šeimynoje auklėjimas sąlygojamas daugelio įprastai šeimai nebūdingų veiksnių, pagrindiniai jų – pedagoginis apleistumas, šiurkščios auklėjimo klaidos, ryškūs emocijų ir elgesio sutrikimai, nesaugumo jausmas ir kt. Šeimynoje tenka spręsti daugelį bešeimiams vaikams būdingų problemų, kurios daugiausia nagrinėjamos socialinės pedagogikos ir socialinės psichologijos darbuose (Daulenskienė, 1998; Radzevičienė, Gudonis, Virbalienė, 2005; Radzevičienė, 2006; Juodeikaitė, 2009). Bešeimių vaikų ugdymo klausimais darbų nedaug. Lietuvoje bene vienintelė R. Braslauskienė (2000) socialiniu ir psichologiniu aspektais analizavo bešeimių vaikų ugdymo ypatumus globos institucijose. Nepalyginamai gausesnė mokslinė literatūra, skirta socializacijos vyksmui vaikystėje (Juodaitytė, 2003a), pozityviajai socializacijai (Kvieskienė, 2005), šeimoje netektį patyrusių vaikų socializacijai (Butvilas, 2008), vaikų socialinės globos kokybei (Žalimienė, 2007), vaiko teisių apsaugai (Sakalauskas, 2000).

Apžvelgiant vaikų globai ir jos kokybei skirtą literatūrą, krinta į akis tai, kad nėra nagrinėjamas vaikų religinio auklėjimo klausimas. Kad vaikams suteikta globa (rūpyba) juos išgelbsti iš skurdo – nekvestionuojama tiesa. Kas kita – jų vadavimas iš dvasinio skurdo. Už konkretų žinojimą, kad nuo šiol bus sotus ir aprengtas, daug svarbesnis kitas žinojimas – kad tolesnis gyvenimas nebus tuščias. „Tik būnant tikram ateitimi kaip pozityvia tikrove, – teigia popiežius Benediktas XVI, – dabartis pasirodo esanti verta gyventi“ (Benediktas XVI, 2008, p. 4). Visuomenės ir auklėjimo tikroji klaida yra vadovavimasis materialistine nuostata, kad visas skurdo sukeltas pasekmės gali pašalinti ekonominės sąlygos. Šioji klaida gali brautis ir į šeimynas. Net ir globėjų dovanota bešeimiams vaikams meilė viena pati jų gyvenimo kaip egzistencinio klausimo neišsprendžia. Egzistencinę prasmę gali suteikti globą lydintis aukštesnio pašaukimo ieškojimas, atvertis idealams kaip naujiems dvasinio gyvenimo horizontams, duodantiems tvirtą kryptį. Giliai tikinti šeima turi tobulesnio gyvenimo viltį ir, priėmusi „sve-timus“ vaikus, vadovaujasi krikščionišku nusiteikimu: šventumo linkmė – tai, kas gali jiems tapti aukštesnio pašaukimo dalyku.

Katalikiško auklėjimo vertė atsispindi nūdienos lietuviškosios familistikos darbuose (Uzdila, 1993, 2001; Bajoriūnas, 1994; Grucė, 1994; Rupšienė, 2001; Miškinis, 2003). Vienas ryškiausių tarpukario religinės pedagogikos atstovų J. Gutauskas (1953) teigė: „Pedagogikos istorija nežino nė vieno tikrai didelio pedagogo, kuris nebūtų vertinęs religijos, kaip nepaprastai svarbaus veiksnio auklėjimo darbe, kuris būtų teigęs, kad vaikas religijos neturi arba kad religinis auklėjimas jam būtų kenksmingas“ (Gutauskas, 1953, p. 81). „Pedagogikos istorija, kurioje netrūksta ir pačių netikėčiausių

eksperimentų, – rašo K. Miškinis, – rodo, kad nėra geresnio dorovinio auklėjimo pagrindų, kaip religinis mokymas ir auklėjimas” (Miškinis, 2003, p. 18). H. Fink pabrėžia, jog „kiekviena auklėjimo sritis giluminiais ryšiais yra susijusi su religingumu“ (Fink, 1998a, p. 14). Aptardamas dviejų tarpusavyje konfrontuojančių kultūrų (gyvybės ir mirties) skiriamuosius bruožus, E. Danilevičius aptaria pagrindinius jaunimo pastoracijos uždavinius – stiprinti tikėjimo ir gyvensenos darną, patraukliai perteikti Katalikų bažnyčios mokymą apie santuoką ir šeimą, padaryti šį mokymą kiekvienam jaunam, o ypač nuo bažnytinio gyvenimo nutolusiam žmogui, prieinamą (Danilevičius, 2004, p. 54–55).

Religinis ugdymas, pasak S. Šalkauskio, gali būti suskirstytas pagal ugdomojo veikimo rūšis: religinį auginimą – globojimą (palankių sąlygų religiniams nusiteikimams sudarymą), religinį lavinimą (vedantį ugdytinį aukštynei pasitelkus religines vertybes) ir religinį auklėjimą (formuojantį religinę dorinę asmenybę) (Šalkauskis, 2002, p. 285–286). Religinio auklėjimo įgyvendinimas konkrečioje socialinėje aplinkoje – šeimynoje ypač subtilus klausimas dėl galimybės disponuoti laisva valia, paklusti sąžinės balsui. Pripažįstant, kad auklėjimas – toks procesas, kai vyksta formavimas(is) asmens santykių su socialine aplinka, veikla ir jos formomis, pačiu savimi, svarbu pabrėžti dar ir jo esmę, kurią sudaro „ugdamos pažiūros ir įsitikinimai, dorybės ir geri charakterio bruožai“ (Jovaiša, 2007, p. 30). Auklėjimas religingoje šeimoje, vykdančioje dar ir šeimynos funkcijas, – tai tikslingas, kryptingas ir sistemingas ugdomasis veikimas, atliekamas globėjų (-o), siekiančių formuoti globojamų vaikų religines pažiūras, atliepti jų nusiteikimus ir išgyvenimus, religinio veiklumo / neveiklumo pasireiškimus. Auklėjime, kaip pabrėžia hodegetikos atstovai, tenka paradigmišku pripažinti siekimą valdyti asmenybės vystymosi procesą (Bitinas, 2004, p. 250), o ne atvirkščiai – palikti jį savavališkam vyksmui. Šeimynos aplinka palanki egzistencinių, socialinių, dorovinių, kultūrinių klausimų kėlimui ir svarstymui tikėjimo šviesoje, kiekvieno jos nario pagal galimybes gilinimuisi į savo santykį su Kristumi ir Bažnyčios bendruomene.

Šeimynos globėjai religinio vaikų auklėjimo negali perleisti tik ugdymo institucijoms, jose vedamam tikybos mokymui, siekiančiam ugdyti krikščioniškąją bendruomeniškumą, bet nepretenduojančiam „atstoti religinės bendruomenės, kurioje švenčiama liturgija ir pasirengiama sakramentams“ (Tikybos (katalikų) bendroji programa, 2006, p. 5). Šeimos tėvai ir kartu šeimynos globėjai kaip auklėtojai iš pašaukimo vadovaujasi prigimtaine teise (Tijūnėlienė, 2001) – pasirūpinti savo vaikų ir globojamų vaikų religingumu, jų vidiniu įsitikinimu, kad krikščioniškoji laikysena kasdieniame gyvenime yra pozityvi ir tenkinanti religinio tapatumo poreikį. Prigimtinei tėvų teisei suteikti vaikams religinį auklėjimą pripažįstama 2000 m. Lietuvos ratifikuotoje sutartyje su popiežiškuoju sostu (2000), kurioje akcentuojama, jog Lietuvos Respublika vadovaujasi religijos laisvės principu.

Religinio auklėjimo specifiškumą šeimynoje lemia ypatinga šios socialinės santalkos struktūra, kuri Lietuvoje iki šiol nėra tyrinėta. Vertinga bešeimių vaikų auklėjimo globos institucijose patirtis. Tai praktiškai susidūrusių su bešeimių vaikų auklėjimo sunkumais pedagogų pastebėjimai: J. H. Pestalocio (1989), J. Korczak (1997) A. Maka-

renkos (1987). L. Jovaiša (2009), J. M. Petitclerc (2009) atskleidžia G. Bosco prevencinio darbo su asocialaus gyvenimo patirties turinčiais vaikais ir jaunimu metodus. E. Rimkutė (2008) pristato A. Šidlauskaitės darbo principus, sukurtus padėti socialinės atskirties vaikams. Reikšmingas J. Vanier (1985, 1998, 2006) požiūris į žmones, esančius socialinėje atskirtyje, ir bendravimo su jais principų mokymas. Svarbių išvalgų yra pateikę Motina Teresė (1996), Chiara Lubich (1998), M.–D. Philippe (2004). K. A. Trimakas (2000, 2003), remdamasis daugiau kaip pusės tūkstančio Lietuvos akademinio jaunimo pasakojimais apie savo patirtį, analizuoja sąlyčių su Paslaptimi ir santykių su kitais išvalgas. Šių autorių požiūrį į šeimečius, socialinėje atskirtyje esančius, emociškai „suluošintus“ vaikus bei jaunuolius formavo religinė, konkrečiai – krikščioniška pasaulėžiūra, pripažįstanti bei vertinanti kiekvieno žmogaus orumą, teisę į pagarbą, pasitikėjimą ir pagalbą.

Katalikiškas bažnyčios mokymas yra sukaupęs didelę auklėjimo patirtį, kuri, manome, gali būti ir yra taikoma ne tik evangelizacijai bei katechezei, bet ir įvairioms pedagoginėms, socialinėms problemoms spręsti. Jonas Paulius II (1981), K. A. Trimakas (2005), E. Danilevičius (2007) dalies moralinių – etinių bei socialinių problemų priežastis analizuoja prieš gyvybę bei šeimą nukreiptos kultūros, vadinamos mirties kultūra, bei asmeninės tikėjimo krizės, lemiamos netikrų stabų susikūrimo, kontekste. Tai leistų daryti prielaidą, jog problemų sprendimo taip pat galėtume ieškoti gilesniame religinių tiesų apsvaistyme bei krikščioniškosios pedagogikos siūlomose priemonėse. Kokie turėtų būti religingumo būdai ir formos, kad religija taptų pagalba gyvenime, apmąsto H. Fink (1998). Religinis auklėjimas kaip rengimas visuomeniniam, šeimui gyvenimui buvo ryškus tarpukario Lietuvos religinėse organizacijose (Lukoševičius, 2003; Maceinienė, 2004; Matulis, 2008), pedagoginiuose raštuose (Pečkauskaitė, 2006; Norušytė–Janušauskienė–Januševičienė, 2008). Krikščioniško auklėjimo esmė atskleidžiama Katalikų bažnyčios dokumentuose, garsių teologų, tokių kaip Jonas Paulius II (1981, 1994, 1994a), W. E. May (1995), Pius XI (1999), A. Lobato (2001), H. Lombaerts (2003), F. J. Parrella (2004), Benediktas XVI (2006, 2008) ir kt., krikščioniškosios pedagogikos atstovų: H. Fink (1998), R. Leitner, A. Steinbock (1998), B. Watson, P. Thompson (2007), egzistencialistinės psichologijos mokslininko K. A. Trimako (1998, 2002, 2002a) darbuose.

Paskutiniais dešimtmečiais Lietuvos pedagogikoje pastebimas ryškus susidomėjimas dvasingumo, dvasinės asmenybės brandos klausimais (Kalenda, 1989; Uzdila, 1993, 2001, 2008; Tijūnėlienė, 2001; Martišauskienė, 2004, 2008; Aramavičiūtė, 2005; Verbylaitė, 2006; Jovaiša, 2009 ir kt.). Daug dėmesio skiriama dvasingumo ir dorovinio auklėjimo ryšiu.

Kas moksle ištirta ir bendrinta: vaikų ir jaunimo socializacijos procesas, šeimečių vaikų ugdymas globos institucijoje, dorinis asmenybės vystymasis šeimoje – iš dalies tai tinka taikyti ir šeimynoje. Siekdama priartinti namų aplinką šeimos aplinkai, šeimyna labiau į šeimą tampa panaši išorine sandara. Kad taptų panaši vidine sandara – reikia išspręsti aktualius klausimus, daugiausia susijusius su tėvų, vaikų, globotinių tar-

pusavio santykiais, jų bendravimu. Atsakymų verta būtų paieškoti katalikų religijoje, grindžiamoje tarpusavio santykiais: „Nuskaidrinę savo sielas klusnumu tiesai... mylėkite vieni kitus“ (1 Pt 1, 22) bei vienybe, išaugančia artimiausius ryšius ir apglėbiančia kiekvieną artimą: „Religija yra didžioji artimo meilės sukėlėja“ (Trimakas, 2002a, p. 62), nes meilės prigimtis „verčia mus dalytis ja su kitais“ (Benediktas XVI, 2006).

Vaikų tikslingas katalikiškas auklėjimas siekiant religiškai suformuoti asmenybę pasitelkus religinį auginimą – globojimą – savo esme yra metafiziniai klausimai ir todėl nuo savo atsiradimo iki šiolei reikalauja naujų ir kūrybingų sprendimų. Kaip katalikiškai auklėti šeimynoje globojamus vaikus – vis tyrinėtinas klausimas dėl jo negalimumo visiškai išspręsti ir užtat priklausantis tiems klausimams, kurie nuolatos ir vis iš naujo kyla (Hartmann, 2001, p. 7).

Katalikiško auklėjimo šeimynoje reiškinys – suaktualijęs **mokslinio tyrimo objektas** ir todėl reikalaujantis naujos mokslinio sprendimo paieškos:

1. katalikiškas auklėjimas šeimynoje traktuotinas kaip gyvenimo būdas, kaip jo egzistencinės prasmės paieška, kurioje dalyvauja visi jos nariai: tėvai ir jų vaikai, globėjai (-as) ir globotiniai (iš čia išplaukia platesnis ir labiau visuminis katalikiško auklėjimo šeimynoje supratimas negu siauresnis – tik globojamų vaikų katalikiškas auklėjimas);
2. katalikiškas auklėjimas šeimynoje – tai permanentinis vyksmas, orientuotas į religinimo procesą, į jo metu siekiamąją absoliutinę gėrybę, kuri yra objektyvinis auklėjimo tikslas (S. Šalkauskis, 1992);
3. šeimyna suprantama kaip nuolatos kintanti (vieni globotiniai išeina, kiti ateina – vyksta kaita, apsunkinanti religinimo procesą) bendruomeninio gyvenimo struktūra, kurią sudaro adaptuoti namų ir religinėje aplinkoje vaikai ir jau adaptavęsi, turintys katalikiško gyvenimo patirtį;
4. globėjų (-o) paskirtis – savo asmeniniu pavyzdžiu, pamokymu ir skatinimu paveikti globotinių (-io) mąstymą, taip atsiliepti į jų moralinius ir kultūrinius ieškojimus, kad jie būtų nušviesti tikėjimo;
5. religijos atžvilgiu abejojantiems ar kelio į tikėjimą ieškantiems globotiniams siekiama atskleisti krikščionių tikėjimo vertingumą per namų bažnyčios kūrimą, malda, dalyvavimą liturgijoje ir katalikų bendruomeniniame gyvenime, kad būtų pajauta savo vertė, išgyventos pasikeitimo (tobulėjimo) teigiamos emocijos;
6. svarbiausia šeimynoje permaina – jos teigiami bendruomeniškumo pokyčiai, globėjų ir globotinių gebėjimas būti platesnės socialinės aplinkos (kaimo, miestelio, parapijos), kurioje jie gyvena, bendruomenės nariais, kuriančiais vieni kitiems pagarbią atmosferą.

Tyrimo problema. Katalikiško auklėjimo šeimynoje praktikai trūksta teorinio modelio, todėl disertacijoje keliami tokie probleminiai klausimai:

1. Koku būdu šeimynoje kaip socialinėje globos institucijoje kuriama šeima artima aplinka padeda spręsti socialines pedagogines problemas?

2. Ar šeimyna gali atlikti namų bažnyčios vaidmenį ir misiją? Kokia socialinė pedagoginė katalikiško auklėjimo šeimynoje raiška?
3. Nuo ko turėtų prasidėti socialiai ir (ar) emociškai pažeisto vaiko religinis auklėjimas? Ar katalikiška aplinka bei sakramentinis gyvenimo būdas gali padėti įveikti, ar bent palengvinti sutrikdytos socializacijos pasekmių šalini-
mą?
4. Kaip katalikišką auklėjimą sąlygoja globėjų įgyvendinama pozicija šeimy-
nos paskirties, globotinių bei jų užimamos padėties atžvilgiu? Kas labiau-
siai – asmeninės nuostatos, charakterio ypatybės, žinių trūkumas, sakramen-
tinės praktikos stoka sąlygoja katalikiškojo auklėjimo šeimynoje nesėkmes?
5. Kokiu būdu globėjų aktyvus dalyvavimas visuomeninėje, bendruomeninėje,
religinėje veikloje praplečia bei stiprina katalikišką auklėjimą šeimynoje?
Kokią raišką katalikiškas auklėjimas įgauna savarankiškoje vaikų veikloje?

Mokslinio **tyrimo tikslas** – apibūdinti katalikišką auklėjimą šeimynoje, atsklei-
džiant pagrindinius principus ir realizavimo patirtį.

Tyrimo klausimas: kaip katalikiškas auklėjimas šeimynoje, orientuotas į sakra-
mentinį gyvenimo būdą, palengvina socialiai ir emociškai pažeistų vaikų socializaciją,
kada teikia jų egzistenciniams ieškojimams aukštesnę prasmę?

Tikslas realizuojamas keliant ir sprendžiant **tyrimo uždavinius**:

1. Įvertinti šeimos kaip šeimos aplinkoje tėvų globos netekusius vaikus glo-
bojančios bendrijos struktūros ypatumus, pateikti šios struktūros socialinio
pedagoginio darbo su bešeimiais vaikais charakteristiką;
2. Katalikų bažnyčios mokymo, pedagogikos ir psichologijos mokslų pasieki-
mų pagrindu atskleisti katalikiško auklėjimo esmę bei pagrindinius princi-
pus;
3. Apibūdinti katalikiško auklėjimo šeimynoje raišką, nustatyti, kokie vidiniai
bei išoriniai veiksniai ir kaip formuoja katalikiško auklėjimo šeimynoje feno-
meną;
4. Išryškinti sakramentinio gyvenimo būdo teikiamas palankias sąlygas šeimy-
noje susidariusių probleminių situacijų ir esamų sunkumų įveikai.

Tyrimo metodologinis pagrindimas. Tyrimas grindžiamas:

Visuotinės Bažnyčios krikščioniškomis nuostatomis, apibrėžtomis Vatikano II Su-
sirinkimo nutarimų dokumentuose. Pagrindinė katalikiškos filosofijos doktrina pripa-
žintas neotomizmas, kuris teigia, jog būties ir žmogaus supratimas formuoja teigiamą
vaiko požiūrį į save, ugdo jo savivertės jausmą bei orumą (Lobato, 2001). Ugdymas
apima viską – aplinką, veiklą, gyvenimo būdą, mokymąsi, santykius ir t. t. Asmens
vertė atsiskleidžia per santykį su Dievu. Iš vienos pusės, žmogus nėra pats sau pakan-
kamas, reikalingumo poreikio tenkinimas kuria visuomenę, kuri siekia bendrojo gėrio.
Kita vertus, asmenybė peržengia visuomeniškumą, yra orientuota vertikaliai ir priklaus-
so Dievui. Veikimas su kuo nors, ne dėl ko nors talpina sunkumų išgyvenimo su kitu
dimensiją, tai – meilės ir vienybės sritis (Lobato, 2001; Maritain, 1989).

Krikščioniškojo egzistencializmo filosofija. Tikrasis krikščioniškumas yra visiškas įsitraukimas į krikščioniškąjį gyvenimą ir atsidavimas jam (Kierkegaard, 1996). Tikėjimo ieškojimas turi tapti privalomas kiekvienam ugdytiniui, siekiančiam esybės atsiskleidimo. Tačiau tik laisvai pasirinktas tikėjimas turi prasmę, nes Dievo patyrimas neįmanomas per kitus. Ugdytojas negali perduoti tikėjimo, jis gali tik perteikti religines tiesas. Daug svarbiau išmokyti ieškoti individualaus, asmeninio ryšio su Dievu. Egzistencialistai pabrėžia saviauklą – nukreipti vaiką į saviugdos kelią gali tik tas, kuris pats su jais bendraudamas keičiasi (Kierkegaard, 1996; Jaspersas, 1989).

Personalistinė filosofija. Katalikiškojo personalizmo (Wojtyła, 1994, 1997) išvalgose vidujiškumas derinamas su išoriškumu. Asmenybė nėra duotybė, ji yra kuriama kasdienėmis valios pastangomis. Tik santykiyje su dieviškumu asmuo gali išsivaduoti iš žemesnio lygio egzistencijos ir pasiekti aukščiausią būties formą – tapti asmenybe, kuri naudojasi dieviškąja dovana – laisve. Krikščioniškai auklėjant vaikus, svarbu padėti jiems suprasti, kad laisvė visados įpareigoja ir kad žmogus negali būti laisvas, versdamas kitus tenkinti jo įgeidžius. Laisvu žmogumi tampama tik įsisąmoninus atsakomybę. Įsisąmoninti atsakomybę – tai ją išgyventi. Atsakomybė išgyvenama todėl, kad „žmogus turi sugebėjimą valia atsiliepti į vertybes“. Potraukis tikrosioms vertybėms liudija asmens brandumą, tobulumą (Wojtyła, 1997). Todėl asmenybė ugdoma glaudžioje sąveikoje su tikrosiomis vertybėmis. Katalikiškas auklėjimas, praturtindamas asmens vidinį gyvenimą, skatina jo bendruomeniškumą – būti atsakingam už kitus ir už visą žmoniją. Brandžia asmenybe tampama ne dėl savęs paties, bet siekiant bendro gėrio (Munjė, 1996; Wojtyła, 1997).

Mokslinio tyrimo metodai:

1. Teorinės informacijos sisteminimas ir metaanalizė, naudota apžvelgiant Katalikų bažnyčios mokymą, pedagoginę ir psichologinę mokslinę literatūrą, įstatymus ir normatyvinius aktus, kad būtų išryškintas tyrimo objektas ir jo aspektai, pateikta skirtingų autorių idėjų interpretacija ir išgrynintas naujas požiūris.
2. Kokybinis diagnostinis tyrimas, grindžiamas globėjų bei vaikų interviu, probleminiu pokalbiu, pedagoginiu stebėjimu.
3. Diagnostinis tyrimas, skirtas teminiams vaikų piešiniais, jų interpretavimui ir ekspertiniam vertinimui.
4. Fenomenologinė analizė, skirta tėvų ir vaikų sąmonės vaizdai, atvejų tyrimui.
5. Sukauptų duomenų analizė ir bendrinimas siekiant juos konceptualiai interpretuoti ir pateikti.

Tyrimo etapai. Tyrimą sudarė keturi etapai:

Pirmajame etape (2006 m.) buvo numatomi svarbiausi tyrimo uždaviniai, kuriama tyrimo metodika, formuluojami probleminiai klausimai. Susisiekti su Lietuvos Respublikos savivaldybėmis, aiškintis, kiek Lietuvoje yra šeimynų, ieškota su jomis kontaktų. Išsiuntinės pirminės anketos šeimynoms, susitarta dėl bendradarbiavimo.

Susirašinėjant bendrauta su 8 šeimynomis. Interviu su labdaros ir paramos vaikams organizacijos Lietuvos vaikų fondo – šeimynų steigėjo – direktore Romualda Navikaite ir fondo revizijos komisijos nare, VŠĮ „Pasaulio vaikai“ direktore Silva Savickaite apie šeimynų kūrimą Lietuvoje. Parengti pirmieji teoriniai straipsniai.

Antrajame etape (2007–2009 m.) surinkti teisiniai dokumentai, apibrėžiantys šeimynų steigimą, veiklą, vaikų priėmimą ir rūpinimąsi jais, tinkamų gyvenimo sąlygų sudarymą, globėjų (rūpintojų) pareigas globotinių atžvilgiu. Lankytasi VŠĮ Marijampolės Vaiko tėviškės namuose, kurių tikslas – sukurti natūralios šeimos aplinką beglobiams vaikams ir katalikiškai juos auklėti. Surinkti veiklos bei steigimo dokumentai; interviu su steigėju mons. V. Kazlausku bei Vaiko tėviškės namų direktoriumi. Lankytas SOS vaikų kaimas bei Kuršėnų globos namų šeimynos. Pradėtas tyrimas šeimynose: interviu su globėjais ir globotiniais, surinkti vaikų piešiniai „Mano šeima“ bei „Aš ir Dievas“, atlikta jų analizė.

Trečiajame etape (2009–2010 m.) atliktas kokybinis globėjų ir globotinių nuomonės tyrimas. Išsiaiškinta, kaip šeimynose sprendžiamos katalikiško auklėjimo problemos. Tikslinami ginamieji teiginiai bei uždaviniai. Apibendrinti pedagoginio stebėjimo ir empirinio tyrimo gauti duomenys. Pateiktos būtiniausios išvados.

Ketvirtajame etape (2010 m.) atliktos analizės pagrindu parengta ataskaita pristatyta informantams ir sužinota jų nuomonė apie tyrimo interpretacijos bei išvadų teisingumą.

Ginamieji teiginiai:

1. Vaiko patirtų netekties pasekmių (santykių su savimi, aplinka, gyvenimu deformacijos) eliminavimui, presocializacijos įveikai reikalingos stiprios priemonės, kurias ir teikia katalikiškas auklėjimas, orientuotas į santykių atkūrimą (Išganymo istorija) bei stiprinimą (Didysis įsakymas). Katalikiškas auklėjimas ne tik moko pasitikėjimo, pagarbos, meilės, bet ir lavina, gaivina, ugdo prigimtines dvasines galias teikiančias dieviškąsias dorybes – tikėjimą, viltį ir meilę, esančias artimiausiais religinimo tikslais.
2. Katalikiškas auklėjimas šeimynoje restruktūrizuoja pačią branduolinę šeimą, kai kiekvienas jos narys priimamas kaip Dievo dovana, pripažįstamas visų, net labiausiai nepritampančio orumas, bei gebėjimas padėti kitam šventumo kelyje, šeimyna savo gyvenimu evangelizuoja kitus.
3. Šeimyna, kurioje praktikuojamas sakramentinis gyvenimo būdas ir pripažįstama misijos evangelizuoti bei katechizuoti vaikus ir vienas kitą svarba, kuria Bažnyčia, pati tapdama „keliaujančia“ namų bažnyčia, aktualizuoja jos funkcijas.

Mokslinis naujumas ir praktinis reikšmingumas. Disertacijoje nagrinėjamas iki šiol netyrinėtas šeimynų funkcionavimas Lietuvoje, apžvelgiami vaikų auklėjimo šeimynoje teoriniai pagrindai, nustatomas katalikiško auklėjimo šeimynoje problemškumas, pabrėžiamas šeimynos kaip įvairialypės ir polifunkcinės socialinės bendrijos vaidmuo katalikiškai auklėjant vaikus.

Atskleista šeimynos, kaip globą organizuojančios bei atliekančios socialinės institucijos, struktūra, aptarta struktūrinė jos įvairovė gali pasitarnauti efektyvesniam naujų šeimynų steigimui, būsimų globėjų parengimui ir būti aptarta šeimynų globėjams skirtuose mokymuose siekiant sukurti kuo kokybiškesnes, atliepiančias vaikų poreikius, socializacijos ir auklėjimo sąlygas.

Apibūdinta katalikiško auklėjimo šeimynoje raiška, stiprinantys / silpninantys veiksniai gali padėti tobulinti katalikiško auklėjimo šeimynose realizavimą.

Pristatytas šeimos kaip namų bažnyčios modelis bei pateiktos katalikiško auklėjimo gairės gali būti pritaikytos katalikiškoje šeimoje bei iš dalies parapinės katechezės praktikoje.

Aptartos šeimynose gyvenančių vaikų problemos, konkrečiai – emocijų ir elgesio sutrikimai, pasireiškiantys hiper-, hipoaktyvumu, deviacinis elgesys – vis dažnesnė nūdienos problema, su kuria tenka susidurti ir tėvams bei švietimo įstaigose su vaikais, jaunuoliais dirbantiems pedagogams. Darbe aptarti katalikiško auklėjimo siūlomi sprendimo būdai gali suteikti naujų įžvalgų siekiant patobulinti minėtų problemų sprendimą.

Mokslinės publikacijos disertacijos tema:

Ratnikaitė I. (2009). Menininko kaip Kūrėjo „paveikslo“ santykis su dvasingumu // *Dvasingumas žmogaus pasaulyje*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: VPU. P. 112–124. ISBN 978-9955-20-598-2.

Šlapkauskaitė D., **Ratnikaitė I.**, Miliūnienė L. (2008). Religija socialiai prieštarinių asmenų grupių šeimose // *Religijos vaidmuo asmens socializacijai*: pranešimai. Kaunas. P. 103–106. ISBN 978–9955–25–477–5.

Ratnikaitė I. (2008). Religinis auklėjimas kaip pagalba „pamestam“ vaikui, augančiam šeimynoje // *Socialinis ugdymas*. Nr. 6 (17). VPU. P. 30–40, 98–108. ISSN 1392–9569

Ratnikaitė I., Uzdila J. V. (2008). Neotomistinė, egzistencialistinė ir personalistinė filosofija apie krikščioniškąjį vaikų auklėjimą // *Soter*. Nr. 28 (56). P. 35–50. ISSN 1392–74–50.

Ratnikaitė I. (2008). Advocating a Curriculum of Religious Education for Children Lost in the Foster System // *Research, Planning and Policy: Emerging Trends in Baltic and Nordic Lifelong Learning*. Finland. P. 107–114. ISBN 978–951–44–7586–3.

Ratnikaitė I. (2006). Globojanti meilė krikščioniškai auklėjant šeimynos vaikus // *Socialinis ugdymas*. Nr. 1 (12). Vilnius: VPU. P. 38–48.

Skaityti pranešimai tarptautinėse konferencijose:

Ratnikaitė I. Religious Education as help for the “Lost” Child in a Foster Family // International Conference “Social and Educational Sciences in Nordic and Baltic cultural context”, Tallin. 2007 03 13–14.

Ratnikaitė I. Socialization in a Family Caring Spiritual Richness // II Международная научно–практическая конференция «Экология души», Крым, г. Ялта, 23–25 апреля 2010 г.

Pagrindinės sąvokos

Bešeimis vaikas – tėvų globos, drauge ir prigimtinės šeimos, netekęs nepilnametis.

Katalikiškas auklėjimas, krikščioniškas auklėjimas, religinis auklėjimas – šioms sąvokoms, vartojamoms tekste, būdingas sinonimiškumas. Jų skirtingumas glūdi tik reikšmės aprėptyje – nuo siauresnės iki plačiausios. Šio darbo centre, siekiant konkretumo bei tikslumo, lieka katalikiškas auklėjimas, t. y. auklėjimas, grindžiamas Katalikų bažnyčios mokymu, besiremiančiu Apreiškimu, perteiktu Senajame ir Naujajame Testamentuose, katalikiškąja tradicija bei Katalikų bažnyčios dokumentais. Sąvokos „krikščioniškas auklėjimas“ bei „religinis auklėjimas“ vartojamos sekant krikščioniškosios pedagogikos tradicija bei oficialiais Katalikų bažnyčios dokumentais. Jos leidžia pabrėžti platesnį interesų ratą, kai aptariami bendresni dalykai, neprieštaraujantys katalikiškajai pasaulėžiūrai.

Katechezė – „edukacija tikėjime per visą gyvenimą“ (Livingstone, 2000, p. 102). Edukacija tikėjime suprantama kaip nuoširdaus tikėjimo skatinamas, mokant gilintis į tikėjimo tiesas, siekti artimesnio ryšio su Kūrėju, t. y. šventumo.

Namų bažnyčia – Iš jungtuvių kylančioje šeimoje nauji žmonių bendruomenės nariai Šventosios Dvasios malone, krikšto sakramentu bei religiniu auklėjimu iškeliami į Dievo vaikų būseną. Namų bažnyčia kuriama, kai tėvai vaikams žodžiu ir pavyzdžiu skelbia tikėjimą, puoselėja kiekvieno pašaukimą, ypač šventąjį (pagal LG, 1994, Nr. 11).

Presocializacija – *pre-* [lot. prae – prieš, anksčiau], pirmasis sudurtinio žodžio dėmuo, reiškiantis: prieš, pirmiausia, įžanginis, pradinis, ankstesnis, prieš tai buvęs. (TŽŽ, 2004, p. 596). Pasirinkome priešdėlį „pre-“, nes šeimynų realybėje prasidedančiam socializacijos, kuri gali būti vadinama ir resocializacija, procesui paprastai reikalinga tam tikra įžanga – fizinės bei psichosomatinės sveikatos atkūrimas.

Šeimyna – „Pelno nesiekiantis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, globojantis šešis ar daugiau vaikų (bendras vaikų skaičius šeimynoje su savais vaikais – ne daugiau kaip dvylika vaikų) šeimos aplinkoje“ (Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymas, 2010).

Sutrumpinimai ir kai kurių nuorodų paaiškinimai

- 1 Kor – Pirmas laiškas korintiečiams (NT);
1 Pt – Petro pirmas laiškas (NT);
2 Kor – Antras laiškas korintiečiams (NT);
AA – Apostolicam actuositatem (Dekretas apie pasauliečių apaštalavimą. Visuotinio Vatikano II Susirinkimo dokumentas);
CIC – Katalikų bažnyčios kanonas;
GE – Gravissimum educationis (Krikščioniškojo auklėjimo deklaracija. Visuotinio Vatikano II Susirinkimo dokumentas);
GS – Gaudium et spes (Pastoralinė konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje. Visuotinio Vatikano II Susirinkimo dokumentas);
Jn – Jono Evangelija (NT);
KBK – Katalikų bažnyčios katekizmas;
Kol – Laiškas kolasiečiams (NT);
LG – Lumen gentium (Dogminė konstitucija apie Bažnyčią. Visuotinio Vatikano II Susirinkimo dokumentas);
Lk – Luko Evangelija (NT);
Mk – Morkaus Evangelija (NT);
Mt – Mato Evangelija (NT);
NRJ – Naujasis religinis judėjimas;
NT – Naujasis Testamentas;
Pr – Pradžios knyga (ST);
Rom – Laiškas romiečiams (NT);
ST – Senasis Testamentas;
UR – Unitatis redintegratio (Dekretas dėl ekumenizmo. Visuotinio Vatikano II Susirinkimo dokumentas).
Senojo ir Naujojo Testamentų knygų (1 Kor, 1 Pt, 2 Kor, Jn, Kol, Lk, Mk, Mt, Pr, Rom) nuorodose vietoj puslapio žymimas skyriaus numeris bei eilutės skaičius, pvz., žyma (*Jn 5, 32*) nurodo, jog cituojama Jono Evangelijos penkto skyriaus trisdešimt antra eilutė.
Vatikano II Susirinkimo nutarimai (AA, GE, GS, LG, UR), Katalikų bažnyčios kanonas, Katalikų bažnyčios katekizmas, enciklikos ir kt. Katalikų bažnyčios dokumentai yra suskirstyti paragrafais, todėl nuorodose vietoj puslapio rašomas paragrafo numeris.

1. KATALIKIŠKAS AUKLĖJIMAS ŠEIMYNOJE: TEORINIS ASPEKTAS

1.1. Bešeimių vaikų globa ir auklėjimas

1.1.1. *Netektį šeimoje patyrusių vaikų psichosocialinė raida*

Auklėjimas(is), būdamas seniausia žmogaus ugdymo(si) funkcija, atlieka didelį ir niekuo nepakeičiamą vaidmenį vaiko socializacijos procese. Pasaulėžiūros, dorovės, charakterio formavimas(is), sąlygojamas daugelio vidinių (genai) bei išorinių (aplinka) faktorių, siejamas ir su bendrąja vaiko fizinio, psichinio, socialinio vystymosi raida (Erikson, 2004). Medicininis požiūris normaliai fizinę bei psichinę raidą yra sėkmingos socializacijos prielaida. Tačiau socialinio vystymosi pažeidimai gali sąlygoti psichinius ir net somatinius sutrikimus (Radzevičienė, 2006; Šlapkauskaitė, Serapinas, Simavičius, 2010). Pastarieji, savo ruožtu, neigiamai veikia socializaciją bei apsunkina auklėjimą(si). Kaip vienas labiausiai vaiko socializaciją trikdančių veiksnių moksliniuose tyrimuose analizuojama netektis šeimoje (Kvieskienė, 2000, 2003; Leliūgienė, 1997, 2003; Litvinienė, 2002; Butvilas, 2008).

Netektis kaip aplinkos pokyčių sukelta būsena dažniausiai siejama su psichinėmis vienišumo, uždaro, savigraužos, savęs kaltinimo ir socialinės atskirties būsenomis (Butvilas, 2008). Vaikui minėtų būsenų išgyvenimus gali sukelti ir mėgstamo žaislo netekimas (James, Friedman, 2007), todėl netektys vaikystės amžiuje laikomos socialinės rizikos veiksniais, „eksproprijuojančiais psichosocialinės vaiko (savi)raidos galimybę“ (Butvilas, 2008, p. 34). Netektį išgyvenantys vaikai gali regresuoti vystymosi prasme, patirti psichologinių bei socialinių pokyčių (Bulotaitė, Pivorienė, Sturlienė, 2000). Netektis šeimoje keičia vaikų elgesį ir santykius su bendraamžiais (Kairienė, 2002). Sutrinka vertybių perimamumas, sudarantis vaiko socializacijos pamatą (Bowlby, 1980; Juodaitytė, 2003a; James, Friedman, 2007). Tokie vaikai labiau nei kiti linksta perimti antivertybes ir priimti visuomeniškai atgrasius ar net kriminalinius socialinius vaidmenis (Juodraitis, 2004). Regresijos dydis bei intensyvumas priklauso nuo vaiko amžiaus, turimos patirties, jaučiamo emocinio saugumo (Lavrence, Shapiro, 2008; Chapman, Campbell, 2008), taip pat nuo šalia esančių suaugusiųjų, jų pasirengimo suteikti pagalbą.

T. Butvilas (2008) šeimoje patiriamą netektį (tėvų skyrybas, artimo žmogaus mirtį, gyvenamosios vietos pakeitimą ir kt.) priskiria prie stipriausių veiksnių, veikiančių vaiko asmenybės raidą. Kur kas didesnė, taigi ir destruktivesnė, yra tėvų, kartu ir šeimos netektis (dažniausiai tėvams atėmus tėvystės teises, rečiau – mirties atveju), kuri vaikui tampa visko, kas turėta, praradimu.

Pirmuoju atveju, kai tėvų, šeimos, namų vaikai netenka dėl socialinių priežasčių: apleistumo ar smurto prieš juos, tikėtina, jog jų psichosocialinė raida pažeidžiama jau vystymosi pradžioje. Apleistumas ar smurtas vaikų atžvilgiu dažnai susijęs su nepa-

geidautino nėštumo realybe. Tad šeimių vaikų netekties išgyvenimų pradžia neretai siejama su prenataliniu periodu (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Netekties išgyvenimų poveikis psichosocialinei raidai prenataliniu periodu

Raidos etapas	Ypatumai, pagrindžiantys netekties išgyvenimų galimybę	Priežastys, lemiančios natūralios raidos pažeidimus	Sutrikdytos raidos pasekmės
Prenatalinė raida	<p>Prasideda psichologinė vaiko raida (Huriet, 2003).</p> <p>Pradedama formuotis žmogaus individualybė (Tomatis, cit. Rimkutė, 2008).</p> <p>Vaisius tiesiogiai kontaktuoja su aplinka ir aktyviai reaguoja į dirgiklius, kiekvienas įvykis palieka pėdsakų smegenyse (Šlapkauskaitė, Serapinas, Simavičius, 2010).</p> <p>Formuojasi emociniai ryšiai su motina ir įsispaudžia į vaiko nervų sistemą (Tomatis, cit. Rimkutė, 2008).</p> <p>Juokiasi, kai jaučia tėvų meilę ir šilumą (Šlapkauskaitė, Serapinas, Simavičius, 2010).</p> <p>Turi galimybę mokytis iš savo patirties (Herpper, 1994).</p>	<p>„Motinos stresas – stiprus veiksnys, turintis reikšmės vaisiaus sveikatai, ypač jo nervų sistemos brendimui (Mulder, 2002; Šlapkauskaitė, Serapinas, Simavičius, 2010).</p> <p>„Nenoras turėti kūdikį, prislėgta ar net depresinė nuotaika nėštumo metu pakenkia kūdikiui daugiau negu motinos liga ar intoksikacija (Rimkutė, 2008, p. 106).</p> <p>„Jei motina apleidžia kūdikį (tebesilaukdama – aut. past.), nebeglobojamas jis tampa lyg našlaitis, yra tarsi pamestas“ (M.–D. Philippe, 2004, p. 157).</p>	<p>Skurdi kalba, mokymosi sutrikimai, įvairios fizinės bei psichinės patologijos (Šidlauskaitė, 2004; Campbell, 2005; Tomatis, cit. Rimkutė, 2008).</p> <p>Elgesio, emociniai sutrikimai (Mulder, 2002; Šlapkauskaitė, Serapinas, Simavičius, 2010).</p>

Su nepageidautino nėštumo reiškiniu siejami netekties išgyvenimai žmogaus kaip individualaus asmens formavimosi pradžioje tampa stipriu neigiamu veiksmu psichosocialinėje vaiko raidoje, galinčiu lemti elgesio bei emocinius sutrikimus, netgi patologijas. Tiek viena, tiek kita riboja auklėjimo galimybes ir mažina rezultatyvumą. Psichosocialinės raidos pažeidimai taip pat menkina krizių įveikimo galimybes skirtingais vaiko amžiaus tarpsniais.

Amžiaus tarpsniams kaip socializacijos – asmenybės brandimo pakopoms, susijusioms su tam tikromis krizėmis, daug dėmesio skiriama tiek psichologijoje (Erikson, 2004; Vanier, 1985; Šidlauskaitė (žr. Rimkutė, 2008); Trimakas, 2002), tiek pedagogikoje (Černius, 1997; Radzevičienė, 2006). A. Šidlauskaitė krizes įvardija kaip skirtingus aplinkos ir savęs įvaldymo uždavinius (cit. Rimkutė, 2008, p. 85). E. Erikson teigia, jog krizė „kupina didesnės ar mažesnės nežinios ir baimės“. Ją įveikęs vaikas „staiga tarytum „suauga“ ir savo vidumi, ir savo kūnu“, tampa „pats sau artimesnis“ (Erikson, 2004, p. 300). Tačiau krizės ne visada sėkmingai įveikiamos ir, anot A. Šidlauskaitės, „kelia įvairių grėsmių besiformuojančiai asmenybei“ (cit. Rimkutė, 2008, p. 85). Netektys, ypač viską keičiančios, kaip atsitinka bešeimių vaikų atveju, ne tik apsunkina amžiaus tarpsnių krizių įveikimą, bet ir sukelia naujas krizes. Bešeimių vaikų psichosomatinė raida dažnai būna pažeista ne tik tėvų netekties, bet ir atstūmimo, išdavystės, smurto bei kitos asocialios patirties. Netinkamo aplinkos poveikio sąlygota asmenybės brandimo deformacija akivaizdžiai atsiskleidžia J. Vanier darbo su psichikos negalia turinčiais žmonėmis patirtyje, A. Šidlauskaitės (žr. Rimkutė, 2008) darbe su vaikais, patiriančiais nesėkmes mokyloje, L. Radzevičienės (2006), penkiolika metų dirbusios sutrikusio vystymosi kūdikių namuose, tyrimuose. A. Šidlauskaitė teigia, kad asmens ir aplinkos sąveikos nesėkmės, kai aplinka neatliepia vaiko poreikių, lemia įvairius psichikos sutrikimus. Ta pati mintis užfiksuota ir J. Vanier, L. Radzevičienės, E. Erikson darbuose. A. Šidlauskaitės teigimu, „skirtingais amžiaus tarpsniais reikalinga skirtinga patirtis ir jei šis dėsnīgumas pažeidžiamas, taip pat tikėtini įvairūs psichikos sutrikimai“ (cit. Rimkutė, 2008, p. 87). Pasak K. A. Trimako (2002), vaikystės laikotarpiu susiformavusios kartinės asmens savybės gali turėti netiesioginę įtaką ir asmens religijai, vadinasi, sąlygoja ir katalikišką auklėjimą. Psichosocialiniai be šeimos augančių vaikų raidos požymiai bei jų įtaka asmenybės religijai pateikiama 2 lentelėje.

Vaikų, augančių be šeimos, psichosocialinė raida

Raidos etapai	Natūralios raidos požymiai	Natūralios raidos pažeidimai, priežastys	Sutrikdytos raidos pasekmės	Susiformavusių kertiųjų asmenų savybių netiesioginė įtaka religijai, pagal K. A. Trimaką (2002, p. 234–236)
Kūdikystė	<p>Pirmoji krizė tarp pamatinio pasitikėjimo ir pamatinio nepasitikėjimo (Erikson, 1963). Pasitikėjimo stiprumas priklauso nuo motinos ryšio su kūdikiu kokybės (Vanier, 1998; Erikson, 2004; Šidlauskaitė, 2008).</p> <p>Motina padeda vaikui suvokti aplinką kaip malonią gyvenimą, naudingą ir dominančią vietą, emocijos formuoja atsakus į aplinkos poveikius, taip atlieka elgesio motyvuojančią – jį skatinančią funkciją (Rimkutė, 2008, p. 60).</p>	<p>Tai, ką psichologai vadina „patirties skurdu“, iš tiesų yra trūkumas malonios patirties, kuri normaliomis sąlygomis skatina kūdikį gyventi (Rimkutė, 2008, p. 87).</p> <p>...ryšių nutrūkimo dėl motinos netekties ar atskirties padariniai kūdikiui yra ypač traumuojantys, tačiau ir jų nenutraukus iškyla nemažai tolesnei vaiko raidai nepalankių veiksmų (Rimkutė, 2008, p. 106).</p> <p>Dėl nepakankamo ryšio su tėvu nesiformuoja būtinas smegenų asimetriškumas.</p>	<p>Galimi psichikos trūkumai arba apatiškumas, neaktyvumas (Rimkutė, 2008, p. 87).</p>	<p>Pasitikėjimas padeda asmeniui būti pasitikinčiam ir palankiam nusiteikusiame tiek kitų, tiek Dievo atžvilgiu. Nepasitikėjimas sudaro didesnę ar mažesnę kliūtį santykiams su kitais, taip pat ir su Dievu.</p>
	<p>Per simbiotinę patirtį formuojasi buvimo žmogui įsisąmoninimas (Rimkutė, 2008, p. 87). Svarbiausias kalbėjimo pradžia: motinos ar kt. suaugusiojo dalyvavimas vaikui čiauskant sukurtą terpę, būtiną socialiniams emociniams ryšiams susidaryti... Kartodama vaiko skleidžiamus garsumus, motina parodo, kad vaikas yra priimamas, suprantamas, mylimas. Tik esant tokiam simbiotiniam ryšiui su motina kūdikis jaučiasi saugus ir gali mokytis naujų dalykų (Rimkutė, p. 108).</p> <p>Simbiotiniai ryšiai su motina padeda internalizuoti veikimo su daiktais ir žmonėmis būdus (Rimkutė, 2008, p. 111).</p>	<p>Lei simbiotinės patirties nėra arba ji yra bauginanti, vaiko veiksmams įgyja emocinį pykčio ir priešiško tona ar ba yra prislopinti, kad atitiktų motinos reikalavimus (Rimkutė, 2008, p. 111).</p> <p>Simbiozė yra laikina stadija, todėl problemų kyla tiek dėl negebėjimo nutraukti simbiotinį ryšį, tiek dėl jo stigmatizacijos bei per stipraus ryšio (Rimkutė, 2008, p. 87).</p>	<p>Įvairiai klimiškai išryškėjančios disleksijos formos (Rimkutė, 2008, p. 104).</p> <p>Vaikas gali tapti paraziškas despotas arba pernelyg priklausomas (Rimkutė, 2008, p. 87).</p> <p>Itin drovus, pernelyg užsisiklindęs arba labai atšiaurus vaikų elgesys (Rimkutė, 2008, p. 111).</p>	
	<p>Įkultūrinimas arba socializacija (cit. Rimkutė, 2008, p. 76).</p>	<p>„Jei vaikas yra traktuojamas kaip kambarinis gyvūnėlis ar lėlė, jo organizmas tenkinasi patogia fizine egzistencija, ir vaikas nededa pastangų tobulinti save ar aplinką“ (Rimkutė, 2008, p. 76).</p>	<p>Emociniai ir kalbėjimo sutrikimai (Rimkutė, 2008, p. 108).</p> <p>Paranoidinis mąstymas, pasireiškiantis nuolatiniu nemalonių dalykų prisiminimu ar išvaizdavimu (Rimkutė, 2008, p. 89).</p>	

2 lentelis tęsinys

Raidos etapai	Natūralios raidos požymiai	Natūralios raidos pažeidimai, priežastys	Sutrikdytos raidos pasekmės	Susiformavusių kurtinių asmenų savybių netiesioginė įtaka religijai, pagal K. A. Trimaką (2002, p. 234-236)
Ankstyvoji vaikystė (1-3 m.)	Autonomija – gėda ir abejonė. Aplinka turi iš vienos pusės skatinti vaiką autonomijai ir saviražikiai, iš kitos pusės – apsaugoti nuo pernelyg didelių gėdos potyrių bei ankstyvų abejonių (Erikson, 2004). Dedami žmogaus intelekto, asmenybės, moralumo pamatai, kurie iš esmės lemia suaugusiojo asmenybę (Montessori, cit. Rimkutė, 2008) Vaikas jau yra pasirengęs pažinti platesnį ir sudėtingesnį pasaulį, ypač jei šis yra mažų matmenų, vaikui pasiekiamas ir aprėpiamas (Montessori, cit. Rimkutė, 2008, p. 81). Svarbu išmokyti valdyti du visuomeninių modalumų rinkinius: mokytiis sulaukyti ir paleisti. Teigiamai išspręstas šių modalumų pamatinis konfliktas turėtų tapti geranorišku žmogaus lūkesčių bei nuostatų prielaida (Erikson, 2004).	„Pernelyg uoliai gėdijant skatinamas ne vaiko padarumas, bet slapta jo ryštas stengtis išvengti bausmės, o kartkartėmis galima sulaukti ir atviro begėdiškumo“ (Erikson, 2004, p. 297). Esant neigiamam aplinkos poveikiui, galima laukti priešiško. Kūdikį kontroliuojanti aplinka turi ryžingai ugdyti jo pastitikejimą savimi. Kitu atveju „Laikymas gali virsti naikinančiu ir žiauriu polinkiu sulaukyti ir suvaržyti... Paleidimas gali tapti žmogaus polinkiu piktai išlaisvinti naikinančias savo jėgas“ (Erikson, 2004, p. 296).	Ilgalaikis polinkis abejoti ir gėdytis (Erikson, 2004). Neapykanta, savivalė, saviraškos slopinimas (E. Erikson, 2004)	Savavaliאותas paprastai nenori pripažinti jį „varžančio“ Dievo. O pasyvisis yra pasyvis ir religijos atžvilgiu: pasyviai, pasyviaiškai „priešmės“, aktyviai ir samoningai ja nepersiima, neįsismonina, nei savarankiskai jos savo veiksmais ir darbais neįgyvendina. Tik tinkamai savarankiskas asmuo atitinkamai gali persiimti religinę pasaulėžiūrą ir įgyvendinti asmeniškai pasisavintus jos idealus bei siekius.
Vaikystė (3-6 m.)	Initiatyva – kaltė. Kad ir ką žmogus veiktų, anot E. Eriksono, jam reikalingas iniciatyvos pojūtis.	„...laukiantis pavojus – vaiko kaltė dėl savo tikslų, kuriuos jis sumanė ir kurių ėmėsi siekti, gyvai besimėgaujamas savo judėjimo erdvėje ir proto galio mis (Erikson, 2004, p. 301).“	Susitaikymas su padėtimi, kaltės jausmas ir nerimas (Erikson, 2004, p. 301).	Vaizduotė ir išbandymai turi savo reikšmę savimonei, idealojo „aš“ sudarymui, taip pat pasaulėžiūrai ir siekių bei tikslų sudarymui. O visa tai netiesiogiai turi reikšmę ir religijai, religiniam savivaizdžiui, gal ir vaizdinei Dievo sąvokai.
Ankstyvasis mokyklinis amžius (6-9 m.)	Darbdumas – menkavertiskumas. Svarbus yra ne tik artimųjų žmonių poveikis, bet ir plačiosios visuomenės, kuri gali sušvelninti krizę arba paaštinti (Erikson, 2004, p. 306).	„Šioje raidos pakopoje vaikui kylančių pavojų pagrindas – pojūtis, kad esi niekam tikęs ir menkavertis... praradęs viltį būti „gamybines“ bendrijos narys, vaikas gali pasitraukti atgal į varžbas su savo šeimos nariais... (Erikson, 2004, p. 306).“	Vaikas mano esąs pasmerktas būti vidutinybe arba netikėliu (Erikson, 2004, p. 306).	Darbdumas su atitinkamu pasitikėjimu turi didelę reikšmę visoms idėjoms įgyvendinti. Toks asmuo, išsąmoninęs religijos idėjas ir idealus, juos būtų linkęs visapusiškai įkūnyti gyvenime ir veikloje. Tinginystė visiškai nesiderina su religija. Panašiai ir menkavertiskumas yra pastangas kaustanti kliūtis, o egocentriškumas stabdo religinį apsisprendimą rūpintis kitais.

Nelaukiami, nemylimi, atstumti vaikai patiria psichiką žalojančią poveikį, kuris apsunkina ar net iškreipia psichosocialinę raidą, lemia emocinius bei elgesio sutrikimus, neleidžia atsiskleisti asmens savybėms. R. P. Rohner, A. Khaleque (2002), pristatydami tėviško priėmimo–atstūmimo teoriją¹, nurodo tokius tėvų ignoravimo padarinius vaiko asmenybei: padidinta priklausomybė – gynybiška nepriklausomybė, agresyvus elgesys, emocinis nejautrumas (uždarumas, apatiškumas, abejingumas), žema savivertė, neigiamas pasaulio suvokimas, emocinis nestabilumas. V. Aramavičiūtės (1978) teigimu, esant nenormaliems emociniams vaiko ir tėvų ryšiams, gali sutrikti vaiko psichofizinė, emocijų, valios ir charakterio raida. Nepriežiūra negatyviai veikia fizinę sveikatą, mažina savigarbą (Kairienė, 2002, p. 13).

Smurtas, kurį tenka patirti daugeliui bešeimių vaikų, B. Kairienės (2002), teigimu, visuomet sukelia neigiamus padarinius. Vienas jų – pačių vaikų agresyvus elgesys (Feshbach, 1972), kuris gali būti aiškinamas kaip agresyvaus tėvų elgesio modeliavimas (Kairienė, 2002). Agresyvi aplinka šeimoje taip pat „turi įtakos priešiškos aplinkos sampratos susikūrimui, iškreiptam jos suvokimui ir neleidžia susidaryti teigiamiems socialiniams įgūdžiams bei įpročiams“ (Kairienė, 2002, p. 13). Visa tai iškreipia vaiko santykių su aplinka bei savimi veiksnius – pasaulėžiūrą, dorovę, charakterį (Pileckaitė–Markovienė, Lazdauskas, 2007), esančius auklėjimo(si) objektu.

Pedagogai pabrėžia kokybiško auklėjimo svarbą pirmaisiais asmens raidos etapais. Mūsų nagrinėjamu atveju kalbama apie auklėjimo kaip tokio ir apskritai pozityvaus emocinio santykio tarp vaiko ir suaugusiojo nebuvimą (arba trumpalaikiškumą, periodiškumą). Todėl neurologijoje pabrėžiamas galimybių patirti tokius emocinius išgyvenimus, kurių stigo, sudarymas (Daulenskienė, 1998). Trūkumo pašalinimas ir kompensavimas – pagrindinė sąlyga auklėjimo(si) pradžiai. Tas pats pasakytina apie vaiko religiją, kurią K. A. Trimakas (2002) sieja su tapatybės susiformavimu. Tuo tarpu netektis, ypač šeimos ir artimiausios aplinkos, „sutrikdo savęs ir savo gyvenimo suvokimą – jis tampa nestabilus ir neišbaigtas, ir tai sukelia neadekvatumo jausmą“ (Pileckaitė–Markovienė, Lazdauskas, 2007, p. 67). K. Egger svarsto, ar žmogus, kuriam nepakankamai teko pirminio pasitikėjimo, „gali iš viso eiti teigiamo religingumo link“ (Egger, 1998, p. 147).

Taigi vaiko psichosomatinės raidos analitikai akcentuoja bręstančio kūdikio priklausomybę nuo motinos būsenos (prenatalinės stadijos ypatumai). Pabrėžiamas malonių/nemalonių išgyvenimų balansas, kaip ir daug kas kita – darbštumas/menkavertiškumas, iniciatyva/kaltė, lūkestis/išsipildymas. Netektys – nemeilė, atstūmimas, smurtas, galiausiai šeimos ir artimiausios aplinkos praradimas – sukelia sunkias, nelengvai pašalinamas pasekmes, turinčias įtakos vaiko fizinei bei psichinei sveikatai, pasireiškiančias elgesio bei emociniais sutrikimais, iškreipta pasaulėžiūra, identiško (tapatybės) jausmo stoka. Tai apsunkina ar net daro negalimą auklėjimo(si) procesą, dvasinę–religinę brandą.

¹ Parental Acceptance-Rejection Theory (PARTheory).

1.1.2. Bešeimių vaikų auklėjimo idėjos ir jų praktinis taikymas

Sprendžiant nūdienos bešeimių vaikų auklėjimo problemas, aktualios išlieka idėjos su bešeimiais vaikais dirbusių pedagogų: J. H. Pestalozzi (1746–1827), G. Bosco (1815–1888), J. Korczak (1878 – 1942), kuriems teko susidurti su jaunų žmonių, priklausančių įvairios socialinės atskirties aukų tipams. Don Bosco auklėjimo metodais iki šiol vadovaujamas Lietuvos katalikiškose ugdymo įstaigose. Nederėtų visiškai atmesti ir tarybinio pedagogo A. Makarenkos (1888–1939) patirties, įgytos darbe su gatvės bei kolonijos paaugliais ir jaunuoliais.

J. H. Pestalozzi (1989) ir J. Korczak (1997) pedagoginiuose raštuose bei grožinėje pedagoginėje kūryboje atsispindi rūpestis dėl auklėtinių, mokymasis iš patirties, kai kada – skaudžios, nesėkmingos. Jie teigia, kad reikalingas kitoks santykis su vaikais, patyrusiais beglobį, skurdų gyvenimą, valkatavimą, nemeilę, atmetimą. A. Makarenkos (1987) požiūris šiuo atžvilgiu skiriasi. Jis rašo: „Labai galimas daiktas, kad darbo su buvusiais globotiniais metodika turi kažkuo skirtis nuo darbo su normaliais vaikais... tuo aš ligi šiol dar nesu įsitikinęs“ (Makarenka, 1987, p. 333). Iš kitos pusės šiame nusistatyme nediferencijuoti vaikų į tokius ir anokius galėtume išvelgti pagarbų pedagogo požiūrį į patį vaiką: „...manęs niekad neėmė pagunda daryti išvadą, kad dėl įvykdyto nusikaltimo iškrypsta vaiko charakteris... Tai kyla iš mano pasitikėjimo žmogumi arba greičiau iš meilės jam“ (Makarenka, 1987, p. 334). Nusikaltimą padaręs, prasižengęs vaikas išlieka pagarbos verta asmenybė. Palieęs, atstumtas, valkataujantis vaikas – ori asmenybė. Šis pagarbaus santykio su vaikais principas turi ištakas pedagogikos istorijoje. J. H. Pestalozzi buvo įsitikinęs žmogaus prigimtiniu gerumu: „Jeigu žmogus yra blogas, vadinasi, kas nors pastojė jam kelią, kuriuo einant tampama geru“ (Pestalozzi, 1989, p. 103). Don Bosco vėlgi įsitikinęs, kad delinkventišką jaunuolio elgesį būtinai lemia kokia nors priežastis (Petitclerc, 2009). J. Korczak šias priežastis sieja su suaugusiųjų pasauliu: „Visa, kas darosi purviname suaugusiųjų pasaulyje, egzistuoja ir vaikų pasaulyje“ (Korczak, 2010). Lenkų pedagogas perspėja: „Auklėtojas, kuris ateina su saldžia iliuzija žengiąs į tokį mažą švaručių, švelnučių ir atvirų širdelių, kurių simpatijas ir pasitikėjimą lengva užsitarnauti, pasaulėlį, greitai nusivils“ (Korczak, 2010). Pedagogikos klasiko pastebėjimai iki šiolei svarbūs, aktualūs, taikytini šeimynų gyvenime. Netektį bei kovą dėl būties patyrusiems vaikams reikia svarių įrodymų, kad jie gali pasitikėti suaugusiuoju ir drąsiai atsiduoti jo globai. Šios realybės neįsisavinusiam globėjui, tikram savo geranoriškumu bei noru dovanoti meilę, gali tekti skaudžiai nusivilti. Netektį, skriaudą išgyvenusių vaikų realybės supratimas skatina kelti klausimą: „Ar mano dovanojama meilė bus priimta?“ Šio klausimo iškėlimas reikalauja tam tikro nuolankumo, taip pat nuostatos žiūrėti į globotinį, nepriklausomai nuo jo būsenos bei patirties, su pagarba, pripažįstant žmogiškąjį orumą, kartu ir teisę priimti teikiamą pagalbą, rodomą meilę, rūpestį ar atmesti². J. H. Pestalozzi (1989) ir J. Korczak (1997)

² Šią nuostatą aiškiausiai yra supratusi ir išreiškusi p. Motina Teresė iš Kalkutos, dirbusi su pačiais varginčiausiais. Jos teigimu, duoti yra lengviau nei priimti. Ėmimas žemina žmogų, todėl duoti reikia su dideliu jautrumu ir pagarba žmogaus orumui.

atvirai rašo apie buvusius nesusipratimus, išgyventą vaikų nepasitikėjimą, atvirą ar masuojamą priešiskumą. Iš šios patirties kilo ir pedagoginės psichologinės išvalgos apie ugdytojo ir ugdytinio tarpusavio santykius.

G. Bosco teigia, jog negali būti ugdymo be pasitikėjimo, o pasitikėjimo – be meilės ir prierašumo (Petitclerc, 2009). Meilę ir prierašumą, anot J. H. Pestalozzi (1989) galima įgyti tik nuolatinio rūpesčio rodomo vaikams, dėka. Rūpesčiu ne tik pelnomas pasitikėjimas. Rūpestis tiesiogiai tarnauja ugdymui (Pestalozzi, 1989, p. 41). Pedagoginis darbas „remiasi mintimi, jog vaikai turi būti suprantami, kad (ugdytojas – aut. past.) turi išigilinti į jų pasaulio ir psichologijos dvasią“ (Lewowicki, 1994). Kad tai įvyktų, vaikas turi būti, anot J. Korczak (1997), gerbiamas ir mylimas. A. Makarenkos (1987) teigimu, svarbu pasitikėjimas ir meilė. J. H. Pestalozzi (1989) rašo: „...aš nežinau nė vieno metodo ir auklėjimo meno, kuris nesiremtų paprasta mano meile vaikams“ (Pestalozzi, 1989, p. 52). G. Bosco tikslina, kad neužtenka jaunuolius mylėti, jie „turi žinoti, jog yra mylimi“ (Petitclerc, 2009). Meilė, pagarba, pasitikėjimas pasak J. Korczak (1997), lemia, jog su ugdytiniu „turi būti elgiamasi kaip su partneriu ir draugu“ (Lewowicki, 1994).

Saleziečių pedagogikoje, remiantis G. Bosco, ugdytinis vadinamas „edukacinės veiklos partneriu“, pripažįstama, kad „jaunas žmogus nėra tik gavėjas“. Todėl saleziečiai į auklėtinius žvelgia su „nepajudinamu tikėjimu jauno žmogaus galia augti, nepaisant dabartyje išgyvenamų asmeninių sunkumų“ (Petitclerc, 2009). Pavojų šiai nuostatai J. Korczak (1997) išvėlgė auklėtojų pomėgyje savintis suaugusiųjų privilegiją „sergėti ne save, o vaikus, registruoti ne savo, o vaikų kaltes (Korczak, 1997, p. 40).

A. Makarenka (1987) taip pat pripažino, jog auklėtojas visų pirma turi būti bendradarbis, tik vėliau – ugdytojas, labiausiai auklėtinį galima paveikti bendravimu ir bendradarbiavimu, bendru veikimu. Tik išskirtiniais atvejais – kitomis, autoritetingomis pedagoginėmis priemonėmis. Pagarbą ugdytiniui A. Makarenka glaudžiai siejo su griežtais reikalavimais: „Mano pagrindinis principas... visuomet buvo: kuo daugiausia reikalavimų žmogui... Kai mes iš žmogaus daug reikalaujame, tai tuo ir reiškiamo jam savo pagarbą, – kaip tik dėl to, kad... tas reikalavimas vykdomas, mes žmogų ir gerbiame (Makarenka, 1987, p. 335). Kitų pedagogų darbuose pagarba vaikui reiškia besąlygiškai. Nesvarbu, ar vaikas įvykdė reikalavimus ar atsisakė juos vykdyti. J. H. Pestalocio (1989) ir J. Korczak (1997) raštuose plačiau rašoma apie su reikalavimais susijusių problemų atsiradimą. J. Korczak (1997) smulkiai aprašo kilusį konfliktą, kai, našlaičių namus perkėlus į naują pastatą, buvo pradėta reikalauti savaime suprantamų, patiems vaikams naudingų dalykų – švaros, tvarkos, tam tikrų taisyklių laikymosi. Apie panašius konfliktus yra rašęs ir J. Pestalozzi (1989). Vaikų gyvenimiškųjų situacijų pažinimas lėmė, jog minėtų pedagogų raštuose daugiausia kalbama apie vaikų poreikius ir jų tenkinimui skirtą veiklą. „Mūsų įstaigos dvasią turėjo formuoti harmoniška veikla, kurios pamatas – vaikų poreikiai, bendra būtis... Vidaus taisyklių mokymasis nebūtų padėjęs jiems apsisvalyti nuo to purvo (aplinkos žiaurumo, sulaukėjusių žmonių santykių – aut. past.)“ (Pestalozzi, 1989, p. 44). Kelti reikalavimai pedagogui (Pestalozzi, 1989; Bosco, žr.: Petitclerc, 2009):

1. Pažinti vaikus, t.y. išmanyti jų rūpesčius, norus, poreikius, pastaruosius patenkinti;
2. Kilusius klausimus, problemas spręsti „tuojau pat“, pagalbą teikti nedelsiant, praktiškai apsaugoti vaikus nuo fizinių ir dvasinių negerovių;
3. Skirti auklėtiniams visą laisvą laiką, leisti jiems save pažinti;
4. Kiekvienam pavesti tas pareigas, kurios jam yra maloniausios.

Vaikų poreikių išvalgos leido suformuluoti pedagoginio poveikio kryptingumą (Pestalozzi, 1989; Korczak, 1997; Bosco, žr. Petclerc, 2009):

1. Atstatyti suaugusiojo autoritetą per pelnytą vaikų pasitikėjimą, prierašumą;
2. Apvalyti sielą ir kūną nuo purvo“, atstatyti dvasinę pusiausvyrą, pažadinti kiekvieno savąjį „aš“;
3. „Atskleisti vaiko talentą ir jį energingai puoselėti bei ugdyti, švelniai kreipti augimą, padėti išgyventi sėkmę;
4. Teikti ateities viltį, leisti jauniems žmonėms projektuoti save ateityje, įvertinti pastangas;
5. Teikti saugumo jausmą, padaryti už ką nors atsakingu.

Pedagogą Don Bosco interpretatoriai lygina su lino akrobatu, kuris turi žinoti, kaip sakyti „taip“, kartu mokėti pasakyti „ne“, būti artimu, tačiau ir išlaikyti distanciją, siūlyti saugumą, tačiau taip pat mokyti atsakomybės (Petclerc, 2009).

Viena sunkiausių ugdymo klasikų pedagoginiuose raštuose atsispindėjusių problemų – bausmės bei jų taikymas. G. Bosco išskyrė dvi auklėjimo sistemas: represyvinę ir prevencinę. Pirmoji pagrįsta baime ir bausmėmis: „Remiantis pirmąja, pavaldinams nurodomi įstatymai, tuomet ieškoma jiems nusižengusiųjų, o nusižengusieji baudžiami. Tai auklėjimo sistema, kuria vadovaujasi valstybė, kariuomenė“. G. Bosco rinkosi kitą kelią, kai atmetamos griežtos bausmės ir vengiama lengvų bausmių. Šis kelias „remiasi protu, religija, meile“ (Jovaiša, 2009, p. 95). A. Makarenka (1987), sukūręs griežtą drausmės ir režimo sistemą, tikėjo pirmąja – represyvine sistema. Tačiau ir šis pedagogas numatė įvairias išimtis bei taisykles: „Bausmė prasminga tik tuo atveju, jei nubaustasis žino, ko ir kodėl iš jo reikalaujama; kai kuriais atvejais bausmė turi būti panaikinta, jei pažeidėjas pripažįsta kaltę bei žalą (žinoma, jei šis pareiškimas nėra apgavystė); bausmė turi auklėti; bausmė turi visuomet išspręsti konfliktą iki galo; negalima taikyti fizinių bausmių“ (Makarenka, 1987, p. 100).

J. H. Pestalocio ir J. Korczak raštuose atsiskleidžia polinkis į prevencinę sistemą, kartu nurodomi tokios sistemos taikymo sunkumai. J. H. Pestalozzi (1989) rašė: „Netaikyti fizinių bausmių ir tik žodžiais stengtis valdyti būrio vaikų širdis bei protus gal ir įmanoma, bet tik normaliomis sąlygomis ir tik su laimingais vaikais (Pestalozzi, 1989, p. 47). J. H. Pestalozzi nekūrė sistemos, kurią pažeidus būtų reikalinga bausmė. Vietoj to tiek jis, tiek J. Korczak stengėsi perprasti, kodėl auklėtiniai vienaip ar kitaip pasielgė, kodėl nusikalto, kaip galima būtų to išvengti. Fizinė bausmė J. H. Pestalocio praktikoje buvo ne sistemos dalis, o tam tikrų konkrečių situacijų sprendimas, sąlygojamas aplinkybių. Vaikams nėra sunku laikytis taisyklių, paklusti reikalavimams tada,

kai jie yra laimingi. Valstybės globon patekę vaikai nėra laimingi, nelaimingas vaikas neturi akstino stengtis dėl bendro gėrio. Todėl vaikas pačią bausmę vertina kaip neišvengiamą blogį, vadinasi, taikytina bausmė tik įvykdžius tam tikras sąlygas: „...manau, kad antausiai, kuriuos kartais gaudavo vaikai, negalėjo daryti blogo išpūdžio jau vien todėl, kad nuo ryto iki vakaro gyvenau su jais ir jie jautė mano meilę bei aukojimąsi... Tačiau visai kitaip jie reaguoja į bausmes tų mokytojų, kurie negyvena su jais po vienu stogu, nesidalija jų rūpesčiais ir duonos kąsniu“ (Pestalozzi, 1989, p. 48). J. Korczak tas pačias problemas bandė spręsti pasitelkęs „draugišką teisimą“, blogų darbų viešiniimą, vaikų rašomą laikraštį, tačiau tokio efekto, kokio tikėjosi, negalėjo pasiekti. Tai pedagogą skatino ne griežtinti sistemą, o dar labiau gilintis į vaikų pasaulį, perprasti jų individualius poreikius bei charakterio bruožus, sieti elgesį su išgyventa neigiama patirtimi. Tai, ko pedagogui nepavyko įgyvendinti 200 narių siekiančioje bendruomenėje, lengviau pritaikoma šeimynoje, globojančioje iki 12 vaikų. Vis dėlto ir čia aktuali išlieka nelaimingo, todėl nepaklusnaus vaiko problema, kurią išsamiau aptarsime analizuodami konkrečius šeimynų atvejus.

Nuostatas religinio auklėjimo atžvilgiu aiškiausiai atspindi šios J. Korczak mintys:

Mes primygtinai jums nebrukome Dievo, nes jūs patys privalote jį surasti savo sieloje.

Mes priverstinai neteikiame jums tėvynės, nes jūs patys privalote ją atrasti nuolat ieškodami savo širdimi ir protu.

Mes davėme jums tik gražesnio gyvenimo, pagrįsto tiesa ir teisingumu, siekį.

Galbūt šitas siekis ir atves jus prie Dievo, Tėvynės ir Meilės žmogui (Korczak, 1997, p. 13)

G. Bosco socialinėje pedagogikoje religinis auklėjimas, L. Jovaišos (2009) žodžiais tariant, buvo centras. Jo tikslas – tiek traukti paauglius ir jaunuolius iš skurdo, tiek „ugdyti jų katalikišką dvasią ir aktyvų katalikų bendruomenės narį, net jo vadovą – kunigą“. Nepaisant to, G. Bosco buvo „kategoriškas tikėjimo, bažnyčios lankymo prievartos priešininkas. Bendrauti su Dievu galima tik laisva, atvira širdimi“ (Jovaiša, 2009, p. 98). J. H. Pestalozzi nurodo sėkmingo religinio auklėjimo prielaidas: „Prieš pradėdamas mylėti Dievą, jį garbinti, juo tikėti ir jo klausyti, aš jau turėjau mylėti žmogų, juo tikėti, jaustis jam dėkingas ir jam paklusti. Nes kaip kitaip žmogus galės mylėti Viešpatį danguje, jei jis nemylės savo artimo, savo brolio (Pestalozzi, 1989, p. 176). Ši išvalga ypač svarbi globojamų vaikų atžvilgiu, nes socialiai neigiama patirtis pirmiausia būna pažeidusi tarpusavio santykius tiek su suaugusiais, tiek su bendraamžiais. Todėl kalba apie Dievą turi prasidėti nuo kalbos apie esantį šalia žmogų.

J. Korczak darbuose religinis auklėjimas siejamas su pilietiniu ugdymu (religinio ir pilietinio ugdymo suderinamumą nuodugniai nagrinėjo I. Balčiūnienė (2007) savo disertacijoje), G. Bosco – su doriniu auklėjimu. „Doros normos skelbiamos aukščiausio autoriteto – Dievo vardu, tad jų pažeidimas laikomas Dievo įžeidimu... Krikščioniškuoju moralės kodeksu, išsakytu Evangelijose, grindžiamas gyvenimas“, – teigia L. Jovaiša (2009, p. 99).

Vaikų auklėjimas minėtų autorių pedagogikoje glaudžiai siejamas su džiaugsmo išgyvenimu bei žaidimu: „Žaidimai, tai ne tik reikšminga ugdymo proceso dalis, svarbi ir kaip suaugusiųjų veiklos pamėgdžiojimas, ir socialinės identifikacijos proceso dalis... Žaidimai yra labai reikšmingi ir kaip asmenybės tapsmo dalis, nes žaidimai – ir savo jėgų, potencijos išbandymo arena, ir savo vertės pažinimas. Žaisdamas vaikas jaučiasi mažiau priklausomas nei kitoje veikloje ir tai žadina jo potenciją“ (Korczak, 1997, p. 15). Bloga, anot G. Bosco, įstaiga, „kurioje nėra auklėtinių judrumo, gyvumo, kur šmėkščioja nuobodulys, nepasitikėjimas“ (Jovaiša, 2009, p. 97), „liūdna vaikystę smerkia mus“ (Petitclerc, 2009). „...būsimojo veikėjo auklėjimas pirmiausia vyksta žaidžiant“, – rašė A. Makarenka (1987, p. 283). Tačiau džiaugsmas jo pedagogikoje pateikiamas kaip būtina, reikalaujama sistemos dalis: „Nuolatinis žvalumas, nė vieno paniurusio veido, jokios rūgščios išraiškos, nuolatinis pasiryžimas veikti, džiugi nuotaika... (Makarenka, 1987, p. 244), kitų nagrinėjamų pedagogų raštuose – pedagoginė užduotis, siekiamybė: „vos pastebėjęs tokį susiraukėlį, pripuolęs stengdavausi išlyginti raukšlės kaktoje, kol šis susigėdęs nusišypsodavo“, – rašo J. H. Pestalozzi (1989, p. 49–50).

Apibendrinami nagrinėtą patirtį galime teigti, jog vienas svarbiausių netekusių tėvų globos vaikų auklėjimo elementų – jiems reiškiamą pagarbą bei meilę. Tai skatina telkti dėmesį į kiekvieno vaiko individualius poreikius bei nuolatinį rūpinimąsi jais. Taip pelnomas vaikų pasitikėjimas, o su juo – globėjo ir auklėtojo autoriteto pripažinimas. Auklėjimas suprantamas kaip veikla ne dėl auklėtinio, bet veikla su auklėtiniu. Veikiama bendraujant ir bendradarbiaujant. Pagrindiniai šio bendradarbiavimo uždaviniai – atstatyti auklėtinio dvasinę pusiausvyrą, ugdyti gebėjimus, teikti ateities viltį. Taisyklės bei reikalavimai neturėtų „įkalinti“ vaiko sukurtoje sistemoje. Aplinkybės turėtų būti palenkiamos vaiko poreikiams, kad jis pasijustų laimingas, išgyvenantis sėkmę. Visa tai tarnauja religiniam auklėjimui, kurio esmė ne versti, bet skatinti pasirinkti, vadovautis sąžinės laisve. Daug dėmesio skiriama žaidimams, džiaugsmingiems išgyvenimams. Visi šie aspektai svarbūs ir šeimynoje.

1.1.3. Šeimyna kaip globos institucija

Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Europos šalių, nėra tokios tradicijos arba ji per silpna, kad tėvų globos netekę vaikai būtų priglauti kitoje šeimoje. Tarpukario Lietuvoje buvo puoselėjama tradicija priimti į šeimą tėvų netekusius giminaičius. Giminaičių nesant, našlaičius priglaudavo kaimynai ar turtingesni ūkininkai. Gera žinoma Gabrielės Petkevičaitės–Bītės pavyzdys, kai ji, pati nesukūrusi šeimos, ir būdama nestiprios sveikatos, globojo ir į gyvenimą išleido keliasdešimt našlaičių (Bukauskienė, 1988). Ryškus Stanislavos Venclauskienės atvejis – aktorė savo namuose Šiauliuose priglaudė per šimtą vaikų, po kelis ar keliolika vienu metu (Peleckis, 1991).

Dabartinėje Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų vakarietišku šalių, bešeimiams vaikams tenka patirti globos įstaigų ir(ar) globėjų kaitą, turinčią neigiamą poveikį asmeny-

bės brandai. Globos įstaigoje sumažėja krizės įveikimo galimybės dėl kelių priežasčių: nepakankamos sąlygos krizėms įveikti, taikomos neefektyvios poveikio priemonės, neišnaudojamos socialinės aplinkos (kitų šeimų, Bažnyčios, NVO) teikiamos galimybės, stokojama kryptingo darbo su netekties vaikais patirties. Nors tokios patirties esama, ji per menkai paskleista, pedagogai ja per mažai vadovaujasi. Valstybinė globos institucija mažiau atvira socialinei aplinkai ir nuoširdžiam bendravimui. Ieškant alternatyvių vaikų globos formų, atsižvelgta į paprotinius ir tradicinius vaikų globos priežiūros būdus bei svarstyta, kaip tą paprotinę tradicinę priežiūrą galima būtų puoselėti. „Lietuva buvo viena iš tų valstybių, kurioje atsirado žmonių, kurie net tik prisiėmė paprotinę vaikų, netekusių tėvų globos, priežiūrą, kas buvo visada Lietuvoje, – teigia S. Savickaitė, – bet ir nusprendė investuoti savo turimą turtą į valstybei reikiamą paslaugą“³. 1988 m. dvylikoje tuometinių rajonų (dabar savivaldybių) buvo įkurta 14 šeimyninių vaikų globos namų, vėliau pavadintų šeimynomis⁴.

Tokios globos institucijos kaip šeimyna įsteigimas Lietuvoje buvo naujas ir pozityvus žingsnis. Siekta bešeimiams vaikams sukurti šeimos atmosferą: juos augins du žmonės: vyras – tėvas ir moteris – motina, kurie jais visapusiškai rūpinsis ir kuriuos jie vadins pačiais brangiausiais vardais: mama, tėčiu. Broliai ir seserys nebus išskiriami, vaikai patirs laimingą vaikystę augdami kartu. Bus efektyviau integruojami į visuomenę.

Įstatymuose šeimyna apibrėžiama kaip juridinis asmuo, globojantis vaikus šeimos aplinkoje (Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas, 1998; Šeimynų nuostatai, 2010; Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymas, 2010). Suteikti bešeimiam vaikui šeimos aplinką – pripažintą visapusiško ir harmoningo vaiko vystymosi sąlyga (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, 1989), – buvo pagrindinė šeimynų steigimo idėja.

Šeimynos pagrindu įvardijama šeimos aplinka dokumentuose apibūdinama kaip tokia, kurios „reikia jų (vaikų – aut. past.) gerovei, kad tinkamai pasirengtų gyventi šeimoje ir visuomenėje (Pavyzdiniai šeimynos įstatai, 2010, nr. 3; Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymas, 2010, nr. 3.1). Konkretesnis apibūdinimas randamas socialinių globos normų aprašyme – tai „aplinka, pagrįsta abipusiu pasitikėjimu, pagarba ir meile: vaikui sukuriami stabili teigiama emocinė aplinka, kurioje jis jaučiasi pripažintas, mylimas, reikalingas, svarbus ir saugus, ir tai nepriklauso nuo emocinės, sveikatos būklės ar vystymosi sutrikimų“ (Socialinės globos normų aprašas, 2007, nr. 5.1).

Neatsitiktinai pabrėžiama emocinė, sveikatos būklė bei vystymosi sutrikimai. Psichinės deprivacijos teorijos kūrėjai, tyrinėjantys atstumto, nenorėto, skriaudžiamo vaiko raidą, teigia, jog kuo jaunesnis vaikas pateko į deprivacijos sąlygas ir kuo ilgiau jomis gyvena, tuo gilesni pokyčiai vaiko psichikoje, nervų sistemoje ir tuo mažesnės galimybės likviduoti pasekmes (Bowlby, 1979). Kiekvienas globotinis į šeimyną atsineša didesnę ar mažesnę šių pasekmių „krepšelį“ bei netekties skausmą. Globos įstaigose paprastai netekties palikta tuštuma lieka neužpildyta. Viena pagrindinių priežasčių – ne-

³ Psichologė Silva Savickaitė, prisidėjusi prie šeimynų įkūrimo. Interviu 2006 02 24.

⁴ <http://www.lvfi.lt> [žiūrėta 2006 12 13]

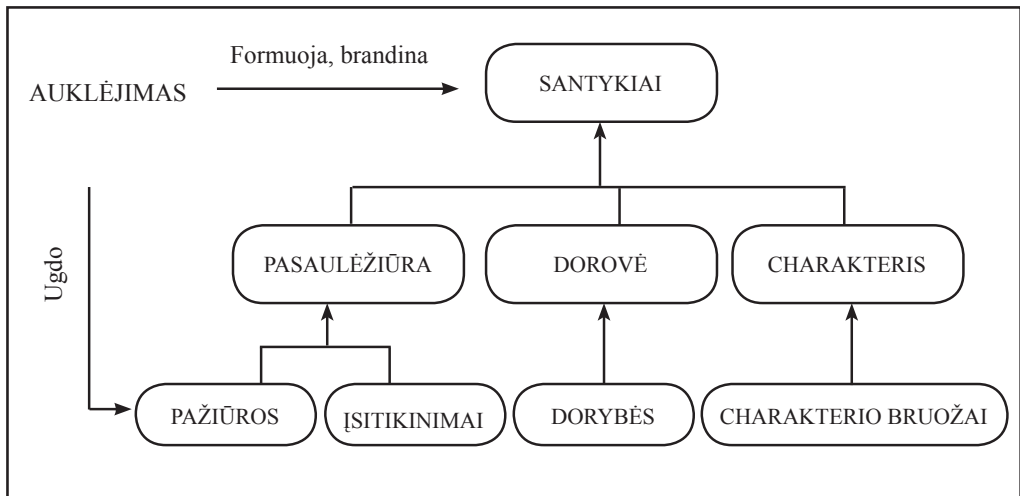
ra žmogaus, prie kurio vaikas galėtų prisirišti ir sukurti ilgalaikį emocinį ryšį (Radzevičienė, 2006). Emocinių poreikių tenkinimą Z. Bajoriūnas priskiria vienai pagrindinių, anot jo, šeimos funkcijų – emocinei. Ji, autoriaus teigimu, gali būti realizuojama tik šeimoje ir niekur kitur (Bajoriūnas, 1997). Šeimos aplinka grindžiamoje šeimynoje naujieji tėvai, užmegzdami tvirtą emocinį ryšį, gali padėti vaikui išgyventi skausmą ir taip atitolti nuo jį ištikusios nelaimės.

Jausmai, anot B. Bitino (1995), sudaro psichologinį auklėjimo mechanizmo pagrindą. Šeimyna, turinti galimybes kurti teigiamą emocinę šeimos aplinką, patenkina ir vieną pagrindinių auklėjimo sąlygų, nes auklėjimas, anot edukologų, turi būti grindžiamas laime, maloniais išgyvenimais (Bitinas, 1995; Kairienė, 2002). Džiaugsmingi išgyvenimai šeimoje, J. V. Uzdilos teigimu (1993), vertinami kaip asmens dorinio ugdymo viena esminių prielaidų.

Šeimynų globėjai, dirbdami su šeimos globos netekusiais vaikais, negali tarsi iš naujo „pagimdyti“ vaikų ir dėl jų būsenos sudėtingumo pašalinti netekties pasekmes. Bet jie gali, dirbdami (globodami, auklėdami) su šiais vaikais, subalansuoti jų malonių/nemalonių patyrimų balansą, gali drauge su jais įveikti globos institucijos uždaramą ir išieiti su vaikais į platesnę socialinę erdvę.

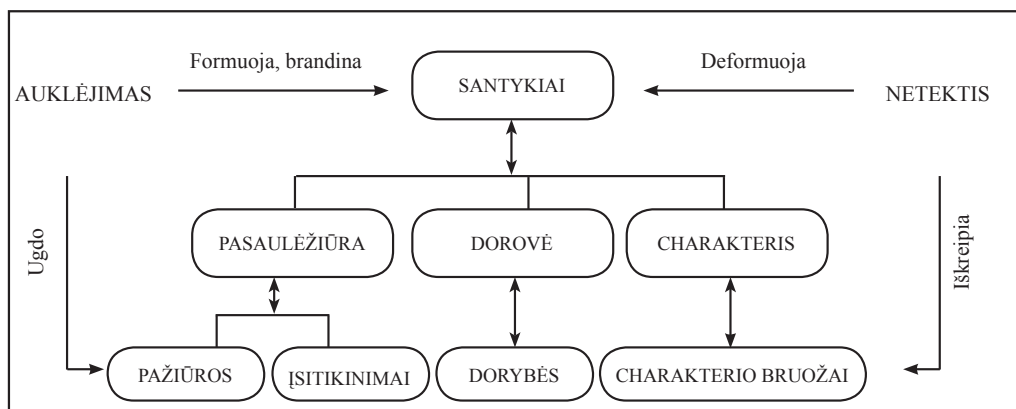
Šalia fizinės, protinės, dorovinės bei socialinės raidos įstatymuose minima, jog šeimynoje turi būti sudarytos sąlygos dvasinei vaiko raidai (Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymas, 2010, nr. 3.1; Pavyzdiniai šeimynos įstatai, 2010, nr. 3). D. Petrutytė, remdamasi M. Montesori, teigia: „Pirmenybė, auklėjant žmogų nuo pat jo gyvenimo pradžios iki subrendimo, visur ir visada turi būti atiduodama dvasiniam pradui“ (Petrutytė, 1993, p. 283). Dvasinį asmens tapsmą E. Martišauskienė vertina kaip „viso ugdymo šerdį“ ir „asmens ugdomumo pamatą“ (Martišauskienė, 2008, p. 39). Dvasinis ugdymas, pasak autorės, pasitarnauja trimis aspektais: sulydo tai, kas žmogui įgimta su tuo, ką jis įgyja veikdamas; jungia ugdytojo ir ugdytinio galias, orientuoja į pedagoginio veiksmo tikslą ir rezultatą – asmens dvasingumą. Pastarasis lemia santykių su savimi, pasauliu, gyvenimu kokybę, taip pat veiksmų pasirinkimą. Todėl, kaip pabrėžia E. Martišauskienė, nesant dvasinio pamato sutrinka kitų galių raidos kokybė, asmens santykiai ir veikla darosi eklektiški (Martišauskienė, 2008, p. 40).

Santykių bei veiklos eklektiškumas orientuoja į auklėjimą, kurio metu ugdomos pažiūros, įsitikinimai, dorybės, charakterio bruožai ir taip formuojami bei brandinami santykiai su aplinka, savimi, darbu (Jovaiša, 2007, p. 30). Auklėjimo teorinis modelis pavaizduotas 1 pav.:

1 pav. Auklėjimo teorinis modelis pagal L. Jovaišą

Šeimynoje gyvenančių globotinių santykiai paprastai pažeisti netekties. Netektimi vaiko gyvenime vadiname: a) nepageidaujamą nėštumą; b) deprivaciją, smurtą, asocialią aplinką gimus; c) tėvų (šeimų, namų) netektį tėvams atėmus tėvystės teises ar, rečiau, mirties, ligos, emigracijos atvejais. Netekčiai (-ims) pažeidus santykius su aplinka jaučiamas nesaugumas, nepasitikėjimas kitais, negebėjimas prisirišti ir palaikyti nuoširdžius santykius su kitu asmeniu, negebėjimas pritapti. Pažeisti santykiai su savimi pasireiškia žema saviverte, nepasitikėjimu savimi, bejėgiškumo, nevykėlio jausmais, negebėjimu suprasti savo emocijų, autoagresija. L. Jovaišos (2007) išskirtus santykius su darbu vertintume šiek tiek plačiau, įterpdami į tai visą veiklą, siejamą su savirealizacija. Todėl „santykį su darbu“ šiame kontekste keistume į labiau egzistencinę „santykį su gyvenimu“. Šio santykio pažeidimas pasireiškia požiūriu į pasaulį kaip žiaurų ir neteisingą, nenoru kažko siekti, dėl ko nors stengtis, nuostata imti iš gyvenimo nieko neduodant mainais, negebėjimu džiaugtis gyvenimu. Iškreipti santykiai pasireiškia iškreipta pasaulėžiūra, dorovinių vertybių nesupratimu, nevertinimu bei nebrandžiu charakteriu (žr. 2 pav.).

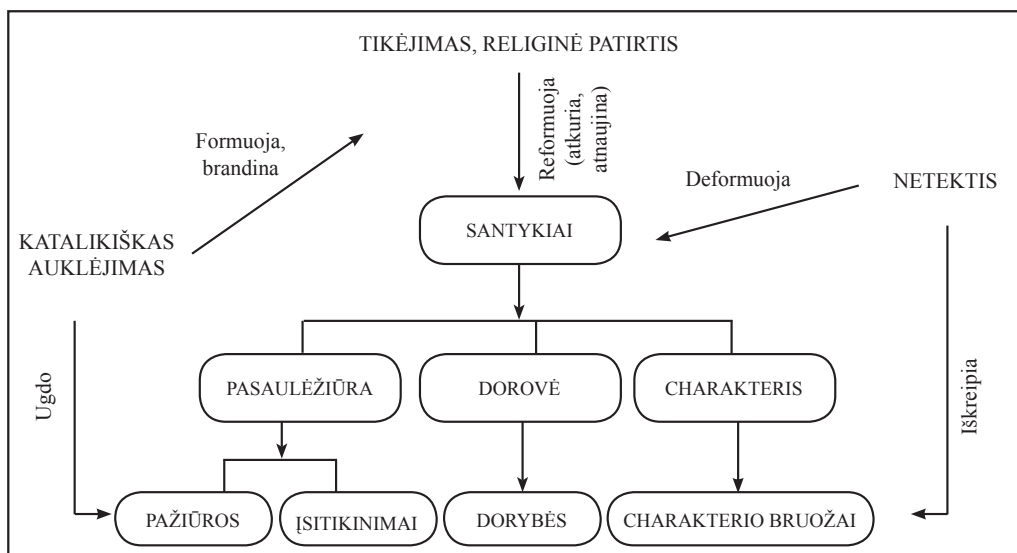

2 pav. Netekties poveikio auklėjimo sistemai teorinis hipotetinis modelis

Netekties (-čių) sukeltas problemas tikimasi išspręsti pakeitus aplinką bei suaktyvinus teigiamų pažiūrų, įsitikinimų, dorybių ir charakterio bruožų ugdymą, kuris turėtų užtikrinti sėkmingą santykių su aplinka, savimi bei darbu (gyvenimu) formavimą ir brandinimą. Bešeimių vaikų auklėjimas, veikiau perauklėjimas vykdomas stengiantis keisti: neteisingas pažiūras ir įsitikinimus – visuotinai priimtinais, ydas bei žalingus įpročius – dorybėmis, neigiamus charakterio bruožus – teigiamais. Tačiau netekties pažeisti santykiai apsunkina ar netgi daro negalimą patį ugdymą. Kartu ir katalikišką auklėjimą, jei jis yra orientuotas į perauklėjimą.

Todėl auklėjimas šeimynoje turėtų prasidėti nuo santykių atkūrimo (atnaujinimo) su aplinka, savimi bei gyvenimu. Šis atnaujinimas sunkus ir ne visada įmanomas dėl minėtų netekties pasekmių. Humanistinė pasaulėžiūra besivadovaujantis ugdytojas šią problemą spęs kurdamas pozityvius – meilę, supratimą, abipusę pagarbą bei pasitikėjimą grįstus santykius. Tačiau susiformavusią neigiamą, patirtu skausmu bei pykčiu ir kova už būvį grindžiamą pasaulėžiūrą iš esmės keisti gali tik labai stipri dvasinė prasme asmenybė. Todėl, manytume, reikalinga šeimos globėjui turėti stiprų autoritetą, kurį galėtų rodyti ugdytiniui pavyzdžiu. Katalikiškas auklėjimas orientuotas į Kristaus asmenį.

Teologijos centre esanti žmogaus išganymo istorija iš esmės yra santykių tarp Dievo ir žmogaus, žmogaus ir žmogaus, žmogaus su pačiu savimi atkūrimo (atnaujinimo) istorija. Todėl katalikiškas auklėjimas labiau nei dorinį ugdymą akcentuoja santykių su Dievu užmezgimą bei stiprinimą (žr. 3 pav.).

3 pav. Katalikiško auklėjimo teorinis hipotetinis modelis

Tad pagrindinis katalikiško auklėjimo uždavinys šeimynoje būtų per tikėjimą bei religinę patirtį (re)formuoti santykius su Dievu, aplinka, savimi, gyvenimu. Kokybinė santykių kaita turės įtaką pasaulėžiūrai, dorovei bei charakteriui.

Šia samprata remtasi lietuvių liaudies pedagogikoje. Manoma, kad be religijos pagrindų vaikas nėra pasirengęs žemiškajam gyvenimui, nes gyvenimo prasmę patiria tik apšviestas dievybės (Vasiliauskas, 2006, p., 109). O. Norušytė-Janušauskienė-Januševičienė (2008, p. 223) pabrėžia, jog religinis vaiko auklėjimas veikia „giliausius, pačius centrinius žmogaus sielos išgyvenimus“. M. Pečkauskaitė (2006) akcentuoja pareigą bei atsakomybę krikščioniškai auklėti vaikus. Bažnyčios dokumentuose pabrėžiama tikinčiųjų teisė rūpintis krikščionišku vaikų auklėjimu (CIC, 1983, nr. 7931). Santuokos sakramentas įpareigoja, taip pat teikia malonę, t. y. pagalbą, vaikų mokyme „pažinti ir garbinti Dievą ir artimą pagal krikštą gautą tikėjimą“ (Gravissimum Educationis, 1994, nr. 3).

Tėvų teisę rūpintis religiniu vaikų auklėjimu, remdamasis tarptautinių dokumentų analize, nagrinėjo L. Stavrum (2000). Gali kilti klausimas, ar tokią pat teisę turi ir globėjai, ypač tais atvejais, kai globotiniai nėra pakrikštyti ar turi priešingas nuostatas. Katalikų bažnyčios kanone teigiama, kad teisę katalikiškai auklėti turi ne tik tėvai, bet ir tie, kurie užima jų vietas (CIC, 1983, nr. 7931). Šeimynų nuostatuose (2010) ar kituose šeimynų veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose ši teisė nėra paneigiama. Socialinės globos normų aprašo antrame priede tik pažymima, kad globėjas turi užtikrinti „vaiko ir šeimynos etinių, rasinių, religinių, kultūrinių, kalbos ir kitų savybių suderinamumą“ (Socialinės globos normos, 2007, 2 priedas, nr. 1.1). Pagrindinis principas, anot L. Stavrum, turėtų būti atsižvelgimas į tai, kas geriausia vaiko interesams (Stavrum, 2000, p. 41).

Į vaiko interesus turi būti atsižvelgiama ir tai atvejais, kai į tikėjimo atžvilgiu indiferentišką šeimynos aplinką patenka pakrikštytas ar turintis religinę patirtį vaikas. Globėjui turėtų būti suprantamas bei aktualus ir pačioje šeimynoje dėl vaiko bundančios vaizduotės atsirandantis dievoieškos klausimas. Bundantis vaiko „aš“ liudija atsirandantį atvirumą, palankų pedagoginei sąveikai, kurios metu keliami egzistenciniai klausimai: „kas aš esu?“, „koks noriu būti?“, „kas nuo manęs ir kitų priklauso?“. Vertin-gojo „aš“ gaivinimas – auklėjimo šerdis, nes bundantis sąmoningumas skatina intensy-vų ieškojimą darbo, mokymosi, bendravimo esmės. Kaip ir „aš“ vertybinio santykio su tuo, ką žmonės pripažįsta reikalingu, savo vertingumo pajauta skatina dievoiešką kaip visavertiškumo įsisąmoninimą.

Taigi šeimynos vaiklą reglamentuojančiuose dokumentuose šeimyna apibrėžia-ma kaip šeimos aplinką kurianti bendruomenė. Šeimynoje kaip bendruomenėje su-daromos palankesnės sąlygos nei globos įstaigoje artimiems tarpusavio ryšiams, kar-tu – teigiamiems išgyvenimams, malonioms emocijoms bei netekties pasekmių įveikai. Pastarajai palankias sąlygas formuoja katalikiškas auklėjimas, orientuotas į pozityvių santykių su savimi, aplinka, gyvenimu (at)kūrimą.

1.2. Katalikiško auklėjimo šeimynoje metodologinis pagrindas

1.2.1. Dievo tikėjimas kaip parama ir apsauga

Dievo tikėjimas yra stipriausia vaiko psichologinė parama ir apsauga, – įsitiki-nusios I. Medvedeva ir T. Šišova (Медведева, Шишова, 2008, p. 145). Ypač baimės atveju. Negatyvaus, skausmingo bendravimo patirtis gali provokuoti santykių baimę ir nerimą jų metu (Vanier, 2006). Pastarasis gali pasireikšti bendravimo vengimu arba agresyviu elgesiu, susilaukiančiu aplinkinių, bendraamžių bei suaugusiųjų, nepasiten-kinimo. Šventajame Rašte daug kartų pasikartojantis raginimas nebijoti (žr.: Ag 2, 5; Iš 20, 20; Iz 44, 8; Įst 31, 6; Jn 6, 20 ir kt.) liudija tiek prigimtinį žmogaus trapumą, tiek silpnume teikiama pagalbą. Katalikiškoji teologija pabrėžia 2 aspektus: a) Dievas geriausiai pažįsta kiekvieną žmogų ir žino, koks jis yra, todėl nereikia stengtis pasiro-dyti geresniam, šventesniam, vertesniam; b) Dievas priima, vertina ir myli kiekvieną žmogų tokį, koks jis yra, tai apsaugo nuo nuolatinės įtampos siekiant pateisinti kitų lūkesčius. „Jis yra vargšų ir silpnųjų Dievas“, – rašo J. Vanier (2006, p. 207). Todėl ir katalikiškoji pedagogika ypač skirta silpniesiems, nuskriaustiesiems, atstumtiesiems, sužeistiesiems. Viena iš svarbių jos funkcijų – rasti būdus sėkmingai bei visavertei so-cialiai pažeistų vaikų, jaunuolių integracijai į visuomenę.

Ši integracija ypač sunki visuomenėje, kurioje „Ant aukščiausio laiptelio sto-vi tie, kuriems sekasi – privilegijuotieji, turintys galią ir garbę. Žemiausiai – nesuge-bantys, vargšai, nenaudingieji, asmenys su negalia“ (Vanier, 2006, p. 209). Jau vien šeimos – socialinio advokato visuomenėje neturėjimas, bešeimius vaikus nustumia į

antrąją grupę bei suteikia „nenaudingojo“ statusą. Kitas problema mūsų nagrinėjamu atveju tampantis reiškiny – kiekvienas žmogus, turėdamas galimybę, natūraliai renka si tai, kas siejasi su sėkme, pripažinimu, džiugiais išgyvenimais. Mokytojai didžiuoja si gabiais mokiniais, auklėtojai džiaugiasi pavyzdiniais, visuomeniškais auklėtiniais, tėvai, globėjai tikisi gerų, paklusnių, mielų vaikų. Sužeisti, turintys elgesio, emocijų, socialinės nuovokos sutrikimų vaikai dažniau nei kiti yra nenorimi ir todėl atstumiami. Sunkiau juos tokius, nelaimingus, sunkausi, priešiško elgesio „neadekvačiai“ mylėti. Tuo labiau kad ir pastangos dažnai gali pasirodyti neduodančios jokio pastebimo rezultato, bereikšmės. R. Žydonienė teigia, jog nemeilę, blogą elgesį išgyvenę vaikai neigiamus jausmus: pyktį, agresiją, nusivylimą, skirtus biologiniams tėvams, dažnai išreiškia globėjams. Jei šie tai priima kaip savo nesugebėjimą susitvarkyti su vaiku bei nusivilia, „tai vaikas dar kartą gauna patvirtinimą, kad jis yra blogas, kaltas, visų nelaimių šaltinis“ (Žydonienė, 2003, p. 56). Klystama ir tuomet, kai iš žmogaus tikimasi elgesio, adekvataus jo kūno išsivystymui, gebėjimams“ (Martišauskienė, 2008, p. 37). Nelaimingi vaikai labiau nei ko kito nori mylėti ir būti mylimi, tačiau dažnai vietoj to išreiškia pyktį, nepasitikėjimą, verksmingumą, egoizmą, pretenzingumą. Vaikai ypatin gai jaučia, kada jie yra „nepakankamai geri“ ir tai skaudžiai išgyvena, nors retai apie tai pasako ar geba verbaliai išreikšti. Abipusis nusivylimas (vaikų – savimi, globėjų – gebėjimu auklėti) neleidžia atsirasti bendrystės santykiui. Bendrystė, anot J. Vanier (2006), įmanoma tik tada, kai kitas nuoširdžiai priimamas toks, koks yra – su stiprybėmis ir žaizdomis, nesitikint išankstinių lūkesčių pateisinimo.

Šeimynos, realizuodamos visuomenei iškilusį uždavinį – pasirūpinti bešeimiais vaikais, tampa namais atstumtiems, įskaudintiems, „neperspektyviems“ vaikams. Vis dėlto dažnai ir jose, kaip pedagogai įvardija, tikimasi, kad čia patekę vaikai gerai mokysis, tinkamai elgsis, įgis geras profesijas; rūpinamasi ugdyti jų talentus (būta Lietuvoje tokių atvejų, kai šeimynos bandytos sudaryti tik iš talentingų vaikų). Tai natūralus vyksmas, nes gebėjimai, anot J. Vanier, visuomenėje laikomi pranašesniais nei nepajėgumas ir silpnumas (Vanier, 2006, p. 209). Globėjai, kaip ir tėvai, linkędami auginamiems vaikams laimės, atsižvelgia į visuomenines tendencijas. Individo sėkmei tapus žmogaus vertės masteliu, vaikai auklėjami orientuojantis į profesinę sėkmę bei socialinį prestižą (Mielke, 1997, p. 28). Tie, kurie pasirodo tam esą negabūs, savaime, net jei tokios intencijos ir neturima, yra mažiau vertinami, sulaukia daugiau kritikos, nepasitenkinimo, atstūmimo.

Krikščioniškoji pedagogika kreipia dėmesį į kitus prioritetus. Šventajame Rašte nurodoma: „*Būkite tokie tobuli, kaip jūsų dangiškasis Tėvas yra tobulas*“ (Mt 5, 48) arba: „*Jūs pirmiausia ieškokite Dievo karalystės ir jo teisumo, o visa tai bus jums pridėta*“ (Mt 6, 33). Mokymasis, gabumai, būsimoji profesija ar specialybė, netgi pageidautinas elgesys nustoja būti svarbiausiais kriterijais. Savą prasmę gali turėti net tai, kas visuomenėje laikoma nevertumu, nenaudingumu, negabumu, nes „Dievas ne taip mato, kaip žmogus... Viešpats žiūri į širdį“ (1 Sam 16, 7). Šventoji istorija Biblijoje pasakoja, kaip Dievas svarbiausias užduotis patikėdavo silpniausiems (plg.: 1 Kor 2, 3–5; 2 Kor

12, 10), nevertinamiems (plg.: Iz 53, 2–8), nepasitikintiems (plg.: Iš 4, 10–13). Jiems dažnai patikima visos tautos išgelbėjimo misija (plg.: 1 Sam 17; Apd 4, 11).

Tad viena svarbiausių ugdytojo savybių būtų gebėti matyti vaiko dvasios raiškos grožį, pro nepatrauklią išvaizdą, netinkamą elgesį, charakterio šiurkštumą išvelgti vidinę pasaulį. Kad tai įvyktų, reikia būti pasiryžus kaskart iš naujo mokytis nesavanaudiškos meilės, empatijos, kantrybės, atlaidumo (Lubich, 1998).

Katalikiškoji pedagogika iš principo yra optimistiška ir humanistiška: ne visi vaikai gali būti ugdomi intelektualiai, tačiau visi gali, yra pajėgūs dvasiškai tobulėti: „Visi žmonės, nesvarbu, koks jų išsilavinimas, proto galios, kūno išsivystymas, gali mylėti, – teigia E. Martišauskienė (2008, p. 37). Dvasinių galių išskleidimas – svarbus krikščioniškosios pedagogikos uždavinys. Šiam uždaviniui netgi labiau nei gabumai, sėkmė, pripažinimas, anot Bažnyčios mokytojos šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės (Kūdikėlio Jėzaus Teresė, 1995), pasitarnauja savojo menkumo išgyvenimas. Šia mintimi pagrįstas, šventosios gyvenimo ir pastebėjimais nurodytas, *Mažasis meilės kelias* (Martin, 2007) gali padėti keisti vaikų požiūrį į skaudžią netekties patirtį, išgyvenamus negatyvius jausmus, ypač – jautimąsi nepakankamai geru žmogumi. Šventųjų gyvenimo istorijos, jų mokymai įvardijami kaip vieni efektyviausių katalikiško auklėjimo priemonių (Jonas Paulius II, 1981, nr. 60).

Katalikiškoji pedagogika neapsiriboja vien religiniu vaikų ugdymu, tačiau akcentuoja pačių tėvų šventėjimą (Jonas Paulius II, 1981, nr. 26; GS, 1994, nr. 48) bei sakramentinio gyvenimo teikiamą pagalbą auklėjimo procese. Religinis gyvenimas tampa parama sunkumuose, skatina atsinaujinti, moko atleisti sau ir kitiems, teikia naują viltį, galiausiai, sustiprėjus dvasiškai ir įgijus naujų dorybių, eiti toliau ieškant efektyvesnių auklėjimo būdų bei galimybių.

Taigi katalikiškoji pedagogika ne tik moko kiekvieną žmogų priimti ir vertinti tokį, koks jis yra, bet ir skatina pasitikėti Kūrėju, kuris yra Meilė, Tiesa ir Gyvenimas (plg. KBK, 1997, nr. 214; Jn 11, 25; 1 Jn 5, 6). Labiau nei gabumai, mokslumas ar pripažinimas vertinamas dvasinis tobulėjimas, kuriantis tarpusavio bendrystę bei padedantis išsivaduoti nuo pernelyg kritiško savęs vertinimo, mokantis praeitį ir dabartį vertinti kaip pasirengimą asmeniniam pašaukimui. Katalikiškoji pedagogika padeda ugdytojams nenusivilti savo gebėjimais, pabrėžia sakramentinio gyvenimo teikiamą pagalbą auklėjimo procese, moko sunkumų metu ieškoti paguodos tikėjime, padedančiame stiprinti asmeninius santykius su Dievu.

1.2.2. Katalikiškas auklėjimas namų bažnyčioje

Šeimynų kūrimas, kaip jau minėjome, prasidėjo nuo siekio sudaryti šeimiams vaikams sąlygas augti šeimos aplikoje, tapti šeimos nariais. „Šeima turi tapti tuo, kuo ji yra iš prigimties“, – rašoma šeimai skirtoje enciklikoje (Jonas Paulius II, 1994, nr. 17). Iš prigimties, anot II Vatikano Susirinkimo dokumentų, šeima sukurta kaip giliausia gyvenimo ir meilės bendruomenė. Priimdami Santuokos sakramentą vyras ir moteris sąmoningai ir laisvu pasirinkimu sudaro vidinę gyvenimo ir meilės bendriją (Gaudium

et spes, 1994, nr. 48; Jonas Paulius II, 1994, nr. 11). Tik šeimoje tarp dviejų asmenų įvykusi meilė, anot A. Lobato, apima visus žmogaus gyvenimo lygmenis (Lobato, 2001, p. 151). Todėl santuoka įpareigoja „*saugoti, reikšti ir perduoti meilę*“ (išskirta autoriaus – aut. past.) (Jonas Paulius II, 1994, 17), nes „tiktai meilėje galima šeimyninio gyvenimo pilnatvė, per meilę galimi nauji pasiekimai“ (Lobato, 2001, p. 151)

Šeimai ir jos gerovei skirtuose Bažnyčios dokumentuose akcentuojama, jog Santuokos sakramento prigimtis bei esmė neleidžia šeimai apsiriboti uždaru gyvenimu. „Šeimoje asmuo ne tik gimsta, bet... per krikštą ir religinį auklėjimą įeina į Dievo šeimą – Bažnyčią“ (Jonas Paulius II, 1994, nr. 15). Tad krikščioniškoji santuoka „sudaroma natūralią aplinką, kurioje asmenys įsijungia į didžiąją Bažnyčios šeimą“ bei „kuria Bažnyčią“⁵ (Jonas Paulius II, 1994, nr. 15). Kurti Bažnyčią šeima gali tik pati tapdama vadinamąja *mažąja* (May, 1995, p. 105), *namų židinio* (Lumen Gentium, 1994, nr. 11), *namų* (Jonas Paulius II, 1994, nr. 21) *bažnyčia*.

Popiežius Paulius VI (1999, 71) teigia: „Kiekvienoje krikščioniškoje šeimoje turi būti randami įvairūs visos Bažnyčios aspektai“. Katalikų bažnyčios katekizmas (KBK, 1997, 781 – 809) Bažnyčią aptaria kaip Dievo tautą, Kristaus kūną ir Šventosios Dvasios šventovę.

Šeima kaip Dievo tauta. „*Dievui patiko pašventinti ir išganyti žmones ne pavieniui, nesusietus tarpusavio ryšiais, bet suburti juos kaip tautą...*“ (KBK, 1997, nr. 781).

ST Dievo tauta vadinami izraelitai, kuriuos Dievas pasirinko nešti tikėjimą visoms žemės tautoms. NT „Dievo tautos“ sąvoka praplečiama. Anot A. Rubšio, „Išimtinės teisės pranoksta visas prigimtines bei tautines padalas ir vienija žmones į Bendriją... Buvę ne tauta..., dabar yra tapę tikrąja Dievo tauta“⁶ (Naujasis Testamentas, 2006, p. 955). Sekdamas šią tradiciją Bažnyčios mokymas sąvoką „Dievo tauta“ tapatina su bažnytine bendruomene, t. y. visais pakrikštytaisiais.

„Bažnytinė bendruomenė atsispindi ir gyvuoja krikščioniškojoje šeimoje“, – teigė Jonas Paulius II (1981, nr. 21). Tai vyksta, jei šeima yra „sukurta iš meilės ir jos gaivinama“ (Jonas Paulius II, 1994, nr. 18). Tokioje bendruomenėje ypač svarbu plėtoti dvasinius ryšius, kurie, M.–D. Philippe (2004) manymu, svarbesni už prigimtinius ir ankstyvesni bei gilesni už naudos ryšį⁷. Anot A. Lobato, „Gyvenimas maitinasi dvasiniu šaltiniu. Jis suteikia prasmę ir vertę gyvenimo bei žmogaus realybėms“ (2001, p. 157). Didžiausią reikšmę apaštalai (1Kor 13, 13; Kol 3, 19; Rom 12, 10) bei teologai (Gaudium et Spes, 1994; Paulius VI, 1999; Wojtyła, 1994; Jonas Paulius II, 1994; May, 1995; Lobato, 2001; Benediktas XVI, 2006; Parrella, 2004; Philippe, 2004; Paškus, 2005; Ramonas, 2006 ir kt.) dvasiniame šeimos gyvenime skiria meilei: „Meilė, gaivinanti atskirų šeimos narių tarpusavio ryšius, yra vidinė jėga, formuojanti ir stiprinanti

⁵ Toks pats yra šeimos su visuomene santykis: priklausydama visuomenei, atspindėdama visuomenę, įsijungdama į visuomenę, šeima taip pat veikia ir kuria visuomenę.

⁶ Žr.: Oz 2, 25; 1 Pt 2, 10.

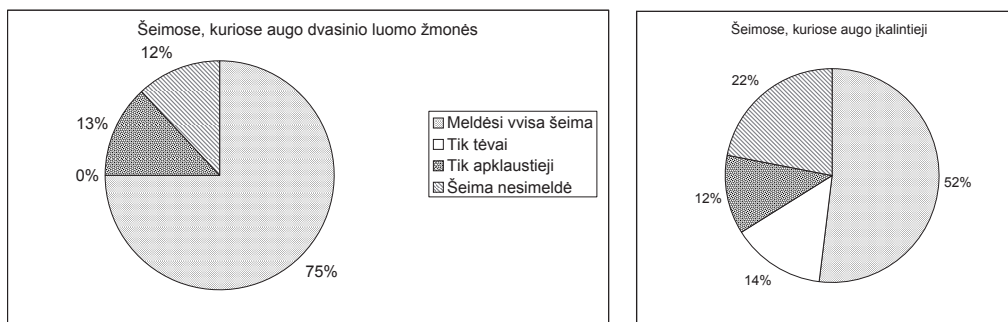
⁷ „Naudos ryšiu“ M.–D. Philippe vadina kūdikio poreikį būti pamaitintam, sušildytam, aprengtam (žr. Philippe, 2004, p. 161).

šėimos bendruomenę“ (Jonas Paulius II 1994, nr. 21). Kad meilė, pasak O. Norušytės–Janušauskienės–Januševičienės, remtųsi „ne tik prigimtiniiais ryšiais“ (2008, p. 222), svarbu padėti vienas kitam šventumo kelyje. „Juk yra žinoma, jog galima siekti, kad kitas asmuo norėtų to paties gėrio, kurio aš noriu, – teigia K. Wojtyła. – Aišku, tą mano tikslą jis turi pažinti ir pripažinti gėriu, turi paversti jį ir savo tikslu. Tada tarp manęs ir šio amens atsiranda ypatingas bendro gėrio ir bendro tikslo, kuris mus sieja – ryšys“ (Wojtyła, 1994, p. 25). Siekdami bendro gėrio, šėimos nariai stiprina bendruomenę, stiprindami bendruomenę laimi pašventinimą, kuris skatina dar didesnes pastangas siekti gėrio, stiprina tiek atskirus asmenis, tiek jų tarpusavio ryšį.

Jei gėrio siekimas prasilenkia su tiesos ir meilės reikalavimais, pavyzdžiui, jei jis egoistinis (siekiama tik savo tikslams) arba yra laikinas, pseudogėris – tokiu atveju tarpusavio ryšiai ne stiprėja, atvirkščiai – kuo labiau gėris prasilenkia su tiesa ir meile, tuo silpnesni tarpusavio ryšiai. F. J. Sheed tai aiškina labai paprastai: kaip mašina turi tam tikrą sistemą, kurią pažeidus (pvz., įpylus į kuro baką vandens), mašina nevažiuos, kaip mūsų fizinis kūnas sukurtas pagal tam tikrą sistemą ir įkvėpę į plaučius vandens galime uždusti, taip ir dvasinį gyvenimą sąlygoja tam tikri dėsniai, kurių nesilaikant siela serga (Sheed, 1981). Jei šėimos gyvenime pažeidžiami tiesos ir meilės dėsningumai, tarpusavio ryšiai, vietoj to, kad stiprėtų ir jungtų, silpnina ir žeidžia: „Dvasiniame gyvenime nėra tokio dalyko kaip neutralumas... Tie, kas nėra dėkingi, greitai pradeda viskuo skųstis. Nemylintieji ima nekęsti“ (Merton, 2003, p. 38).

2005 metais XIII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziume pristatėme tyrimą, leidusį, be kitų klausimų, aptarti ir santykių šėimoje pobūdį bei jų poveikį asmeniui (Ratnikaitė, Šlapkauskaitė, Miliūnienė, 2005). Tyrimas atskleidė įdomius maldos formuojamus santykius, kurie savo ruožtu liudija tarpusavio dvasingumą.

Buvo apklausta 100 dvasinio luomo žmonių ir 100 atliekančių bausmę įkalinimo įstaigose. Pastarųjų šėimose būta ir tokių situacijų, kai tėvai meldėsi, tačiau į šią veiklą neįtraukė savo vaikų (žr. 4 pav.).

4 pav. Malda dvasinio luomo ir bausmę atliekančių asmenų šėimose (N = 200)

Jei tėvai meldėsi, tikėtina, jog tikėjimas bei dvasinis gyvenimas jiems buvo vertybė. Tačiau šia vertybe nesidalinta su vaikais. Galbūt todėl, kad vienuomoje melstis už

vaikus paprasčiau nei su jais⁸. Atskleidžiama viena iš nūdienos Lietuvos visuomenėje suaktualėjusių problemų: linkstama tikėjimą, pamaldumą, maldą pasilikti sau. „*Vaikai nesupras; užaugs, patys pasirinks; juos už tai išjuoks bendraamžiai...*“, – vyrauja teiginiai. Tačiau Motina Teresė teigia, kad kartu išliekama tik toje šeimoje, kurios narius vienija bendra malda (Motina Teresė, 1996, p. 35). Tėvai, jei tik yra įsitikinę, kad įprotis nemeluoti padės jų vaikui išvengti daugelio klaidų, dės visas pastangas, kad to vaiką išmokytų, tai supras ne kaip sunkumą, o kaip svarbią pareigą. Tikėtina, jog katalikiškas vertybes puoselėjančioje šeimoje pamaldumas turėtų būti perduodamas natūraliai ir suprantamas kaip tėvų prigimtinė teisė (žr. Pius XI, 1999; CIC, 1983, nr. 1372; Gravissimum Educationis, 1994, nr. 2). Apaštaliniam paraginime Jonas Paulius II rašo, kad vaikas į Dievo šeimą įtraukiamas ne tik krikšto, bet ir „edukacijos tikėjime būdu“ (1994, nr. 1). Tad, kuriant namų bažnyčią, labai svarbūs Santuokos sakramentas, krikštas, Pirmoji Komunija, Sutvirtinimas, maldos už vaikus, tačiau tuo viskas nesibaigia. Svarbu mokyti ir akinti vaikus kurti asmeninį ryšį su Dievu. „Nė viena kita priemonė neturi tokios įtakos krikščioniškajai šeimos dvasiai sukurti kaip bendra malda“ (Grucė, 1994, 127), „...ir ne tik tada, kai vaikai maži, bet ir tada, kai vaikų dar nėra arba kai jie jau užaugę“ (Szkodon, 2008, p. 151).

Sukurta kaip sociali būtybė („*Negera žmogui būti vienam*“ Pr 2, 18), žmogus ne tik priklauso nuo kitų, bet ir geba kitiems padėti. Kadangi „*Dievui patiko pašventinti ir išganyti žmones ne pavieniui...*“ šeimos, kaip Dievo suburtos bendruomenės, nariai yra įpareigoti padėti vienas kitam, „nuolat rūpinantis, kad tobulėtų bendruomenės asmenys“ (Jonas Paulius II, 1994, nr. 18). „Šeimoje vyras su žmona turi vienas vienas kitam padėti nepaslysti, nesileisti užvaldomiems šio pasaulio aplinkos“ (Philippe, 2004, p. 275); „...visi yra pašaukti nenuilstamai tobulinti savąjį gyvenimo kelią ir padėti šventėti vieni kitiems“ (Dulskis, 2007, p. 99). Šventėjimas neatsiejamas nuo pašventinimo ir išganymo: „Kiekvienoje šeimoje... visi jos nariai... patiki savo išganyką vienas kitam ir, savo ruožtu, yra atsakingi už kitų narių išganyką. Gyvendami kartu ir rūpindamiesi vienas kitu, šeimos nariai daro ar gali daryti gyvenimą pakeliamą, viltingą, net garbingą“ (Parrella, 2004, p. 7). Šventajame Rašte (2009) akcentuojama vaikų vaidmens šeimos pašventinime svarba: „Jie buvo palaiminti per savo vaikus“ (Tob 4, 12).

Abipusį ryšį dvasiniame auklėjime nagrinėja teologai (Szkodon, 2008), religijos psichologai (Trimakas, 2002), pedagogai (Pečkauskaitė, 2006). Vyskupas Jan Szkodon ir K. A. Trimakas dvasinį tėvų brendimą auklėjant vaikus aptaria kaip savaiminį procesą⁹. Iš vienos pusės pateikdami tai kaip malonę, iš kitos pusės – kaip logišką veiksmų seką: negali netobulėti tas, kuris rūpinasi kitų tobulėjimu. M. Pečkauskaitė tuo tarpu akcentuoja sąmoningumą ir kryptingumą, teigdamą, jog, norėdami išauklėti dorovingą vaiką, tėvai turi drauge auklėti ir save pačius (2006, p. 48). Taigi, rūpindamiesi vaiko

⁸ Autorei pritačius šią problemą Stasio Šalkauskio kolegijoje vykusioje mokslinėje – praktinėje konferencijoje „Religijos vaidmuo asmens socializacijai“ (2007 12 14), salėje nuskambėjo replika, jog nėra lengva tikėjimą perduoti vaikams, paprasčiau tėvams melstis vienuose už vaikus.

⁹ „Vyras ir moteris, panaudoję gimdymo galią, tampa biologiniais tėvais. Kad jie taptų tikrais tėvais, reikia dar atsidėjusiai rūpintis vaiku. Tada jie patys bręsta kaip žmonės“ (Trimakas, 2002, p. 259); „Tėvai, suteikdami gyvybę, rūpindamiesi vaikais, juos auklėdami, dvasiškai auga“ (Szkodon, 2008, p. 149).

išganymu, tėvai pasirūpina ir savuoju. Melsdamiesi už sutuoktinį, visų pirma patys atsisotą Dievo akivaizdoje.

Yra ir kita priklausomybės pusė. Stumdami į pražūtį vaiką, tėvai visų pirma stumia save: „Kiekvienas negeras pavyzdys yra vaikui papiktinimas. O juk turbūt visos žinote, ką Kristus yra pasakęs apie papiktinimą... O ką jau besakyti, jei piktina tikroji motina“ (Pečkauskaitė, 2006, p. 48). M. Pečkauskaitė kalba apie blogą tėvų rodomą pavyzdį. Į pražūtį vaiką tėvai stumia ir tuo atveju, kai, rūpindamiesi savo dvasingumu, vaiką aprūpina tik materialiais dalykais, pasitenkina vien fizinių, intelektinių gebėjimų ugdymu.

F. J. Parrella, perteikdamas gilų žvilgsnį į šeimos tikrovę, aiškina, kad šeimos dvasingumas turi dvi puses – dievišką galimybę ir žmogišką ribotumą. Todėl šeima yra „tiek bendruomenė, kurioje pasireiškia išgelbėjimas, tiek bendruomenė, kurioje išgelbėjimas atrodo sunkus, jei apskritai įmanomas“ (Parrella, 2004, p. 6–7). Teologas šį teiginį grindžia gretindamas šeimą su Bažnyčia. Kaip Kristaus sakramentas Bažnyčia įkūnija velykinę paslaptį perkeičiančią galią, tačiau kartu išlieka „piligrimu po kryžiumi, kurį kamuoja vidiniai ir išoriniai sunkumai..., nes ji yra nuodėmingųjų Bažnyčia“ (2004, p. 7). Lygiai taip pat krikščioniška šeima, būdama Bažnyčios šeimynine šventove (žr. *Apostolicam Actuositatem*, 11; *Gaudium et Spes*, 47–52), kartu yra ir „blogio ir gėrio kovos arena“ (Liobikienė, 2002), nes ši kova vyksta kiekviename žmoguje (Maceina, 1990, p. 102; May, 1995, p. 105), nepriklausomai nuo to, kokią dvasingumo laipsnį jis yra pasiekęs.

Būdama namų bažnyčia, šeima yra įpareigota siekti šventumo: „Būkite tokie tobuli kaip jūsų dangiškasis Tėvas yra tobulas“ (Mt 5, 48). Tobuli – geri, atlaidūs, gailestingi, dosnūs (žr. Lk 6, 36–38). F. J. Parrella aiškina: „Vyrų ir žmonų turi įkūnyti malonę¹⁰ vienas kitam – konkrečią malonę, kuri tobulins jų individualią prigimtį ir asmenybę. Toks malonės įkūnijimas galėtų formuotis vienas kitą paremiant vaikų drausminime, tačiau tai visada reikalauja buvimo čia meilėje vienas kitam pačiais sunkiausiais momentais“ (Parrella, 2004, p. 7).

Namų bažnyčia savo misiją atlieka: a) jungdamasi į Bažnyčios šeimą ir tokiu būdu praturtindama jos šventumą savo šventėjimu bei ugdydama naujus jos narius (Jonas Paulius II, 1994, nr. 55); b) būdama „mažyte meilės oazė“ visiems savo nariams, kur „atnaujinamas pats meilės šaltinis ir palaikoma nuolatos trykštanti jos versmė“ (Philippe, 2004, p. 293). Šeima yra „dangus beširdžiame pasaulyje“, – sako Christopher Lasch, „...paskutinė vieta, kur pats gali būti daugiau nei tik individas abstrakčiame pasaulyje“, – įsitikinęs P. Rieff, „kultūrinė institucija, kurioje asmuo būtų pakviestas iš savęs paties ar pačios – iš nuošalės į autentišką bendruomenę“, – teigia F. J. Parrella (Parrella, 2004, p. 2); c) apaštalaudama pasaulyje. „...šeima turi taip pat būti sakramentinė *ad extra*“, – rašo F. J. Parrella, perteikdamas įsitikinimą, kad šeima yra „pirminė institucija, kurioje kultūros dvasinės tuštumos gydymas turi prasidėti“ (2004, p. 2, 7). R. Haughton išsako mintį, kad „esminis skirtumas tarp stiprių šeimų, kurios

¹⁰ Žr. *Apostolicam Actuositatem*, 1994, nr. 11.

pasitikėdamos atveria vaikams kelią į suaugusiųjų pasaulį, ir šeimų, kurios suirusios ar yra išlaikomos drauge tik plonų abipusio savininkiškumo ir priklausomybės siūlų, yra pirminis bendras „išipareigojimas kažkam didesniai, svarbesniai nei jų pačių šeima“ (Parrella, 2004, p. 7). „Tokia šeima, – tęsia F. J. Parrella, – nesusikoncentruoja pirmiausia į „savo santykių kokybę“, bet yra įtraukta į kažką už jos ribų. Kadangi tokios šeimos nariai pirmiausia ieško Dievo karalystės ir jos teismo... meilės santykiai ir stiprūs šeimos ryšiai auga iš šio atvirumo pasauliui; toliau negu uždaras jų tarpšeimyninis ratas“ (2004, p. 7). Atvirumą pasauliui II Vatikano susirinkimo dokumentai nusako tokiais apaštaliųjų darbų pavyzdžiais: „išsūnyti apleistus vaikus, maloniai priimti pakeleivius, uoliai dirbantis mokyklų tvarkyme, jaunimui padėti patarimu ir pagalba, pagelbėti jauniems geriau pasiruošti santuokai, padėti katechizavimo darbui, paremti vedusius ir šeimas... seneliams parūpinti ne tik būtiniausių dalykų, bet ir pasirūpinti jų dalyvavimu ekonominėje pažangoje“ (Apostolicam Actuositatem, 1994, 11).

Aptartą „namų bažnyčios“ misiją popiežius Jonas Paulius II (1994, 17), remdamasis II Vatikano Susirinkimo dokumentais, perteikia kaip pagrindinius šeimos uždavinius, pridurdamas tarnavimą gyvybei¹¹.

KBK perteikia tam tikrus Dievo tautos bruožus, būdingus ir šeimai, kaip „namų bažnyčiai“. Anot KBK, *Dievo tautos...*:

a) n a r i u „*tampama gimstant ne fiziškai, bet... įtikint Kristų ir pasikrikštijant*“ (KBK, 1997, 782). Šeimos kaip namų bažnyčios nariu taip pat tampama per sakramentus: Santuokos (sutuoktiniai) ir Krikšto (vaikai, išskirtiniais atvejais – suaugusieji). Tokiu nariu išliekama dėka Eucharistijos, Sutvirtinimo, Atgailos (arba Sutaikinimo) sakramentų, kurie „yra *susitikimai su Dievu*“ (Gonzales – Carvajal, 2001, p. 186) ir kurie „Kristaus narius augina ir gydo“ (KBK, 1997, 798). Pedagogė O. Norušytė-Janušauskienė-Januševičienė (2008) rašo, kad Krikšto sakramentas „pasitarnauja“ ir glaudesniai šeimos narių tarpusavio santykių kūrimui, nes „prigimtiniai meilės ryšiai“ stiprinami dieviškaisiais (sakramentiniais) ryšiais. Tai ypač aktualu šeimynoje, kurioje tėvų ir vaikų nesieja prigimtiniai ryšiai. Sakramentiniai ryšiai be dieviškosios malonės, teikia globotiniui saugumo, priklausomumo jausmą: jis tampa tikroju šeimos – namų bažnyčios – nariu. Nauja narystė įpareigoja bei teikia jėgų tarpusavio santykių stiprinimui: „...per krikštą tampame naujais asmenimis, iš tiesų Dievo vaikais bei Jėzaus broliais ir seserimis, pašauktais – bei pajėgiais – mylėti, kaip buvome bei esame mylimi Dievo per Kristų“ (May, 1995, p. 106);

b) v a d o v a s „(*galva*) yra Jėzus Kristus“ (KBK, 1997, 782). Katalikiškas auklėjimas remiasi Kristaus autoritetu. Jau minėjome, kad katalikiškame auklėjime tėvai nėra vieninteliai ugdytojai. Vienas svarbiausių katalikiško auklėjimo uždavinių – stiprinti asmens ir Dievo tarpusavio santykius, kad Jėzus Kristus taptų gyvenimo kelrodžiu ir pagrindiniu ugdytoju: „...jūsų vienintelis Mokytojas yra Kristus (Mt 23, 10);

¹¹ Popiežiaus Jono Pauliaus II pateikti keturi pagrindiniai šeimos uždaviniai: 1) asmenų bendruomenės kūrimas; 2) tarnavimas gyvybei; 3) dalyvavimas visuomenės vystymesi; 4) dalyvavimas Bažnyčios gyvenime ir jos pasiuntinybėje.

c) b ū v i s – „*Dievo vaikų orumas ir laisvė*“ (KKB, 1997, 782). Šeimoje kaip mažojoje bažnyčioje rūpinamasi kiekvieno nario orumu ir laisve. Orumas bus išsaugotas, jei šeimos tarpusavio santykiai bus pagrįsti pagarba vienas kitam. Pagarba būtina tarp sutuoktinių, kad jos išmoktų ir vaikai. Kaip rašo M. Philippe, tėvas turi parodyti vaikams, kaip gerbti motiną. Ypač jis turi palaikyti jos autoritetą auklėjimo darbe. Auklėti vaikus būtina nepažeidžiant jų orumo. Šeimos klausimus nagrinėjantys teologai aiškina, kad, atsižvelgiant į prigimtinius prokreacijos dėsnius, tėvai yra dėl vaikų (Philippe, 2004), pasišvenčiantys vaikams (Lobato, 2001, p. 158), tarnaujantys (Jonas Paulius II, 1994; Lobato, 2001; Philippe, 2004). Tarnystė bibline prasme¹² tai ne pataikavimas vaikams ir jų norų tenkinimas, bet teisingas ir deramas vadovavimas jiems, rūpinantis vaikų žmogišku ir krikščionišku gėriu (žr. Jonas Paulius II 1994, nr 21). Toks tarnavimas sudaro vaikams galimybę „išsiugdyti teisingą laisvės supratimą“ (Jonas Paulius II 1994, nr. 21). Atsidavimu, tarnyste, ėmimu ir davimu kaip auklėjamaisiais mainais turi būti grįsti visi šeimos narių santykiai (Jonas Paulius II 1994; Lobato, 2001).

Laisvė – ypatingas šeimos gėris. Būtina saugoti vienas kito laisvę ir apsisprendimo teisę. Šeimoje svarbu tiek puoselėti vienas kito orumą ir laisvę, tiek mokyti (-is) būti oriomis ir laisvomis asmenybėmis.

d) i s t a t y m a s – „*mylėti, kaip Kristus mus mylėjo*“ (KKB, 1997, 782). Šeima „yra asmenų bendrija“ (Lobato, 2001, p. 158). Pirmoji Asmenų bendrija yra Švč. Trejybė, kur meilės išraiška „gimdo trečiąjį asmenį“. Meilė yra pati Švč. Trejybės gyvenimo esmė. Žmogui, sukurtam pagal „Dievo paveikslą ir panašumą“ (Pr 1, 26), gyvybiškai svarbu gyventi pagal Meilės įsakymą. Meilė, tvirtina popiežius Jonas Paulius II, yra šeimos bendruomenės pirmas uždavinys, vidinis principas, nuolatinė galia ir galutinis jos tikslas: „Be meilės šeima negali gyventi, augti ir tobulinti savęs kaip asmenų bendruomenė“ (Jonas Paulius II, 1994, nr 18). Šv. apaštalo Pauliaus žodžius pasekėjams: „Jūs – Dievo dirva, Dievo statyba“ (1 Kor 3, 9), A. Lobato pritaiko ir šeimos tikrovei, teigdamas, kad šeima kasdien yra statoma arba griunama ir „tikrai meilė garantuoja, kad šeima pasieks reikiamą formą“ (2001, p. 157). Tikra meilė, anot F. J. Parrella, šeimą kaip namų bažnyčią intensyviausiai tobulina „visa ko, kas tarnauja jos neigimui akivaizdoje“ (2004, p. 6). Išlikdami mylinčiais sunkumuose, nepritekliuose, nesusipratimuose, šeimos nariai liudija esą Kristaus mokiniai (žr. Jn 13, 35). A. Lobato pabrėžia, jog mylėti asmenis, taigi ir šeimos narius, galima tik mylint gėrį ir tiesą (2001, p. 157). Tokia meilė, kuri prasilenkia su gėrio ir tiesos nuostatomis, iš tiesų nėra meilė, veikiau tai – savimeilė arba baimė. Užuoat kurusios bendruomenę, jos ją griaua. Filosofas Erich Fromm numato ir kitą tikrosios tarpusavio meilės pavojų – neveiklumą arba meilę tik žodžiais. Anot jo, „...meilės esmė yra dėl kažko „darbuotis“ ir kažką „auginti“... meilė ir darbas – neatskiriami. Žmogus myli tai, dėl ko jis dirba, ir dirba dėl to, ką myli... Produktivi meilė „reiškia darbą, rūpinimąsi ir atsakomybę už jo vystymąsi“ (Fromm, 2008, p. 114, 116). Tad įsakymas mylėti savo tiesiogine prasme yra įsakymas darbuotis, rūpintis ir jausti atsakomybę siekiant bendro, absoliutaus gėrio ir vadovaujantis tiesa

¹² Žr.: „O aš tarp jūsų esu kaip tas, kuris patarnauja“ (Lk 22, 27).

netgi, ir ypač tada, kai tam yra nepalankios aplinkybės. Šis įsakymas turi būti vienodai aktualus visiems šeimos nariams.

Tėvai ir globėjai, pripažindami, kad jie yra „dėl vaiko *nuo pat pradžių*“, turi į vaiką „žiūrėti kaip į žmogišką asmenį, kurį myli dėl jo paties“ (Philippe, 2004, p. 153). Iš tiesų kiekvienas šeimoje: mažas, suaugęs, neigalus, senas – turi būti mylimas dėl jo paties, o ne dėl esamos, būsimos ar numatomos naudos. Tokios tarpusavio meilės šeimoje šaltinis, anot W. E. May, santuokinė vyro ir žmonos meilė, kuriai suteiktas gebėjimas teisingai įvykdyti „prigimtinių bažnytinį vaidmenį“ (1995, p. 110) A. Lobato taip pat pabrėžia, kad „šeimos stiprumas glūdi sutuoktinių stiprume, kai jie iš tikrųjų myli vienas kitą ir saugo savo stiprią meilę kaip dovaną, kurios neprašo ir nieieško, bet suteikia sau patys“ (Lobato, 2001, p. 154).

e) *pasiuntinybė* – „*būti žemės druska ir pasaulio šviesa*“ (KBK, 1997, 782). Evangelizacija Bažnyčios mokyme – viena svarbiausių kiekvieno krikščionio ir kiekvienos krikščioniškos šeimos uždavinių. Visų pirma pati šeima turėtų būti vieta, kur vyksta esminė ir nuolatinė evangelizacija (Paulius VI, 1999; Jonas Paulius II, 1994). Evangelizacija turi vykti pačioje šeimoje: „Visi jos nariai evangelizuoja ir yra evangelizuojami. Tėvai ne tik perduoda Evangeliją savo vaikams, bet ir gali gauti iš jų tą pačią Evangeliją kaip giliai išgyvenamą“ (Paulius VI, 1999, nr. 71). Iš tokios vidinės evangelizacijos, anot Jono Pauliaus II, „išplaukia pareiga nuolat ugdyti tikėjimą“ (1994, nr. 49) bei pripažinti vaikų lygiavertiškumą ir gebėjimus šioje dvasinėje veikloje. Tvirta vidinių tikėjimu „...šeima, o ypač krikščioniška, negali užsidaryti savyje“ (Philippe, 2004, p. 290). Kaip moko Bažnyčios dokumentai, ji „privalo dalytis su kitomis šeimomis savo dvasinėmis vertybėmis“ (Gaudium et spes, 1994, nr. 48). Ypač vaikai raginami „vis labiau ir labiau tapti jaunimo apaštalais“ (Paulius VI, 1999, nr. 72). „Tik per konkretų apaštalinį veiksmą pasaulyje šeima yra autentiškas Bažnyčios mikrokosmosas. Ir tik per savo lojalumą Evangelijos žiniai ji yra pasaulio išganymo sakramento dalis“ (Parrella, 2004, p. 8).

f) *paskirtis* – „*Dievo Karalystė*“ (KBK, 1997, 782). Ši paskirtis – Dievo karalystei – nėra suprantama kaip ugdymas(-is) pomirtiniam gyvenimui. Dievo karalystė, tampant Kristaus šeimos nariu, vadovaujantis Jėzaus mokymu, gerbiant prigimtinių vienas kito orumą ir laisvę, laikantis Meilės įstatymo bei dalijantis dvasios turtais su kitais: evangelizuojant, ugdant bei priimant vis daugiau narių, yra kuriama jau žemėje (Lubich, 2004). Tarpusavyje susivienydamos, namų bažnyčios išauga į didžiąją visuotinę Bažnyčią, jungiančią tuos, „kurie tebėra piligrimai šioje žemėje, mirusiųs, siekiančius nuskaistinimo ir palaimintus danguje, visus drauge sudarančius vieną Bažnyčią“ (Paul VI, 1968). „Meilė vienam individui, jeigu ji atskirta nuo meilės žmonėms, – teigia E. Frommas, – galima laikyti paviršutine ir atsitiktine; ji neišvengiamai lieka lėkšta“ (Fromm, 2008, p. 116).

Šeima kaip Kristaus kūnas. „Ypač ryškūs yra trys Bažnyčios, kaip Kristaus kūno, bruožai“ (KBK, 1997, nr. 789):

1. *Visų jos narių tarpusavio vienybė per susivienijimą su Kristumi (sakramentų pagalba). Vienybė nenaikina narių skirtingumo, bet kuria ir žadina tikinčiųjų meilę,*

įveikia bet koki žmonių pasidalijimą: jei kenčia vienas sąnarys, tai kenčia ir visi sąnariai su juo drauge; jei vienas sąnarys yra šlovinamas, su juo džiaugiasi ir visi sąnariai (KBK, 1997, nr. 789). Tarpusavio vienybė Bažnyčios mokyme siejama su sakramentiniu gyvenimu, kadangi sakramentai teikia malones, kuriais „teikiama pagalba“ (KBK, 1997, 1996). Krikšto metu gaunama pašvenčiamoji malonė, kuri yra „tobulinanti pačią sielą, kad ji būtų pajėgi... veikti Jo (Dievo – aut. past.) meilės galia“. Išliekamoji malonė teikia pastovų gebėjimą gyventi ir veikti pagal Dievo kvietimą; padedamosios – Dievo postūmiai (KBK, 1997, 1999–2000). Taigi, malonė – tai dovana, rengianti amžinajam gyvenimui, tačiau ir teikianti gebėjimų „kurti Dievo karalystę žemėje“, visų pirma – per tarpusavio vienybę. „Kad pašventintų save, savo vaikus ir pasaulį, kuriame gyvena, krikščionys sutuoktiniai turi turėti priėjimą prie dieviškosios malonės šaltinio, konkrečiai – Eucharistiją ir išpažintį“ (May, 1995, p. 118). Malonė būtina šiam siekiui, nes tai reikalauja tam tikros aukos, kuri nėra būdinga mūsų prigimčiai: „Kaip Kristus, turime atiduoti save, mirti kasdien savo priešiškumui, dalintis savo giliausia esatim su kitais“ (Parrella, 2004, p. 5). Tik tai gali padėti įveikti pasidalijimą bei priešiškumą ir kartu išlikti individualiam (socializacijos proceso siekis). „Šeima gali augti tik tada, jei auga kiekvienas jos narys, jei atsižvelgiama į kiekvieno, visų pirma labiausiai stokojančio poreikius (Lobato, 2001, p. 156);

2. *Kristus – kūno Galva: visame kame turi pirmenybę, visi nariai turi stengtis tapti panašūs į Jį, Jis rūpinasi mūsų augimu* (KBK, 1997, nr. 789). Stiprindami tarpusavio vienybę, tėvai ir vaikai, kaip Kristaus kūno nariai, turėtų vadovautis vienu autoritetu. Krikščioniui šis autoritetas yra Kristus. Matydami tėvus, sekančius būtent šiuo autoritetu, besistengiančius nuostatas bei elgesį modeliuoti pagal Kristaus mokymą, vaikai taip pat įpranta tai daryti. Tėvų autoritetas nuo to nė kiek nesumažėja, atvirkščiai. Tad krikščioniškoje šeimoje, pripažįstančioje savo narių (ir suaugusiųjų) ribotumą, svarbiausia vieta skiriama Kūrėjui. Ši nuostata padeda tėvams ne tik auklėti vaikus remiantis aukštesniu nei jie autoritetu, suvokti klaidas, siekti tobulėjimo, bet ir patiems pripažinti mokymosi iš vaikų svarbą;

3. *Bažnyčia – Kristaus sužadėtinė. Apaštalas Paulius Bažnyčią ir kiekvieną tikintįjį, Kristaus kūno narį, laiko sužadėtine, susijungusia su Viešpačiu Kristumi, kad būtų viena dvasia su Juo (plg. 1 Kor 6, 15–17; 2 Kor 11, 2), su ja Jis yra susietas amžina sandora ir nepaliauja rūpintis ja kaip savo paties kūnu (plg. Ef 5, 29)“*. Apie žmogaus sielą kaip Kristaus sužadėtinę kalba žymiausieji mistikai: šv. Kryžiaus Jonas (1998), Teresė Avilietė (2006) ir kt. Vienas šiuolaikinių teologų F. J. Parrella (2004) šį santykį atskleidžia aptardamas sakramento esmę. Bažnyčią, šeimą ar sielą suprasti kaip Kristaus sužadėtinę galima aptariant ją kaip sakramentą. Sakramentas yra matomas Dievo malonės ženklas. Šeima kaip sakramentas suprantama tada, kai jos narių santykiai aptariamai kaip matoma Švč. Trejybės santykių išraiška, kuri yra meilė. „Kaip Kristaus kreipinys į kiekvieną sutiktą žmogų atspindėjo jo paties santykius su Tėvu, taip ir mes turime bendrauti su kitais“ ir „Esam Dievo paveikslas tiek, kiek palaikom santykius su kitais“, – teigia F. J. Parrella (2004, p. 5, 6). Taigi šeimos bendruomenę kurianti meilė

daro ją Kristaus sužadėtine. Būti Kristaus sužadėtine – reiškia būti „viena dvasia su Juo“. Tam reikalingas ne tik šeimos kaip vieneto, bet ir kiekvieno šeimos nario asmeniškasis santykis su Dievu¹³. Todėl, anot Th. Lynch, „pirmasis evangelizacijos žingsnis šeimoje yra padėti kiekvienam jos nariui užmegzti santykius su Jėzaus asmeniu“. Šis sugebėjimas „pirmiausia priklauso nuo jo (šeimos nario – aut. past.) sugebėjimo sukurti ir išgyventi tarpusavio santykius šeimoje“ (Miller, 1996, p. 158). Grįžkime prie F. J. Parrella teorijos: kadangi šeimos santykiai yra sakramentinis įkūnijimas Švč. Trejybės Asmenų santykių, „*Jis... nepalaukia rūpintis ja kaip savo paties kūnu*“. Kaip teigia M.–D. Philippe, „...vienintelė Kristaus meilė yra tikras meilės šaltinis, leidžiantis augti bei eiti vis toliau... nepaisant nieko, taigi peržengti visas nedideles ir dideles nuoskaudas“. Ryšys su Kristumi leidžia „palaikyti vyro ir žmonos ryšį, jį stiprinti bei padaryti tą ryšį nugalinčios meilės šaltiniu vaikams... o tai leidžia vaikų meilei visą laiką atsinaujinti“ (Philippe, 2004, p. 310, 309).

Šeima kaip Šventosios Dvasios šventovė. „*Kristaus Dvasios uždavinys – visus kūno narius sujungti tiek vienus su kitais, tiek su Galva... Šventoji Dvasia yra kiekvieno gyvybingo ir tikrai išganingo veikimo pradmuo visose Kūno dalyse. Ji visą kūną stato meilėje įvairiais būdais: Dievo žodžiu (ugdymas), sakramentais (auginimas ir gydymas), malone, dorybėmis, charizmomis (parengimas darbams ir pareigoms)*“ (KBK, 1997, nr. 797–798). Kaip rašo B. Bitinas, „Prigimtinės dorybės įgyja prasmę tik susietos su aukščiausiąja vertybe – Dievu“ (Bitinas, 2000, p. 193). Žmogus gali veikti vedamas labai gražių ketinimų. Vis dėlto, kaip teigia Šv. Raštas, „...jūs bevaisiai, nepasilikdami manyje“ ir „...nuo manęs atsiskyrę, jūs negalite nieko nuveikti“ bei „Kas pasilieka manyje ir aš jame, tas duoda daug vaisių“ (Jn 15, 4, 5). Todėl kiekvienoje šeimoje ypatingą reikšmę įgauna Šventojo Rašto skaitymas, analizavimas, siekis gyventi pagal jį; sakramentinis gyvenimas; taip pat pripažinimas žmogiškojo silpnumo ir ribotumo, kuris skatina pripažinti dieviškosios malonės, teologinių dorybių, charizmų reikalingumą, reikšmingumą ir siekti gyvenimą bei veiklą grįsti nuolankumu, pasitikėjimu bei ieškojimu Dievo valios. Visa tai stiprina tiek šeimos tarpusavio, tiek šeimos ir Kūrėjo dvasinius ryšius. Žmogaus siela, būdama dvasinė savo prigimtimi, turi poreikius, kuriuos gali patenkinti tik Dievas, iš kurio ji yra kilusi (Sheed, 2002). Todėl „Dvasia Bažnyčioje (taip pat ir namų bažnyčioje – aut. past.) ir tikinčiųjų širdyse gyvena kaip šventovėje ir juose meldžiasi bei liudija apie įvaikystę. Ji veda Bažnyčią į tiesos pažinimo pilnatvę ir vienija bendrumu ir tarnavimu, aprūpina įvairiomis dovanomis, hierarchinėmis bei charizminėmis, kuriomis vadovauja jai ir ją puošia savo vaisiais“ (Lumen Gentium, 1994, Nr. 4).

Taigi, „...krikščioniška šeima, likdama pasaulyje, turi būti džiaugsmo, ramybės, poilsio, darbo oazė... Tėvai su gilia meile ir įžvalgumu privalo rūpintis, kad būtų pakanamai džiaugsmo bei pramogų“ (Philippe 2004, p. 277).

Evangelizmo ir Bažnyčios mokymo šviesoje, integruojant teologijos pasiekimus pedagogikoje ir familistikoje, visiškai įmanoma praplėsti šeimos teorijos, o ypač auk-

¹³ Būtent dėl šio asmeninio santykio ir teigiama, kad šeimoje ne tik tėvai vaikus moko, bet ir patys gali iš savo vaikų pasimokyti.

lėjimo šeimoje, horizontą visais svarbiausiais aspektais: šios socialinės santalkos kaip krikščioniškos bendrijos šilto mikroklimato kūrimo, kreipiančio į tarpusavio bendravimo ir santykių tobulinimą, kaip bendražmogiškų ir krikščioniškųjų vertybių pasireiškimo, vadovavimosi pareiga ir atsakomybė, džiaugsmingo kito šeimoje sutikimo, jo artumo gerbimo ir laisvo pasirinkimo bei apsisprendimo, buvimo drauge su juo. Reikia pasakyti, kad kartu toks mokymas yra dvasinio gyvenimo šeimoje ir šeimynoje aukštuma, kurią įmanoma realizuoti idealybės plotmėje. Šiandienos gyvenimo kasdienybėje kaip tik stinga idealų, į kuriuos galima būtų lygiuotis, kurie galėtų tapti šeimynų teologine siekiamybe. Tad detalai nužymėtas ir argumentuotas namų bažnyčios kelias – gera gairė šeimynų veikimui siekiant tėvams, globėjams ir vaikams savirealizacijos.

1.2.3. Katalikiško auklėjimo šeimynoje pedagoginės gairės

Ankstesniame skirsnyje pateiktos teologinės išvalgos yra glaudžiai susijusios su naujausiomis pedagogikos, socialinės pedagogikos, apskritai socioedukacinio darbo nuostatomis ir rekomendacijomis. Tokios išvalgos leidžia suformuluoti katalikiško auklėjimo šeimynoje gaires.

1. Dievas suburia žmones pašventinimui ir išganymui. Tai glaudžiai susiję su žmogaus socialine prigimtimi. Asmens gerovė visuose jo amžiaus tarpsniuose sąlygojama šalia jo esančių žmonių. Tarpžmogiškieji ryšiai gali turėti žmogui tiek teigiamos, tiek neigiamos įtakos. Ir tik labai retai įtakos nesama. Todėl Katalikų bažnyčios mokymas aiškina, kad šventumas ir išganymas turi būti siekiamas drauge su kitais tikinčiais žmonėmis. Kartu siekiamas tikslas lengviau realizuojamas, nes bendrystėje reikia klausyti, įsiklausyti, prisitaikyti, padėti vienas kitam, gerbti vienas kitą. Be kitų vaikas neišmoks vaikščioti nei kalbėti; nesusidūręs su kitais, žmogus niekada nesupras, kas yra pagarba, nuolankumas, susitaikymas, atleidimas, kito autonomija, laisvė, orumas. Nepajutęs šilumos, gerumo, meilės, žmogus tiesiog nemokės to pats jausti ir kitiems išreikšti. Aptardama religinį ugdymą, E. Martišauskienė (2008) formuluoja vieną pagrindinių pedagogikos principų: tik žvelgdamas į kitus žmogus gali pamatyti save ir keistis. Todėl pagrindinė bendruomenės paskirtis, anot J. Vanier (1998) – padėti žmogaus asmenybei augti. Šeima yra natūrali prigimtinė bendruomenė, kurioje „gyvenant akis į akį realizuojasi asmenys“ (Lobato, 2001, p. 150), o asmeninis ir bendras – šeimos kaip bendruomenės – tobulėjimas, priartinantis pašventinimą ir išganyimą, gali vykti tik natūralioje terpėje. Pedagogai R. Leitner, A. Steinbock šeimą apibūdina kaip idealią „*maitinančiąją terpę*“ religiniam elgesiui ir asmenybei ugdyti (1998, p. 98). Katalikiškas vertybes puoselėjanti šeima, priimdama į savo tarpą bešeimius vaikus, sudaro natūralias sąlygas jų dvasingumo ugdymui bei, tikėtina, pačios tobulėjimui. Tėvai, rinkdamiesi katalikišką auklėjimą, tampa atsakingi, kad ugdymas remtųsi visybine žmogaus koncepcija, pastovumu, nuoseklumu, kryptingumu. Katalikiškas auklėjimas savo esme, augant vaikams šeimynoje, jiems dvasiškai bręstant, turėtų išaugti į tarpusavio evangelizaciją. Stiprindami vieni kitus dorybėse, šeimos nariai ugdo(si) atsparu-

mą neigiamam aplinkos poveikiui, moko(si) jam priešintis. Dar S. Šalkauskis (1992) religingumą siejo su pozityvaus ugdymo galimybių didėjimu. Tuo remdamasi E. Martišauskienė amžinųjų vertybių puoselėjimą sieja su gebėjimu pasipriešinti žalingiems aplinkos poveikio reiškiniams, kurie tiesiogiai tarsi neįtampa: „Menkėjant pozityviam aplinkos poveikiui, vis labiau matyti, kad *tiesą*, visos žmogiškosios būties pamatą, gali liudyti tik stiprieji“ (Martišauskienė, 2008, p. 60). Šeima ir turėtų būti ta bendruomenė, kurioje formuojama, auginama bei išgyvenama dvasinė stiprybė rinktis gerį. Ypač tai svarbu tarpusavio santykiuose. Katalikiškame auklėjime tikėjimo skiepijimas ne tik kuria šeimos narių tarpusavio santykius, bet ir įveda žmogų į gyvenimo vienybę su Jėzumi Kristumi (Zisler, 1998b, p. 23).

2. Katalikiškas auklėjimas remiasi asmens orumu, laisve, pripažinimu, atsakomybe, išsipareigojimu. Svarbu mokyti(s) gerbti tiek kitus, tiek save, apsispręsti laisvei ir veikti vadovaujantis šiuo apsisprendimu. Klusnumas, kaip elgesio šeimoje būtinybė, neturi žeminti vaikų orumo ir negali iš jų atimti laisvės. Tėvai, anot A. Lobato, auklėjimu turi užauginti vaikus „iki visiškos brandos, kai sugebės patys teisingai pasinaudoti laisve“ (2001, p. 156). Auklėjimo rezultatai – nuoseklaus, išmintingo poveikio pasekmės. Šeimynose ypač svarbu mokyti(s) būti oriais ir laisvais žmonėmis, nes globotinių savojo orumo (kartu ir kitų) pajautimas, supratimas bei gebėjimas laisvai apsispręsti dažnai būna pažeistas, užslopintas negatyvios patirties. Laisvas apsisprendimas dėl pagarbos santykiuose su kitais siejamas su atsakomybe ir išsipareigojimu. Svarbu, anot R. Leitner ir A. Steinbock, mokyti „kritiškai įvertinti save ir ieškoti *asmeninio* religinio elgesio būdų“ (Leitner, Steinbock 1996, p. 99).

3. Neužtenka tėvams pasirūpinti įkrikščioninimo sakramentais. Priklausymas „Dievo tautai“ įpareigoja ugdyti. Katalikiškas auklėjimas, savo ruožtu, tai sąlygų tokiam poveikiui (paveikumo įsisavinimui) sudarymas. Vaikų auklėjimo kokybę labiausiai lemia tėvų tarpusavio santykiai. Sutuoktinių tarpusavio santykių kokybės svarba užfiksuota bažnytinės teisės kanonuose. Teigiama, jog santuoka yra „sutuoktinių geroi, prokreacijai ir palikuonių (offspring) ugdymui“. II Vatikano Susirinkimo nutarimuose (1994), Popiežiaus Jono Pauliaus II „Familiaris Consortio“ (1994) bei „Gratissimam sane“ (1994b), Jungtinių Tautų katalikų vyskupų konferencijos pastoraciniame laiške „Santuoka: meilė ir gyvenimas dieviškajame plane“ (2009) ir kt. Bažnyčios dokumentuose pirmiausia aptariami vyro ir žmonos santykiai, o jau po to – vaikų auklėjimas¹⁴. Tėvų tarpusavio santykių svarbą vaikų auklėjime akcentuoja ir psichologai (Vaitoška, 2007), pedagogai (Uzdila, 1993, 2001; Bajoriūnas, 1994).

A n t r u o j u auklėjimo veiksmu įvardytume šeimos narių tarpusavio santykius: ne tik tarp sutuoktinių, tėvų ir vaikų, bet ir su senais žmonėmis, ligoniais... t. y. visais namiškiais, ką paprastai vadiname psichologiniu namų klimatu ar mikroklimatu. A. Lobato teigia, jog visi šeimos nariai namuose turi jaustis „saugūs, mylimi, reikalingi, turintys savo vietą ir vardą, laisvi“ (Lobato, 2001, p. 152).

¹⁴ „Klausimas apie vaikus ir jų auklėjimą glaudžiai susijęs su santuokiniu sutikimu, meilės priesaika, santuokine pagarba ir ištikimybe iki mirties“ (Jonas Paulius II, 1994, p. 10).

Trečias veiksnys – su vaikais leidžiamas laikas: „Sveiki, laimingi, savimi patikintys paaugliai ir jaunuoliai yra produktas stabilų namų, kuriuose abu tėvai skyrė daug laiko ir dėmesio vaikams“ (Bowlby, 1980).

Ketvirtas veiksnys – atsižvelgimas į kiekvieno vaiko asmenines ypatybes: gabumus, polinkius, charakterio bruožus. O šeimynų atveju – patirtas skriaudas, persirgimas ligas. Tam reikalinga mylimą žmogų pažinti, t. y. matyti žmogų tokį, koks jis yra, suprasti jo individualumą ir unikalumą (Fromm, 2008). Taigi tėvai ir globėjai turi ugdytis nuostatą, kad kiekvienas vaikas yra unikalus, vertingas, gerbtinas, mylimas Dievo, yra daugiau Dievo nei jų (Philippe, 2004). Nuolatos tenka ugdytis gebėjimą pažinti kitą, įsijausti į jo emocinę būklę (empatija), suprasti poreikius, vertinti situaciją. Kaip ir svarbus įprotis rūpintis ir būti atsakingam. Šiomis nuostatomis ir gebėjimais grindžiamas sakramentinis gyvenimas, gyvenimas sekant Kristaus, švč. Mergelės Marijos, šventųjų pavyzdžiais.

4. Krikščioniškasis auklėjimas „apima visa tai, ko reikalauja žmogiškasis“ auklėjimas. Tačiau „krikščioniškojo auklėjimo dalimi tampa ir supratimas, kad auklėjamas ne vien tik žmogiškas asmuo – reikia stengtis padaryti viską, kad mažylis taptų Dievo vaiku“ (Philippe, 2004, p. 154). To siekiama „per sakramentus, maldą ir gyvenimo auką“ (Jonas Paulius II, 1994, nr. 55). Popiežiaus nusakytam sakramentiniam, maldos ir aukos gyvenimui reikalingas tam tikras pastovus fonas arba aplinka. Pvz., O. Norušytė-Janušauskienė-Januševičienė yra aiškinusi, jog besilaukianti motina turėtų suintensyvinėti savo dvasinį gyvenimą, kad būtų pasiruošusi šią praktiką perteikti savo kūdikiui. Ji rašo apie nuolatinės maldos vietos ir laiko pasirinkimą, maldos įpročius, kurie turi būti svarbūs ir būsimajam tėvui (Norušytė-Janušauskienė-Januševičienė, 2008, p. 115). Šeimynos atveju, jei ji katalikiška, globotiniai jau patenka į jos branduolį – šeimą, kuri turi pakankamai turtingą ar mažiau išreikštą religinę aplinką. Žodžiu „aplinka“ nuskaido dvi realybės: 1) regimoji arba medžiaginė aplinka; 2) verbalinė ir neverbalinė tikėjimo išraiška.

Regimoji arba medžiaginė aplinka – tai visų pirma religiniai elementai buityje: paveikslai, kryžius, devocionalijos, šventinto vandens indas, žvakės... Tikėjimą liudijantys ženklai gali būti mieli ir žaismingi: angelų statulėlės, šventųjų ar kt. religiniai paveikslėliai, suvenyrai, medalikėliai, žvakutės... Pirmieji ugdo pagarbą, pamaldumą, o šie – teikia džiaugsmą, susižavėjimą, šilumą. Religinio turinio knygos, spauda, filmai, giesmių įrašai atlieka supažindinimo, informacijos teikimo, pamaldumo, šventumo siekimo, dorovingumo skatinimo funkcijas, siejamas su pramoga, malonumu, laisvalaikio praleidimu. Šią aplinką paprastai kuria tėvai. Reikšminga, kad į jos kūrimą būtų įtraukti vaikai ir globotiniai. Svarbu juos pakviesti, paskatinti. Ypač tam tinkamas laikas – religinės šventės (Leitner, Steinbock, 1998; Pečkauskaitė, 2006; Norušytė-Janušauskienė-Januševičienė, 2008). „Vaikai labiausiai linkę ritualizuoti savo patirties pasaulį. Jiems reikalingi kulminaciniai taškai, simboliniai ženklai ir gestai...: žvakių uždegimas, ugnies nešimas, patalpų puošimas...“ (Leitner, Steinbock, 1996, p. 108). Svarbus religinių švenčių vaidmuo – glaudesnė vienybė su visuotine apaštaline Bažnyčia.

Verbalinė ir neverbalinė tikėjimo išraiška – tai tam tikri veiksmai, įpročiai, kalbos aspektai, nuostatos, laikysena. Šeimos vaikai ir šeimynos globotiniai, matydami vienokią ar kitokią tikėjimo išraišką, išgyvens arba nuoširdų pamaldumą, arba pradės juo bodėtis, jei jis – netikras, apsimestinis. Tai gali sąlygoti jų apsisprendimą sekti ar nesekti matomu pavyzdžiu. Svarbu, anot O. Norušytės–Janušauskienės–Januševičienės, kad visas šeimos gyvenimas būtų „persunktas religine nuotaika“, kad tikėjimas taptų „iš gyvenimo neišskiriama dalimi“ (2008, p. 120).

M.–D. Philippe rašo, kad religingai auklėti yra lengviau nei paprastai, nes „grynai žmogiškai auklėjant sunkiau paaiškinti vaikui tikslą... Gyvenant krikščioniškoje aplinkoje... tereiks priminti esminį tikslą – mus mylinčio Jėzaus artumą“ (Philippe, 2004, p. 169). Vis dėlto katalikiškas auklėjimas negali būti savitiksliis, dėl savęs paties ar didesnio vaikų paklusnumo. Tikėjimas – siekis tvirtesnio asmeninio ryšio su Dievu turi tapti gyvenimo esme. Svarbu, anot K. Zisler, kad katalikiškas auklėjimas neprarastų kūrybiškumo, spontaniškumo: „Religija yra sąmoningai instinktyvi religinga pažiūra į gyvenimą, gyvenimo pozicija, gyvenimo būdas...“. Natūrali, kasdienė tikėjimo išraiška įprasmina matomus religinius elementus bei moko gyventi „per sakramentus, maldą ir gyvenimo auką“ (Zisler, 1998b, p. 24).

5. Krikščioniškas auklėjimas „yra nukreiptas į asmens formavimą, t. y. autonomiškos ir savo gyvenime orientuotės pajėgios būtybės ugdymą. Asmuo turi galią, leidžiančią viršyti sąlygotumą ir iš esmės rinktis gyvenimo intenciją, kreipti save į asmeninį gėrį, kuris yra ne jo tėvų, bet *jo paties gėris*“. Visas auklėjimas tam ir skirtas, kad „vaikas *visu tuo, kas jis yra*“, kryptų „į tokią žmogiškojo asmens autonomiją ir gebėjimą pačiam orientuoti savo gyvenimą, kad ieškotų tiesos ir ypač kad mylėtų“ (Philippe, 2004, p. 152). Religija – gyvenimo pozicija. Katalikiškas ugdymas – tai sąmoningo kontakto su Dievu ugdymas. Taigi tėvai ugdo ne būsimą verslininką, pedagogą, medicą, menininką, o autonomišką, laisvą, gebančią rinktis ir, svarbiausia – ieškančią tiesos ir mylinčią asmenybę. Ši tiesa ypač svarbi globėjams, nes tėvai linkę auginti vaikus, panašius į save. Globos atveju ugdomi vaikai, kurie prigimtimi yra visiškai kitokie negu jų globėjai. Tėvai gali bandyti vaikus auklėti geraširdžius, ambicingus, energingus, smalsius... nes patys tokie yra. Globėjai turi ugdyti žmogų, kurio iš pradžių nepažįsta. Tai įmanoma stengiantis stebėti vaiką, išsiaiškinti jo charakterio bruožus, pomėgius, gabumus ir dedant pastangas charakterio silpnybes keisti taip, kad jos taptų stipriais būdo bruožais.

6. Ankstesnės pastabos rodytų tėvų nuostatų vaikų auklėjimo atžvilgiu svarbą. Popiežius Jonas Paulius II pagrindiniu veiksniu, kuriant šeimą kaip „kilniausią žmogiškumo mokyklą“, nurodo auklėjamuosius mainus tarp tėvų ir vaikų, „kai kiekvienas duoda ir gauna“. Tam reikalinga, kad tėvai teisingai ir tinkamai įvertintų „dovaną“, kurią gauna per vaikus (Jonas Paulius II, 1994, p. 21). Šeimoje galioja klasikinė schema: tėvai – ugdytojai, vaikai – ugdomieji neatspindi tiesos, nes: a) mokytis reikia ir tėvams; b) vaikai yra „dovana“, per kurią tėvai gali patirti ir patiria tam tikrą gėrį; c) pagrindinis ugdytojas yra Dievas; d) vaikai turi „tapti vis daugiau savimi“, o ne atkartoti tėvus. To-

dėl M. – D. Philippe pabrėžia: „Tėvai netgi privalės – būtent tuo kiekvienas auklėjimas yra nesavanaudiškas – būti *neturtingi* savo tėvystė ir motinystė, kad leistų vaikui juos aplenkti, sutikty, kad vaikas gali turėti gerų savybių, kurių jie neturi“ (Philippe, 2004, p. 153).

7. Mylėdami vaiką dėl jo paties, priimdami jį kaip dovaną, pripažindami jo gerąsias savybes bei potencialias galimybes „praaugti“, tėvai turi prisiminti, jog „vaikų meilė bei pagarba ir klusnumas tėvams – tai didžiulis ir nepakeičiamas įnašas kuriant tikrai žmogišką ir krikščionišką šeimą“ (Jonas Paulius II, 1994, p. 21). Nūdienos pedagogika daug dėmesio skiria ribų vaikams nustatymui, taisyklių kūrimui. Viso to reikšmę pripažįsta bei vertina ir krikščioniškoji pedagogika.

8. Katalikiškoji pasaulėžiūra kreipia į džiugų ir kupiną pasitikėjimo tikėjimo išgyvenimą: „Visuomet džiaukitės Viešpatyje! Ir vėl kartoju: džiaukitės!“ (Fil 4, 4). Todėl katalikiškas auklėjimas turi būti siejamas su džiaugsmo patirtimi (Philippe, 2004). Šios patirties svarbą minėjome ir aptardami klasikinių pedagogų, dirbusių su bešeimiais vaikais, mintis (žr. 1.1.2. skirsnį). Viena palankiausių džiaugsmo pasireiškimo formų – šventės, kurių metu bene stipriausiai išgyvenamas bendras džiaugsmas, išvaduojantis iš kasdienybės (Perstlingas, 1998; Vanier, 1998). Šeimyninio gyvenimo įtampai atpalaiduoti taip pat siūlomas humoras: „Pažvelgę su humoru į savo pernelyg dideles viltis mes modifikuojame savo reikalavimus, daromės realesni ir labiau sugyvenami“ (Grucė, 1994, p. 135).

Aptartos katalikiškojo auklėjimo šeimoje ir šeimynoje gairės padeda apžvelgti šeimynos, jei jos steigėjai, atstojantys vaikams tėvus, yra apsisprendę gyventi katalikiškai¹⁵, galimybes išnaudoti potencialius rezervus. Jau pats šeimynos tikslas – globoti ir auklėti vaikus, išauginti juos dorais žmonėmis, liudija kilnią misiją – pasidalyti meile, atjauta, auka. Tokia šeima jau reprezentuoja namų bažnyčią. Rūpindamiesi globotinių įkrikščioninimo sakramentais (Krikštu, Sutvirtinimu, Eucharistija – žr. KBK, 1997, 1212), tėvai priima globotinius į namų bažnyčios šeimą kaip visaverčius jos narius, nes Bažnyčioje nėra ir iš esmės negali būti vaikų ir pavainikių. Visi tampa lygiaverčiais Kristaus nariais (KBK, 1997, 1213, 1267), Dievo Tėvo vaikais (KBK, 1997, 1250), ir bendraipėdiniais (KBK, 1997, 1265), nes „krikštas ir yra tas sakramentinis vienybės ryšys, jungiantis visus, kurie juo atgimdyti“ (Unitatis Redintegratio, 1994, p. 346). Taigi

¹⁵ Katalikiškas gyvenimas griežtąja prasme turėtų būti giliai išgyvenamas sakramentinis gyvenimas su visų tam gyvenimui keliamų reikalavimų laikymusi. Nes tik tai laiduoja vaisių gavimą ir mėgavimą jais. Žr. aptarta F. J. Sheedo (2002) samprata apie dvasinio gyvenimo kaip bet kokio mechanizmo veikimo veiksmo – atoveiksmio, priežasties – pasekmės principą. Tačiau, galvodami apie žmogaus silpnumą, sąlyginį aklumą dvasinių vertybių atžvilgiu; pripažindami tam tikro laiko keitimuisi reikmę ir būtinybę; atsižvelgdami į nepelnytai, ne pagal nuopelnus dalinjamą malonę (sukūręs sąlygotą pasaulį pats Dievas nėra šio sąlygotumo subjektas) realybę matome net paties netobuliausio, nelogiškausio santykio su transcendentine realybe, paties menkiausio tikėjimo pasireiškimo reikšmę bei būtinybę, kad minėtas santykis bei tikėjimas, patirdami kaitą, taptų kuo autentiškesni. Nes, nesant pirminio, kad ir paties netobuliausio polinkio į tikėjimą ar santykius, negalimas nė vėlesnis – labiau išgrynintas. Istorija žino kardinalaus atsivertimo atvejus (šv. Paulius), tačiau jie labai reti, todėl negali būti taikomi visiems. Taip pat jei šiuos atsivertimo reiškinius patyrinėtume pedagoginiu bei psichologiniu, antropologiniu požiūriu, tikėtina, rastume giją, siejančią atsivertimą su ankstesniais įvykiais. Nes Dievas nieko nedaro prievartos keliu, o tik parengia ir laukia paties žmogaus sutikimo.

ir šeimyna gali reprezentuoti namų bažnyčią, nors tai realizuoti sunkiau negu šeimoje. Todėl norėtusi aptarti šeimyną ne kaip esamą, bet kaip tampančią namų bažnyčią.

Atlikta bešeimių vaikų auklėjimo idėjų analizė leidžia daryti tokias išvadas:

1. Veiksminga ta bešeimių vaikų auklėjimo teorija, kuri išdėstyta darbo patirties su tokiais vaikais pagrindu (Pestalozzi, Makarenkos, Korczak, Bosco ir kt.) – tik pedagoginė meilė ir pasiaukojimas gali padėti mažinti tokių vaikų patirtos netekties skausmą, o bendravimas – apginti jų žmogiškąjį orumą ir laisvo pasirinkimo galimybę.
2. Katalikiško auklėjimo teorija akcentuoja pačios šeimos kaip socialinės santalkos santykį su Dievu, o ne vien asmens sąžinės ir laisvo pasirinkimo galimybę. Šeimos pagrindu kuriama šeimyna turi galimybę tapti mažąja ar namų bažnyčia, jeigu ši bendrija įsisąmonina ir praktikuoja sakramentinį gyvenimo būdą. Katalikų bažnyčios doktrina, Šventojo Sosto dokumentai, teologijos mokslo tyrimai ir jų pagrindu parengtos rekomendacijos leidžia esmingai peržiūrėti Lietuvos šeimynų steigimo ir katalikiško vaikų auklėjimo jose įgyvendinimą.
3. Katalikiško auklėjimo šeimoje ir šeimynoje gairės (jų išsklaida suformuojant aštuonis aspektus) leidžia kuo pilniau šį teorinį konceptą taikyti bešeimių vaikų auklėjimo praktikoje ir kartu ieškoti tolesnių kūrybinės raiškos galimybių. Dvasinis vaiko gyvenimas – didelė paslaptis, jo ugdymo galimybė – dar per mažai realizuota sritis. Pats katalikiško auklėjimo šeimoje tyrimas – tai gili ir prasminga intencija, kurią realizuojant galima praturtinti Lietuvos šeimų ir šeimynų gyvenimą, ateities meilės pagrindu brandinti vaikų sąmonėje ir elgesyje krikščioniškų vertybių ir idealų ilgesį.

2. VAIKŲ KATALIKIŠKO AUKLĖJIMO ŠEIMYNOJE TYRIMO PROBLEMIŠKUMAS IR REALIZAVIMO RELEVANTIŠKUMAS

2.1. Katalikiško auklėjimo šeimynoje tyrimo pagrindimas

Tyrimo metodai. Kaip socialinė globos institucija šeimyna yra sudėtingas struktūrinis vienetas, socialinė bendrija, sąlygojama vidinių (mikroklimato, santykių hierarchijos, vertybių skalės) ir išorinių (materialinio aprūpinimo, teikiamos paramos, mokyklos ir Bažnyčios) veiksnių. Auklėjimo vyksmas ir jį liudijantys asmenybės raidos pozityvūs poslinkiai priklauso nuo išorinių ir vidinių veiksnių sąveikos. Tirti šeimynoje katalikiško auklėjimo būklę – tai stebėti ją natūralioje aplinkoje siekiant geriau pažinti šios socialinės bendrijos sandarą ir funkcionavimą. Iš čia išplaukia empirinio tyrimo uždaviniai: 1) atskleisti šeimynos socialinį reiškinių ir jo vidinę sandarą; 2) apibūdinti katalikiško auklėjimo fenomeną konkrečios šeimynos aplinkoje. Antrasis uždavinys, nors ir pasirinktas tyrimo centru, negalėjo būti realizuotas pats savaime dėl tyrimų šeimynos fenomeno srityje trūkumo, todėl konkrečiai priklausė nuo pirmojo.

Šių dviejų uždavinių įgyvendinimui pasirinkti kokybiniai tyrimo metodai, kurie, daugelio mokslininkų įsitikinimu, suteikia galimybę atlikti tyrimą natūralioje aplinkoje, geriau suvokti socialinį fenomeną (Silverman, 2002; Cropley, 2002). Kokybinė prieiga leidžia susikoncentruoti į respondentų asmeninę kasdieninę patirtį, išreikštą žodžiais, pasisakymais, pasakojimais, ir matyti, kaip vaikas išgyvena Dievo paiešką, kaip jo mintys krypsta į transcendentinę realybę, kaip ją interpretuoja, kokias reikšmes suteikia ir kokią tai turi auklėjamąją reikšmę. Kokybinio tyrimo paradigma teikia galimybę tirti šeimos ir šeimynos realybę tokią, kokią ją mato suaugusieji ir vaikai, identifikuoti patirtį reikšmių kontekste.

Efektyvumas. Tyrimui pasirinktas trianguliacijos (šaltinių bei metodų) būdas, leidžiantis daryti pagrįstas tyrimo išvadas; dalyvių kontrolė, padėjusi įsitikinti tyrimo rezultatų tikslumu, taip pat paskatinusi išvadų patikslinimą ir savianalizę (Silverman, 2002; Bitinas, Rupšienė, Žydzūnaitė, 2008). Duomenys rinkti iš įvairių šaltinių: šeimynas steigusio Lietuvos vaikų fondo, 6 šeimynų (suaugusiųjų bei vaikų), Vaiko tėviškos namų administracijos. Duomenų rinkimo būdai: a) stebėjimas; b) interviu; c) dokumentų apžvalga.

Dalyvių kontrolė vyko jau surinkus duomenis ir juos analizuojant: surinktų duomenų (tyrimo faktų) tikslinimas vykdytas taikant pokalbius telefonu su informantais. Atliktos analizės pagrindu parengta ataskaita ir pristatyta informantams – šeimynų globėjams. Siekta sužinoti, ką jie mano apie tyrimo interpretacijos bei išvadų teisingumą. Taigi tolesni tyrimai susiejo stebėjimą ir to, kas pastebėta, interpretaciją, leido tikslinti išvalgas ir netgi atrasti naujas.

Tyrimo imtis. Planuojant tyrimą numatytas tyrimo imties dydis – 5 šeimynos. Tyrimui įpusėjus, viena šeimyna (K.VI.) likviduota dėl pensinio globėjos amžiaus. Tyrimui pasirinkta papildoma šeimyna, tačiau aptariant rezultatus, manytina tikslinga panaudoti duomenis, surinktus likviduotoje šeimynoje pirmojo apsilankymo metu.

Šeimynos pasirinktos pagal patogiąją bei maksimaliai įvairių atvejų atranką (Shank, 2006) t. y. buvo atrenkami lengviausiai prieinami generalinės aibės vienetai – šeimynos, įsikūrusios arčiausiose bei patogiausios pasiekiamose (t. y. Vidurio ir Šiaurės Lietuvos) vietose. Taip pat buvo siekiama kad tyrimo imtis būtų kuo įvairesnė tiriamo reiškinio atveju. Atrankos kriterijai: a) gyvenamoji vieta; b) atsakymai į pirminės anketos klausimus (1 priedas); c) respondentų sutikimas.

Tyrimo etika ir eiga. Tyrimas organizuotas laikantis bendrųjų socialinių mokslų tyrimo etikos principų (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008): pirmajame laiške globėjams pristatytas numatytas tyrimas bei tyrimo esmė, buvo užtikrintas gautos informacijos konfidencialumas bei anonimiškumas, prašyta pasirašyti ir atsiųsti laišką atgal, taip patvirtinant sutikimą dalyvauti empiriniame tyrime. Lankytasi tik tose šeimynose, kurios parašu patvirtino sutikimą. Pirmosios vizitacijos metu prašyta patvirtinti sutikimą dėl šeimynoje gyvenančių vaikų dalyvavimo tyrime. Numatyta laisvo apsisprendimo galimybė pasitraukti iš tyrimo (ja pasinaudojo K.VI. šeimynos globėja, kai dėl jos pensinio amžiaus buvo likviduota šeimyna, nors nepilnamečių vaikų globa (rūpyba) toliau buvo vykdoma).

Tiriamųjų anonimiškumas užtikrintas neminint asmeninių respondentų duomenų, išskyrus lytį ir amžių. Duomenų analizei bei pateikimui naudojama kodavimo sistema. Respondentų, prieš pateikiant dokumentus (pavyzdžiui, renkant vaikų piešinius), prašyta kitoje dokumento pusėje užrašyti kodą, kurio raktas žinomas tik tyrėjui. Šeimynos taip pat įvardijamos kodais, niekur neminimos nei pavardės, nei gyvenamoji vieta.

Empirinis tyrimas vyko 2 etapais:

1. Parengiamasis etapas. Uždaviniai: susipažinti su šeimynos nariais, įgyti suaugusiųjų ir vaikų pasitikėjimą, stebėti tarpusavio santykius, sužinoti globėjų požiūrį į savo veiklą, nustatyti psichologinį mikroklimatą.

- a) žvalgomasis interviu (buvo įrašomas į garso juostą, interviu metu išsakytos įdomesnės mintys fiksuotos raštu):
 - 1) atlikti individualūs, kai dalyvavo tik globėja (M.I., N.III., B.IV., K.VI.), arba diadų – dalyvavo abu tėvai (E.II., G.V.), kryptingi, giluminiai ir iš dalies struktūruoti interviu su šeimynų globėju (-ais). Buvo iš anksto numatyti pagrindiniai interviu klausimai. Klausimai pateikti ne eilės tvarka, pagal situaciją keistos formuluotės. Interviu pabaigoje informanto (-ų) buvo paklausta, ar šis (šie) norėtų papildyti savo pasisakymą tiriamos problemos klausimu;
 - 2) atlikti grupiniai, giluminiai iš dalies struktūruoti interviu su šeimynų vaikais. Buvo iš anksto numatyta tema: „Šeimos samprata“ bei pagrindiniai klausimai. Susidūrus su vaikų nenoro ar, veikiau, drovėjimosi problema, interviu suteikta žaidimo forma;
 - b) žaidimas „Mano šeima“. Parengti 37 klausimai: 23 – tiksliniai (pvz., „Kas yra šeima?“), 14 – bendro pobūdžio („Kokia šiandien tavo nuotaika?“). Žaidimo taisyklės: ant stalo išdėliojamos kortelės su užverstais klausimais. Kiek-

vienam žaidimo dalyviui išdalijama po 6 kaštonus. Kiekvienas žaidimo dalyvis iš eilės traukia po vieną klausimą ir į jį atsako. Jei atsakymo nežino, jį turi nusipirkti iš kito žaidimo dalyvio už du kaštonus. Likę žaidimo dalyviai gali pateikti papildomą skirtingą atsakymą. Už jį iš žaidimo vedėjo gauna vieną kaštoną. Jei nė vienas iš žaidimo dalyvių nežino atsakymo į klausimą, ištraukusysis atsakymą perka iš žaidimo vedėjo. Laimi daugiausia kaštonų surinkęs žaidėjas. Visi žaidimo dalyviai apdovanojami.

- c) inspiruotų privačių dokumentų rinkimas. Vaikų piešiniai tema: „Mano šeima“. Vaikų prašoma nupiešti visus šeimos narius, ką nors veikiančius.

Parengiamajame etape taikytų metodų kryptingumas pateiktas 3 lentelėje.

3 lentelė

Parengiamojo etapo tyrimo metodo ir probleminio klausimo atitiktumuo

Metodas	Probleminiai klausimai
Interviu su tėvais	Kokiu būdu šeimynoje kaip socialinės globos institucijoje kuriama šeimai artima aplinka padeda spręsti socialines pedagogines problemas? Kokia globėjų pozicija šeimynos sampratos, globotinių bei jų užimamos padėties šeimynoje atžvilgiu? Ar globėjai dalyvauja visuomeninėje veikloje, kokioje ir kaip intensyviai? Kokia, jų manymu, tokio dalyvavimo reikšmė vaikų auklėjimui? Kokie naudojami dorinimo bei vertybių internalizavimo būdai?
Interviu su vaikais	Kaip vaikai supranta šeimą ir šeimyną, kokius panašumus ir skirtumus įvardija?
Vaikų piešiniai „Mano šeima“	Kokią socialinę vienetą (buvusią šeimą ar šeimyną) globotiniai vadina šeima? Kokios nustatomos šeimynos ribos? Ar šeimyna piešiama kaip šeimninė aplinka (t. y. ar visi šeimynos nariai nupiešti, ar nėra piešinyje svetimų, šeimynai nepriklausančių žmonių)? Kokią vaikas mato savo padėtį (vietą) šeimynoje?

Tyrimo metu surinkti duomenys padėjo plačiau bei išsamiau aptarti šeimynos vidinę struktūrą (nuostatos, santykiai, vaidmenys), atskleisti šeimynos, kurioje derinama namų ir darbo aplinka, šeimos ir šeimynos funkcijos, turimą šeimos aplinkos kūrimo patirtį, kaip tai veikia ir yra veikiamas katalikiško auklėjimo, kaip katalikiško auklėjimo veiksmingumą stiprina/silpnina socialiniai santykiai su vietos bendruomene, švietimo institucijomis bei Bažnyčia.

2. Pagrindinis tyrimas. Uždaviniai: Ištirti katalikiško auklėjimo įgyvendinimo šeimynoje sąlygas; Aptarti katalikiško gyvenimo būdo teikiamas galimybes, lengvinančias tėvų globos netekusių vaikų socialinių, psichologinių, pedagoginių problemų sprendimą; Ištirti aspektus, lemiančius katalikiškojo auklėjimo nesėkmes konkrečiose šeimynose.

- a) Sisteminis interviu su šeimynos tėvais. Atlikti individualūs, kai dalyvavo tik globėja (M.I., N.III., B.IV.), arba diadų – dalyvavo abu tėvai (E.II., G.V.), kryptingi, giluminiai iš dalies struktūruoti interviu su šeimynų globėjais. Buvo iš anksto numatyti pagrindiniai interviu klausimai. Klausimai pateikti ne eilės tvarka, pagal situaciją keistos formuluotės. Interviu pabaigoje informanto (-ų) buvo paklausta, ar šis (šie) norėtų papildyti savo pasisakymą tiriamos problemos klausimu;
 - b) Įvadinis žaidimas. Tema: „Švenčių vainikas“ (žr. 10 priedą). Inspiruotų privačių dokumentų rinkimas: vaikų piešiniai tema: „Aš ir Dievas“. Duodama instrukcija: „Nupieškite save ir Dievą taip gražiai, kaip mokat“.
 - c) Dokumentų rinkimas: vidinio interjero nuotraukos, kuriose atsispindi religiniai elementai, vaikų rankdarbiai religine tematika.
- Antrajame etape taikytų metodų kryptingumas pateiktas 4 lentelėje.

4 lentelė

Pagrindinio tyrimo metodo ir probleminio klausimo atitikmuo

Metodas	Probleminiai klausimai
Interviu su šeimynos tėvais	Kokia socialinė pedagoginė katalikiško auklėjimo raiška? Nuo ko turėtų prasidėti socialiai, emociškai pažeisto vaiko religinis auklėjimas?
Vaikų piešiniai „Aš ir Dievas“	Ar katalikiška aplinka bei sakramentinis gyvenimo būdas gali padėti įveikti arba palengvinti sutrikdytos socializacijos pasekmių įveikimą? Ar vaiko emocinę pusiausvyrą išreiškianti nupiešta „savęs figūra“ tokia pati kaip piešinyje „Mano šeima“?
Dokumentų (interjero nuotraukų, rankdarbių religine tematika) rinkimas	Ar aplinkoje bei vaikų individualioje veikloje atsispindi katalikiškumo elementai? Kokia jiems suteikiama prasmė: dekoras, mielas niekūtis, garbinimo objektas, nuotaikos išraiška.

Tyrimo duomenų analizės metodai

Fenomenologinė hermenentika. Fenomenas aprašomas, apibūdinamas, suvokiamas taip, kaip pasireiškia išgyventame pasaulyje, siekiant surasti ir atskleisti tų reiškinių reikšmę. Respondentai pateikia katalikiško auklėjimo šeimynoje fenomeną per savo asmeninę patirtį, kuri atskleidžia požiūrių įvairovę aktualių klausimų. Aiškinamasi, kaip tiriamieji supranta katalikišką auklėjimą, reflektuodami savo patirtį ir remdamiesi pateiktais klausimais; kokios egzistuoja galimybės ir ribos, kokios aktualios problemos išskiriamos. Fenomenologinėje analizėje atsiribojama nuo tyrėjo turimos patirties ir žinomų teorinių pozicijų, atmetamos išankstinės nuostatos, remiamasi kiekvieno informanto fenomenologine patirtimi, požiūriu, tuo būdu išvelgiant tiriamojo fenomeno esmę ir pripažįstant, kad ji gali būti subjektyvi (Bitinas, Rupšienė, Žydzūnaitė, 2008).

Fenomenologinė hermenentika remiasi tuo, kad duomenys analizuojami tik visumos kontekste. Kiekviena dalis savo prasmėmis turi įsilieti į visumą (Cropley, 2002,

p. 100). Svarbu atkreipti dėmesį į netiesiogiai išreikštus samprotavimus bei duomenis analizuoti remiantis sociokultūriniu kontekstu (Cropley, 2002).

Turinio (*content*) analizė. J. Hamel (1993, p. 26) turinio analizę suskirstė į kelis etapus: tekstas suskirstomas į reikšminius fragmentus, išsiaiškinamas fragmentų turinys, fragmentai grupuojami pagal reikšmines edukacines kategorijas, kategorijos siejamos tarpusavyje ir formuojami apibendrinantys principai, aiškinantys respondento konstruojamą realybę.

2.2. Projekcinių asmenybės tyrimo metodų taikymas

Piešimo metodas priklauso projekcinių asmenybės tyrimo metodų grupei. Jis plačiai taikomas psichologijos praktikoje, nes „leidžia atskleisti daugybę žmogaus psichologinių ypatybių“ (Vengeris, 2007, p. 5). Vis dažniau šiuo metodu domisi bei naudojami edukologijos mokslo atstovai, pripažindami vizualinę medžiagą, taip pat ir piešinius, kaip vieną svarbių, pagrindinius duomenis papildančių, mokslinių duomenų šaltinių (Eisner, 2008; Pedersen, Finson, 2009; Kearney, 2009). Kaip piešinių metodo privalumą A. Vengeris išskiria jų natūralumą, panašumą į įprastą žmonių veiklą, nes „kiekvienas žmogus turi kokią nors piešimo patirtį“ (Vengeris, 2007, p. 5). Piešimo metodas taikytinas įvairaus amžiaus žmonėms. „Piešimas sudaro palankias sąlygas užmegzti gerą emocinį kontaktą su tiriamuoju“ (Chomentauskas, 1983, p. 7). „Piešdamas vaikas nesistengia pavaizduoti daiktą tokį, kaip jis atrodo, o vaizduoja idėją, vidinį modelį (Дилео, 2007, p. 12). Tyrinėdami piešinius ne tik turėjome galimybę pažvelgti į savitą vaiko pasaulį. Kai kurios detalės taip pat atskleidė, kokį poveikį vaikui turi suaugusiųjų posakiai, veiksmai, elgsena. Gilinimasis į piešinius padėjo tyrimo metu bei vėliau, analizuojant duomenis, atidžiau įsiklausyti, pastebėti, atkreipti dėmesį į tai, kas atrodė nereikšminga.

Pavyzdžiui, atkreipėme dėmesį, kad vienos mergaitės piešinyje „Aš ir Dievas“ nupiešti žaibai, nors pats piešinys buvo nuspalvintas šviesiomis spalvomis, veidai – besišypsantys. Mergaitė, apibūdindama piešinio nuotaiką, sakė, jog ji ir Dievas džiaugiasi. Paklausus, ar respondentei patinka žaibai, ši atsakė, jog labai jų bijanti. Tai paskatino atkreipti dėmesį į globėjos posakį, kai ši priekaištavo vaikams, atsisakantiems lankytis šv. Mišiose: „Aš tai, vaikai, kaip nors, man Dievas padės, bet tai ką jūs darysit?“. Spėjame, dėl to, nors iš esmės mergaitės susidarytas Dievo vaizdinys yra teigiamas, dieviškoji realybė turi ir grėsmės elementų. Manome, mergaitė bijo, jog neatlikusi tam tikrų veiksmų, ateityje gali būti Dievo nubausta. Piešinio analizė padėjo kitaip, giliau interpretuoti globėjos perduodamą santykio su Dievu vaizdinį.

A. Hyle taip pat pastebi, kad vizualūs tyrimo duomenys gali atskleisti tai, kas buvo praleista stebėjimo metu (Hyle, 2009, p. 169). Piešinių analizė padėjo patvirtinti ar pagilinti kai kurių interviu bei stebėjimo metu gautų duomenų reikšmę. Vizualių ir žodinių šaltinių integracija, anot S. Merriam, yra naudinga trianguliacijos forma. Ji suteikia didesnę duomenų analizės patikimumą (Merriam, 1998; Eisner, 2008).

Kinetinis šeimos piešinys. Kinetinis šeimos piešinys, anot A. Vengerio, atskleidžia „požiūrį į šeimą apskritai ir į atskirus šeimos narius“ (Vengeris, 2007, p. 8). Taip pat padeda pažinti bei suprasti patį vaiką, ypač jei jis yra dėl ko nors sunerimęs (Burns, Kaufman, 1972).

Yra daug įvairių rekomendacijų, kaip atlikti ir interpretuoti piešinių testus. Remdamiesi R. C. Burns, S. H. Kaufman (1972), G. Chomentausko (1983), A. Vengerio (2002), D. Dileo (Дилео, 2007) siūlymais, pasirinkome tuos šeimos piešinio atlikimo bei interpretacijos elementus, kurie padeda geriausiai išsiaiškinti:

1. Kokį vienetą globotinis laiko savo šeimai: genetinę šeimą, šeimyną, genetinius brolius ir seseris, patekusius į šeimyną, ar kt.;
2. Globotinių šeimynos kaip šeimos sampratą;
3. Psichologinį šeimynos mikroklimatą;
4. Respondento savijautą šeimynoje, tiksliau, kiek respondentas jaučiasi svarbus šeimynoje.

Testą buvo prašyti atlikti visi šeimynos vaikai, ne tik globotiniai. Kiekvienam buvo duodamas baltas piešimo lapas. Lapas priešais tiriamąjį padėtas horizontaliai. Duodamas 18 spalvotų pieštukų rinkinys, paprastas pieštukas ir trintukas. Instrukcija: „Nupiešk šiame lape visą savo šeimą taip, kad kiekvienas šeimos narys ką nors veiktų“.

Interpretuodami piešinius rėmėmės tokiomis išankstinėmis teorinėmis prielaidomis:

1. Vaikai, turintys emocinių problemų, linkę atskirti žmones vieną nuo kito objektais, barjeriais (Burns, Kaufman, 1972, p. 6; Weinstein, cit. Chomentauskas, 1983, p. 15).

2. G. Chomentausko (1983) internatinėje ir paprastoje vidurinėje mokykloje atliktas eksperimentas su pirmokais leido nustatyti pasikeitusią tarpasmeninę situaciją. Internatinių mokyklų pirmokai savo piešiniuose rečiau vaizdavo šeimą, vietoj jos piešė su šeima nesusijusius žmones ar negyvus objektus, dažnai praleisdavo save arba vaizduodavo tik save. G. Chomentauskas daro išvadą: „Kai vaikas jaučiasi esąs ne šeimoje, „atstumtas“, jis vengia piešti savo šeimą, taip pat save joje: piešia save, o kitų ne; piešia šeimą be savęs; iš viso nepiešia šeimos“ (Chomentauskas, 1983, p. 16). R. C. Burns, S. H. Kaufman taip pat pastebi, jog yra daug pavyzdžių, kad vaikai atsisako piešti naujus šeimos narius (Burns, Kaufman, 1972, p. 30). Į šeimynas patekusius vaikus veikia keli faktoriai:

1. Jie yra atstumti savo tikrųjų tėvų;
2. Jų genetiniai broliai ir seserys buvo ar tebėra išblaškyti (augo skirtingose globos institucijose, buvo/tebėra įvaikinti skirtingose šeimose ir kt.);
3. Šeimyną sudaro po keletą skirtingų šeimų vaikų, turinčių skirtingą priešistorę;
4. Vaikai šeimynoje dažniau ar rečiau keičiasi (vietoje užaugusių ir išėjusių gyventi savarankiškai ateina nauji).

Šie faktoriai turėtų lemti kitokią nei įprastos šeimos piešinio struktūrą, kuri turi būti atitinkamai interpretuojama.

3. Saulės piešimas gali rodyti aktualų meilės ir šilumos poreikį (Burns, Kaufman, 1972, p. 264; Chomentauskas, 1983, p. 17). Kūdikystėje meilės nepatyręs vaikas (tokių dauguma), kad ir gyvendami šeimynoje, gali visą gyvenimą jausti meilės ir šilumos stygių. Tai leistų spėti, kad daugumoje šeimynos vaikų piešinių turėtų būti saulė.

4. Pagrindą dažnai piešias tas vaikas, kuris jaučia, kad stresas ir nepastovumas būdingi jo šeimai (Burns, Kaufman, 1972, p. 136; Chomentauskas, 1983, p. 17). Šeimynoje vaikai vaduojasi iš neigiamos, juos žalojusios patirties. Nemažai vaikų turi emocijų ir elgesio sutrikimų. Tad stresas ir nepastovumas iš ties būdingas. Ypač į šeimyną atėjus naujiems vaikams.

5. Vaikas, piešdamas šeimą, dažnai remiasi „malonumo“ principu – siekia pavaizduoti jam malonias gyvenimo šeimoje akimirkas (Chomentauskas, 1983, p. 18).

Piešinys „Aš ir Dievas“. Vaikas suprantamas kaip religinga asmenybė (Gutauskas, 1953; Juodaitytė, 2003) A. Paškus (1992) mini dvi religingumo rūšis: Dievo Apšireiškimo suvokimą ir asmeninio ryšio su juo ieškojimą. Abi šios sritys svarbios. Tyrimo metu siekta atskleisti antrąją sritį, nes „piešdamas vieną ar kitą objektą, žmogus nenoromis, o kartais ir sąmoningai perteikia savo santykį su juo“ (Vengeris, 2007, p. 5). Remdamasis tyrinėtojų¹⁶, D. Dileo teigia, jog vaikai piešia ne tai, ką mato, o tai, ką žino: „Jie išreiškia vidinį, o ne matomą realizmą“ (Дилео, 2007, p. 12). Remdamiesi šiais teiginiais, paprašėme vaikų nupiešti piešinį „Aš ir Dievas“, kuris leido nustatyti vaiko turimą Dievo vaizdinį bei santykį su juo. Nagrinėjant religingumo raiškos ypatybes, remiantis teminiais piešiniais, Lietuvoje reikšmingas A. Juodaitytės (2003) atliktas tyrimas, Lenkijoje žinomi Z. Baran ir B. Muchacka (2000) darbai.

Teigiama, jog vaikų piešiniai priklauso nuo tuometinės nuotaikos, psichologinės būsenos, todėl prieš piešimą su vaikais buvo žaidžiama, siekiant sukurti jaukią atmosferą, palankią pozityvią nuotaiką.

Analizuodami piešinius, tiek „Mano šeima“, tiek „Aš ir Dievas“, nesiėmėme atlikti pilnos psichologinės analizės tiek dėl kompetencijos ir patirties atliekant tokius tyrimus stokos, tiek dėl susitelkimo ties tyrimo tikslu. Manome, jog tokie duomenys, kaip, pavyzdžiui, respondento intelektas, psichinė branda ar smulki tarpusavio santykių analizė, nebūtų davę daug naudos mūsų temos atskleidimui.

Piešinių analizę sudarė keli aspektai:

1. Daug dėmesio skirta pačių vaikų paaiškinimams: ką jie nupiešė, ką jiems reiškia viena ar kita detalė, su koku jausmu ji susijusi. Anot K. Kearney, psichologo ar kito tyrėjo interpretacija gali būti klaidinga, todėl, naudojant piešinius ne klinicinei diagnostikai, o moksliniams tyrimams, svarbesnė paties respondento interpretacija (Kearney, 2009, p. 54).
2. Kai kurios piešinių detalės aptartos su respondentų tėvais – globėjais. Tai padėjo surinkti papildomos vertingos informacijos.
3. Atsižvelgta į pasitaikiusias vienodas ar panašias piešinių detales tos pačios šeimos vaikų piešiniuose, ieškota paaiškinimo.

¹⁶ C. Ricci, I. Piotrowska, M. Prudhommeau, W. Wolff ir kt.

2.3. Respondentų kodavimo sistema

Šeimynos darbe įvardijamos naudojant kodus (M.I., E.II., N.III., B.IV., G.V., K.VI.). Respondentams suteikti kodai: keturios raidės ir skaičius. Pirmosios raidės identifikuoja asmenį. Trečioji raidė žymi priklausomybę konkrečiai šeimynai, ketvirtoji – respondento lytį: V – vyr., M – mot. Skaičiai nurodo respondento amžių. Pavyzdžiui, kodas TBNV 9: N – respondentas yra N.III. šeimynos narys, V – vyr. lytis, 9 – devynerių metų.

Pagrindiniai šeimynas apibūdinantys duomenys pateikti 5 lentelėje:

5 lentelė

Bendra šeimynų charakteristika

Šeimi- na	Įkūrimo metai	Gyvenamosios vietos charak- teristika	Religinis auklėji- mas	Bendras globėjų apibūdinimas
M.I.	2000	Vienkiemis šalia kaimo	Auklėda- mi nesiva- dovauja religija	Augina viena globėja, vyras miręs. Jis turėjo glaudžius ryšius su vaikais, kurie dažnai eina tvarkyti jo kapo, prisimena. Globėja, mirus vyrui, globotinių neatsisakė. Ryžosi užauginti viena, globėjos ir globotinių tarpusavio ryšiai, atsitikus nelaimei, dar labiau sutvirtėjo. Globėja, pasakodama apie gedulo dienas, apie globotinius atsiliepia su šiluma ir dėkingumu. Apskritai apie globotinius kalba su meile, noriai apie juos pasakoja, prisimena, kokie jie buvo maži, rodo nuotraukas, vardija ir džiaugiasi jų gebėjimais, pasiekimais. Susirūpinusiu, tačiau globėjišku balsu kalba apie išskylančias problemas, matosi, jog jai svarbu rasti išeitį, sprendimą, kuris geriausias būtų pačiam vaikui.
E.II.	1997	Vienkiemis, iki pirmojo miesto (rajono centro) 6 km.	Auklėda- mi remiasi Katalikų bažnyčios mokymu	Pokalbyje vienodai aktyviai dalyvavo abu sutuoktiniai. Šiek tiek didesnę iniciatyvą rodė globėja. Akivaizdu, kad abu rūpinasi vaikų gerove. Kalbama buvo atskirai nuo vaikų. Užėjus vaikams, jie mielai priimami, kalbinami, tačiau pokalbis nutraukiamas, pereinama prie neutralių temų; vėliau švelniai paprašoma vaikų išeiti, arba sugalvojama jiems kokia nors užduotis kitose patalpose. Apie vaikus abu kalba šiltai, nevengia išsakyti rūpesčius, tačiau vaikai nesmerkiama, stengiamasi suprasti kiekvieno situaciją, rasti geriausią sprendimą. Gėrimasi vaikų pasiekimais, padarytais darbais, noriai vardijami geri būdo bruožai.
N.III.	1999	Miestelyje, kuriame nėra bažnyčios. 10 km nuo did- miesčio – vys- kupijos centro.	Auklėda- mi nesiva- dovauja religija	Pokalbiuose dalyvauja tik globėja. Jaučiasi įtampa tarp sutuoktinių bei pasidalijimas darbo sferomis. Vyras rūpinasi darbu ir šeimos aprūpinimu. Dirba kartu su vaikais, tačiau jų rūpesčiai, emocijos, dvasinis pasaulis – globėjos rūpesčio sritis. Globėja noriai kalba apie vaikus; kita vertus, baiminasi, kad ko nors „ne taip“ nepasakytų. Būgštauja, kad vyras kartais baidžia vaikus neatsižvelgdamas į situaciją.

Šeima	Įkūrimo metai	Gyvenamosios vietos charakteristika	Religinis auklėjimas	Bendras globėjų apibūdinimas
B.IV.	2002	Vidutinio dydžio mieste	Auklėdami remiasi Katalikų banyčios mokymu	Pokalbiuose dalyvauja vien mama, kuri yra oficiali vaikų globėja. Vaikų auginimas, rūpinimasis – darbas, kurį stengiamasi atlikti kuo geriau ir už kurį gaunami pinigai; vyras turi savo darbą, retai būna namuose, globos (rūpybos) darbe nepadeda. Globėją visi globotiniai vadina „teta“. Mama ji yra tik saviems vaikams, kurie turi tam tikras (nedideles) privilegijas. Apie globotinius globėja pasakoja su rūpesčiu. Visus labai gerai pažįsta, žino kiekvieno vidinį pasaulį, problemas. Su džiaugsmu pasakoja apie jų gebėjimus, pasiekimus. Pokalbyje leidžia dalyvauti savo vaikams, klausia jų nuomonės. Įėjus globotiniams, pokalbį nutraukia, išklauso juos, pasirūpina jų poreikiais. Sako, jog svetimus vaikus lengviau auginti nei savus.
G.V.	1989	Gyvenvietėje, esančioje prie pat miestelio, kuriame yra bažnyčia	Auklėdami remiasi Katalikų Banyčios mokymu	Pokalbyje dalyvavo globėja. Jos vyras sutiko atsakyti į klausimus raštu. Abu mėgsta kalbėti apie vaikus, tiek apie jų išorines, tiek apie vidines savybes. Ypač šeimos motina daug kalba apie vidinį vaikų pasaulį. Abu džiaugiasi vaikų gebėjimais, pasiekimais, ypač akcentuojami teigiami charakterio bruožai. Išreiškia susirūpinimą tam tikromis problemomis, tačiau daug apie tai nekalba. Akivaizdžiai matosi, kad abu džiaugiasi pas juos gyvenančiais globotiniais. Visi vaikai globėjus vadina mama ir tėčiu. Globotiniams įėjus į kambarį pokalbio metu, globėjai iškart keičia pokalbio temą, stengiasi, vaikams girdint, juos pagirti.
K.VI.	1996	Didmiestyje	Auklėdami remiasi Katalikų banyčios mokymu	Globėja gyvena viena, šeimyną įsteigė mirus sutuoktiniui. Globoti vaikus padeda suaugusi duktė su vyru. Daugiau pasakoja apie įvairias patirtas skriaudas nei apie globotinius. Neikalba apie vidinį vaikų pasaulį. Džiaugiasi, kad globotiniai turėjo galimybę stebėti keturių kartų gyvenimą: jos mamos, su kuria vaikai labai glaudžiai bendravo; jos pačios, jos dukters su vyru ir jos anūkų. Globėja guodėsi, kad nėra glaudaus emocinio ryšio tarp jos ir globotinių. Supažindino su vaikų ugdymo programomis.

Pasirinkta empirinio tyrimo metodologija (psichologų pritaikytas piešinys) ir metodika, skirta šeimynų ir jų globotinių pažinimui, leidžia daryti išvadas:

1. Šeimos geriausia tirti tiesiogiai su jomis bendraujant (bent iš dalies dalyvaujant jų gyvenime – žaidžiant su vaikais, rengiant piešinių konkursus, atliekant religines apeigas). Globėjai priima tą tyrėją, kuris ką nors daro drauge su jais. Globėjų klausinėjimas, nors yra informatyvus, bet tik iš dalies.

2. Struktūrinis interviu ir piešinio metodas – labiau psichologinio tyrimo metodai, kurių informatyvumas išaiškinamas pasitelkiant ekspertus. Išaiškėja ne tiek visokių aplinkybių ir faktų visybė, kiek vaiko santykis su idėjomis (Dievu, meile šeimynoje, saugumu, asmens gerbimu ir pripažinimu).
3. Sunkiausia ištirti šeimynoje taikomas pedagoginio auklėjimo priemonės ir jų poveikį vaiko dvasiniam gyvenimui. Tam tinkamiausias pedagoginis stebėjimas labiau leidžia atpažinti reagavimą (globėjo ir globotinių) į taikytą poveikį, kuris buvo tinkamas/netinkamas, veiksmingas/neveiksmingas, sužadino/nesužadino kūrybinį užsidegimą ar norą keistis. Todėl katalikiško auklėjimo šeimynoje pobūdis atpažįstamas kaip atgarsis vaiko dvasioje.

3. KATALIKIŠKO AUKLĖJIMO ŠEIMYNOJE EMPIRINIS TYRIMAS

3.1. Šeimyna globėjų patirties ir vaikų savijautos požiūriu

3.1.1. Šeimynos fenomenas: globėjų ir vaikų sąmonės vaizdas

Aiški teorinių svarstymų išlyga – auklėjimas šeimynoje labiau skirtinas šeiminiam (ne instituciniam) ugdymui. Atliekamas empirinis tyrimas padėjo sužinoti šeimynos narių – globėjų ir vaikų (globojamųjų) turimą šeimynos sampratą.

Globėjų požiūris išaiškėjo interviu metu. Šeimyna tiesiogiai pavadinama šeima (G.V., B.IV.), arba šeimos sąvoką atspindi išvardyti šeimai priskiriami nariai: tėvas, mama, vaikai (M.I.). Taigi globėjai šeimyną tapatina su šeima, tik prideda papildomus specifinius elementus, kurie išryškina tam tikras šeimai būdingas funkcijas (žr. 6 lentelę).

6 lentelė

Globėjų pateiktas šeimynos apibūdinimas

Šeimynos apibrėžtis	Būdingiausi šeimynos požymiai	
Globėjų apibūdinimų citatos	Būdingi globos institucijai	Būdingi šeimai ir jos atliekamoms funkcijoms
„Šeimyna – tai du tėvai: tėvas ir mama ir ne daugiau kaip dvylika vaikų“ ¹⁷ (M.I.)	1. Išplėsta: daugiau vaikų 2. Vaikų patirtis: palikti, likimo nuskriausti, neturėję šeimų, netekę tėvų	Tėvystė, motinystė (atsakingos tėvystės bei motinystės ir vaikų auginimo ¹⁸ f-ja)
„Šeimyna – tai yra truputį išplėsta šeima, kurioje gali ir randa ramybę, saugumą kitų šeimų vaikai. Palikti vaikai, neturėję šeimų vaikai“ (G.V.)		Palankių sąlygų fiziniam bei dvasiniam augimui ir vystymuisi sudarymas (globos ir rekreacijos ¹⁹ , socializacijos ²⁰ f-jos)
„Šeimyna – tai šeima, globojanti... likimo nuskriaustus, tėvų netekusius vaikus“ (B. IV.)		Globa (globos f-ja)

Apibendrinami globėjų išsakytas mintis, išskiriame tokius šeimynai priskirti- nus bruožus:

1. Giminingus šeimai:

- a) šeimai būdinga sudėtis. Šeimyną sudaro tėvai ir vaikai;
- b) šeimos narių vaidmenys. Šeimynos sampratoje akcentuojami du tėvai, būtinai vyras ir moteris, arba šeima kaip atraminis struktūros vienetas bei vaikais vadinami globotiniai, išplečiantys šeimą iki šeimynos;

¹⁷ Respondentų kalba netaisyta. – Red. pastaba.

¹⁸ Atsakingos motinystės ir tėvystės supratimas bei vaikų auginimas Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje (2008, 1.9.2.) papildoma prokreacijos – gyvybės davimo iš meilės – funkcija.

¹⁹ Ten pat 1.9.4. Globa ir rekreacija – žmogiškosios globos, psichologinio saugumo (ypač vaikų, vyresnio amžiaus žmonių ir neįgalių žmonių) užtikrinimas, psichofizinės brandos ugdymas, asmens psichinių, fizinių bei dvasinių galių atkūrimas ir palaikymas.

²⁰ Ten pat 1.9.3. Ugdymas ir socializacija – kultūros ir vertybių, elgesio normų bei pirminių žinių perteikimas, pažinimo ir bendravimo įgūdžių ugdymas, žmogaus gabumų atskleidimo ir galimybių juos įgyvendinti užtikrinimas, asmens lytinės tapatybės ugdymas (vyro ir moters vaidmens šeimoje ir visuomenėje pažinimas), savimonės ugdymas, socialinė rehabilitacija.

- c) šeimos funkcijos. Išryškintos globos ir rekreacijos bei socializacijos funkcijos, būdingos šeimai. Šios funkcijos vykdomos ir globos institucijose, tačiau globėjai apibūdinimuose priskiria jas būtent šeimai, suteikdami negatyvios patirties keitimo prasmę;
 - d) šeimai būdingas vaikų skaičius. M.I. globėjos apibūdinime (žr. 6 lentelę) nurodoma šeimynos, kaip tam tikros visuomeninės struktūros, galimybių riba. Ši riba – iki 12 vaikų – neperžengia natūralios daugiavaikės šeimos galimų ribų. Sėkmingam vaikų vystymuisi bei auklėjimui(si) būtina sava asmeninė erdvė, saugus joje buvimas, bendravimas su suaugusiuoju, šiuo atveju – globėju(-ais). Šeimyna savo struktūros ribose būtų nepajėgi pakankamai gerai rūpintis didesniu vaikų skaičiumi.
2. Būdingus globos institucijai:
- a) negatyvi fizinė, emocinė, moralinė vaikų patirtis;
 - b) didesnis vaikų skaičius. Nors rašėme, kad nustatytas šeimynos vaikų skaičius iš esmės atitiktų fiziologines šeimos galimybes, vis dėlto jis lenkia nūdienos šeimoms įprastą vaikų skaičių. 2010 m. statistikos duomenimis, 2009–aisiais šeimoje vidutiniškai gyveno 1,55 vaiko (Demografiniai Lietuvos šeimos bruožai, 2010);
 - c) institucinės globos funkcija. B.IV. globėjos pasisakyme akcentuojama globos funkcija. Globotiniai suprantami kaip branduolinės šeimos „priedas“, kuriam suteikiamos tam tikros paslaugos. Šis priedas atsiradęs dėl tam tikro trūkumo, suprantamo kaip skriauda, netektis, ir todėl negalintis įprastai funkcionuoti. Jam būtina pagalba. Šeima, atlikdama socialinės institucijos vaidmenį, įsipareigoja šią pagalbą teikti;
 - d) dažnesnė ar retesnė vaikų (globotinių) kaita. Iškart šeimynoje globotinių yra nuo šešių iki dvylikos. Jie ateina į šeimyną būdami skirtingo amžiaus (t. y. ne nuo gimimo), būdinga kaita: vieni išeina, ateina kiti.
3. Būdingus išskirtinai šeimynai: globotinių ir vaikų konfliktas. E.II. ir N.III. steigėjos į klausimą: „Kas yra šeimyna?“ atsakė: „nežinau“ arba „negaliu pasakyti“. Pokalbio su N.III. globėja metu paaiškėjo, jog šeimynos steigimas suprantamas kaip tėvų globos netekusių vaikų priėmimas į branduolinę šeimą. Branduolinė šeima turėtų būti prieglobstis ir pavyzdys priimtiems globoti vaikams. Tačiau pastebimas priešingas reiškinys, kai šeimyna ardo branduolinę šeimą, t. y. naujųjų šeimos narių globa tampa kliūtimi harmoningam tėvų ir vaikų bendravimui. Galima daryti prielaidą, kad jau anksčiau branduolinėje šeimoje trūko darnos ir vieningumo. Šią mintį patvirtintų faktas, kad globotinių paėmimo klausimas nebuvo derintas su vaikais. Tai galėjo būti viena konflikto priežasčių (išsamiau šią problemą nagrinėsime vėlesniame skyriuje).

Globotinių „šeimynos“ samprata atsiskleidė piešiniuose „Mano šeima“, bei žaidimo–pokalbio „Mano šeima“ metu (žr. 7 lentelę).

Bendri piešinių „Mano šeima“ bruožai

Šeimyna	Piešusių vaikų sk.	Bendra piešinių charakteristika
M.I.	7	<ol style="list-style-type: none"> 1. Piešta šeimyna (7); 2. Visi šeimos nariai statiški (6), kažką veikia (1); 3. Erdvė – kiemas aplink namus (7); 4. Veikla: dirba (0), žaidžia (1), nieko neveikia (6); 5. Piešinys spalvingas, žaismingas (5), mažai spalvų (2); 6. Šeimos nariai: visi (4), nėra vieno šeimos nario, neseniai apgyvendintos mergaitės (3), nėra respondento (1); 7. Piešiniai atviri (4), žmonės įrėminti (3).
E.II.	9	<ol style="list-style-type: none"> 1. Piešta šeimyna (7), nepiešė šeimos (2); 2. Šeimos nariai kažką veikia (9); 3. Erdvė: kiemas (7), namuose (2); 4. Veikla: dirba (2), žaidžia (5); 5. Piešiniai spalvingi, džiugūs, žaismingi, daug įvairių detalių (9); 6. Šeimos nariai: visi (0); keli (6); tik vaikai, nėra tėvų (5); nė vieno (2); 7. Piešiniai atviri (9).
N.III.	7	<ol style="list-style-type: none"> 1. Piešta šeimyna (7); 2. Šeimos nariai kažką veikia (7); 3. Erdvė – laukas: kieme (2); darže (3); miške (2); 4. Veikla: dirba (6); žaidžia (1); 5. Piešiniai spalvingi, džiugūs, žaismingi, daug įvairių detalių (6); pilki, monotoniški (1); 6. Šeimos nariai: visi (0); keli (5); tik respondentas (2); 7. Piešiniai atviri (7).
B.IV	4	<ol style="list-style-type: none"> 1. Piešta šeimyna (4); 2. Šeimos nariai kažką veikia (4); 3. Erdvė: neapibrėžta, laukas (1), namuose (2), namuose ir lauke (1); 4. Veikla: vieni dirba, kiti žaidžia (3), suaugę dirba, vaikai žaidžia (1), nieko neveikia (6) 5. Piešinys spalvingas (2), mažai spalvingas (1), vienspalvis (1); 6. Šeimos nariai: visi (2), nėra respondento ir globėjos sutuoktinio (1), nėra globėjos sutuoktinio (1); 7. Piešinys įrėmintas, visi šeimos nariai atskiruose kvadratuose (4).
G.V.	6	<ol style="list-style-type: none"> 1. Piešta šeimyna (6); 2. Šeimos nariai kažką veikia (4); statiški (2); 3. Erdvė: kiemas (4), daržas (1), neapibrėžta, laukas (1); 4. Veikla: vieni dirba, kiti žaidžia (2), dirba (1), žaidžia (1), nieko neveikia (2); 5. Piešinys spalvingas, džiugi nuotaika, daug detalių (4); mažai spalvingas (1), vienspalvis (1); 6. Šeimos nariai: visi (4), dauguma (1), keli (1); 7. Piešiniai atviri (6).

Visi globotiniai piešė šeimyną: visus, beveik visus arba kelis šeimynos narius, šeimynos aplinką. Tik viena mergaitė B.IV šeimynoje pradėjo piešti savo prigimtinę

šeimą. Dar vėliau, apvertusi lapą, nupiešė šeimyną²¹. Tai leidžia spręsti, jog savo šeima globotiniai įvardija ne prigimtinę šeimą, kurios neteko, o naują šeimą šeimynoje.

7 lentelėje taip pat matome, jog tik dalis vaikų piešė visus savo šeimynos narius. Tai patvirtina remiantis G. Chomentausko (1983) tyrimų interpretacija darytą prielaidą, jog šeimynos vaikų K-F-D (kinetinis šeimos piešinys) turėtų skirtis nuo įprastoje, darnioje šeimoje augančio vaiko piešinio. G. Chomentauskas prie išskirtinių priskyrė atvejus, kai vaikas „vengia piešti savo šeimą, taip pat save joje: piešia save, o kitų ne; piešia šeimą be savęs; iš viso nepiešia šeimos“ (Chomentauskas, 1983, p. 16). Nepiešimas bei figūrų išdėstymas piešiniuose leido išskirti vieną ryškiausių šeimynos vaikų piešinių bruožų – respondentui svarbių ir mažiau svarbių asmenų vaizdavimą. Kaip viena globotinė paaiškino, „šeimynoje yra daug vaikų, jei su kuo nors nesutari, tai vis tiek rasi, kuris tau patiks ir galėsi su juo žaisti“ (SLGM 11).

Pokalbio metu buvo klausiama, kuo šeima skiriasi nuo šeimynos? Pastebėta, kad šis klausimas vaikams nebuvo malonus. Atsakymai išreiškiami neigimu: „Nesiskiria“ (RMEV 9), aiškia nuostata: „Šeima yra šeima ir bus šeima“ (RLEM 16) arba įvardijimu, jog šeimynoje daugiau vaikų: „Šeimyna nuo šeimos skirias tuo, kad šeimynoj gyvena daugiau žmonių, negu šeimoj. „Šeima mažesnė“ (AREM 17), „Niekuo. Šeimyna turi daugiau vaikų, o šeima mažiau“ (TBNV 9), „Šeima susideda iš 5 ar 4 asmenų, o šeimyna iš daug“ (VMGM 18). Tik viena mergaitė paaiškino: „Šeimynoj yra globojami, o šeimoj – vieno kraujo“ (MKGM 12).

Piešiniai, pasakymai bei neigiama reakcija į klausimą atskleidžia vaikų troškimą bei poreikį turėti savo šeimą. V. G. Weisz troškimą turėti savo šeimą su nuolatine tėvų meile ir rūpesčiu vadina „žmogiškosios prigimtės pamatu“ (Weisz, 1994, p. 124). Stebėjimai, pokalbiai su vaikais leistų pridurti, jog poreikis turėti šeimą vaikų sąmonėje siejasi su asmeninių saugumą bei, manytume, žmogiškąjį orumą laiduojančiu visuomeniniu statusu. Pavyzdžiui, G.V. šeimynos globėja pasakojo, kaip pirmaisiais šeimynos įsikūrimo metais globotiniai vieną kartą iš mokyklos grįžo verkdami, nes juos vadino „naminukais“. Vaikai klausė, ar jie gyvena vaikų namuose. Globėja paaiškinusi, kuo skiriasi šeima nuo vaikų namų bei tai, kad žodis „naminukas“ reiškia įsivaizduojamą namų dvasią, o ne vaikų namus. Tai globotinius nuramino, mokykloje jie pradėję sakyti: „Taip, mes naminukai – gerosios namų dvasios“.

Dėl minėto poreikio vaikai sunkiai išgyvena naujų vaikų atėjimą į šeimą: „*Pas mus vaikai labai sunkiai priima ateinančius vaikus... Labai sunkiai. Tada pasipila klausimai: kas per vaikas, kur jisai gimė, kas jo tėvai, kur jis mokinas, kaip jis mokinas... Paskui nieko, priima...*“ (B.IV. globėja) bei tikrųjų tėvų ar giminaičių vizitus: „*Atvažiavusiam tėvui sako: „Tėtį turiu, mamą turiu, senelį neseniai palaidojom, tai gal tu mano prosenelis?“*“ (E.II. globėja), „*Tas mažasis pamatęs (atvykusią aplankyti mamą – aut. past.) tuoj puolė man ant kaklo... Ir kiek sėdėjom, jis sėdėjo man ant kelių kaklą apsika-*

²¹ Išaiškėjo, jog mergaitė savaitgalius praleidžia tėvo namuose. Tėvas yra neįgalus, todėl, motinai palikus šeimą, mergaičių globa buvo priteista B.IV. šeimynos globėjai. Pokalbio metu mergaitė prisipažino, jog labiausiai norėtų gyventi su tėčiu. 2010 m. Duomenimis, mergaitė bei jos sesuo teismo sprendimu grąžinta tėvui.

binės“ (M.I. g-a), nes, be kitų priežasčių, kurias aptarsime vėliau, tai ardo tikros šeimos vaizdinį.

Kaip globaliniai vykstant minėtiems pasikeitimams išlaiko tikros šeimos vaizdinį, padėjo išsiaiškinti G.V. šeimynoje piešinio „Mano šeima“ pakartotas piešimas praėjus 2 metams po pirmojo „Mano šeima“ piešinio. Piešta 2007 ir 2009 metais. 2007 m. šeimynoje vyko pasikeitimai. Vieni vaikai rengėsi išeiti savarankiškam gyvenimui, kiti vaikai buvo neseniai apgyvendinti šeimynoje. Piešiniuose atsiskleidžia tuometinės nuotaikos bei pasikeitimai, įvykę per dvejus metus (žr. 8 lentelę, piešiniai – 3 priede).

8 lentelė

G.V. šeimynos vaikų 2007 ir 2009 m. piešinių palyginimas

Kodas	Buvimo šeimynoje laikas	2007 m.	2009 m.
MKGV 7	Mėnuo	Save – mažą, viršutinėje lapo dalyje, o mamą didelę ir per visą lapą, žiūrinčią į jį (3 priedas, 3 pieš.).	Du vaikus, mamą ir save – šiek tiek atsiskyrusį.
MKGM 12	Mėnuo	Vienoje lapo pusėje tėtis ir berniukai, kitoje lapo pusėje – mama ir mergaitės. Jos pačios nėra, nors jos biologinis brolis, kartu prieš mėnesį patekęs į šeimyną, nupieštas (3 priedas, 4, 5 pieš.).	Visi vienoje lapo pusėje. Save taip pat nupiešė (3 priedas, 6 pieš.).
OLGM 11	1 m. 2 mėn.	Tėvai ir naujieji vaikai – vienoje lapo pusėje, respondentė ir kiti vaikai – kitoje lapo pusėje. Respondentė – šalia biologinės sesers. Išeinančios sesers nėra (3 priedas, 7, 8 pieš.).	Visi – vienoje lapo pusėje. Save ir mamą šiek tiek atskyrus nuo kitų. Biologinė sesuo – su kitais vaikais (3 priedas, 9 pieš.).
SLGM 11	1 m. 2 mėn.	Save atskyrusi nuo kitų šeimos narių. Iš naujų vaikų nupiešusi tik mažesnią berniuką. Išeinančios sesers nėra (3 priedas, 10 pieš.).	Respondentė kartu su šeimos nariais. Ji iš vaikų arčiausiai stalo, kur jų laukia mama ir tėtis (3 priedas, 11 pieš.).
ASGM 18	Išeinanti savarankiškai gyventi, augusi šeimynoje nuo 1 m. 6 mėn.	Nepiešė savęs. Atskiromis detalėmis paryškino visus savo biologinius brolius (vienas jų jau gyveno savarankiškai) ir krikšto mamą – savarankiškai gyvenančią biologinę globėjų dukterį. Nepiešė naujai atėjusių gyventi vaikų. Tik tuos, kurie augo kartu su ja. Nupiešė krikšto mamos vaikus. Psichinę negalę turintį kartu augusį globalinį nupiešė žemiau už visus (3 priedas, 12 pieš.).	–

Trumpa 2007 m. piešinių charakteristika. Išeinanti savarankiškai gyventi aštuoniolikmetė nupiešė visus, gyvenusius ir augusius kartu su ja šeimynoje (tiek šeimynoje tebesančius vaikus, tiek anksčiau savarankišką gyvenimą pradėjusius suaugusius, tyrimo metu nebegyvenančius šeimynoje). Viena kartu augusi mergina buvo respondentės krikšto mama. Piešimo metu ji jau buvo sukūrusi šeimą. Piešinyje nupiešta ji ir abu jos

vaikai. Piešinyje išryškinti biologiniai broliai ir minėta krikšto mama. Naujųjų, prieš metus ir vėliau šeimynoje apgyvendintų, vaikų nepiešė.

Tuo tarpu vienerius metus šeimynoje gyvenusios mergaitės nepiešė aštuoniolikmetės, išeinančios savarankiškai gyventi sesers. Metus šeimynoje gyvenančių seserų piešiniuose atsispindi nerimas dėl naujai atėjusių vaikų: OLG 11 tėvus nupiešė su naujaisiais vaikais, save ir kitus – kitoje lapo pusėje²², SLGM 11 save nupiešė atskirtą nuo šeimos.

Naujai atėjusi mergaitė piešė naująją šeimą, tačiau savęs nenupiešė. Tai leidžia spręsti, jog ji dar nesijautė priklausanti šeimai. Naujai atėjusio berniuko piešinyje atsispindi, kaip svarbu jam turėti mamą, visa kita tarsi neegzistuoja.

2009 m. piešiniai liudija, kad per dvejus metus situacija pasikeitė teigiama linkme. Globėja pasakojo, kad abu su vyru rūpinasi šeimos vienybe, sugyvenimu, darnumu. Ypač stengiamasi kurti saugią atmosferą: „Vaikams dažnai primename, kad jie yra vertingi, reikalingi, nepakeičiami ir tai niekada nepasibaigs“ (G.V. globėja). Globėjos teigimu, šeimynoje apsigyvenus naujiems vaikams, tai reikia kartoti nuolat, kol įtampa atlėgsta.

Skirtingų metų piešinių gretinimas ir analizė leido pastebėti, jog ne visi šeimos nariai piešiami dėl tam tikrų veiksnių:

a) amžiaus. Kuo mažesnis vaikas, tuo mažiau šeimos narių nupiešta. Ikimokyklinukui bei pirmos – antros klasės mokiniui pernelyg sunku nupiešti visus šeimynos narius, kurių mažiausiai yra aštuoni (mažiausias šeimynos vaikų skaičius gali būti šeši). Kuo mažesnis vaikas, tuo ryškesnis žmonių skirstymas į „svarbius“ ir „mažiau svarbius“. Tik nuo dešimties metų amžiaus pradeda suprasti, kad visi yra svarbūs;

b) buvimo šeimynoje laiko. Bešeimių vaikų didžiausias troškimas yra turėti tėvus. Todėl pradėjus gyventi šeimynoje, svarbiausi asmenys joje yra tėvai (arba mama, nes dalis bešeimių vaikų bijo vyrų). Kiti vaikai dažnai priimami kaip konkurentai, todėl jie nėra piešiami. Pavyzdys – MKGV 7 piešinys (žr. 3 priedą, 3 pieš.), kurį berniukas nupiešė praėjus mėnesiui po apsigyvenimo šeimynoje. Palankiomis sąlygomis antrajame etape piešiami vaikai, su kuriais geriausiai sugyvenama. Būna, jog šio etapo metu nenupiešiami tėvai. Tai galima paaiškinti tuo, jog jie priskiriami „davėjo – rūpintojo“ vaidmeniui ir tarsi praranda „svarbaus asmens“ reikšmę. Tai tiesiogiai susiję su deprivaciją patyrusių vaikų prieraišumo sutrikimais (Pileckaitė – Markovienė, Lazdauskas, 2007). Trečiojo etapo metu, jei jis pasiekiamas, piešiami visi šeimos nariai. Tačiau jų išdėstymas (pavyzdžiui, nupiešimas kitoje lapo pusėje) atskleidžia tą pačią „svarbus – mažiau svarbus“ poziciją;

c) savivertės. Kuo mažesnė savivertė, tuo mažiau narių piešiama. Savivertės stoka skatina užsisklęsti savyje, negebama užmegzti ar palaikyti santykių, jaustis visaverčiu asmeniu, kuriančiu, stiprinančiu, nutraukiančiu santykius. Kita vertus, mažą savivertę išgyvenantis vaikas (kaip, beje, ir suaugęs) jaučiasi skriaudžiamas ir visų pirma – arčiausiai esančių žmonių.

²² Anot R. C. Burns, S. H. Kaufman, piešimas kitoje pusėje gali simbolizuoti konfliktą (Burns, Kaufman, 1972, p. 23).

d) stabilumo šeimynoje. Tai glaudžiai susiję su saviverte. Žemos savivertės jausmą išgyvenantiems vaikams įvairūs pasikeitimai sukelia nesaugumo, nerimo, ypač dėl savęs, jausmą, skatina iš naujo klausti: „Ar esu (tebesu) mylimas?“. Šis klausimas, globėjų teigimu, iškyla kiekvieną kartą šeimynoje apsigyvenus naujiems vaikams (žr. 8 lentelę).

Taigi šeimynos, kurią globotiniai vadina savo šeima, ribas vaikai apibrėžia šeimos nariais įvardydami tėvus bei tuos vaikus, su kuriais kartu auga ar užaugo. Vaikų piešiniuose atsiskleidžia šeimynos kaip socialinio fenomeno samprata. Piešdamas vaikas pasaulį, kuriame gyvena, savaip „koreguoja“. Tai liudija kai kurių šeimynos narių nepiešimas ir šeimynai nepriklausančių žmonių (jam artimų) nupiešimas. Iš tiesų, piešdamas šeimą, vaikas piešia sau brangius žmones, su kuriais sieja teigiamos emocijos. Manome, todėl piešiniuose atsiranda globėjus aplankantys anūkai arba kartu augusiųjų vaikai. Tad šeimynos vaikams šeima yra (tampa) emociškai artimų žmonių grupė arba bendruomenė.

Vaikų pasisakymuose bei piešiniuose ryškėja papildomi šeimynai priskirtini bruožai:

- a) Aiškių šeimos ribų nebuvimas. Dažnesnė ar retesnė globotinių kaita lemia aiškių šeimos ribų globotinių sampratoje nebuvimą. Su tuo susijusi ir kita aktuali tam tikrose situacijose išskylanti problema: „Ar aš priklausau šiai šeimai?“.
- b) Emocinis ryšys. Šeimynos narius sieja ne prigimtiniai, o emociniai ryšiai. Tai lemia, jog globotiniai šeimos narius skirsto į svarbius ir mažiau svarbius. „Svarbiems“ suteikiama egzistencinė (manimi rūpinasi), socialinė (smagu, malonu žaisti, bendrauti, mane supranta) bei negatyvi (kelia grėsmę) svarba, kuri keičiasi priklausomai nuo aplinkybių.
- c) Konkurencija. Konkurencija šeimynoje apsigyvenus naujam šeimos nariui gali būti prilyginama šeimoje atsirandančiai konkurencijai gimus naujagimiui.

Šie pastebėjimai leidžia daryti kai kurias išvadas. Tiek globėjai, tiek vaikai šeimynai suteikia šeimos savybes bei funkcijas, todėl katalikiškam auklėjimui, manome, turėtų būti taikomi šeiminiai principai. Kadangi šeimynos narius jungia ne tik giminystės ryšiai, o labiau emociniai santykiai, vienu pagrindinių katalikiško auklėjimo uždavinių tampa tarpusavio ryšių stiprinimas. Šioje srityje gali pasitarnauti socialinė pedagogika, sprendžianti sugyvenimo, bendruomeniškumo, kiekvieno žmogaus reikalingumo, nepakeičiamumo klausimus. Šeima yra (turėtų būti) ta aplinka, kuri priima bei vertina visus savo narius, sudarydama sąlygas harmoningam vystymuisi, vidinių konfliktų bei psichinės įtampos sušvelninimui (Miškinis, 2003). Didesnis vaikų skaičius leidžia globėjams organizuoti tokius užsiėmimus, kurių metu būtų nagrinėjami koliziniai atvejai ir atsiradusios probleminės situacijos. Atliktas tyrimas skatina ateityje panaudoti kolizijų ir dilemų metodą (L. Kohlberg ir kitų tyrėjų kultivuotą).

Šio tyrimo, o ypač piešinio, rezultatai labiau liudija ne paties auklėjimo kaip proceso vyksmą, o rezultatą emocinių kontaktų prasme (tarp vieno vaikų tie kontaktai

glaudūs, o tarp kitų – stokojantys glaudumo). Todėl šeimynoje auklėjimas pasireiškia kaip permanentinis kontaktų tarp vaikų bei tarp vaikų ir globėjų gerinimo vyksmas.

Piešiniai leidžia daryti išvadą, kad šeimynoje kontaktai tarp brolių ir seserų – didesnė negu šeimoje problema. Kad jie stiprėtų, būtinos taikyti atskiros priemonės: darbas vienoje komandoje, pokalbiai apie giminybę, gražius brolių – seserų santykius, abipusę pagalbą.

3.1.2. Presocializacijos įveika ir tolesnis auklėjimo vyksmas

Auklėjimo(si) procesas neišvengiamai susijęs su kitimu. Pedagoginis poveikis, pasiekęs vaiko sąmonę, lemia tam tikrą vidinę asmenybės kaitą, pasireiškiančią ir išoriškai per tam tikrą elgesį, kalbos pobūdį bei turinį ar žaidybines, kūrybines veiklas. Religinį auklėjimą taip pat sudaro tam tikrų poveikių sistema, orientuota į kitimus, vedančius link galutinio tikslo. Socializacijos dėsniai²³ sąlygoja pedagoginio poveikio veiksmingumą. Kad pedagoginis poveikis būtų veiksmingas, vaikui pristatoma problema turi būti jam aktuali. Aktuali yra tada, kai atliepia poreikius, kurie priklauso nuo patirties, subrendimo lygio, žemesniųjų poreikių patenkinimo. Katalikiškas auklėjimas, jei nėra diegiamas nuo kūdikystės, reikalauja tam tikro parengimo ir nėra efektyvus nei keičiantis prieš procesą, kurį siūlome vadinti **presocializacija**.

Visose tirtose šeimynose globėjai akcentavo tam tikrą pradinį procesą, išryškindami panašias tendencijas, problemas, sprendimo galimybes. Šį procesą pavadino presocializacija, remdamiesi A. H. Maslow (2006) poreikių piramide. Iki patekimo į šeimyną globotinių socializacija buvo iš dalies, didžia dalimi neigiama, iškreipta ar sutrikdyta tam tikrų raidos etapų metu. Šeimynoje socializacija negali prasidėti tuoj pat, globotiniui patekus į šeimyną, dėl tam tikrų sutrikimų. A. H. Maslow (2006) poreikių piramidėje socialiniai poreikiai prasideda antroje (saugumo) ir suaktyvėja tik trečiojoje (bendravimo) pakopoje. Tai leidžia mums siūlyti prielaidą, kad socializacijos, kartu ir resocializacijos, procesas galimas tik įgyvendinus pirmosios pakopos – fiziologinius poreikius. Kaip tik rūpinimasis fiziologinių ir saugumo poreikių patenkinimu ir sudaro presocializacijos procesą. Šis procesas sudėtingas dėl to, kad daug kartų ar nuolat išgyvenę minėtų poreikių nepatenkinimą, vaikai jaučia nuolatinį, nerimastingą, neužpildomą alkį. Ryškiausiai ši problema atsiskleidžia maisto alkyje: vaikai negali sustoti valgyti, neturi sotumo jausmo supratimo, net ką tik sočiai pavalgę jaučia būsimo alquio baimę. Laikui bėgant įveikus maisto ir kitokios rūšies²⁴ alkį, jis vėl atsikartoja patekus į nežinomas, stresą keliančias situacijas. Taip pat svarbu pastebėti, jog šis ką tik aprašytas alquio išgyvenimas bei negebėjimas jo kontroliuoti nepriklauso nuo intelekto dydžio. Detalesnį presocializacijos periodo vaizdą pateikiame 9 lentelėje

²³ Visų pirma – eklektiškumas: kiekvienas individas yra ne tik socializacijos objektas, bet ir subjektas – renkasi tai, kas jam tuo metu atrodo vertinga (Kvieskienė 2000; Juodaitytė, 2003; Leliūgienė, 2003).

²⁴ Be maisto, anot globėjų, labiausiai būna pažeistas pastovumo poreikis.

Presocializacija šeimynose

Kategorijs	Subkategorija	Informanto teiginys
Presocializacija	Patirtis	Tėvai šiukšlyne gyvenę... palapinėj (M.I.). Motina gėrė (M.I.). Nė kąsnelio vaikai neturėjo ko valgyt (M.I.). Badas, utėlės, šaltis (M.I.). Asocialių šeimų vaikai (M.I.). Jų namuose nebuvo bendraujama (M.I.). Trijų su puse metų vaikai pasakojo, kaip mama buvo užmušta jų, kaip trypė patėvis su kojom, kaip kraujai taškės, kaip nuo laiptų... (N.III.).
	Sveikatos sutrikimai	Vaikai šitiek ligoti (M.I.). Vaikai be imuniteto (M.I.). Sunkiai pradeda kalbėti (M.I.).
	Baimės	Labai didelės problemos su maistu... reikia prisivalgyt, nes kitaip nebeliks (M.I.). Namuose jau buvo pripratęs, kad visada yra ką valgyti, o pakliuvo į ligoninę, vėl viskas iš naujo. Ką tik atveži, viską iškart suvalgo ir nebeturi (G.V.).
	Higieninių įgūdžių stoka	Ateina labai ligoti, ne visada aišku, nuo kurio galo pradėt gydyt, kokia tikroji negalavimų priežastis, net gydytojai pasimeta, vieną kartą ruošėm operacijai, o viskas išsprendė nuėjus į gerą kaimišką pirtį. Pasirodo, vaikas gyvenime nebuvo pūtęs nosies, tai viskas ten susicementavę buvo (E.II.). Šešiametis normalaus intelekto berniukas nemokėjo nosies išsipūsti, viskas bėgo į gerkle, todėl pastoviai kosėjo; vaistai bei gydytojų apžiūros negelbėjo, kol neišsiaiškinom, jog ne vaistus nuo kosulio reikia duoti, o nosinę ir aiškinti, kaip juo naudotis. Dar dabar turiu stebėti, kad gerai išsipūstų. Ne jis vienas šią problemą turėjo, jo dvylikametė sesuo taip pat (G.V.).
	Socialinė	Ateina uždari (M.I.). Nemoka žaisti žaislais (M.I.). Ypač berniukas buvo sutrikęs: kažko bijodavo, vis į kampą įsispraudęs taip nuo visų (N.III.). Bėgdavo labai iš namų, masiškai iš mokyklos bėgdavo (B.IV.).
	Emocinė	Jiems tie pykčio priepuoliai kažkokie užėina, nu toks kerštas, tai paims, va, kaip sako, nieko negali turėt, viskas turi būt palaužyta. Tik sutvarkysi ir vėl suplėšyta. Pamatysi, tai kažkur pratrinta, tai stiklas nudaužtas (B.IV.). Pirmieji, atėję iš vaikų namų, ypatingai pikti buvo. Subraižė vinimis kiaušes, mat jiems pasirodė, kad jas labiau mylim nei juos (G.V.).
	Šalinimas	Padedant specialistams
		Pedagoginis, psichologinis, socialinis poveikis namuose
		Savaiminis
	Trukmė	Ilga kelionė per gydytojus (M.I.). Kokius tris metus, kol jiems, matyt, išgaravo (M.I.). Stebėjus, kodėl taip ilgai (M.I.). Kuo didesnis asocialumas, tuo ilgiau nepraeina (M.I.).
	Rezultatas	Kol juos atstatai (M.I.). Kol jie įgauna imunitetą (M.I.). Pradeda normaliai funkcionuoti (M.I.). Dabar tai o koks ūkininkas pas mus. Pagalbininkas (N.III.).

Globėjų teigimu, kiekvienas globotinis, atėjęs į šeimyną, išgyvena šį presocializacijos periodą. Vieniems jis trunka trumpiau, kitiems, labiau apleistiems – ilgiau, net iki kelių metų. Šie periodai šeimynų gyvenime būna gana sudėtingi, nes: a) dažniausiai į šeimyną vienu metu priimami keli vaikai, turintys skirtingų problemų rinkinį; b) globotiniai nepasitiki suaugusiais, todėl jiems sunkiau padėti; c) trūksta efektyvios specialistų pagalbos. Procesą, globėjų teigimu, apsunkina ir tai, kad šeimynos „senbuviai“, kurių problemos iš dalies jau išspręstos, atvykus naujiems vaikams, grįžta prie presocialinio periodo elgsenos. Iš globėjų tai pareikalauja ypatingos stiprybės, savitelkos, budrumo bei išmanymo, kuris dažniausiai įgyjamas patirties keliu. Pirmiausia rūpinamasi fizinės (ligos, imunitetas) bei psichosomatinės (valgymo, kalbos sutrikimai) sveikatos atkūrimu. Fiziologinėms problemoms spręsti pasitelkiama pagalba iš šalies – gydytojai, kitos problemos (psichologinės) dažnai paliekamos savięgai. Didžiausią atkuriamąjį poveikį turi sudarytos palankios sąlygos pačioje šeimynoje – reguliarus, pakankamas maitinimas, higiena, bendravimas – lemia greitesnį teigiamo rezultato pasiekimą. Turėdami galimybę išsipasakoti, vaikai pamažu išsilaisvina iš praeities. Naujos gyvenimo sąlygos, palankus psichologinis mikroklimatas padeda pamiršti praeities išgyvenimus ir įgyti naują, pozityvią patirtį, kuri kreipia socializaciją derama linkme.

Religinis auklėjimas taip pat yra sąlygojamas šio presocializacijos periodo. Fiziologinių ar saugumo poreikių etape esančiam auklėtiniui nebus aktualios kalbos apie Dievo meilę ar savitarpio pagalbą. Pokalbis „Dievas mano šeimoje“ padėjo įvertinti, kokie vaikų poreikiai jiems patiems yra svarbiausi. Paklausti, ką Dievas teikia jų šeimai, mažesni vaikai akcentavo saugumą, didesni – bendravimą (žr. 10 lentelę).

10 lentelė

Vaikų įvardyti svarbiausi esami poreikiai

Saugumo	„Saugo mažus vaikus“ (RNGM 10). „Saugo mus nuo blogio – velnio“ (MKGV 9). „Dievas saugo, kad vagis neateitų“ (RNGV 7). „Dievas geras, apsaugo, stengias, kad gerai būtų“ (GKBM 13)
Bendravimo	„Dievas skleidžia gerą emociją... Šeimoje svarbu bendrauti... Jei Dievo nebūtų, visi pyktumėmės“ (RSGV 11). „Jei Dievo nebūtų, visi pyktumėmės. Dievas skleidžia meilę, šilumą“ (GRGM 12).

Dievo tikėjimas vaikų supratimu teikia apsaugą ir pagalbą. Tad presocializacijos periodu, kai katalikiško auklėjimo perteikiamos tiesos, nuostatos, vertybės, elgesio būdai nėra internalizuojami, svarbia tampa namų bažnyčios principais gyvenančios šeimynos aplinka: tiek regimoji, tiek verbalinė. Regimosios ir verbalinės aplinkos dermė bei pastovumas ne tik kuria teigiamą psichologinį mikroklimatą, tačiau atlieka ir kitas funkcijas:

1. Rituališkumas, pasikartojimai kuria stabilumo jausmą;
2. Globėjų įsitikinimas mokymo prasingumu, kurį palaiko ir platesnė – Bažnyčios bendruomenė, teikia tikėjimą naujuoju gyvenimo būdu;

3. Kompleksine ir įvairialype veikla perduodamas Kristaus skelbimas. Popiežius Paulius VI (1999, nr. 51) tai vadina *preevangelizacija*: „Toks pirmasis skelbimas pirmiausia skirtas tiems, kurie dar nieko nėra girdėję apie Jėzų Kristų, arba vaikams“ (Paulius VI, 1999, nr. 52).

Pastebėta, jog preevangelizacija šeimynose dažnai priimama kaip tam tikra sąlyga, prie kurios prisitaikoma. Lygiai taip pat, kaip ir, pavyzdžiui, valgymas virtuvėje vietoj valgymo valgomajame; arba darbas su gyvuliais vietoj darbo darže; maudymasis duše vietoj maudymosi vonioje. Vaikams, kurių gyvenimiškoji patirtis susijusi su kaita: gyvenamosios vietos, žmonių, globėjų, sąlygų, reikalavimų ir t. t., nėra sunku prisitaikyti prie naujų nuostatų, ypač jei jų pagrindiniai poreikiai patenkinti. T. y. dėl pagrindinių poreikių (fiziologinių ir saugumo) patenkinimo jie yra pasirengę priimti tam tikras sąlygas, nesvarbu ar tai būtų globėjų pomėgis rankdarbiams, į(si)traukimas į kokią nors socialinę veiklą, kokio nors meno propagavimas ar katalikiška elgsena. Aktyvumas vienoje ar kitoje globėjų pasiūlytoje veikloje netgi padeda demonstruoti aptartą netikrą prieraišumą.

Globėjai konstatuoja, jog priimdami į šeimyną vyresnio amžiaus vaikus, susiduria su dviem globotinių elgesio tipais, kuriuos H. Maslow (2006), remdamasis N. Maier, apibrėžia kaip nemotyvuoto elgesio simptomus, skiriamus į dvi kategorijas: „netinkamai pasirinktas poreikio patenkinimo priemonės“ ir „apsaugines ar gynybines priemones“ (Maslow, 2006, p. 62):

1. Netinkamai pasirinktos poreikio patenkinimo priemonės. Ryškiausia šeimynose identifikuojama šios kategorijos priemonė – apsimestinis prieraišumas. Jis sąlygojamas baimės neįtikti, būti baudžiamam, netekti. Pavyzdys: G.V. šeimynoje vyko pokalbis religine tematika, dalyvavo visi šeimos nariai. Aktyviausiai į pokalbį įsijungė prieš kelias savaites į šeimyną atvykusi dvylikametė. Apie Dievą, religiją naujoji globotinė anksčiau beveik nebuvo girdėjusi. Aktyvumas pokalbio metu gali būti klaidingai traktuotas kaip susidomėjimas. Stebėjimas atskleidė, jog mergaitė visur stengiasi rodyti išskirtinį prieraišumą, pritarimą, sutikimą. Jau pirmąsias dienas pasireiškęs prieraišumas ir ypač jo intensyvumas – ryškus nenatūralumo požymis, sąlygojamas baimės neįtikti, netekti. Vėliau, pradėjusi atviriau bendrauti su globėja, mergaitė prisipažino labai bijanti patekti į globos namus, nes ankstesnė globėja buvo gąsdinusi, kad, jei neklausys ar kam nors skūsis, jog su ja blogai elgiamasi, bus atiduota į vaikų namus, „kur iš jos padarys prostitutę“. Tad aktyvumas pokalbio metu buvo ne susidomėjimas religija, kaip galėjo atrodyti, o baimės išraiška. Kol nebus patenkintas mergaitės saugumo poreikis, religinis auklėjimas bus tik fonas, sąlyga; religija kaip tokia netaps vertybe, nebus ieškoma ryšio su Dievu. Tai nereiškia, kad religinis auklėjimas turi būti atidėtas iki pagrindinių poreikių bus patenkinti. Atvirkščiai, mokymas(is) kreiptis į Dievą sunkiomis situacijomis gali padėti sutrumpinti presocializacijos periodą. Kai vaikas šalia suaugusiojo (ne konkretaus, o apskritai) jaučiasi nesaugus, pa-

keisti situaciją galima: a) jei šalia esantis suaugusysis įgyja didelį autoritetą. Tai sunku pasiekti, be to, iki galo nelaiduoja saugumo, nes globotinių patirtis susijusi su suaugusiųjų pasišalinimu iš jų gyvenimo, pradedant tėvais; b) mokyti remtis tuo, kuris yra aukščiau suaugusiųjų ir nekontingentingas. Katalikiškoje tradicijoje toks yra Dievas. VPGM 17: „*Galvoju, kad Dievas yra tarp mūsų. Skaitykim, mano pačios gyvenimas yra žiaurus ir kiekvieną kartą Dievas duoda vis didesnių iššūkių, kuriuos aš turiu suprasti, įveikti. Gyvenau su savo tikra mama, jos nebėra; gyvenau su pirmais globėjais, jų taip pat nebėra. Dabar su antrais globėjais, kurie yra faini žmonės iš tikrųjų... Dievas duoda gyvenime patirtį, tų patyrimų buvo per daug. Gerai tai, kad kuo toliau, tuo jie (patyrimai – aut. past.) vis geresni. Anksčiau jie buvo per blogi, dabar kuo toliau, tuo geriau*“. Konservatorijoje besimokanti moksleivė pasitiki ne naujaisiais globėjais, o Dievu, nuo kurio, anot jos, priklauso, pas kokius globėjus pateks.

2. Apsauginės ar gynybinės priemonės. Šeimynos dažniausiai susiduria su demonstruojamu priešiškuumu. Jo tikslas – „apsisaugoti nuo tolesnės žalos, grėsmės ar frustracijos“ (Maslow, 2006, p. 62). Šį atvejį iliustruoja B.IV. šeimynoje „Švenčių vainiko“ pynimo atvejis. ŠGBV 19 akivaizdžiai, garsiai protestavo prieš pasiūlytą ir vykdomą veiklą: „*Aš nežino, tai aš jau geriau patylė. Kad nelabai kuom tik, tai nelabai įdomu čia ir galvot... jau geriau aš apie sportą pašnekės*“. Aštrėjančios situacijos, pasibaigus veiklai įvykusio pokalbio, piešinio „Mano šeima“ analizė padėjo atskleisti, jog nėra patenkintas išklauso, supratimo, dalijimosi, pripažinimo poreikis. Šiuo atveju katalikiškas auklėjimas taip pat nebus veiksmingas. Jei pirmuoju atveju supažindinimas su Jėzaus asmeniu bei tikėjimu pristatomas kaip tam tikra pagalba, šiuo atveju net nevertėtų jos siūlyti globotiniui, bet leisti stebėti ir pačiam apsispręsti.

Čia aptarėme tik nuolat vaikų, paauglių naudojamas prieštaringas priemones: netikrą prieraišumą ir priešiškuumą, tapusias elgesio dominante. Globėjai akcentavo bei stebėjimo metu išryškėjo ir situaciniai (pasireiškiantys tam tikrose situacijose) arba vienetiniai simptomai, suprantami kaip „reaktyvus atsakas į pamatinių poreikių nuslopinimą arba jiems iškilusią grėsmę“ (Maslow, 2006, p. 159): atsakymas pasakyti savo nuomonę šalia suaugusiųjų, žiaurumas, melavimas, apsimetinėjimas ligoniui ir t. t. Pavyzdžiui, G.V. šeimynoje patys pirmieji globotiniai – šešerių ir septynerių metų berniukai, įkalę į pagalius vinis, subraižė kiaules. Iki to atvejo berniukų žiaurumas nebuvo pastebėtas. Globėjai įtarė, jog tai – reakcija į iškilusią grėsmę meilės poreikiui. Globėjas švelniai elgėsi su gyvuliais, juos kalbino, glostė; berniukams pasirodė, jog gyvuliai yra labiau mylimi nei jie. Globėjams apie tai pakalbėjus su vaikais, agresija prieš gyvūnus nepasikartojė. Šis įvykis paskatino globėjus permąstyti bei keisti savo elgesį: intensyviau, aiškiau reikšti teigiamus jausmus globotiniams, bendravimo žodyne atsirado tokia frazė, kaip: „aš tave myliu“.

Taigi šeimynoms būdingi su kiekvienu vaiku besikartojantys presocializacijos periodai stipriai veikia psichologinį šeimynos mikroklimatą. Pastarajam būdinga nuolatinė kaita. Kiekvienas asmuo įneša savo: tiek pozityvaus, tiek negatyvaus. Tai, kas buvo sukurta, gali būti sutrikdyta atėjus naujam globotiniui. Naujumas išveda iš pusiausvyros kitus globotinius. Vėl prisimenami seni įpročiai. Tikėjimas į šeimyną atvykusiems globotiniams dažnai pradžioje tėra prisitaikymo reikalaujanti gyvenimo aplinkybė. Tačiau preevangelizacija teikia stabilumą, apsaugos bei paramos jausmą, kuria pasitikėjimo atmosferą.

3.1.3. Asmeninę globotinių brandą sąlygojantis auklėjimas

„Vaikai mokosi gyventi ir išgyventi aktyviai dalyvaudami“ (Juodaitytė, 2003a, p. 182). Aptartas presocializacijos periodas ir jo metu iškylančios problemos liudija aktyvų dalyvavimą buvus apribotą ar nukreiptą išskirtinai pamatinių poreikių tenkinimui. Socialinių įgūdžių, vertybinės orientacijos stoka skatina ieškoti kompensacinių priemonių.

Tyrimo duomenų šeimynose analizė leido apžvelgti, kokios pedagoginio poveikio formos siekiant asmeninės globotinių brandos yra pasirenkamos šioje socialinėje struktūroje.

Tikslingi užsiėmimai su vaikais. G.V. bei N.III. šeimynų globėjos kaip vieną pagrindinių pedagoginių priemonių įvardijo organizuotus, kryptingus užsiėmimus su vaikais. Įprastose šeimose auklėjimas yra daugiau spontaniško pobūdžio, neformalus. Kryptingas, nuoseklus, tęstinis socialinis, psichologinis, pedagoginis ugdymas paliekamas kitoms socializacijos institucijoms: darželiui, mokyklai, centrui, tarnybai, bažnyčiai, organizacijai ir kt. Šeimynoje, kaip atskleidė pokalbiai bei stebėjimas, yra palankios sąlygos daugiau dėmesio skirti kryptingiems pokalbiams ar kitoms vertybinio orientavimo, charakterio formavimo, socialaus elgesio mokymo priemonėms. Tai lemia du veiksniai: a) šeimynoje yra daug vaikų, tad kryptingi užsiėmimai yra vienas iš jų užimtumo bei veiklos organizavimo būdų; b) šie vaikai dažnai neturi pagrindų: socialaus, mandagaus elgesio, dvasingumo, vertybinės orientacijos. Ugdymo įstaigos neturi galimybių, o dažnai ir noro, išmanymo kurti naujas programas, padėsiančias šiems vaikams pasivyti bendraamžius. Dar ir dėl to, jog bendrojo lavinimo mokyklos yra orientuotos į mokslumą, ne į elgesio koregavimą ar gyvenimiškųjų įgūdžių ugdymą, pedagoginį išsilavinimą turintys globėjai stengiasi išnaudoti pasitaikančias progas ugdymui, lavinimui ir švietimui. B.IV. šeimynos steigėja teigė, jog į kryptingą pokalbį įtraukia vaikus po kokio reikšmingesnio įvykio, šiems pradėjus diskutuoti koku nors klausimu ar ėmus klausinėti. Taip pat globėja stengiasi dalytis savąja patirtimi, praturtinta darbe, perskaičius kokią knygą ar straipsnį. G.V. šeimynos mama teigė, jog pokalbius, užsiėmimus organizuoja tam tikrais ciklais, t. y., visi šeimynos nariai susirenka padiskutuoti numatyta tema kartą per savaitę ar kas vakarą. Ciklai nėra reguliarūs, organizuojami steigėjos nuožiūra, kai, jos teigimu, atsiranda reikmė. Nereti ir vienkartiniai pokalbiai:

pavyzdžiui, organizuojami šeimynose apsigyvenus naujiems vaikams. Siekis – padėti naujiems globotiniams pasijusti laukiamiems, stiprinti tarpusavio ryšius. Tokiuose pokalbiuose dalyvauja visi šeimynos nariai; jei būna svečių, jie taip pat įtraukiami. Taip pat globėja skatina pasisvečiuoti atvykusias dukras organizuoti įvairius lavinamuosius, ugdomuosius, vertybinius renginius: lavinamuosius, pažintinius žaidimus, pokalbius, diskusijas, ekskursijas, dvasingumo pamokėles ir t. t. Dauguma organizuojamų tikslingų užsiėmimų B.IV. bei G.V. šeimynose turi religinį aspektą, pavyzdžiui, pamokymai siejami su bibline išmintimi, realios gyvenimo situacijos nagrinėjamos remiantis šventųjų gyvenimo pavyzdžiais. E.II. bei N.III. šeimynose vietoj ugdomųjų organizuojami rankdarbių užsiėmimai. Tačiau iškilusios problemos E.II. šeimynose dažnai nagrinėjamos remiantis Bažnyčios autoritetu. M.I. daugiausia dėmesio skiriama pamokų ruošos organizavimui. Globėjai svarbu, kad globotiniai mokytųsi pagal bendrąsias programas, taip būtų užtikrintas aukštesnis jų vertinimas mokykloje, taip pat vaikai „įprastų stengtis dėl tikslo, ne rinktis lengvesnį kelią“ (M.I. globėja).

Darbinis auklėjimas. Vertybių internalizacija pedagoginėje literatūroje tiesiogiai nesiejama su darbinio auklėjimu, vis dėlto tam tikros sąsajos atsispindi: socialumas – darbinis auklėjimas – saviraiška – asmenybės dorovė (Jovaiša, 2001, p. 26–27, 239–240); darbas – moralinės savybės – savirealizacija – pareiga – džiaugsmas – dvasinis tobulėjimas – dvasinis psichologinis mikroaplinkos klimatas (Uzdila, 1993, p. 95, 125–127). Pokalbiuose šeimynų steigėjai pabrėžė pedagoginį, psichologinį, socialinį darbo poveikį asmeniui (žr. 11 lentelę).

11 lentelė

Pedagoginis, psichologinis, socialinis darbo poveikis

Darbas kaip...	Citata
Darbo bei gyvenimiškųjų įgūdžių ugdymas	„Darbinių įgūdžių nėra (vaikui atėjus į šeimyną – aut.past.)“ (M.I.g-a). „Tai gali nulemti, kad vaikas, užaugęs rizikos šeimoje, sukurs kito-kią šeimą“ (G.V.g-a). „Vaikas išmoka padaryti visus darbus. Negresia katastrofa, jei negauna darbo pagal specialybę ar praranda“ (G.V.g-as).
Rengimas savarankiškam gyvenimui; poreikio dirbti ugdymas	„Be darbinių įgūdžių savarankiško gyvenimo nėra“ (G.V.g-a). „Turėdamas darbinių įgūdžių ne taip greitai pasimeta sunkiose situacijose“ (G.V.g-a). „Vaikai sužino, kad niekas iš nieko neatsiranda, viskas uždirbama, nenukrenta iš dangaus. Tik sąžiningu darbu galima pasiekti tikslą“ (G.V.g-as).
Užimtumas	„Darbas svarbus ir dėl užimtumo ir tai prasmingesnis užimtumas, nei žaidimai ar pramogos“ (G.V.g-a).
Tam tikrų teigiamų savybių (darbštumas, sąžiningumas, atsakingumas, kantrybė, kruopštumas, rūpestingumas, ištvermė, geranoriškumas, supratingumas, tvarkingumas, pareigingumas) ugdymas	„Jei mylės gyvulį, mylės žmones“ (M.I.g-a). Darbiniai įgūdžiai vaiką įpratina prie atsakomybės, pareigos, disciplinos... Reikia išmokyti padaryti viską iki galo“ (G.V.g-as).

Fiziškai stiprinanti, grūdinanti, ug- danti valią ir charakterį priemonė	„Stiprina žmogų fiziškai“ (G.V.g-a) „Grūdina žmogų“ (G.V.g-a).
Stresą mažinanti priemonė	„Stresui pašalinti labai gerai darbas... ypač su gyvuliais“ (M.I.g-a) „Darbas mažina stresą, suteikia ramumo“ (G.V.g-a). „Darbas – psichologinė rehabilitacija; atlaisvina nuo visų blogų minčių“ (G.V.g-as).
Džiaugsmą teikianti veikla	„Kažką padarydamas, sukurdamas produktą, žmogus gali džiaugtis savimi, kad netuščiai praleido laiką“ (G.V.g-a). „Vien žaidimai ir pramogos nusibosta; jis negali matyti padaryto produkto, negali sau paploti per petį ir džiaugtis... pramogos užsi- miršta, ilgiau išlieka padarytas daiktas, gėris kitam“ (G.V.g-a).
Pasitikėjimo savo jėgomis, teigia- mo savęs vertinimo stiprinimo būdas; skatinanti oriai gyventi priemonė	„Kaip vaikams visą laiką sakau, žmogus, kuris nieko nedaro, tik naudojasi kitų darbo vaisiais, parazitauja (G.V.g-a). Jei iš mažens pradeda naudotis kitų darbo vaisiais, ir toliau taip darys. Vėliau – gyvenimas iš pašalpų. Jis nesijaus pilnavertis, orus piliotis“ (G.V.g-a). „Vaikas, kuris nedirbs su visais arba be meilės atliks darbus, nega- lės didžiuotis. Tai ugdys nepilnavertiškumą“ (G.V.g-a). „Padaro kažką realaus, gero, apčiuopiamo, kuo gali didžiuotis“ (G.V.g-a).
Drausminimo priemonė	„Pats geriausias dalykas, kuris velnius varo – darbas“ (M.I.g-a)
Destruktyvių įgūdžių šalinimo priemonė	„Išmokęs ką nors padirbti, nelaužys“ (G.V.g-a).
Solidarumo ugdymo priemonė	„Jei aš dirbu ir jie dirba. Dirbam visi kartu“ (N.III.g-a). „Aš dirbu, bet jų nekviečiu. Jei viena mergaitė pamato, kad aš dir- bu, tai nukelia ir kitas pakviečia. Ateina, mama, ką padėt?“ (N.III. g-a). „Tėvas tempia šakas, vaikai – kambary. Jis (dešimtmetis globotinis – aut. past.), įpuolęs: „Kaip jums negėda, tėvas tiek vaikų turi, o vienas dirba“ (E.II.g-a)

Darbinė veikla, anot globėjų, dažnai yra tai, ko vaikai nebūna patyrę prieš pa-
tekdami į šeimyną arba, retesniais atvejais, atvirkščiai, darbą patyrė kaip alinančią,
žeminančią, priverstinę, vienintelę veiklą. Antruoju atveju, globėjų (G.V.g-a; M.I.g-a)
teigimu, vaikai vengia daryti konkrečius darbus, su kuriais susijusi bloga patirtis, tačiau
nesunkiai prisijungia prie kitų darbų.

Darbinė veikla stiprina fiziškai ir dvasiškai. Įrodyta, jog raumenų veikla maži-
na stresą, gerina nuotaiką. G.V. globėja pripažino, jog tą patį poveikį turi ir sportinė
veikla, tačiau darbo vaisiai yra akivaizdžiai matomi, todėl labiau džiugina, teikia pa-
sitentkinimo, pasididžiavimo, jais galima ne vieną kartą pasigėrėti. M.I. globėja ypač
išskyrė rūpinimąsi gyvuliais. Šalia tradicinių gyvulių ji augina ir egzotinius: stručius,
povus, nutrijas ir kt. Jais vaikai mielai rūpinasi nė neraginami, nejučia mokydami
švelnumo, rūpestingumo, atsakomybės. Ypatinę švelnumą, prisirišimą patiria ir iš sa-
vo augintinių. G.V. šeimynoje psichologinį komfortą teikianti priemonė – akvariumas
su žuvytėmis. Jų priežiūra taip pat susijusi su džiaugsminga darbine veikla.

Džiaugsmas, lydimas sėkmės išgyvenimo ir pasididžiavimo, stiprina pasitikėjimą bei teigiamą savęs vertinimą. Padeda išsivaduoti iš nuolatinės baimės, nerimo, nesaugumo jausmų... Taip pat formuoja socialaus, oraus gyvenimo būdo įgūdžius, kurių globotiniai dažnai neturi ateidami į šeimyną. Savomis rankomis kuriamas darbo produktas, remiantis globėjų pastebėjimais, keičia destruktivius globotinių polinkius: „nesinori naikinti tai, ką pats sukūrei“. Kitaip pradedama vertinti visa aplinka, manome, tai turi įtakos ir psichologinės vidinės saviDestrukcijos, nepasitenkinimo, verksmingumo mažėjimui. Vietoj to darbinis auklėjimas ugdo tam tikras teigiamas asmens savybes. 12 lentelėje pateiktus pareigingumą, darbštumą, tvarkingumą, sąžiningumą J. V. Uzdila įvardija kaip teigiamas moralines savybes (1993, p. 95), kurių vertingumas vaikui atsiskleidžia šeimoje ir yra sėkmingiausiai internalizuojamos darbinės veiklos metu. Globėjai ypač pabrėžė solidarumo jausmą, kuris ryškiausiai atsiskleidžia bendroje darbinėje veikloje. Savęs apribojimas – malonumo ir naudos atsisakymas, anot šeimotyryninko J. V. Uzdilos, padeda santykius šeimoje „grįsti darna“ (1993, p. 122).

Tęsiant mintį apie tarpusavio santykius, svarbu akcentuoti, kad globotiniams darbas yra taip pat ir buvimo kartu, bendravimo sritis. Panaši mintis išreikšta ir L. Jovaišos²⁵ darbuose. Pavyzdžiui, RLEM 16 šeimos piešinyje – respondentė kartu su mama kepanti pyragą. Iš tiesų virtuvėje su globėja dažniau darbuojasi kitos globotinės, tad tikėtina, jog į piešinį jaunuolė projektavo savo troškimą: bendrauti dirbant. RLEM 16 yra žemo intelekto lygio ir jos verbalinis bendravimas yra gana ribotas. Darbinė veikla jai yra prieinamesnis, labiau išgyvenamas būdas būti kartu ir bendrauti.

Pirmasis darbinio auklėjimo uždavinys, anot L. Jovaišos, „taip organizuoti darbą, kad jis formuotų teigiamas emocijas“ (2001, 240). Būtent tai akcentavo vienos šeimynų tėvas, minėdamas paskatinimo būdų radimo svarbą: „reikia rasti būdų, kad vaikas norėtų dirbti“ (G.V.g-as). Formuoti teigiamas emocijas padeda, pavyzdžiui, spontaniškas darbo nutraukimas, laikinas pakeitimas pramoga: „pavyzdžiui, ravim, sakau: „Vaikai, staigiai metam kauptukus, važiuojam ledų ir nusimaudyt“... visi grįžta prie darbo linksmi, klegantys“ (G.V. globėjas).

Darbinė veikla, anot. J. V. Uzdilos (1993), skatina visus šeimos narius rūpintis sėkmingu socialinės–ekonominės, dvasinės psichologinės, buitinės šeimos sričių²⁶ funkcionavimu. Kartu „Išankstinis nusiteikimas rūpintis šeimos labu siejasi su gero darymu visuomenei ir sau“ (Uzdila, 1993, p. 122). G.V. šeimynos tėvas teigė, jog pagrindines darbinio auklėjimo nuostatas bei idėjas padėjo suformuluoti patirtis Danijoje: „Vaikams, lankantis Danijoje, nuolat buvo sakoma: „Pragyvenimo lygis pas mus aukštas, mes gerai gyvename, bet viskas pasiekta darbu“ (G.V.g-as). Akcentuodami darbinį įgūdžių svarbą vaiko ateičiai, visuomeninei bei tautos gerovei, šeimynų steigėjai atlieka ir 1.2.2. skirsnyje aptartą „svetingumo“ funkciją.

²⁵ „Kadangi darbas dažnai vykdomas grupėje, susidaro sąlygos tarpasmeniniams ir socialiniams santykiams formuoti“ (Jovaiša, 2001, p. 240).

²⁶ Pedagoginėje literatūroje šios sritys įvardijamos kaip šeimos funkcijos (Uzdila, 1993; Bajoriūnas, 1994; Miškinis, 2003).

Dvasingumo puoselėjimas, emocinio intelekto ugdymas, religinis auklėjimas. Filosofas J. Mureika dvasinį ryšį įvardija kaip esminį nesant genetinio ryšio (2009, p. 49). Taigi šeimynose be dvasinio ryšio iš tiesų neišsivaizduojamas ir vargu ar galimas pozityvus bendravimas.

Šeimynose emocinio intelekto ugdymas neišvengiamai vyksta susidūrus su psichologinėmis globotinių problemomis. Vaikai mokomi neišlieti pykčio, o jį išreikšti; skatinami išsikalbėti, įvardyti nerimą, baimes keliančias mintis, vaizdinius; išreikšti norus, troškimus, poreikius. Globėjai tai įvardija kaip kasdienį kantrybės, dvasinių jėgų, vidinės ramybės („Tegul pabando išsivaizduot, kokios jėgos reikia, kokios vidinės ramybės reikia, kas per asmenybė globėjas turėtų būti“ B.IV.g-a) reikalaujantį darbą, dažnai tampantį išbandymu. Vidinę destruktiją išgyvenantys vaikai turi stiprų menkavertiškumo jausmą ir kartkartėmis savo elgesiu siekia iš aplinkos gauti jų išgyvenamos menkystės patvirtinimą. Tėvams prireikia daug vidinių jėgų, kad nepasiduotų tokioms provokacijoms ir konkrečioje situacijoje išliktų mylintys vaikus, demonstruojančius savo blogąsias savybes. Emociniai „konfliktai“ reikalauja ir kūrybinio mąstymo bei žinių. G.V.g-a praktiškai pritaikė perskaitytą patarimą, isterijon puolusį vaiką laikyti stipriai apkabinus. Globėja pasakojo neišsivaizdavusi, kad tam prireiks tiek laiko ir jėgų. Būdama suaugusi vos nulaikė šešiametį. Pastangas lydėjo dar didesnė nuostaba: „Nurimęs berniukas paprašė, kad dar palaikyčiau jį stipriai apkabinus“. M.I.g-a dalijosi individualaus bendravimo su kiekvienu vaiku patirtimi. Ne visiems, anot globėjos, lengva atsiverti, įvardyti savo problemas. Jos šeimynoje taikoma pačios atrasta metodika – problemų išrašymas ant popieriaus: „Bet, žinokit, kaip atsiveria vaikas. Ant popieriaus visiškai kitas reikalas yra“ (M.I.g-a). Globėjos pozicija – kuo daugiau su kiekvienu globotiniu bendrauti; ne tada, kai jau išryškėja kokia nors problema, bet nuolat ir apie viską kalbėtis.

Dvasingumo puoselėjimas kiekvienoje šeimynoje skirtingas. Tiek pats požiūris į dvasingumą, jo vertinimas, tiek jo sklaidos būdai. Skiriasi ne tik tarp šeimynų, bet ir pačiose šeimynose. Iš tiesų tik vienoje šeimynoje (E.II) vyro ir žmonos nuomonės nagrinėjamu klausimu sutampa. Abu rūpinasi auklėti vaikus katalikiškai, perteikti iš tėvų gautas tikėjimo tiesas, vertybes, įpročius. M.I. šeimynoje, mirus vyrui, vaikus steigėja globoja viena. Stebėjimas, pokalbiai atskleidė, jog pati globėja domisi dvasiniais dalykais, pvz., mėgsta pasiklausyti pamokslų, juos apgalvoja, pritaiko savo gyvenimui. Tačiau nė karto pokalbyje neatsiskleidė, kad globėja domėtusi dvasiniais vaikų poreikiais ir galvotų, kaip juos patenkinti. Vis dėlto, nors netiesiogiai, dvasingumas šeimynoje skleidžiamas per jaukumo, grožio namuose kūrimą, aplinkos puoselėjimą. Didelę reikšmę turi ir pasivaikščiojimai miške. Dažnai pasivaikščioti einama tik su dviem vaikais, norint išvengti šurmulio. Vaikai kas kartą keičiami, taip visi turi minimos patirties. Šių pasivaikščiojimų tikslas – poilsis, atsiribojimas nuo rutinos, atsipalaidavimas: „*Jei noriu atsipalaiduoti: „Einam, vaikai, pasivaikščiot“*“. Tačiau be tiesioginės, šie pasivaikščiojimai atlieka ir dvasingumo turtinimo funkciją. N.III. bei B.IV. šeimynose dvasingumo puoselėjimu rūpinasi tik mamos. B.IV. globėja yra iškėlusį sau tvirtą kata-

likiško ugdymo tikslą. N.III. mama norėtų kurti dvasingesnę atmosferą namuose, netgi džiaugtųsi ryškesniu katalikiškumu, tačiau nesiryžta nesulaukdama palaikymo iš vyro. G.V. šeimynoje abu globėjai siekia didesnio dvasingumo puoselėjimo, tačiau kiekvienas pagal savo supratimą ir savais būdais. Abu pripažįsta katalikiško auklėjimą svarbą, tačiau abiejų religingumas bei jo išraiška skiriasi. Globėjai papildė vienas kitą šiame darbe paremdami savo sutuoktinį.

Katalikiško ir apskritai religinio auklėjimo esmė nėra tam tikras turinys, priemonės ar forma. Tai veikia visa persmelkiantis požiūris, gyvenimiškoji pozicija, orientuojanti į konkretų tikslą bei turinti aiškiai apibrėžtus uždavinius. O. Tijūnėlienė (2003) aptaria St. Šalkauskio nubrėžtą katalikiško auklėjimo tikslą, orientuotą į Tikėjimą, Viltį ir Meilę – dieviškąsias dorybes.

Todėlėjimas į bažnyčią, sakramentų praktikavimas, maldos neturėtų tapti krikščioniškojo auklėjimo tikslu ar pagrindiniais uždaviniais. Tai – instrumentai, „duoti mums Dievo, kuris žino, kaip kiekvieną iš mūsų sukūrė ir visas mums būdingas silpnybės“ (Chapel, 2008, p. 71). Jie teikia pagalbą tikėjimo kelyje. Būdami tikėjimo instrumentais, jie taip pat yra ir pagalba katalikiškame auklėjime, tačiau, kaip minėjome, katalikiškas auklėjimas nėra orientuotas į bažnyčios lankymą, sakramentų praktikavimą ar maldas. Katalikiškas auklėjimas turi mokyti visuomeninių dorybių, ugdyti žmogaus gyvenimo vertybes, supažindinti su moralės pagrindais ir taip brandinti asmenybes krikščionybės ir Bažnyčios požiūriu (žr. Jonas Paulius II, 1994, nr.: 36, 37, 39). Katalikų bažnyčia aiškiai nurodo, kokios tai yra dorybės ir vertybės, kas vadinama moralumu ir kokias vertybes, dorybes, moralinį elgesį propaguojantis žmogus apibūdinamas kaip brandus tikintysis. Turinį, priemones, formą renkasi patys tėvai. Bažnyčia padeda šiame kelyje, nubrėždama gaires bei išryškindama pagalbines priemones. Katalikiškosios pedagogikos uždavinys yra rasti optimalius būdus. Tačiau kiekviena situacija reikalauja iš ugdytojo asmeninio pasirinkimo, atitinkančio katalikišką pasaulėžiūrą, kuri stipri ne tik bažnyčioje, bet ir kasdienėse situacijose: dirbant, bendraujant, mokant ir kt.

3.2. Katalikiško auklėjimo šeimynoje pasiekimai

3.2.1. Šeimos religingumas kaip globojamų vaikų auklėjimo prielaida

Katalikiškas, kaip ir religinis auklėjimas apskritai, priklauso ir prasideda nuo: a) asmeninių įsitikinimų. Katalikiškumo atveju – tikėjimo vieninteliu triasmeniu Dievu; b) pasiryžimo pagal šiuos įsitikinimus gyventi; c) reikmės ar pareigos, katalikiškoje literatūroje vadinamos pašaukimu (Jonas Paulius II, 1994, 1994a; Danilevičius, 2007; Dulskis, 2007), tikėjimą perduoti supratimo. „Juo geriau krikščionys sutuoktiniai ir tėvai yra įsisąmoninę, kad jų „namų bažnyčia“ dalyvauja visuotinės Bažnyčios gyvenime ir misijoje, juo labiau jų vaikai galės būti ugdomi „Bažnyčios prasme“ ir jaus, koks gražus dalykas – atiduoti jėgas Dievo karalystės tarnybai“ (Jonas Paulius II, 1994a, nr. 62).

Šeimynose pristačius tyrimo objektą, globėjų reakcija buvo teigiama (E.II., G.V.), netgi džiaugsminga, pritarianti (B.IV.) arba neigiama, globėjai (M.I., N.III) teigė, jog nėra tikintys. Patikinus, kad pokalbis bus orientuotas į auklėjimą, ne į religijos išpažinimą, sutikta bendradarbiauti. Nuostatų tikėjimo atžvilgiu deklaravimas atitiko šeimynų pasiskirstymą į dvi grupes katalikiško auklėjimo atžvilgiu. Atsakydamos į klausimą, ar auklėjime svarbi religija (žr. 1 priedą), trijų šeimynų (E.II., B.IV., G.V.) globėjos pažymėjo, jog vadovaujasi Katalikų bažnyčios mokymu, dviejų (M.I., N.III) – jog nesivadovauja.

Pokalbių, stebėjimo, bendravimo bei žaidimų su vaikais metu išryškėjo tam tikri aspektai, atskleidę katalikiškumą – religingumą tirtose šeimynose, charakterizuojantys nuostatas, poziciją, raišką.

E.II., B.IV. ir G.V. šeimynose aiškiai, nedviprasmiškai atsiskleidžia tikėjimo pozicija, nes globėjai ir globotiniai (G.V.) turi konkrečius išpareigojimus bažnytinei bendruomenei bei sau. Pagrindinis išpareigojimas – nepraleisti sekmadieninių šv. Mišių. E.II. šeimynos globėjai kartu su vaikais planuoja sekmadienio laiką ir veiklą taip, kad būtinai galėtų dalyvauti pamaldose. Globėjai džiaugiasi proginiais (atsitiktiniais) ištraukimais į papartinį gyvenimą, vienas jų, palikęs ryškiausią išpūdį – Šv. Teresėlės relikvijų nešimas²⁷. Džiaugtasi, jog būtent jų du globotiniai berniukai turėjo galimybę nešti relikvijas. Globotiniai taip pat pripažino, kad jiems tai padarė didžiulį, nepamirštamą išpūdį. Šis pastovumas bei per religinę praktiką patiriamas džiaugsmas, netgi pasididžiavimas, suteikia tvirtus pagrindus katalikiškam auklėjimui.

B. IV. ir G. V. šeimynų globėjai, be minėtų, vykdo papildomus asmeninius išpareigojimus. B.IV. globėja turi vyskupo kanoninį siuntimą dirbti tikybos mokytoja ir šioms pareigoms skiria vieną savaitės dieną. G.V. globėjas yra išpareigojęs sekmadieniais skaityti skaitinius šv. Mišių metu, dalyvauja bažnytinėse procesijose, padeda tvarkyti bažnyčiai priklausančią aplinką; globėja priklauso rožinio bendrijai (anksčiau – vietinei, aptariamuoju laiku – misijų); vaikai kiekvieną sekmadienį gieda vietinės bažnyčios chore, anksčiau šeimynoje gyvenę berniukai atlikdavo ministranto pareigas, mergaitės klūpodavo ar dalyvaudavo bažnytinėse procesijose. Šioms trimis šeimynoms tikėjimas yra tapęs viena sudėtinių gyvenimo dalių, įgavusių konkrečią ir pastovią raišką. Minėti išpareigojimai įprasmina ir kartu pagrindžia katalikiškąjį auklėjimą. Veiksmu, išpareigojimu, kasdienybės dalimi tapęs tikėjimas nebereikalingas papildomos motyvacijos, įtikinimo (Mureika, 2009). Tampa įprasta gyventi tikėjimu: tiek tėvams, tiek vaikams. Kartu su tikėjimu neginčytina, savaime suprantama ir priimtina darosi vertybinė orientacija (Jovaiša, 2009; Šlapkauskaitė, Ratnikaitė, Miliūnienė 2008).

M.I. ir N.III. šeimynų steigėjos teigė nėra tikinčios. Jų santykis su religija bei Bažnyčia išryškėjo pokalbių su globėjomis metu. M.I. šeimynos globėja, kategoriškai pasakiusi, kad neturi nieko bendra su tikėjimu, pasakodama apie sunkų laikotarpį mirus vyrui, pradėjo pasakoti, kaip atgaivos, palengvėjimo suteikė bažnyčioje sakytas pamokslas. Šie faktai rodo, jog globėja tikėjimo, Dievo buvimo bei Bažnyčios reikšmės neneigia. Ji, kaip pripažino, priima pamokslą išsakytas tiesas, naudoja Bažnyčios pa-

²⁷ Lietuvoje Šv. Kūdikėlio Jėzaus ir Švč. Veido Teresės relikvijos lankėsi 2007 m. gegužės 18 – liepos 1 d.

slaugomis (vyrą ir globotinę palaidojo su katalikiškomis apeigomis). Ir nors dalyvauja Bažnyčios gyvenime tik išskirtinėmis progomis, pvz., per laidotuves, teigia tikėjimo duodamą vidinę stiprybę ir paguodą. Tačiau globėja nemano, jog religija galėtų padėti ir jos globotiniams. Pripažindama religijos reikšmę ir tikėjimo esamybę „*Aš pati tikiu, esu ir šliūbą jauna ėmus*“, globėja teigia, kad per didelis tikėjimas ar davatkiškumas nėra reikalingas „*Tam yra saikas ir ribos. Kai prieš Dievą kalba, negražu ir taip pat kai baisiai jau meldžias, irgi negražu*“ (M.I. globėja).

N.III. šeimynos mama atskleidė fenomeną, teigdama, jog pati su vyru tikėjimo nepraktikuoja ir religiškai vaikų neauklėja, tačiau globotiniai į bažnyčią eina, per didžiausias šventes – net kelis kilometrus pėsčiomis į miesto bažnyčią. Dalis vaikų lanko tikybą: „*Kurie yra pradėję, tie ir baigia tikybą*“ (N.III. g-a). Kaip įsidėmėtiną faktą globėja pasakojo vienos pirmokės apsisprendimą ir prašymą leisti priimti Pirmąją Komuniją: „*Va, viena, cirulikė pirmoj klasėj paprašė eit Komunijos. Viena ėjo. Jos dvynys brolis iki šiol nepriėjęs*“. Pokalbio metu pati globėja pradėjo kelti vaikų religingumo klausimą: „*Iš kur jiems tas tikėjimas?*“. Vėliau prisiminti tikėjimo raiškos atvejai namuose: a) giesmių giedojimas globėjos mamos apsilankymo metu; b) rengimas(is) skramentams: Krikštui, I Komunijai, Sutvirtinimui. Globėja ypač akcentavo religinius išgyvenimus motinos viešnagės metu: „*Mano mama, jiems močiutė, kai būdavo, kai atvažiuoj, giedam giesmes mes. Visus kalnus²⁸ išgiedam. Vaikai kartu pabūna. Taip gera*“. Pasakodama šeimynos steigėja įvardijo du aspektus, sudarančius išgyvenimo, įvardyto kaip „*gera*“, turinį. Tai pačios pasakotojos patirta dvasinė atgaiva bei bendrystės išgyvenimas prisijungus vaikams ir globotiniams, kurių „*niekas neragino, patys atėjo*“.

Kurį laiką (tiksliai nebuvo įvardytas) šeimynoje lankėsi nežinomo NRJ atstovė: „*Jų tikėjimas ne toks kaip mūsų. Tas pats, tik nėra Marijos. Ateidavo, duodavo tokias giesmes. Dabar jau apleido, nebeatvažiuoja ir vaikai atprato*“ (N.III. g-a). Šių apsilankymų nepriskyrėme prie tikėjimo raiškos atvejų namuose, nes, kaip atskleidė pasisakymai, jie nesukėlė didesnių dvasinių išgyvenimų. Respondentė išsitarė, kad naudojosi NRJ atstovės pasiūlymu užsiimti su vaikais. Turinys nebuvo labai svarbu. Kaip analogišką atvejį šeimynos steigėja pristatė būsimus giminaitės užsiėmimus su vaikais mokant juos rankdarbių.

Globotiniai apie minėtus užsiėmimus nieko nepasakojo, paklausti tik patvirtino, kad buvo. Kaip tikėjimo raiškos atvejus pokalbio apie tikėjimą metu jie išvardijo: ruošimąsi sakramentams, lankymąsi bažnyčioje bei asmeninę maldą vakarais. Globėja skatina vaikų religingumą: džiaugiasi, didžiuojasi ir giria sūnų Mantvydą už religinio turinio rašinėlius bei piešinius; rūpinasi globotinių krikštu, I Komunija, Sutvirtinimo sakramentu, aiškina sakramentų priėmimo svarbą.

Globėja pasakojo, kad pati užaugo tikinčioje šeimoje, todėl tikėjimą supranta kaip gėrį. Tačiau vyras yra netikintis ir nepritariantis religinei praktikai, kita vertus, neprieštarauja, kai vaikai rengiami sakramentams ar močiutei esant vakarojama su gies-

²⁸ „Kalnais“ vadinama katalikiška liaudies pamaldumo praktika Žemaičių Kalvarijos Kalnai, giedami gavėnios Didžiąją savaitę ar per šermenis, laidotuves bei mirusiųjų minėjimus. Ypač paplitę Žemaitijoje (žr. Motuzas, 2004).

mėmis, tačiau pats tame nedalyvauja. Anot globėjos, šeimynoje „*Viskas būtų kitaip jei būtų religinis auklėjimas. Jei dabar iš naujo pradėčiau, kitos jėgos, kita sveikata būtų, tai kitaip daryčiau*“ (N.III.).

Kaip matome, katalikiškoji kultūra, sąsajos su religingumu daugiau ar mažiau būdingos visoms tirtoms šeimynoms. Vienos tikėjimą praktikuoja ir turtina, religija tampa svarbia gyvenimo dalimi (E.II., G.V.); kitose (B.IV.) ji svarbi tik vienam sutuoktiniui, todėl vaikai ją priima ne kaip savaime suprantamą, bet kaip diskutuotiną objektą; dar vienoje šeimynoje (N.III.) vienas sutuoktinių norėtų praktikuoti, bet yra stabdomas netikinčiojo sutuoktinio; galiausiai M.I. šeimynoje tam tikras teigiamas religijos poveikis sau pripažįstamas, tačiau nemanoma, jog tą patį galėtų išgyventi ir globotiniai.

Šeimynose atsispindi, net galima sakyti, šeimynose reprezentuojamos Lietuvos visuomenėje vyraujančios tendencijos religijos priėmimo, išpažinimo, praktikavimo klausimais (žr. 12 lentelę).

12 lentelė

Visuomeninės tendencijos religijos klausimais

Pobūdis	Raiška	Šeimyna
<i>Ateizmas</i>	Išsakomas Dievo netikėjimas; į bažnyčią neinama; Bažnyčios deklaruojamos moralės normos neturi reikšmės; Bažnyčia, dvasininkai ignoruojami arba kritikuojami.	—
„ <i>Sovietinės</i> “ <i>baimės paveldas</i> ²⁹ : „ <i>ši tema – tabu</i> “	Garsiai deklaruojamas netikėjimas; į bažnyčią einama privačiai, atokiau nuo gyvenamosios bei darbo vietos; dauguma tikėjimo praktikų, pamaldumas išreiškiami namuose, dažnai net slapstantis nuo šeimos narių; stengiamasi gyventi vadovaujantis 10 Dievo įsakymų.	N.III.
<i>Tradicinis tikėjimas</i> ³⁰ : „ <i>tikiu bet nesureikšminu</i> “	Deklaruojamas tikėjimas, tačiau pabrėžiama, kad ne jis svarbiausias: „ <i>nesu labai tikintis, nesu davatka, kaip visi...</i> “; į bažnyčią einama didžiųjų švenčių dienomis arba tam tikromis progomis: laidotuvės, vestuvės, krikštynos...; linkstama į Bažnyčios, dvasininkų kritikavimą; Bažnyčios deklaruojamos moralės normos laikomos atgyvena.	M.I., K.IV.

²⁹ Iš dalies šis tipas atitinka A. Lukaševičiaus (2009) aptartą administracinį modelį, kurį jis apibūdina kaip „plika“ sakramentų administravimą „be jokio paruošimo ir be jokio iš sakramentų išplaukiančio bendruomeninio gyvenimo“. Anot autoriaus, šiuo metu Lietuvoje toks papirijos gyvenimas, kaip sovietinio laikotarpio palikimas, vis dar vyrauja (Lukaševičius, 2009, p. 35–36).

³⁰ R. Leitner, A. Steinbock (1998), remdamiesi P. M. Zulehner, tokius krikščionis vadina išrankiaisiais, nes jie „pasirenka iš Bažnyčios aruodų tik tai, kas jiems naudinga“ bei „savo moralines normas suderina su daugumos nuomone“. „Išrankių krikščionių“ pasirinkta religija modernioje visuomenėje, anot minėtų autorių, tapo vyraujančia socialine forma. A. Lukaševičius (2009) šiems reiškiniams apibūdinti vartoja terminą „paprotinė katalikybė“, kai išlaikomi kai kurie išoriniai katalikiškumo elementai (pav., Kūčios, margučiai), bet prarandamas katalikiškų pažiūrų ir praktikų laikymasis. Tradiciniais katalikais minėtas autorius vadina tuos, kurie iš tėvų ir senelių yra perėmę katalikiškas pažiūras bei praktiką, tačiau jiems trūksta asmeniško apsisprendimo. Tradicinis katalikas gyvena katalikišką gyvenimą, sekmadieniais eina į šv. Mišias, laikosi pasninko, tačiau nežino, kodėl tai daro. Kadangi, anot autoriaus, tradicinė katalikybė užleidžia vietą paprotinei (Lukaševičius, 2009, p. 37–39), mes pirmosios nebeįtraukėme, apsiribojome antrąja – paprotine, pavadindami ją tradicine (remdamiesi tuo, jog ši sąvoka labiau prigijusi, nei „paprotinė“).

<i>Brandus tikėjimas</i> ³¹ : „Dievas – gyvenimo esmė“	Tikėjimas išpažįstamas ir ginamas; šv. Mišios ir kitos religinės praktikos – svarbi gyvenimo dalis; gyvenama remiantis Bažnyčios mokymu; įsitraukiama į bažnytinę, parapiinę, organizacinę, misijinę veiklą.	E.II. B.IV. G.V.
<i>Madingas</i> ³² bei <i>prietaringas</i> ³³ tikėjimas: „Aš tikiu – aš geriausias“	Tikėjimas deklaruojamas, netikintys ar kitokią tikėjimo patirtį turintys niekinami; šv. Mišios ir kitos religinės praktikos užima didžiąją laiko dalį; Bažnyčios mokymas, ypač moralės klausimais – tyliai apeinamas, manoma, kad jis „žemesnio“ lygmens, nes Bažnyčios lyderiai dar ne viską supranta; Aktyviai dalyvaujama bažnytinėje, parapiinėje veikloje, neretai priklauso kokiai nors katalikiškai organizacijai, maldos grupei.	–

Religingumas, anot H. Fink, suvokiamas kaip pasirengimas „save patį, aplinkinius ir pasaulį sąryšyje su kažkuo antgamtiniu – dievišku išgyventi, suvokti ir atitinkamai elgtis“ (1998, p. 51). Tyrime dalyvavusios šeimynų globėjos, kaip matome, skirtingai supranta ir deklaruoja tikėjimą bei religingumą. Svarbu pabrėžti, jog šeimynoje kaip tam tikrame vienetu bendrą dvasinę atmosferą kuria abiejų sutuoktinių pozicija tikėjimo atžvilgiu. 13 lentelėje esantys prieštaravimai tarpe sutuoktinių neatsispindi dėl dviejų priežasčių: a) globėjų sutuoktiniai, esantys kitoje pozicijoje tikėjimo atžvilgiu (N.III., B.IV.), pokalbyje nedalyvavo, todėl negalėjome jų priskirti vienam ar kitam tipui; b) globėjos daugiau laiko praleidžia su vaikais, daugiau bendrauja, todėl šeimynoje, kaip atskleidė ir stebėjimas bei vaikų pasisakymai, dominuoja globėjos pozicija. Tuo labiau, kad Lietuvoje tradiciškai religinis bei dorinis vaikų auklėjimas priskiriamas motinai (Vasiliauskas, 2006). Pastarasis, tiesa, gali būti ir yra sąlygojamas kitaip tikėjimo atžvilgiu mąstančio sutuoktinio (N.III. atvejais).

Pastebėta, kad visose šeimynose (tiek išpažįstančiose tikėjimą, tiek jo nedeklaruojančiose) religinių klausimų palietimas sukėlė tam tikrą įtampą, nepasitikėjimą (dažniausiai – savimi, savo gebėjimais ir žiniomis, ar teisingu keliu einama). Jausdamiesi gana tvirti, galintys patarti auklėjimo klausimais, globėjai buvo sutrikę, abejojantys prakalbus apie katalikiškąjį auklėjimą. Tokios reakcijos priežastimis įvardytume: a) retą ar apskritai nerealizuotą respondentų diskutavimą religinio auklėjimo temomis; b) katalikišką auklėjimą „mokymosi iš klaidų“ principu; c) akivaizdaus, apčiuopiama rezultato stoką. Tačiau Katalikų bažnyčios dokumentuose teigiama, jog religiniame auklėjime tėvai – globėjai nėra vieninteliai ir tuo labiau – ne pagrindiniai ugdytojai: „Tikėjimo pedagogika, įgyvendindama jai skirtas užduotis, negali būti skatinama ideologinių pasakatų ar vien žmogiškų interesų, nepainioja išganingos Dievo veiklos, kuri yra malonė, su pedagogine žmogaus veikla, bet taip pat jų nesupriešina ir neatskiria. Tai dialogas,

³¹ Kai kuriuose šaltiniuose įvardijamas kaip „gyvas, sąmoningas ir veiklus tikėjimas“ (Christus Dominus, 2001; Lukaševičius, 2009).

³² Prof. K. A. Trimakas šiam reiškiniui apibūdinti vartoja terminą „negyva religija“ (2002, p. 226).

³³ A. Lukaševičiaus (2009) terminas: „paprotingai“ katalikybei vis mažiau patenkinant žmogui įgimtą dvasinio gyvenimo alkį, ieškoma kitų būdų jam patenkinti. Tačiau ieškoma ne katalikybėje [...], o įvairiuose šiandien plintančiuose pagoniškuose ir sinkretiniuose pseudodvasingumuose“ (Lukaševičius, 2009, p. 38).

kurią Dievas meilingai pradeda su kiekvienu žmogumi ir kuris tampa įkvėpimu ir norma“ (Bendrasis katechezės vadovas, 1998, p. 168).

Katalikiško gyvenimo šeimynoje raiška. Tikėjimas, kaip jau minėjome, visada susijęs su tam tikra raiška. Namuose, šeimoje Dievo tikėjimo išraiškos elementai tampa religingumo stimulais bei katalikiško auklėjimo priemonėmis. Kaip tokios galėtų būti įvardytos:

1. Regimoji namų aplinka. Per namų aplinką pripildančius simbolius (advento vainikas, paveikslai, „+K+M+B“ ant durų ir kt.) sustiprėja tikėjimo patirtis bei išgyvenimas (Egger, 1998). Interjeras, R. Plungės (2010) teigimu, kaip mediatorius, perteikia šeimos dvasinę kultūrą bei turi platų potencialą dvasingumo (vadinasi, ir religingumo – aut. past.) ugdymui ir asmens tapatumo konstravimui;
2. Malda, giesmės ir kiti privatūs krikščioniškojo maldingumo veiksmai. M.–D. Philippe teigimu, šeima yra krikščioniška tiek, kiek joje yra bendros, šeimyninės maldos (2004, p. 204). Priskiriami dvasinio auklėjimo būdams (Zisler, 1998), krikščioniškojo maldingumo veiksmai formuoja religines pažiūras (Fink, 1998b), tarnauja vaiko ir Dievo tarpusavio santykių sudarymui (Norušytė–Janušauskienė–Januševičienė, 2008), vėliau tampa santykio su Dievu išraiška (Zisler, 1998);
3. Sekmadienio ir kitų bažnytinių švenčių šventimas bei rengimasis joms. J. Perstlingas teigia, jog šventė – vienas iš esminių religinio auklėjimo elementų (1998, p. 162). Būdas, kaip „šeimoje švenčiamos vardo bei gimimo dienos, Kalėdos ir Velykos...“, anot K. Egger, formuoja šeimos gyvenimą ir suteikia jam nepakartojamumo, kuris savo ruožtu yra labai svarbus vaiko identiteto formavimui“ (Egger, 1998, p. 144, 145). Minėtas autorius šventimui priskiria ir tikėjimo atnaujinimo vaidmenį.
4. Šventų vietų lankymas. Šventų vietų lankymas krikščioniškoje literatūroje vadinamas piligriminėmis kelionėmis, formuoja identitetą ir savęs suvokimą (Egger, 1998).

Taigi, išvardytos auklėjimo priemonės, suprantamos kaip santykio su Dievu išraiška, tarnauja katalikiškam auklėjimui(si) perteikdamos, skleisdamos šeimoje dvasinę – religinę kultūrą, formuodamos šeimos gyvenimą bei identitetą. Iš kitos pusės, jų paskirtis – formuoti šeimos narių religines pažiūras, skatinti tarpusavio santykių su Dievu sudarymą, stiprinti tikėjimo patirtį bei išgyvenimus, tapti tikėjimo atnaujinimo būdu. Visa tai pedagogikos atstovų teigimu prisideda prie asmens tapatumo, kurį K. A. Trimakas (2002) tiesiogiai sieja su vaiko religija, formavimo. Katalikiškumo raiškos formas, pastebėtas tyrime dalyvavusiose šeimynose, pateikiame 13 lentelėje.

Katalikiškumo raiška šeimynose

13 lentelė

Veiksniai	Apibūdinimas	Aprašas, pavyzdžiai	Prielaida
Vizualioti namų aplinka	Žmogui būdinga namus kurti pagal vidines nuostatas. Namų aplinka, daiktai paprastai tampa tam tikra vidinių nuostatų, pasaulėjautos raiška. Šeimynose kuriamos tam tikros pastovios religinės (žr. 6 priedą) bei proginės (žr. 7 priedą) erdvės.	G.V., E.II – religinių elementų, daugiausia paveikslų – yra kiekviename kambaryje; B.IV – tam skirtose vietose. Pastebėta, kad kiekviename kambaryje religinio kulto daiktai yra tose šeimynose, kuriose tikėjimu gyvena abu sutuoktiniai. N.III šeimynoje religiniai paveikslai kabo tik vaikų kambariuose; M.I. namuose religinių elementų nepastebėta.	Religinių elementų šeimynose gausa ir visuotinumas (jų yra visur, visose patalpose) rodo religinę pasaulėžiūrą. Iš kitos pusės – praktikuojamas religinis gyvenimas „pripildo“ gyvenamąją erdvę savos išraiškos ženklų.
Katalikiško pamaldumo veiksmai	Pagrindinė visų religijų praktikos forma – malda (Jovaša, 2009, p. 51). Visose trijose šeimynose, išpažįstančiose religiją, namuose skiriama laiko maldai.	G.V. – bendros maldos praktikuojamos prieš valgį bei tam tikrais Bažnyčios nurodytais mėnesiais: gegužę, rugsėjį, spalį, advento, gavėnios laikotarpiais, dažniausiai – vakarais, taip pat ypatingais atvejais, pvz., kam nors susirgus. Asmeninių švenčių (gimtadieniai, vardadieniai, mokyklos baigimas ir kt.) metu sveikinimai baigiami palaiminimo giesme. Išėinant bei grįžus iš bažnyčios su liekančiais (likusiais) namuose, katalikiškai pasisveikinama ir atsisveikinama. E.II. – malda namuose nepraktikuota, tačiau kunigui semadienį pamokslu metu paraginus išsityti Šventąjį Raštą ir jį kasdien kartu skaityti ³⁴ , pradėta šią naująją praktiką. B.IV. – bendrai meldžiamasi prieš valgį liturginių švenčių metu. N.III. – giedamos giesmės globėjos motinai viešint šeimynoje. Vaikai praktikuoja asmeninę maldą.	Bendra malda burią šeimos narius (Motina Teresė, 1996), moko gyventi Dievo akivaizdoje. Kartu maldos gyvenimas atskleidžia religinio gyvenimo intensyvumą

1 pav. G. V. Kūčių vakarienės stalas

³⁴ 2009-iejį Lietuvos vyskupų konferencijos nutarimu buvo paskelbti Evangelijos žinios tūkstantmetei Lietuvai metais; kunigai ragino pasauliečius įsityti Šventąjį Raštą ir jį, ypač šeimose, kartu kasdien skaityti.

13 lentelės tęsinys

Veiks- niai	Apibūdinimas	Aprašas, pavyzdžiai	Prielaida
Sventės	Šventės, jei jos įprasminamos ritualais, suveda šeimos narius draugėn tiek joms ruošiantis, tiek švenčiant. Tradicijos pagilina bendrystę. Katalikiškai gyvenančiose šeimynose tradicijų, ritualų yra daugiau.	Visose penkiose šeimynose švenčiamos pagrindinės bažnytinės šventės: Kalėdos, Velykos, minimos Vėlinės. Jos daugiau ar mažiau įprasminamos papročiais. E.II., B.IV., G.V. šeimynose svarbios visos liturginės šventės bei sekmadienis. Pagrindinis elementas – dalyvavimas Šv. Mišių aukoje, tam tikromis dienomis laikomasi pasninko, rimties. M.I. akcentavo Vėlines bei laidotuves, kurių metu tradiciškai laikosi bažnyčios bei kapų lankymo papročių. E. II. Didžiųjų švenčių (Kalėdos, Velykos) metu stengiamasi sukurti ypatingą nuotaiką, pagrindinis akcentas – dalyvavimas šv. Mišiose. N.III. Dažniausiai į šv. Mišias eina vieni vaikai. Namuose religinių švenčių šventimo tradicijos nepraktikuojamos. B.IV. Vaikai įginami dalyvauti šv. Mišiose. Namuose didžiųjų švenčių metu praktikuojama malda prieš valgi. G.V. Kiekviena šventė turi tam tikrus ritualus. Bažnyčios lankymu, dalyvavimu šv. Mišiose neapsiribojama, tam tikros tradicijos praktikuojamos namuose: praktinės statymas prieš Kalėdas, „nuodėmių deginimas“ prieš Kūčių vakarienę. Asmeninių švenčių metu giedama palaiminimo giesmė. Sveikinimo atvirukuose dažnai linkima palaiminimo.	Kuo gilesnis šeimos tikėjimas, tuo daugiau ritualų pripildo šventę. Kitas išskirtinis bruožas – religijos praktikas – kavinės skatina kurti naujus papročius arba senus naujai įprasminti.
Piligrimystė	Šventų vietų lankymas suaugusiųjų dažnai siejamas su noru išsikinti, priartėti, prisiliesti, patirti, at(si)naujinti. Vaikams kelionės teikia naujų išpūdžių bei potyrių, yra siejamos su nuotykiomis, plečia pasaulėžiūrą. Taip pat piligrimystė praturtina šeimos buvimo drauge patirtį.	E.II. pagal galimybes lanko žymesnes Lietuvos šventoves (Kryžių kalnas, Šiluva, Žemaičių Kalvarija...). Globėja kartu su keliais globotiniais dalyvavo 9 dienų piligriminėje keplionėje į Lurdą. Vyresni vaikai išleidžiami į piligriminių žygius. B.IV. kartkartėmis lankosi vienuolijose, kur užsiimama su vaikais, paaugliais, pavyzdžiui, važiuota pas Tiberiados brolius. G.V. Turi kasmetinę tradiciją vykti į Kryžių kalno ir Žemaičių Kalvarijos atlaidus, dalyvauja piligriminiuose žygiuose pėsčiomis į Kryžių kalną, lanko įvairias Lietuvos šventoves. Vaikai poilsiauja katalikiškose stovyklose. Vienu metu puoselėjo tradiciją kartu su naujai priimtais globotiniais aplankyti švč. Mergelės Marijos apsireiškimo vietą Šiluvoje. M.I. ir N.III. šventų vietų nelanko.	Kylanti iš noro atnaujinti bei pagilinti tikėjimą, piligrimystė turtina tikėjimo patirtį bei atlieka evangelizacinę misiją.

Iš visų aptartų katalikiškumo raiškos formų šeimynose ryškiausios yra šventės. Net ir katalikiškai vaikų neauklėjančiose šeimose švenčiamos didžiosios Kristaus gyvenimo šventės: Kalėdos bei Velykos, minimos Vėlinės – liudijančios tikėjimą amžinuoju gyvenimu. Į lentelę neįtraukėme Krikšto, Pirmosios Komunijos, Sutvirtinimo sakramento švenčių. Visose tirtose šeimynose rūpinamasi vaikus pakrikštyti (jei jie nekrikštyti arba nerandama duomenų apie buvusį krikštą) bei raginama eiti Pirmosios Komunijos. Tačiau dažnai šios šventės daugiau siejamos su tradicija nei su tikėjimo raiška.

Ar aptarta religingumo išraiška yra tapusi auklėjimo priemone, akivaizdžiausiai, manytume, atsiskleidžia vaikų veikloje. Tikėtina, jog tai, kas vertinga vaikams, atsispindi jų gyvenime, elgsenoje, laisvalaikio leidime, asmeniškai kuriamoje aplinkoje.

E.II. religinė praktika atsispindi vaikų rankdarbiuose (2 pav.):

2 pav. E.II. Mergaitės kryžiuoku siuvinėtas paveikslas „*Marija su kūdikiu*“

N.III. globėją stebina sūnaus rašinėliai religine tematika, savarankiškas globotinių ėjimas į bažnyčią.

G.V. globėja pasakojo, kaip atvažiavus svečiams, vaikai, vieni būdami virtuvėje, prieš valgį įtikino svečių vaikus kartu pasimelsti: „Suklusom, kai iš virtuvės atsklido garsi bendra malda“. Dažname vaikų sveikinimo atviruke linkima Dievo palaimos.

Minėti religiniai elementai vaikų veikloje liudija religiją tapus šeimynos (visų jos narių) gyvenimo dalimi.

Norėdami daugiau sužinoti apie šeimynos vaikų religingumą bei nuostatas katalikiškojo auklėjimo atžvilgiu, organizavome švenčių vainiko pynimą (užduotis vaikams buvo prisiminti kuo daugiau švenčių ir paaiškinti jų reikšmę) bei paprašėme nupiešti ir pakomentuoti piešinį „Aš ir Dievas“.

M.I. šeimynos gobėjos tikėjimą priskyrėme prie *tradicinio*, vaikai katalikiškai neauklėjami. Jie mielai įsitraukė į žaidimą, daugiau minėjo religines šventes nei pasaulietines. Diskutavimas religine tema nekėlė įtampos, buvo džiugiai priimtas. Gilesnius religinius jausmus bei tikėjimą atskleidė VBMM 19. Jaunuolė teigė, jog tikėjimą stiprina „*gera tikybos mokytoja*“. Kitų vaikų santykis su religija daugiau atsiskleidė piešiniuose (žr. 14 lentelę)

M.I. šeimos vaikų piešinių „Aš ir Dievas“ specifiniai bruožai

Dievas nupieštas kaip	Tarp Dievo ir respondentų yra:	Dievo ūgis lyginant su respondentu	Dievo padėtis lyginant su respondentu	Kryžius (K) arba bažnyčia (B)	Klasas	Dievas yra: danguje	Erdvė: namų (n), kita (kt) ar išgalvota (f)	Resp. kodas
						žemėje		
Žmogus su barzda	Nedidelis atstumas	mažesnis	vienoda			+	kt	AKMV 7
Skrendantis be kojų žmogus	atstumas	didesnis	aukščiau	Šalia Dievo (K)	+	+	f	GOMV 9
Žmogus su sparnais ir barzda	Nedidelis atstumas	didesnis	aukščiau	Šalia Dievo (B)	Į dangų	+	kt	EDMM 9
Žmogus su sparnais be kojų, su barzda		didesnis	vienoda	Šalia Dievo (K)		+	kt	KKMV 10
Žmogus su sparnais ir barzda	kryžius	mažesnis	aukščiau	Šalia Dievo (K)	Link kryžiaus	+	Šalia mokyklos	IDMM 12
Lyg džinas su barzda ir akiniiais	atstumas	Daug didesnis	aukščiau		+	+	f	SPMM 13
Nematomas	kelias	didesnis	lygiagrečiai	Simbolizuoją Dievą (K)	Link kryžiaus	+	kt	VBMM 19

Keturiuose piešiniuose Dievas piešiamas šalia kryžiaus arba bažnyčios. Kryžių ir bažnyčią vaikai supranta kaip Dievo ženklą žemėje, laiduojantį ryšį su Dievu: „čia yra bažnyčia ir atsirado Dievas“ (EDMM 9), „kartais einu prie kryžiaus, o Dievas nematomas“ (IDMM 12). Devyniolikmetė nupiešė tik kryžių kaip Dievo simbolį. Ji teigė, kad Dievas, prikaltas prie kryžiaus, yra nematomas. Trijuose piešiniuose Dievas piešiamas dangaus sferoje, keturiuose – žemėje, šalia respondentų. Tikėtina, jog tų, kurie piešė Dievą šalia savęs, santykis su Dievu yra artimesnis. Tuose piešiniuose, kuriuose Dievas pieštas danguje, tarp Dievo ir respondento yra didesnis tarpas. Tai liudytų ir tolimesnius, šaltesnius santykius, formalų ryšį: aš esu čia, Dievas – kažkur. IDMM 12 piešinyje kryžius yra tarp jos ir Dievo. Respondentė sakė, kad kartais nueina prie kryžiaus, esančio šalia mokyklos, kai būna sunku. Taigi ir piešinyje atsispindi formalus, tolimas santykis. Mergaitė nejaučia, kad Dievas būtų visada šalia, ieško jo sunkumo akimirkomis konkrečioje vietoje.

Piešinių bei pokalbio charakteristika rodytų, kad šeimos vaikai nėra atsiriboję nuo religijos pasaulio, Dievo buvimą pripažįsta, tačiau jiems tai daugiau pasakų sfera

(Dievas vaizduojamas su sparnais, barzda). Antropomorfiški Dievo bruožai turėtų mažėti jau pradinėse klasėse (Gutauskas, 1953), tačiau vaikų piešiniai rodo, jog nesant didesnio sąlyčio su religija, kai nėra religinio augimo, antropomorfinis Dievo vaizdas gali išlikti ilgiau. Taip pat piešiniai liudija, kad vaikų sąmoneje realesni yra kryžius ar bažnyčios pastatas nei pats Dievas; keliuose piešiniuose (AKMV 7, IDMM 12) nėra pagarbaus santykio, jo ir negali būti, jei namuose nėra kalbama religinėmis temomis, motina daugiau neigia religijos reikšmę ir reikmę nei teigia. Tačiau piešiamą kelią (GOMV 9, EDMM 9, IDMM 12, VBMM 19), manome, reiktų traktuoti kaip tam tikrą transcendentijos reikmę. Būtent reikmę, nes Dievui suteikiama pagalbos funkcija: IDMM 12 sakė, kad kartais nueina prie kryžiaus, esančio šalia mokyklos, kai būna sunku, VBMM 19 išsakė, jog Dievas jai svarbus, SPMM 13 piešinyje atsispindi, kad pagalba sulaukiama. Nė vienas nenupiešė savęs ir Dievo namų aplinkoje. Piešinio vieta neapibrėžta, nesiejama su konkrečia vieta (išskyrus vieną piešinį, vaizduojantį, kaip respondentė eina melstis prie šalia mokyklos esančio kryžiaus). VBMM 19 piešinys skiriasi nuo kitų. Ją globėja apibūdino kaip nepritampančią šeimynoje (ypač dėl drausmės, higienos reikalavimų) ir dažnai sulaukiančią priekaištų, nepasitenkinimo išraiškos. Religinėje plotmėje respondentė taip pat yra atsiskyrusi nuo bendros šeimos nuostatų, yra linkusi pasitikėti tikybos mokytoja. Globėjos teigimu, tikybos mokytoja yra vienintelis žmogus, su kuriuo mergina atvirai bendrauja.

E.II. šeimynos globėja ir jos sutuoktinis rūpinasi katalikišku vaikų auklėjimu. Įdomu, jog ir jie išitraukė į vainiko pynimą. Visi, vaikai ir suaugusieji, atvirai tuo džiaugėsi, replikuota: „*vat kaip turėtų būti per tikybos pamokas*“. Diskusijos metu buvo akivaizdu, jog tarpusavyje dažnai kalbamasi religiniais klausimais. Kalbantys vaikai mielai išsakė savo nuomones, diskutavo tikėjimo temomis, paliesdami ir gilesnius klausimus, tokius, kaip: skirtingos konfesijos, tikėjimas dvasiniais ir materialiais dalykais, tikėjimo sklaida ir perdavimas. Piešinių bruožai pateikti 15 lentelėje:

15 lentelė

E.II. šeimynos vaikų piešinių „Aš ir Dievas“ specifiniai bruožai

Dievas nupieštas kaip	Tarp Dievo ir respondento yra:	Dievo ūgis lyginant su respondentu	Dievo padėtis lyginant su respondentu	Kryžius (K) arba Bažnyčia (B)	Kelias	Dievas yra:	Erdvė: namų (n), kieta (kt) ar išgalvota (f)	Resp. kodas
						žemėje		
Žmogus	–	didesnis	lygiagrečiai	–	–	–	n	AGEM 6
Žmogus su suknele	tarpas	didesnis	lygiagrečiai	–	–	+	n	RMEV 9
Žmogus su suknele	–	didesnis	lygiagrečiai	–	–	+	n	LLEV 10

Visuose piešiniuose nupieštos dvi šalia stovinčios figūros – respondento ir Dievo. Visose Dievo figūra aukštesnė už respondento figūrą. Tai liudija, jog Dievui skiriama didesnė reikšmė. Nė viename piešinyje nėra kryžiaus ar bažnyčios, visuose Dievas piešiamas lygiagrečiai su respondentu. Tai liudytų tiesioginį, artimą santykių supratimą. Ypatingesnis yra LLEV 10 piešinys (žr. 4 priedą, 17 pieš.). Jame Dievas yra pavaizduotas triskart didesnis už berniuką. Dievo veidas nupieštas detalai, išraiškingai. Tuo tarpu šalia nupieštas berniukas – klūpantis. Tai ypatingas pagarbos Dievui ženklas bei nuolankumas. Šio respondento nupiešė iš nugaros. Paklaustas, „kodėl?“, paaiškino: „Čia Jėzus prisikėlęs. Aš jo nematau, bet jis yra“.

N.III. šeimynoje globėja vertina tikėjimą, tačiau jis nėra praktikuojamas, taikantis prie sutuoktinio nuostatų. Šioje šeimynoje vainiko pyrimas taip pat buvo sutiktas palankiai, kaip ir kiti užsiėmimai su vaikais, kuriuose dalyvavo visi, buvę namuose. Vienas berniukas, nors ir sirgo, piešė kambaryje. Matyti, jog jiems norisi žaidybinio bendravimo. Tą patį sakė ir šeimynos mama. Vaikai vardijo tiek bažnytines, tiek pasaulietines šventes, pastarąsias – labiau, daugiau galėjo pasakyti jų šventimo elementų. Įdomi detalė, kad, pradėjus su vaikais konkrečiai kalbėti apie religiją, tikėjimą (po vainiko pyrimo), pasigirdo net keli atsakymai: „mes netikintys“, tačiau vėliau mielai pasakojo, kaip eina į bažnyčią, nemažai religingumo atsiskleidė analizuojant piešinius. Patys piešiniai atskleidė teigiamas emocijas Dievo atžvilgiu (žr. 16 lentelę)

16 lentelė

N.III. šeimynos vaikų piešinių „Aš ir Dievas“ specifiniai bruožai

Dievas nupieštas kaip	Tarp Dievo ir respondento yra:	Dievo ūgis lyginant su respondentu	Dievo padėtis lyginant su respondentu	Kryžius (K) arba Bažnyčia (B)	Kelias	Dievas yra:	Erdvė: namų (n), kita (kt) ar išgalvota (f)	Resp. kodas
						žemėje		
Žmogus su sparnais		didesnis	žemesnė	–	–	+	Kieme, šalia namų	GBNM 9
Žmogus su suknele		didesnis	žemesnė	–	–	+	kt	TBNV 9
Žmogus su sparnais, barzda ir suknele	debesis	didesnis	aukštesnė			+	f	KBNM 10
Nenupieštas				K. – puošnus, respond. rankose			kt	MGNV 13
Nenupieštas				Bažnyčios vidus su dideliu kryžiumi			Bažnyčia	VVNM 14
nenupieštas							kt	IRNM 17

Tyrimė dalyvavo 6 vaikai. Trijuose piešiniuose (GBNM 9, TBNV 9, KBNM 10) Dievas nupieštas esantis labai arti respondento. Tai liudytų glaudžius emocingus tarpusavio santykius. Visuose trijuose piešiniuose Dievas yra lapo centre ar arčiau centro bei didesnis už patį respondentą. Tai liudytų, jog vaikai Dievui teikia didelę reikšmę. GBNM 9 ir KBNM 10 piešiniuose Dievas nupieštas su sparnais. Abu piešiniai labai emocingi ir spalvingi. GBNM 9 ant sparnų nupiešė kraujo dėmes, nes „Jėzus buvo su vi nim sukaltas“, tačiau jis šypsosi, nes „Jėzus ten nemirė. Prisikėlė“. Aptarinėjant piešinį mergaitė ant kaklo Jėzui papildomai nupiešė kryželį. Kryželis ir kraujo dėmės – kančios simboliai. Mergaitės ir Dievo kelnės nuspalvintos ta pačia spalva. Anot Chomentausko (1983), spalvinimas ta pačia spalva liudija norą būti panašiam į nupieštąjį. KBNM 10 Dievas tiesiantis į ją rankas. Respondentė teigė, jog jis šypsosi, nes ji yra tikinti. Ji šypsosi todėl, kad pamatė Dievą. Abu yra danguje – Dievo erdvėje. Visi kiti vaikai Dievą piešė žemėje. Vyresniųjų piešiniuose atsiskleidžia neregimojo Dievo idėja. IRNM 17 akcentavo Dievo buvimą širdyje, VVNM 14 – bažnyčioje; IRNM 17 ir MGNV 13 Dievą siejo su veiksmu, pastarasis – su ėjimu į Kryžių kalną, septyniolikmetė – su meile (ant širdies užrašyta „Myliu Dievą“). Taigi, vyresni yra atsisakę antropomorfinio Dievo vaizdinio, paauglystėje Dievas dar siejamas su tam tikra vieta (bažnyčia, Kryžių kalnu), jaunystėje akcentuojama vidinė Dievo patirtis.

B.IV. šeimynos globėja dirba tikybos mokytoja, auklėja vaikus katalikiškai. Su tuoktinis yra netikintis. Šioje šeimynoje bendri pokalbiai religine tema sukėlė įtampą: vyresnių vaikų buvo sutikti su akivaizdžiu priešišku, nepasitenkinimu, mažesnės mergaitės labai stengėsi atspėti teisingą variantą, krintosi neatsakiusios, nors, pateikiant instrukciją, buvo paašikinta, kad teisingų atsakymų nėra. Viso tyrimo metu buvo stengiamasi prisiminti ir įvardyti tik religines šventes. Manome, jog tai galėjo būti tam tikras globėjos nuteikimas. Piešinius „Aš ir Dievas“ piešė 4 globotiniai (žr. 17 lentelę).

17 lentelė

B.IV. šeimynos vaikų piešinių „Aš ir Dievas“ specifiniai bruožai

Dievas nupieštas kaip	Tarp Dievo ir resp. yra:	Dievo ūgis lyginant su resp.	Dievo padėtis lyginant su resp.	Kryžius (K) arba bažnyčia (B)	Kelias	Dievas yra:	Erdvė: namų (n), kita (kt) ar išgalvota (f)	Resp. kodas
						danguje žemėje		
Prie kryžiaus prikaltas žmogus	Emocinis tarpas	mažesnis	žemesnė	K	Aukštyn iki mergaitės	+	n	AKBM 10
Prie kryžiaus prikaltas žmogus	Laiptai	didesnis	aukštesnė	Vienas K mergaitės rankoje, ant kito – Nukryžiuotasis	Laipteliai link Dievo	Tarp dangaus ir žemės	Kieme, šalia namų	GKBM 11

Prie kryžiaus prikaltas žmogus	Resp. nėra	Resp. nėra	Resp. nėra	K	Link kryžiaus	Tarp dangaus ir žemės	Bibli-nė	SSBV 17
Simbolinis, tra-faretinis vaizdavimas		didesnis	aukštesnė			Visur	Kosminė	ŠGBV 19

Trijuose piešiniuose (AKBM 10, GKBM 11, SSBV 17) vaizduojamas Dievas – antrasis Švč. Trejybės asmuo – Jėzus Kristus, prikaltas prie kryžiaus. Taigi visi trys respondentai piešė kančią. Tai leistų daryti prielaidą, kad globėja, kalbėdama apie Dievą, akcentuoja Jo kančią ir mirtį už žmones. Tačiau visų trijų santykis su Dievu vaizduojamas skirtingai. AKBM 10 save vaizduoja dvigubai didesnę už Dievą. Be to, mergaitė stovi ant didesnio, papildomai pripiešto kalnelio, nei kryžius. Dievas ne tik mažas, bet ir pusiau schemiškai nupieštas: rankos ir kojos nupieštos dviguba linija. Dievas šiai respondentei nėra reikšmingas. Nukryžiuotasis nuo pirštų galiukų iki pat nosies užjuodintas. Tai liudija nerimo būseną (Vengeris, 2007). Gali būti, jog mergaitė pasimetusi tikėjimo atžvilgiu. Ji nėra tikra dėl Dievo nebuvimo ir gali būti, jog globėja gąsdina bausmėmis. Paklausus, kokia Dievo nuotaika, mergaitė atsako „blogai“. Ši „blogai“ gali reikšti ir Dievo užjuodinimas. Kairėje kryžiaus pusėje nupiešta rožė – kančios simbolis, tačiau spygliai nėra aštrūs, jie užapvalinti. AKBM 10 lanko etikos pamokas. Globėja teigia, jog ji netikinti ir atsisakanti eiti į bažnyčią.

GKBM 11 nupiešusi atvirkščią santykį. Dievas nupieštas lapo viršuje, save mergaitė nupiešė lapo apačioje. Tad Dievui suteikiama labai didelė svarba. Dievas (Jėzus Kristus) nupieštas ant kryžiaus. Mergaitė suvokia kryžių kaip kančios simbolį. Save vienuolikmetę nupiešė laikančią kryžių, kuris iškeltas aukštai – link Nukryžiuotojo. Mergaitė lyg rodytų savo skausmą Dievui, tikėdamasi pagalbos. Nukryžiuotasis šypsosi. Paklausus kodėl, GKBM 11 atsako: „Kad mane pamatė“. Mergaitės akys žiūri aukštyn – į Nukryžiuotąjį. Rankos taip pat ištiestos į viršų. Tai rodytų artimus santykius. Link Nukryžiuotojo veda laipteliai. GKBM 11 teigia, kad ji kol kas laipteliais nelipa. Stovi ant žemės, tačiau aukštyn iškeltos rankos, į priekį pakreipta koja rodo, jog tuoj tuoj lips, tuo labiau, kad vienuolikmetė pasakė, jog: „dar ant žemės“. Žodelis „dar“ rodo laikiną būseną. Abiejose kryžiaus pusėse nupiešti žaibai. Vėlesnio pokalbio metu respondentė teigė, jog labai bijo žaibų. Tad Dievas piešinyje susijęs su baime. Tai patvirtintų prielaidą, kad globėja gąsdina arba yra gąsdinusi Dievu. Nepaisant žaibų, piešinys yra nuotaikingas. GKB 11 eina į tikybos pamokas. Globėja teigia, jog ji yra tikinti, pamaldi.

SSBV 17 taip pat piešė Nukryžiuotąjį. Jo paties piešinyje nėra. Tai liudytų, jog jo nėra Dievo realybėje. Pasakodamas apie piešinį, respondentas teigė, kad kai Kristų nukryžiuojo, iš jo žmonės juokėsi; kad jis nešė kryžių į kalną, per upelį; kad Kristus buvo prikaltas vinimis. Tai atitinka Šventajame Rašte papasakotą istoriją. Tačiau viena de-

talė, nupiešta ir papasakota, jog varna jam iškapojo akis, yra susijusi su graikų mitiniu herojumi Dzeusu. Tai liudija, jog septyniolikmetis painioja biblinę ir mitinę istorijas. Vadinasi, nei į vieną, nei į kitą nėra įsigilinęs. Abi jos jam tėra kažkieno pasakojimai, neturintys didelės svarbos jo realybei. Globėjos teigimu, jaunuolis yra nepakrikštytas, nes to nenori. Iš globėjos kalbos galima suprasti, jog ji nesistengia šio globotinio pakrikštyti, kadangi jis yra kitatautis – rusas.

ŠGBV 19 nupiešė Dievą, apglėbusį pasaulį. Dievo veidas nenupieštas (žr. 5 priedą, 19 pieš.). Respondentas paaiškino, jog: „*neįmanoma nupiešti*“ ir „*nupiešiau be veido, nes nežinau. Kažkas panašaus į žmogų*“. Piešinyje Dievas globoja pasaulį. Nupiešti žemynai ir kiekviename po širdį. Širdis, anot jaunuolio, simbolizuoja tikėjimą. Respondentas aiškino, jog: „*vis tiek yra tikėjimas. Nors ir kitoks, vis tiek yra?*“ Atskirai devyniolikmetis nupiešė Lietuvą. Čia nupiešta širdis – paties respondento, nes: „*kai reikia, tikrai tikiu*“. Paklaustas, „*kada reikia?*“, respondentas atsakė: „*kai būna sunku*“. Piešinys orientuotas į lapo viršų, tai, anot A. Vengerio (2007), liudija aukštą savęs vertinimą arba didelių laimėjimų siekimą. Šiuo atveju manytume, jog tai liudija nupieštojo, t.y. Dievo reikšmingumą, didingumą. Dievas vaikinui yra reikšmingas, nors bendrame pokalbyje vaikas tai neigė. Kai kalbėjomės dviese, jis prisipažino ir į bažnyčią nueinantis kartu su draugu, nes po to: „*geriau jaučiuos, visai kitoks žmogus*“. Tikėjimas atsiejamas nuo šeimos. Piešiniai, pokalbiai liudytų, jog tikėjimo atžvilgiu šeimynoje taikoma tam tikra prievarta. Tai atsiskleidė ir pačios globėjos kalboje. Į bažnyčią eiti, dalyvauti pamaldose globotiniai nėra verčiami, tačiau, manytume, kas kartą pabrėžiamas neteisingas jų pasirinkimas. Būtent dėl šios (religijos) srities jie sulaukia daugiausia priekaištų ir nepasitenkinimo iš globėjos.

Tik individualiame pokalbyje jaunuoliai atsipalaidavo, labiau reiškė teigiamą požiūrį į religiją. ŠGBV 19 pademonstravo gilesnį, asmeniškesnį tikėjimo suvokimą, kuris, manytume, slepiamas tiek nuo pačios globėjos, tiek nuo kitų šeimos narių, tikėtina, jaunuolis bijo būti supančiotas bei tokiu būdu atskirtas nuo bendraamžių šeimynos narių.

G. V. šeimynos tėvai yra tikintys, aktyviai dalyvauja tiek vietinės bažnyčios, tiek vyskupijos veikloje. Vaikai noriai dalyvauja tiek su religija susijusiuose, tiek nesusijusiuose užsiėmimuose ir pokalbiuose. Akivaizdu, jog tokie užsiėmimai ir pokalbiai jiems yra gana įprasti. Piešinį „Aš ir Dievas“ vaikai piešė sekmadienį, ką tik grįžę iš bažnyčios (žr. 18 lentelę).

G.V. šeimos vaikų piešinių „Aš ir Dievas“ specifiniai bruožai

Dievas pavaizduotas kaip:	Tarp Dievo ir respondento	Dievo ūgis lyginant su respondentu	Dievo padėtis lyginant su respondentu	Kryžius (K) arba bažnyčia (B)	Kelias	Dievas yra:	Erdvė: namų (n), kita (kt) ar išgalvota (f)	Kodas
						žemėje		
Panašus į žmogų	Dievas – bažnyčioje, respondentas – lauke	mažesnis	žemesnė	Dievas – bažnyčioje	–	+	Bažnyčia	RNGV 6
Žmogus	kunigas	stambesnis	vienoda	Šalia (B) Viršų (K)		+	Bažnyčia	MKGV 9
Žmogus su sparnais	Linija. Dievas – danguj, respondente – žemėje	didesnis	aukštesnė			+	f	RNGM 9
Žmogus	Mažas tarpelis	mažesnis	vienoda			+	f	RSGV 10
Žmogus su sparnais ir barzda		didesnis	vienoda			+	kt	OLGM 11
Nenupieštas			lygiagrečiai	Kryžius simbolizuoja Dievą		+	Bažnyčia	SLGM 11
Nenupieštas	kelias		Šiek tiek žemiau	Kryžius simbolizuoja Dievą	Link kryžiaus	+	Kryžių kalnas	MKGM 12
Skraidantis žmogus	Kalnas, tarpas	mažesnis	aukščiau	Priekyje (K)	Keliaikryžiuojasi virš respondentu, jais eina kiti	+	Kryžių kalnas	VJGV 16

Mažiausieji Dievą sieja su bažnyčios pastatu. Jie piešia Dievą, esantį ten. RNGV 6 supratimu, Dievas visą dieną būna bažnyčioje ir tik vakare pareina į dangų miegoti. Piešiniuose atsiskleidė labai skirtingi, individualūs santykiai su Dievu bei religingumas. Nagrinėjant ankstesnių šeimynų vaikų piešinius galima buvo išskirti bendrus bruožus, o G.V. šeimos vaikų piešiniuose bendrumų sunku rasti. Galbūt todėl, kad šioje šeimoje religinis gyvenimas yra turtingiausias. Globėjai gana dažnai lanko kitas (ne tik vietinę) bažnyčias, aktyviai dalyvauja vyskupijos veikloje: adoracijoje, katalikiškoje šeimų šventėje, susitikimuose su vyskupu, katalikiškose stovyklose, piligriminiuose žygiuose ir kt.

Apibendrinami visų šeimynų vaikų piešinius, išskyrėme pagrindinius elementus:

1. Daugiausia Dievas piešiamas kaip žmogus. Vienuose tai Jėzus Kristus (vyras su suknele, barzda, žaizdų žymėmis, prie kryžiaus), kituose – žmogus su sparnais. Tai liudytų, jog vaikai Dievą suvokia visų pirma kaip asmenį.
2. Iki penktos klasės Dievas vaizduojamas kaip žmogus. Vyresni vaikai paprastai piešia ne patį Dievą, bet simbolį, dažniausiai – kryžių arba bažnyčią, liudijančius Dievo nematomumą. Tikėjimą praktikuojančiose šeimynose Dievas yra žmogiškesnis, realesnis, t. y. rečiau turi tokius fantastinius atributus, kaip sparnai, džino dūmai ir kt. (žr. 5 priedą, 18 pieš.).
3. Dievą vaizduojantys simboliai įvardijami kaip Dievo ženklai arba kaip laiduojantys, užtikrinantys ryšį su Dievu: „*Kryžius rodo, kad Dievas yra su mumis visada ir niekada mūsų nepalieka*“ (11 m. mergaitė).
4. Daugelyje piešinių Dievas nupieštas lapo centre ir didesnis bei(arba) aukštesnis už respondentą. Tai leistų daryti prielaidą, kad Dievas vaikams nėra tik asmuo, Jis – svarbus asmuo, užimantis svarbią vietą vaiko gyvenime.
5. Tikėjimą vertinančiose šeimynose save ir Dievą vaikai dažniausiai piešė namų arba bažnyčios aplinkoje: Dievui reiškiamą didesnį pagarbą, taip pat reiškiama glaudesni Dievo ir respondento santykiai. Tikėjimo nevertinančiose šeimynose save ir Dievą respondentai piešė neapibrėžtoje erdvėje: Dievui reiškiamą mažesnę pagarbą, dažniau suteikiamas norų vykdytojo vaidmuo, santykiai taro Dievo ir respondento – epizodiniai.

Tyrimo metu paaiškėjo, jog vienu vaikų polinkis į religiją yra didesnis, kitų – mažesnis, vieni inicijuoja religinius pokalbius, kiti jų vengia, vieni paskatina draugus kartu nueiti į bažnyčią, kiti nenori prisipažinti, kad auga religingoje šeimoje. Visose tirtose šeimynose, tiek praktikuojančiose sakramentinį gyvenimą, tiek neteikiančiose religijai didesnės svarbos, gyvena skirtingas nuostatas religijos atžvilgiu turintys vaikai. Kiekvienoje šeimynoje bent vienas vaikas išgyvena ir puoselėja stipresnius ryšius su Dievu ir tai išreiškia. Šie vaikai skirtingo amžiaus (jauniausias – E.II. šeimynoje – LLEV 10) bei temperamento ir (pedagoginio stebėjimo bei globėjų pasisakymų duomenimis), nėra klusnesni, lėtesni ar dar kokiais nors bruožais besiskiriantys nuo kitų vaikų. Gilesnis tikėjimas pasireiškia didesniu pamaldumu (LLEV 10, GKMB 11), dažnesniu išpažinties atlikimu bei Komunijos priėmimu (SLGM 12), dažnesniu kalbėjimu apie Dievą (MGNV 13), savarankišku rengimusi sakramentams (VBMM 19).

Piešinių „Mano šeima“ bei „Aš ir Dievas“ sugretinimas. Dalies vaikų piešiniai nustebino skirtingai nupieštomis savo figūromis „Mano šeima“ bei „Aš ir Dievas“ piešiniuose (žr. 4 priedą). Kinetiniame šeimos piešinyje respondento figūra yra viena, nusiukusi (4 priedas, 13 pieš.), maža, nedetalizuota, be rankų, lapo kampe, žemiausiai visų kitų figūrų atžvilgiu, dirbanti (4 priedas, 15 pieš.). Tai liudytų žemą savivertę, neigiamus jausmus savo paties atžvilgiu, bendravimo stoką, jausmą, kad yra nemylimas, nesvarbus, taip pat vienišumą, izoliaciją. Tų pačių respondentų figūros piešiniuose „Aš

ir Dievas“ labai skiriasi nuo figūrų pirmuosiuose piešiniuose. Fiūros nupieštos šalia Dievo (4 priedas, 14, 16 pieš.), rankos išskėstos į šalis, rūbai tos pačios spalvos, kaip ir Dievo (4 priedas, 14 pieš.), veidas matomas, detalizuotas (4 priedas, 14, 16 pieš.), rankos su plaštakomis (4 priedas 14 pieš.). Visi šie išvardyti elementai liudija gerą vaiko savijautą. Galime daryti prielaidą, jog šalia Dievo vaikas ne tik gerai jaučiasi, bet ir išgyvena aukštesnę savivertę.

Apiendrindami norėtume pabrėžti, jog katalikiškas auklėjimas prasideda šeimynoje ir yra sąlygojamas jos suaugusiųjų, t.y. globėjų – ugdytojų religingumo ir jo raiškos. Katalikiškas auklėjimas šeimynoje kaip socialinis pedagoginis fenomenas reiškiasi kai: a) gyvenimas šeimynoje įprasminamas žinant ir vertinant savo elgesį pagal katalikiško gyvenimo elgsenos būdus (kognityvinis lygmuo); b) šeimynoje sukuriami katalikiško gyvenimo būdo sistema (saviraiškos lygmuo); c) skatinami ryšiai su katalikiška aplinka ir katalikiškos kultūros tradicija (sociokultūrinės integracijos lygmuo).

3.2.2. Katalikišką auklėjimą stiprinanti / silpninanti šeimos struktūra

Auklėjimas, taip pat ir katalikiškas, yra sąlygojamas vidinių ir išorinių veiksnių, kitaip sakant – artimosios ir tolimosios ugdymo aplinkos. Jau minėjome anksčiau, jog į šeimyną atėjusių vaikų fizinės bei psichinės jėgos būna nukreiptos prisitaikymui ir išgyvenimui. Tad tolesnis ugdymas priklauso nuo to, kiek ir kaip greitai vaikas naujoje aplinkoje pasijus saugus. Saugumo jausmas tiesiogiai susijęs su tarpusavio santykiais, ypač šeimos viduje. Nuo jų kokybės priklausys, kiek globotinis pajėgs atsipalaiduoti nuo reikmės prisitaikyti ir išgyventi, drauge skirti dėmesį bendravimui, saviuoklai (vertybių internalizacijai), aukštesniųjų – savęs ieškojimo, įprasminimo, transcendentinių poreikių tenkinimui. Namų bažnyčios kūrimas, kaip rašėme 1.2.2. skirsnyje, taip pat remiasi tarpusavio santykių darna ir stiprinimu. Užbėgdami į priekį norėtume pažymėti, kad dalis vaikų, ypač patekusių į šeimyną vyresnio amžiaus ar po dažnos globėjų kaitos, net geriausiomis sąlygomis nesugeba iki galo išsivaduoti iš nesaugumo jausmo.

Teisiniuose dokumentuose³⁵ bei jais paremtose mokslinėse knygos (pvz., Žalimienė, 2007, p. 17), šeima apibūdinama kaip juridinis asmuo, vykdomas globą natūralioje šeimos aplinkoje. Remdamiesi šiuo apibūdinimu galime teigti, kad šeimos struktūrą sudaro 2 pagrindiniai vienetai: globojantysis ir globojamasis:

1. Globojantysis vienetas. Pagal dokumentus globą šeimynoje vykdomas vienas asmuo – globėjas arba globėja. Tirtose šeimynose, kurios iškart kūrėsi kaip šeimos (M.I., E.II., N.III., G.V.), globos vykdytojo vaidmens aktyviai ėmėsi ir oficialaus globėjo(-os) sutuoktinis(-ė). Taip buvo suprantama „globa natūralioje šeimos aplinkoje“. T. y. sutuoktiniai, auginantys (M.I., N.III., G.V.) ar jau užauginę (E.II.) biologinius vaikus, šeimos steigimą suprato kaip tėvų globos netekusių vaikų priėmimą į branduolinę šeimą, taigi, minėtų vaikų

³⁵ Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas 1998 m. kovo 24 d. Nr. VIII-674. IV skyrius, 13 str. LR Civilinis kodeksas // III knyga. Nepilnamečių globa ir rūpyba. Vilnius, 2000. 3.360 str.

atžvilgiu prisiėmė tėvų: tėvo ir motinos vaidmenis. Tokia šeimynos, kurios vykdomąsias funkcijas atlieka sutuoktiniai: vyras ir moteris, samprata atitinka *Valstybinės šeimos politikos koncepcijos* šeimos struktūros sampratą.

2. Globojamasis vienetas. Šį vienetą sudaro tie, kurių atžvilgiu vykdoma globa. Tai įvairaus amžiaus tėvų globos netekę nepilnamečiai: berniukai ir mergaitės. Globėjai juos įvardijo kaip likimo nuskriaustus, tėvų netekusius, paliktus, tėvų neturėjusius kitų šeimų vaikus. Broliai ir seserys apgyvendinami kartu (išskyrus tam tikrus atvejus)³⁶. Po gana skaudžios patirties nustatyta, kad šeimynoje gali gyventi ribotas vaikų skaičius, t. y. nuo šešių iki dvylikos vaikų³⁷. Vaikams sulaukus pilnametystės ir palikus šeimyną, jų vietą užima kiti vaikai, kurių amžius, lytis bei priklausymas kuriai nors branduolinei šeimai priklauso nuo aplinkybių. Tad šeimynoje vienu metu gyvena kelių branduolinių šeimų atstovai. Vidinė šeimynos sudėtis kartkartėmis kinta amžiaus, lyties, branduolinės šeimos, skaičiaus atžvilgiu.

Steigėjų teigimu, pagrindiniu kriterijumi renkant globėjus buvo ne išsiauklėjimas, o vaikų turėjimas: „sėkmingai auginami, auklėdami savo vaikus, mokės rūpintis ir globotinais“ (Navikaitė, interviu). Taigi, teisiniu bei ideologiniu požiūriu, vaikai šeimynoje tapo savotišku globėjų kompetencijos garantu bei kuriamos „šeimos aplinkos“ dalimi. Tad globojančiųjų vaikai traktuotini kaip vienas pagrindinių struktūros vienetų (kuria šeimos aplinką), tuo tarpu globotiniai – kaip jį papildantis, į jį įsiterpiantis vienetas. Šeimynos struktūra priklauso nuo globėjų vaikų amžiaus, jų gyvenimo kartu su tėvais arba atskirai (arti ar toli), nuo vaikų laikysenos tėvų bei globotinių atžvilgiu.

Ką tik aptarti vienetai, jų laikysena vienas kitų atžvilgiu lemia ne tik skirtingą šeimynos struktūrą, bet ir apskritai šeimynos, kaip juridinio asmens sampratą.

1. **Šeimyna – sutuoktiniai, ir jų auginami/globojami (rūpinami) vaikai bei globotiniai.** Šeimynos globėju buvo įforminamas vienas šeimą turintis asmuo: vyras arba žmona. Tačiau šiam darbui ar, veikiau, tėvo ir mamos misijai pasiryžo abu sutuoktiniai. Teisiškai pareigas ir atsakomybę prisiėmė vienas, tačiau praktiškai tiek veikla, tiek pareigomis, tiek atsakomybe dalijosi (-asi) abu. Vienas iš globėjų pabrėžiamų svarbių principų (jei vaikai – mažamečiai): vaikų neskirstyti į savus ir globojamuosius. Tokios šeimynos: M.I., savo įsikūrimo pradžioje G.V.
2. **Šeimyna – šeima, globojanti (rūpinanti) vaikus.** Globos (rūpybos) vaidmens ėmėsi visi branduolinės šeimos nariai: globėjas (-a), sutuoktinis, jų vaikai bei jų tėvai. Ši struktūra ryški tose šeimynose, kurių steigėjo vaikai yra vyresnio amžiaus ir padeda tėvams rūpintis naujaisiais broliais ir seserimis (G.V., N.III.), kur steigėjas gyvena su savo tėvais (G.V. šeimyna pirmųjų globotinių laikotarpiu), savo pilnamečiais vaikais (G.V. antrųjų globotinių laikotarpiu) arba pilnamečiai vaikai juos dažnai lanko pagelbėdami globoti naujuosius šeimos narius (E.II., G.V.).

³⁶ Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas 1998 m. kovo 24 d. Nr. VIII-674. I skyrius, 4.4–5 str.

³⁷ Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas 1998 m. kovo 24 d. Nr. VIII-674. IV skyrius, 13.1 str.

Dvi tirtos šeimynos (B.IV., K.VI.) patyrė sudėtingesnę šeimynos kūrimo procesą³⁸, manome, tai lėmė skirtingą sampratą, kartu ir skirtingą poziciją.

3. **Šeimyna – darbo institucija, kurioje šeimynos steigėjas globoja tėvų globos netekusius vaikus. Globėjo šeima – atskiras asmeninis vienetas.** Šeimynos steigėjas (-a) atlieka globėjo (rūpintojo) vaidmenį, šeimos nariai prie to neprisideda. Pavyzdys – B.IV. šeimyna: globėjos sutuoktinis turi savo darbą ir globotiniais nesirūpina, kartu gyvenanti ir suaugusi, dažnai atvykstanti į svečius, dukros į globą žiūri kaip į mamos darbą ir prie jo neprisideda.
4. **Šeimyna – juridinis asmuo, vykdomas globą. Natūralią šeimos aplinką padeda sukurti kartu gyvenantys šeimos nariai: globėjo(-os) tėvai, suaugę vaikai bei jų sutuoktiniai.** Šeimynos steigėjas, atliekantis globėjo (rūpintojo) vaidmenį, yra be sutuoktinio gyvenantis asmuo (viengungis(-ė), našlys(-ė), išsiskyręs(-usi). K.VI. šeimynoje globėja yra našlė. Iš pradžių kartu su ja gyveno jos mama bei iki dabar jos ištekęs dukra su vyru ir vaikais. Globėjos teigimu, trijų kartų gyvenimas, kurio dalimi yra globotiniai, padeda pastariesiems teisingai suvokti šeimos sampratą, perprasti šeimos narių vaidmenis, perimti bei internalizuoti vertybes.

Aptarta pozicija lemia ir pastovų elgesio turinį bei būdą globotinių atžvilgiu ir socialinio globėjo vaidmens atlikimo lygį.

Pilnutinis vaikų priėmimas į branduolinę šeimą. Tik tada, kai žmogus priimamas į bendruomenę kaip pilnateisis jos narys ir toks jaučiasi, jis gali perimti tos bendruomenės vertybes, tradicijas, elgesio normas, vaidmenis (Juodaitytė, 2003a). Taip pat yra ir šeimoje. Jei globotinis priimamas į šeimyną kaip pilnateisis jos narys, jam lengviau bus perimti šeimos nuostatas, keisti požiūrį, atsisakyti žalingų įpročių, internalizuoti vertybes, pasirinkti tikėjimą. Taip pat tai lengvina socializaciją kitose socialinėse institucijose – mokykloje, lokaloje bendruomenėje, visuomenėje.

Lankymasis šeimynose, bendravimas, vaikų piešinių analizė parodė, jog ką tik mūsų pateikta samprata konkrečioje šeimynos aplinkoje, sąsajoje su kitais veiksniais yra sąlygojama prieštaravimo. N.III. šeimynoje, kurioje globėja teigia besistengianti vienodai prižiūrėti bei auklėti vaikus ir globotinius³⁹, pastebimas neigiamas reiškinys: savi vaikai jaučiasi mažiau, nepakankamai ar netgi visai nemylimi, atstumti, nereikalingi, nevertingi. N.III. šeimynos steigėja vis kartojo savo sūnaus žodžius: „*Gal svetimus labiau mylit negu mus?*“, „*Gal ir mes globojami?*“. Emocinio kontakto sutrikimas, manytume, atsiskleidžia ir vienuolikmečio berniuko piešinyje. Anot Venger, emocinių kontaktų sutrikimą iliustruoja šeimos narių piešimas atskirai (Венгер, 2003). R. C. Burns,

³⁸ B.IV. Šeimynos steigėja pradėjo dirbti NVO „SOS vaikai“, kurioje praktikuota auklėtojų kaitos sistema. Tik vėliau, rėmėjams padovanojus namą, dalį vaikų atsivežusi iš „SOS vaikų“ įkūrė šeimyną. K.IV. globėjos darbo pradžia buvo „Vaiko tėviškės namuose“, kur globoti vaikus buvo pakviestos našlės. Šeimyna įkurta vėliau. NVO „SOS vaikai“, kiek mažiau „Vaiko tėviškės namuose“, vyravo instituciniai globėjos–globotinių santykiai. Juos lėmė su vaikais dirbančių žmonių kaita bei pozicija: globa – darbas buvo atsietas nuo šeimos gyvenimo. Antrasis veiksnys perkeltas ir į šeimos aplinką.

³⁹ Ši nuostata pasitvirtino stebėjimų metu: šeimos steigėjos sūnus niekuo (nei didesniu dėmesiu jam, nei nuolaidomis, nei didesne globa ar įvertinimu) nebuvo išskiriamas iš kitų vaikų tarpo.

S. H. Kaufman (1972) pabrėžia, jog šiltus, artimus tarpusavio santykius liudija barjero tarp žmones vaizduojančių figūrų nebuvimas. Mūsų analizuojamame piešinyje berniuką nuo jo mamos skiria tarpas ir medžių eilė (žr. 1 pieš.).

1 pieš. MGNV 11 „Mano šeima“

Piešinyje, manytume, atsispindi noras būti su savo mama ir trukdžiai šio noro realizavimui. Galime daryti prielaidą, jog tie trukdžiai – globojamieji vaikai. Berniukas nė vieno jų nenupiešė.

Tą pačią problemą įvardijo ir G.V. šeimynos steigėja. Jos teigimu, gan greitai nuo šeimynos įkūrimo pradžios pasireiškė savų dukrų menkavertiškumo, nepasitikėjimo savimi ir kitais, žemo savęs vertinimo jausmai; kartu – negebėjimas pritapti, baimė bendrauti, uždarumas, pasyvumas ir kt., suprastėjo mokymosi rezultatai, smarkiai susiaurėjo interesų ratas.

Šie faktai skatina dar kartą apmąstyti šeimynos prigimtį. Šeimyna, kaip tam tikra visuomenės ląstelė, yra nenatūrali, dirbtinai sukurta, nebūdinga žmogaus prigimčiai.

Lietuviams (ir ne tik jiems) nuo seno būdinga priimti į šeimą našlaičius. Tai nė vienos šeimos nesugriovė. Tiesa, vaikai būdavo priimami vienetais. Gausios šeimos vaikus giminės išsidalindavo, nebūdavo taip, kad visi pereitų į vieną natūralią šeimą. Taigi, niekada priimtų vaikų nebūdavo daugiau nei savų. Visada svarbesni būdavo savi vaikai ir tėvai natūraliai pirmiausia rūpindavosi jų išlaikymu, lavinimu, mokymu, išleidimu į gyvenimą. Šeimynų atveju, noras padėti svetimiesiems tarsi nustelbia natūralų biologinį instinktą viskuo, kas geriausia, aprūpinti savo vaikus.

XX a. II pusėje įsivyravus mažavaikėms šeimoms, šeši–dvylika globai (rūpybai) priimtų vaikų atitiktų natūralios daugiavaikės šeimos struktūrą. Tačiau šeimyną nuo daugiavaikės šeimos skiria reikšmingi veiksniai. Šeimynoje:

1. Vaikai ne vienas po kito gimsta, jie į šeimą integruojami po keletą ir skirtingo amžiaus (kas būtų neįmanoma natūroje);
2. Priimti vaikai atsineša visiškai skirtingą genetinę struktūrą;
3. Globotinių daugiau nei savų vaikų;
4. Globotinių socializacija būna sutrikdyta, jai atkurti prireikia nepaprastai daug jėgų ir laiko. Atiduodami laiką ir jėgas „nuskriaustiesiems“, globėjai nebeturi net to trupučio laiko ir jėgų, kurių reikia jų pačių vaikams. N.III. šeimynos steigėja, replikuodama į savo vaikų priekaištus dėl dėmesio stokos, sako: „Savo vaikai daugiau yra išlepinti ir jiems atrodo, kad jiems viskas galima. O į tą vaiką aš žiūriu su užuojauta ir aš jiems (saviems vaikams – aut. past.) visą laiką tą mintį, kad vaikai neturi tėvų“. Matome, kad, norėdama padėti kitiems, motina skatina savus vaikus ignoruoti savo poreikius. Pagrindinis argumentas: „jiems yra blogiau, jų reikia gailėti, jie – nuskriausti“. Argumentai įtikina, tačiau nepatenkinti poreikiai sukelia psichikos netolygumus ar net ligas.

Šios praktika paremtos išvalgos leistų teigti, jog 3 šeimynos struktūra (šeimyna – darbo institucija, kurioje šeimynos steigėjas globoja tėvų globos netekusius vaikus) yra teisingiausia, kadangi – natūraliausia. Tačiau pokalbiai su tos šeimynos steigėja bei jos dukromis parodė, jog neišvengta tokių pačių, gal net didesnių bėdų.

Iš interviu B. IV. šeimynoje. Mama: „Savi vaikai labai smarkiai nukenčia... ji (penkiolikmetė dukra – aut. past.) tiesiog laukia, kada čia jau užsibaigs viskas... jai svetimi vaikai yra blogai“. 22 m. savarankiškai gyvenanti, sūnų auginanti dukra: „Nesąmonė. Nesąmonė... kiti vaikai, aišku, jie yra, su jais gerai, bendrauji, visa kita, bet ne... mamos, mamos, ta prasme, kaip nėra. Jinai yra, jinai, aišku, yra, bet jos kartu ir nėra. Tu jos neturi, va kaip šeimoj, kai mama yra. Nu, nu jos taip nėra. Užtat taip ir yra. Todėl pati ir savarankiškai ir norėjau kuo greičiau išeit ir pati savarankiškai pradėt gyvent“. Mama: „Mažąją pasodinčiau, 15 metų, jin lygiai tų patį pasakytų: aš laukiu tos dienos, kadu namuos nebus nė viena vaika“. Mama: „Ji (penkiolikmetė dukra – aut. past.) tokia smarki, tuoj pasakytų, kad... tik laukiu greičiau, mam, kad nebūtų. Vegetodestoninė krizė, kai pradėjo nuo dvylikos metų... kaip mes vargstam. Mes sergam, ir sergam, ir sergam ir sergam“. Vėliau atėjusi ir į pokalbį įsijungusi kartu gyvenanti dukra (15 m.): „...pagalvojus, tie vaikai, jau 13 metų, atsibodi, nežinau, atsibosta tas triukšmas, tas... atein valgyt, tai šurmulys toks... noris ramybės jau nuo tokių vaikų“.

Manytume, ši šeimynos struktūra neduoda teigiamų rezultatų todėl, kad mamos darbas šeimynoje tik formaliai atskirtas nuo šeimos gyvenimo: tos pačios patalpos⁴⁰,

⁴⁰ Kartu gyvenanti dukra bei sutuoktiniai turi po nuosavą (I a.), nuo globotinių kambarių (II a.) atskirtą kambarį. Visos kitos patalpos – bendros.

nereglamentuotos darbo valandos⁴¹; visiškai vienam žmogui tekusi atsakomybė⁴². Jei pirmuoju atveju (Šeimyna – sutuoktiniai, bei jų auginami/globojami (rūpinami) vaikai bei globotiniai) tikrieji vaikai dėmesio bei rūpesčio gauna tiek pat, kiek globotiniai; antruoju atveju (Šeimyna – darbo institucija, kurioje šeimynos steigėjas globoja tėvų globos netekusius vaikus. Globėjo šeima – atskiras asmeninis vienetas), būdami atskirti nuo globotinių, turėdami tam tikras privilegijas, tikrieji vaikai nukenčia netgi labiau, nes jiems mamos dėmesio apskritai nebelieka. Kartu ir pasekmės – sunkesnės. B.IV. šeimynos steigėja pokalbio metu svarstė, kodėl jos globotiniai, turėdami neigiamą gyvenimo patirtį, išauga turėdami mažiau asmeninių problemų, stabilesnės psichikos, turintys tvirtesnes moralines nuostatas nei jos pačios vaikai: „*Sekas, man su šitais vaikais (globotiniais – aut. past.), sekas. Man su vaikais šitais sekas. Tai ir sakau va, su savais tep gyvenimas neina, kaip tiem svetimiems*“. Atsakymas paprastas: jiems skirta daugiau dėmesio, rūpesčio, globos, pedagoginės pagalbos nei saviems vaikams. Dukros, kitaip nei N.III šeimynos vaikai, visada buvo tikros, jog motina jas myli labiau nei globotinius. Jos buvo fiziškai ir emociškai nuo globotinių atskirtos, turėjo tam tikras privilegijas, geresnį materialinį aprūpinimą. Tačiau laiko, dar labiau – papildomų (likusių nuo rūpinimosi globotiniais) fizinių bei dvasinių jėgų, kurios būtų skirtos dukroms, motinai tiesiog nebepakako. Taip ji nebeturėjo galimybių ne tik spręsti jų problemas, bet ir patenkinti pamatinius meilės, švelnumo, supratimo, buvimo kartu poreikius. Tėvas, dirbdamas tolimųjų reisų vairuotoju ir retai būdamas namuose, šios spragos taip pat negalėjo užpildyti. Tad mergaitės pedagoginiu požiūriu savo tėvų namuose tapo „našlaitėmis“, t. y. faktiškai vaikai ir globotiniai pasikeitė vietomis. M. D. Philippe nagrinėtų šeimynų problemą įvardytų kaip „per didelį svetingumą“. Jis rašo: „Pirmiausias santuokos malonės tikslas – sutuoktinių tarpusavio meilė. O iš jos kyla meilė vaikams. Paskui – svetingumas, kurio matas yra ši pirmoji meilė, ne atvirkščiai“ (2004, p. 297). Taigi, būtina tam tikra seka: sutuoktinių tarpusavio vienybė – meilė vaikams – svetingumas. Tyrimas atskleidė, jog N. III., G. V., bei B. IV. šeimynose ne tik svetingumas tapo pirmaujančiu komponentu, bet ir buvo pažeistas ryšys pirmajame elemente, t. y. vyro ir žmonos santykiuose. Visų šių trijų šeimynų globėjos atskleidė, kad jų santykiai su sutuoktiniais nėra pakankamai geri, sužaloti. N. III. ir G. V. šeimynose vyras ir žmona nesutaria dėl auklėjimo, ugdyme remiasi skirtingais metodais. Moterys stengiasi apsaugoti priglaustus vaikus nuo savo vyrų, kurie, jų manymu, per griežti, taiko neadekvačias bausmes, žemina vaikų ir jų orumą, nepalaiko jų autoriteto vaikų akyse, stengiasi viską valdyti nesuteikdami laisvės ir apsisprendimo galimybės. B. IV. globėja apgailestavo, jog tik ji rūpinasi katalikišku vaikų auklėjimu, jos sutuoktiniui tikėjimas yra svetimas. G. V. žmona ir vyras meldžiasi atskirai, nesidalija religiniais išgyvenimais, kitaip suvokia dvasingumą, religingumą, „priedermes“ Dievui ir Bažnyčiai. Kai nebėra būtino

⁴¹ Kadangi šeimynos mama – vienintelė darbuotoja, ji atsakinga už globotinius 24 val. per parą, 7 dienas per savaitę. Net norėdama tam tikrą laiką skirti vien šeimai, ji pirmiausia turi atsižvelgti į globotinių poreikius ir negali nė minutei visiškai pasišalinti. Pavyzdžiui, pradėjusi pokalbį su dukra, turi jį nutraukti, jei globotiniui jos prireikia.

⁴² Prireikus rinktis tarp savos šeimos ir globotinių poreikių, visada renkamasi globotiniai, nes už juos globėja atsakinga pagal įstatymus, už kurių nevykdymą taikomos numatytos bausmės.

intymumo tarp vyro ir žmonos, tarp tėvų ir vaikų, – rašo M. D. Philippe, „vaikai dėl to kenčia“ (2004, p. 296)

Globos atvejai, kai savi vaikai jau yra užauginti, neprieštarauja prigimčiai nei geranoriškumo, didžiadvasiškumo raiškai (globotiniai priimami kaip pilnateisiai šeimos nariai).

Globa – šeima restruktūrizavęs veiksnys / globa – darbas. Aptartos prielaidos bei nuostatos leidžia teisingai įvertinti globos (rūpybos) kaip tam tikro veiksnio sampratą. Likdama tik darbu, globa teikia daug naudos, tačiau neišnaudoja visų potencialių galimybių, tad – galėtume teigti, iki galo neatlieka savo funkcijos. Kai priimta globa pozityvia linkme restruktūrizuoja pačią branduolinę šeimą (ne griaudama, bet – jungdama), tiek naujieji⁴³, tiek branduolį sudarę⁴⁴ šeimynos nariai turi galimybę patirti ugdomąjį kaitos poveikį.

Tyrimai parodė, jog būna atvejų, kai patys globotiniai sąmoningai ar nesąmoningai nenori tapti pilnateisiais šeimos nariais. Priežastys gali būti įvairios: išsisknijęs nepasitikėjimas suaugusiaisiais; baimė prisirišti (ir vėl netekti); baimė išduoti tikruosius tėvus; didelis ankstesnio gyvenimo – įpročio būti laisvam ir daryti ką nori, potraukis arba įprotis maištauti; intelekto neatitikimas; psichikos liga.

Išoriniai veiksniai. Sudėtingus šeimynos vidaus santykius lemia ir išoriniai veiksniai: globėjų santykiai su atskirai gyvenančiais suaugusiais vaikais, tėvais, jų bei kitų artimųjų požiūris į globotinius. Taip pat globotinių ryšiai su tėvais, atskirai gyvenančiais broliais ir seserimis, kitais artimaisiais. Geri ar blogi santykiai, pritarimas ar nepritarimas; pastovūs, trūkinėjantys ar atsitiktiniai ryšiai atitinkamai silpnina ar stiprina vidinius ryšius; taip pat lengvina ar apsunkina šeimynos vaikų integraciją visuomenėje.

Atskirai gyvenantys globėjų vaikai, tėvai. Tyrimas rodo, jog artimiausi globėjams žmonės turi didelę įtaką globotiniams, ypač jų socializacijai. Priimti globėjų artimųjų, globotiniai drąsiau jausis bei reikšis vietinėje bendruomenėje bei už jos ribų. E.II. šeimynos mama pasakojo, kaip vienam jų globotiniui buvo svarbu pažinoti visus globėjų gimines. Ypač klausinėjo apie senelius, prosenelius. Įvardijimas, jog tai taip pat jo seneliai, proseneliai, leido globotiniui jaustis tikru šeimos nariu, drauge ir pilnaverčiu mokyklos bei vietinės bendruomenės nariu: „Turiu senelius, gimines, kaip ir visi kiti – aš kaip kiti, vadinasi – lygus jiems, lygiavertis“. Berniuko poreikis priklausyti plačiai giminei (ne tik šeimai) buvo patenkintas. Tai jam padėjo tvirtiau jaustis ir nežinia iš kur jo gyvenime atsiradusio ir į jį pretenzijas pareiškusio tikrojo tėvo akivaizdoje: „Tėtį turiu, mamą turiu, senelį neseniai palaidojom, tai gal tu mano prosenelis?“. K.IV. teigė, kad mamos buvimas šalia padėjo vaikams perprasti šeimos tarpusavio bei kartų santykius. G.V. džiaugiasi, kad suaugusios dukros kartais pasiima globotinius pas save, taip praturtindamos jų atostogas bei patirtis, padėdamos įgyti daugiau socialinių įgūdžių mieste, viešajame transporte ir t. t.

⁴³ T.y. globotiniai.

⁴⁴ T.y. sutuoktiniai ir jų vaikai.

Globojamųjų tėvai, kiti giminės. Tyrinėtų šeimynų požiūris į globotinių bendravimą su giminėmis skiriasi. M. I. šeimynos globėja daug dėmeio skiria bendravimo su tėvais ir giminėmis skatinimui: ieško tėvų, giminaičių, organizuoja susitikimus nuveždama vaikus pas juos arba pakviesdama pas save. E.II., G.V. šeimynų globėjos kontaktų su tėvais, giminėmis neieško, tačiau jei artimieji nori bendrauti su vaiku, netrukdo. G.V. šeimyna, remdamasi neigiama patirtimi, pastaruoju metu griežtomis taisyklėmis apribojo galimybę giminaičiams išsivežti vaikus pas save ar bendrauti telefonu. Lankymas ir bendravimas šeimynos namų aplinkoje nevaržomas. Tėvai ir giminaičiai turi laikytis tik vienos sąlygos: būti blaivūs. B.IV. šeimynos vaikai išleidžiami pas senelius, dvi mergaitės turi galimybę bet kada aplankyti tame pačiame mieste gyvenantį negalią turintį tėvą. Globėja teigė neleidžianti negatyviai vaikams kalbėti apie savo tėvus. N.III. šeimynoje klausiama vaikų nuomonės, ar jie norėtų bendravimo, tačiau, nesulaukus teigiamo atsakymo, bendravimo nėra. G.V. mama stengiasi vaikams paaiškinti visas aplinkybes, kodėl jie negalėjo augti tėvų namuose. Šioje šeimynoje dažnai akcentuojama, kad jie yra mylimi ir mylėtini, tiesiog tėvai pasidavė vienoms ar kitoms silpnybėms ir kad jų – vaikų pareiga toms pačioms silpnybėms nepasiduoti ir pasirengti neskriausti savų (būsimų) vaikų.

Formaliojo ugdymo įstaigos: mokykla – darželis. Valstybinės ugdymo įstaigos globotinio gyvenime taip pat vaidina svarbų vaidmenį. Būtent čia vaikai yra apsupti bendraamžių, turinčių nemenką ar net labai didelę įtaką jų sėkmingai socializacijai bei savęs, kaip visuomenės nario, įprasminimui. Ypač mokykla (klasė, artimoji grupė⁴⁵), kaip tam tikra sistema, pristatanti vienokią ar kitokią tikrovę, vienokią ar kitokią gyvenimo supratimą daro įtaką vaikų pasaulėžiūrai. Ši pasaulėžiūra remia, prieštarauja arba yra neutrali šeimoje vyraujančių nuostatų atžvilgiu. Lygiai taip pat yra su katalikiškąja pasaulėžiūra. Ji mokykloje, artimojoje grupėje gali būti palaikoma, stiprinama, nepripažįstama, neigiama. Retais atvejais išlaikoma neutrali pozicija. Pokalbis su šeimynų globėjomis padėjo įvardyti bei įvertinti sunkumus, su kuriais susiduriama; taip pat išvelgti katalikiškojo auklėjimo šeimynoje silpnąsias bei stipriąsias puses.

Apie katalikiško auklėjimo sąsajas su mokykline pasaulėžiūra diskutavome su B.IV. ir G.V. šeimynų steigėjomis. Visos respondentės pabrėžė dalyvavimo mokykliniuose tėvų susirinkimuose svarbą, tačiau minėtos dvi globėjos, pačios būdamos pedagogės, aktyviau dalyvauja vietinėse mokyklinėse bendruomenėse.

B.IV. šeimynos globėja pokalbio metu ypač pabrėžė šeimynos ir mokyklos bendradarbiavimo svarbą adaptaciniame periode, globotiniui pradėjus eiti į naują mokyklą, naują klasę. Iš globėjų pasakojimų supratome, kad mokykloje jos atlieka tarpininko, globotinio advokato (užtarėjo) vaidmenį. Pavyzdžiui, EŠB 17 nepritapus vienoje klasėje, globėja, įvertinusi aplinkybes, rūpinosi, kad globotinis būtų perkeltas į kitą klasę. G.V. šeimynos mama, iškilus toms pačioms problemoms, ėjo su vyru į mokyklą, kalbėjo su šešiolikmečio bendraklasiais, aiškino jiems, kas yra netradicinis elgesys, galimas tokio elgesio priežastis bei tolerancijos, tarpusavio pagalbos svarbą. M.I. globėja sten-

⁴⁵ Artimąją grupę sudarytų suolo draugas, draugė bei tie bendraklasiai, kitų klasių mokiniai, auklėtojas, mokytojai, su kuriais daugiausiai, artimiausiai bendraujama.

giasi palengvinti bendravimo sąlygas mokykloje rūpindamasi, kad globotiniai mokytojų pagal bendrąsias programas: „Sėdim dieną iš dienos papildomai. Jei ne rašymas, tai matematika. Jei ne matematika, tai rašymas. Bet tie vaikai nekalti yra... Jei kažkiek ant kojų pastatyt... o jei palengvintą kursą, tai gali be galo greitai įtaisyti jiems. Neužsiimsi ir bus palengvintas kursas“. Taip pat pasirūpindama materialiniais dalykais: MP-3 grotuvas, mobilieji telefonai. Tai padeda vaikams nesijausti prastesniems, nuskriaustiems, padeda lygiavertiškai bendrauti, kas pakankamai sunku sužalotą praeitį turintiems vaikams.

Taigi, galime sakyti, kad tyrime dalyvavę globėjai neapsiriboja namų aplinka, tačiau padeda globotiniams ir platesnėje erdvėje. Tai turi didelės įtakos vaikų pasitikėjimo kitais, aplinka bei saugumo, reikalingumo jausmams, kurie savo ruožtu stiprina pasitikėjimo bei pasiklovimo Dievu jausmą, nes vaikystėje Dievo įvaizdis yra siejamas su tėvais, nagrinėjamu atveju – globėjais.

Dalyvaudami formalios ugdymo įstaigos gyvenime, netgi daugiau ar mažiau veikdami jį⁴⁶, globėjai sąlygiškai pratęsia katalikiško ugdymo sferą, sudarydami prielaidas⁴⁷ jam plėtotis (ar bent nebūti pašiepiamam, ignoruojamam, atmetamam, nematomam) ir mokyklos aplinkoje.

Patys globėjai įvairiai vertina katalikiško mąstymo, gyvensenos stiprinimo, palaikymo ar bent pripažinimo, toleravimo apraiškas mokykloje. B.IV. šeimos steigėja kaip vieną problemų įvardija bendraamžių, dar labiau – vyraujančios populiariosios, deklaruojamosios nuomonės įtaką. Mokykloje vyrauja nepasitikėjimo, atstūmimo, pašaipos tikėjimo atžvilgiu aplinka. Reikia būti labai stipriam tikėjime, kad galėtum šiai aplinkai priešintis ar bent išlaikyti savo poziciją. Nieko apie Dievą ir tikėjimą vaikystėje negirdėjusiems globotiniams vargu ar tai įmanoma.

Kita vertus, globėjos teigimu, pokalbiai apie dvasines vertybes dažnai susiduria su globotinių atsainumu: „...teta, jūs tokia senovinė“. Globėja iš dalies tai aiškina ir pasyvumu: „Dėl to, kad pasyvūs vaikai, ne tik ant tikybos...“. Būdami pasyvūs visose gyvenimo srityse, ugdytiniai atmeta viską, kas reikalauja bent šiek tiek pastangų. Tradicinis tikėjimas pastangų nereikalauja, tačiau B.IV, šeimos globėja, būdama tikybos mokytoja ir uoli, praktikuojanti katalikė, stengiasi vaikams perduoti aktyvaus tikėjimo principus. M.I. aptarė pasyvumo klausimą kalbėdama apie tvarką. Anot jos, kuo skurdesnėmis sąlygomis globotiniai gyveno, tuo sunkiau jiems priprasti prie švaros ir tvarkos reikalavimų. Anot globėjos, ankstesnėje aplinkoje gyvenę „kaip išėjo“, vaikai neišmoko, neiğudo dėl ko nors stengtis, ypač dėl tokių „nereikšmingų“ dalykų, kaip tvarka, švara. Įprotis nesistengti, pasyvumas atsispindi visose srityse: moksle, prasmingoje veikloje, dvasiniame ugdymesi.

⁴⁶ Pvz., G.V. šeimos globėja kartkartėmis yra kviečiama į mokykloje organizuojamas konferencijas pasidalyti patirtimi, įžvalgomis; yra išrinkta net į kelių globotinių klasių tėvų tarybą. B.IV. pati dirba mokytoja, tiesa, kitoje mokykloje, nei mokosi vaikai, tačiau, kaip pedagogė, yra žinoma globotinių lankomoje mokykloje, nevengia dalyvauti įvairiuose pasitarimuose, išsakyti savo nuomonę, pasirūpinti globotinių gerove, palankiu jų vertinimu.

⁴⁷ Pats globėjų buvimas mokyklos aplinkoje, ypač kartu atsineštas ir neslepamas katalikiškas pasaulėvaizdis, padeda globotiniams būti ramiems dėl savo katalikiškų įsitikinimų ir sumažina šaipymosi galimybes.

G.V. šeimyna atskleidė kitokią realybę, nes vietinė mokykla palaiko glaudų ryšį su Bažnyčia. Visos pagrindinės mokyklos šventės prasideda šv. Mišiomis vietinėje bažnyčioje. Vis dėlto šeimynos mama abejoja, ar šis mokyklos ir Bažnyčios bendradarbiavimas remia namuose vykdomą katalikišką auklėjimą: „Mokyklinių švenčių pradžia bažnyčioj – naujas dalykas. Ir nėra nuoširdus dalykas, nes dauguma mokytojų nedalyvauja pamaldose. Mano vaikai nėra dideli ir jie to nenuoširdumo nemato, bet, pvz., jie nenori, kad klasiokai sužinotų, kad jie gieda. Mokykla ir Bažnyčia – atskiros gyvenimo sferos“. Respondentė iškėlė ir dar vieną, gana subtilią problemą. Mokyklinių švenčių bažnyčioje metu vaikai, jaunuoliai įtraukiami į procesą (veiklą), jiems patikimos tam tikros užduotys, pvz., muzikos mokyklos gitaristų bei choro klasės grojo, giedojo šv. Mišių metu. Anot respondentės, globotiniai užduotis atlieka noriai, tačiau tai tampa tik proginio tikėjimu, lygiai taip pat, kaip nuostata, jog „madinga eiti į Komunijos, madinga tuoktis bažnyčioje“. Tikru iššūkiu tampa aiškinimas, kad tikėjimu reikia gyventi, ne tik „pasipuošti tam tikromis progomis“. Ypač, globėjos teigimu, ši kultūros apraiška „proginis tikėjimas“ daro įtaką globotiniams paauglystės laikotarpiu. Globėja sutiko, kad tokia situacija sudaro puikias galimybes kalbėtis, diskutuoti su globotiniais tokiais aktualiomis temomis, kaip: Žmonių skirtingumas (požiūrių, nuostatų, gyvenimo būdo), Tolerancija, Pagarba, Tiesos ieškojimas, gynimas, pasiryžimas pagal ją gyventi, Būdo tvirtumas, Gebėjimas atsispirti daugumos nuomonei, Asmuo ir asmenybė ir kt.

E.II. šeimynos tėvai džiaugėsi mokykloje dėstomomis tikybos pamokomis. Anot jų, patys nedaug turėdami tikėjimo žinių, laukia, ką vaikai papasakos grįžę iš mokyklos: „Aš prašau, kad iš tikybos pamokų atneštų ką nors nauja“. Visi respondentai teigė, jog neliepia globotiniams būtinai rinktis tikybos pamokas, palieka patiems apsispręsti.

Artimieji kaimynai, organizacijos ar bendruomenės, kurių veikloje dalyvauja globojantieji/globojamieji. Tyrimo metu paaiškėjo, kad šeimynų nariai paprastai turi gana apribotą bendravimą su kaimynais, organizacijomis, bendruomenėmis dėl gyvenamosios vietos (E.II., M.I.), bendruomenės ar organizacijos silpnumo, neveiklumo ar nebuvimo (G.V.), rūpesčių ir laiko stokos (visos penkios šeimynos). G.V. šeimynos steigėja nurodė, jog džiaugtųsi aktyvesne bažnytine bendruomene, nes visapusiškam katalikiškam auklėjimui trūksta paramos, patarimų, pasidalijimo rūpesčiais ir pasiekimais, dvasinio bendravimo. N.III. šeimynos mama pasakojo, kaip namuose lankėsi, bendravo vieno NRJ narė. Nors, globėjos teigimu, jos netenkino perteikiamos žinios, nesutampančios su jos pačios tikėjimu ir įsitikinimais, ji vertino ir tokį bendravimą: „Geriau taip nei nieko“.

G.V. šeimynos globėja pripažino, kad globotinių santykį su Bažnyčia sustiprino du veiksniai: a) vizualus tėčio išitraukimas į liturgiją: kassekmadieninis skaitinių skaitymas, vėliavų, baldakimo nešimas procesijose; pagalba klebonui ūkio darbuose; b) labiau nei pirmasis – ugdytinių apsisprendimas kiekvieną sekmadienį giedoti Bažnyčios chore.

Priklausymas religinei bendruomenei ar organizacijai, nuolatinis bei reguliarus (kiekvieną sekmadienį) dalyvavimas jos veikloje, priimtose pareigos ir atsakomybė labiau nei kas kita stiprina religinį namų ugdymą.

Vietinis sociumas. Tarpukario laikotarpiu šeimos tikėjimas bei katalikiškas auklėjimas buvo stipriai remiamas vietinės bendruomenės. Ypač kaime, tačiau ir miestuose egzistavo stiprios religinės organizacijos. Praktikuoti tikėjimą reiškė elgtis kaip dauguma (Vasiliauskas, 2006). Į bažnyčią būdavo einama, nes: „visi ėjo“. Nekilo klausimas, kad galėtų būti kitaip.

Nūdienos visuomenė pasižymi pliuralizmu ir multikultūriškumu bei išpažįtamų religijų įvairove, taip pat moraliniu liberalumu. Tai gerokai apsunkina religinio, dvasinio ugdymo procesą, tačiau, manytume, padeda ugdyti sąmoningesnį, tvirtesnį tikėjimą, nes jis pasirenkamas laisva valia.

Aptarę šeimyną struktūriniu požiūriu matome, kad šeimyna, būdama nenatūrali, dirbtinai sukurta, nebūdinga žmogaus prigimčiai visuomenės ląstelė, reikalauja daug didesnių pastangų, supratimo, psichologinės bei pedagoginės nuovokos bei pasirėngimo, nuolatinio tobulinimosi bendrojo ugdymo bei religinio auklėjimo srityje. Dvasinis ugdymas, manytume, ryškiausiai atskleidžia tam tikras spragas bei stipriąsias puses nuostatose, vidiniuose ir išoriniuose santykiuose. Katalikiškas auklėjimas, jei nėra tik įrankis, padeda keisti silpnąsias puses ir stiprinti teigiamas, visų pirma paliesdamas šeimynos narių tarpusavio santykius ir per juos grynindamas išorinius.

3.2.3. Katalikiško auklėjimo šeimynose pasiekimų vertinimas

M.I. šeimyna. Nors šeimynos globėja yra pasirinkusi nesivadovauti Katalikų bažnyčios mokymu vaikų auklėjime, jai pačiai tikėjimas nėra svetimas:

1. Vyro bei globotinės laidotuvės organizuojamos su katalikiškomis apeigomis;
2. Gyvenime vadovaujasi per pamokslą išgirstais žodžiais, taigi – Šventuoju Raštu;
3. Pripažįsta tikėjimo svarbą ir teigiamą įtaką.

Pripažindama religiją bei tikėjimą, globėja namų aplinkoje jį neigia, aiškindama, kad „*davatkiškumas nereikalingas*“. Šis globėjos požiūris, manytume, sąlygoja tam tikrą globotinių piešinių specifiką:

1. Globotiniai sunkių išgyvenimų metu ieško tikėjimo, santykio su Dievu, tačiau – už namų aplinkos, tikėtina, tai nestiprina tarpusavio santykių;
2. Piešiniuose atsispindi santykis su Dievu, tačiau išlaikomas atstumas. Respondentas ir Dievas beveik visuose piešiniuose – skirtingose sferose: respondentas ant žemės, Dievas – danguje. Ryšys dažnai ne tiesioginis, per tam tikrą simbolį, dažniausiai – kryžių;
3. Dievo vaizdinys, taip pat ir santykis su Dievu – primityvus. Dievas išivaizduojamas kaip prašymus pildantis pasakos ar fantazijų veikėjas.

Tikėtina, taip globotiniai įgyvendina (ne tik piešiniuose, bet ir gyvenime) mamos nuostatą nebūti pernelyg davatkiškiems. Kita problema – Dievo realybė išgyvenama

skausmo, netekties akivaizdoje: „*Einu prie kryžiaus, kai sunku*“ (IDMM 12), „*Dievas svarbus per laidotuves*“ (EDMM 9). Džiaugsminguose, pakiliuose išgyvenimuose Dievo nėra. Taip formuojamas neteisingas Dievo įvaizdis bei tikėjimo praktikos supratimas. Šeimynos steigėja daug pasakojo apie konfliktišką santyki su viena globotine paaugle. Globėja teigė išbandžiusi įvairias poveikio priemones: draugišką kalbėjimąsi, įvairių gyvenimiškųjų pavyzdžių aptarimą, griežtą ribų nustatymą bei konkrečių reikalavimų laikymosi priežiūrą, galiausiai – graudeningą: „*Kas bus, kai išeisi ir niekam nebūsi reikalinga?*“ (M.I. g-a.). Rezultatų minėtos poveikio priemonės nedavė, globėja situaciją įvardija kaip paauglės nepritaipimą prie šeimynos, socialinių įpročių ir įgūdžių stoką, vėlesnę brandą. Globėja mano, jog dar būtų buvę galima kažką pakeisti, jei globotinė anksčiau būtų atsiradusi šeimynoje⁴⁸. VBMM 18 nepritaipimą šeimynoje liudytų ir jos pačios piešinys „Mano šeima“: jame nėra pačios respondentės. Kita vertus, piešinys nuotaikingas, naudota daug įvairių spalvų, dauguma jų – šviesios. Kalbantis su jaunuole paaiškėjo, jog didžiausią įtaką jai turi tikybos mokytoja, su kuria daugiausia kalbasi apie tikėjimą. Tačiauėjimas tikėjimo keliu dar labiau atskiria nuo šeimynos, nes jaunuolė nebetelpa į „tikėjimo be davatkiškumo“ rėmus. Darytume prielaidą, kad jei tikybos mokytoja rado raktą glaudesniems santykiams su paaugle – tikėjimą, galbūt šeimynos motinai vertėtų su globotine padiskutuoti būtent tikėjimo klausimais. Tai sušvelnintų santykius, paskatintų paauglę atsiverti, kartu jai būtų lengviau prisitaikyti prie šeimynoje keliamų reikalavimų. K. A. Trimakas (2002a), remdamasis W. James patirtimi, teigia, kad religiniai išgyvenimai brandina asmenį ir įkvepia jį veikti kitų žmonių labui. Globėjos nerimas dėl paauglės polinkio pašiepti kitus, taip pat ir šeimynos narius bei nuolatinis atsiribojimas nuo kitų, priešiškus galėtų būti sušvelnintas. „... religija teikia žmonėms ne tik šviesą blogiui ir gėriui savo gyvenime pažinti, bet ir rodo kelią, kaip gėriui nugalėti blogį. Visu tuo žmonės praturtinami tiek pasaulėžiūros, tiek jausmų, tiek moralės bei dvasios srityse“ (Trimakas, 2002a, p. 70). Puiki pagalba būtų šventųjų gyvenimo pavyzdžiai, nes šventieji „pasitiki gėriu. Tad žadina ir kitų gėrį“ (Trimakas, 2002a, p. 65). Taip pat tikėtina, kad, pabendravusi su minėta tikybos mokytoja, pasidomėjusi katalikiškosios pedagogikos siūlomais auklėjimo būdais, globėja pradėtų kitaip vertinti, galbūt labiau suprastų globotinės elgesį, rastų veiksmingesnių poveikio priemonių bei pakeistų požiūrį į pačią globotinę. Šioje vietoje kyla pavojus, jog globėja, nepraktikuodama religinio gyvenimo, tikėjimą pavers priemone, o tai gali dar labiau pabloginti situaciją. Norėdama pasinaudoti anksčiau pateiktomis rekomendacijomis, globėja turėtų būti labai sąžininga tiek sau, tiek su globotiniais.

E.II. šeimyna. Abu sutuoktiniai vertina katalikiškąjį auklėjimą, pripažįsta jį auklėjimo pagrindu. Globotinių piešiniai, pokalbiai su jais atskleidė, jog dėl to nekyla konfliktinių situacijų. Atvirkščiai, pokalbyje su vaikais išryškėjo, kad tikėjimas vertinamas kaip pranašumas, nes suteikia:

- a) kasdienybei ir šventėms gilesnę prasmę, pvz., į provokuojantį klausimą, kas teigiamo gali būti tikėjime, vienas globotinis atsakė: „*Jei nieko neegzistuoja,*

⁴⁸ Į šeimyną VBMM 18 atvyko 13 metų

paprastas gyvenimas būtų“, ypač akcentuotos šventės. Jos, anot vaikų – ypatingos, nes švenčia visa šeima, sukuriamą ypatingą aplinką (žvakės);

- b) pastovumą, saugumą, tikrumą: „*Iš tikrųjų kvailai, kai atsitinka kas nors gyvenime ir susimąsto ir paskui pasikeičia tos mintys, kad iš tikrųjų ir Dievas yra, ir kažkas daugiau yra. Arba koks nors stebuklas, nutikimas pakeičia to žmogaus nuomonę ir jis gilinas į tą tikėjimą*“. Išsakyta nuomonė atskleidžia mintį, jog sunkiomis akimirkomis vaikams, jaunuoliams nebereikia ypatingai ieškoti užuovėjos, jie žino, į ką gali kreiptis ir sulaukti pagalbos.

LLEV 10 piešinys leidžia spręsti, kad tikėjimas patenkina bendravimo, prierašumo, atramos poreikį: piešinyje „Mano šeima“ LLEV 10 nenupiešė savęs, tai gali liudyti menkavertiškumo jausmo išgyvenimą. „Aš ir Dievas“ piešinyje (žr. 4 priedą, 17 pieš.) šalia savęs berniukas nupiešė medį su kabančiomis virš žemės šaknimis. Tai liudija atramos ir prierašumo poreikį (Vengeris, 2007). Kojos abiejuose piešiniuose yra plačiai išskėstos, piešinyje „Aš ir Dievas“ Dievo pėdos paryškintos – tai taip pat liudija atramos poreikį. Dievas pavaizduotas su perdėtai didelėmis plaštakomis ir pirštais – nepatenkinamas bendravimo poreikis. Manytume tai, kad dešimtmetis minėtus požymius: išskėstas kojas, paryškintas pėdas, dideles plaštakas ir pirštus nupiešė ne savo, bet Dievo figūrai, leidžia daryti prielaidą, kad minėtų atramos, prierašumo, bendravimo poreikių patenkinimą respondentas randa bendravime su Dievu. Globėja teigė, kad berniukas yra labai pamaldus, religingas.

Kaip katalikiškojo auklėjimo šeimynoje problemą globėja nurodė menką jos ir sutuoktinio žinių lygį. Šeimynos steigėjai pripažino, kad neturi pakankamai žinių vesti globotinius tikėjimo keliu. Problema sprendžiama skatinant globotinius aktyviai dalyvauti tikybos pamokose ir grįžus pasidalyti žiniomis šeimos aplinkoje. Taip pat siekiama įgyvendinti kunigo patarimus, išgirstus pamokslų metu: įsigytas Šventasis Raštas, rengiamasi jį skaityti šeimos rate.

N.III. šeimyna. Pagrindinė šioje šeimynoje katalikiškojo auklėjimo problema – globėja mano, jog katalikiškas auklėjimas yra vertingas, reikalingas, svarbus ir net daug ką pakeistų teigiama linkme: „*Jei būtų tikėjimas, viskas būtų kitaip*“; tačiau sutuoktinis yra priešingos nuomonės, todėl šeimynoje bendrai laikomasi tikėjimo nepraktikavimo politikos. Vis dėlto dalis vaikų, visų pirma – biologinis sūnus, šią poziciją griauna sava tikėjimo išraiška, kuri pasižymi uolumu, paprastai nebūdingu vaikams. Tikėjimas pasireiškia: a) bažnyčios lankymu: dalis vaikų lanko ne tik vietinę, bet didesnių švenčių metu – ir tolimesnę miesto bažnyčią, eina vieni, be suaugusiųjų; b) kūrybine išraiška: MGNV 13, lietuvių k. mokytojai davus užduotį parašyti rašinėlį laisva tema, rašė apie savo religinius išgyvenimus (žr. 9 priedas). Mamos teigimu, tai ne vienintelis atvejis; c) aplinkos kūrimu: vaikų kambariuose kabo religinio turinio paveikslai; d) sakramentų ankstesniu nei įprasta priėmimu: globėja pasakojo, kaip viena globotinė jau pirmoje klasėje labai norėjo priėti I Komunijos. Globėja šį jos prašymą patenkino, pati parengė Atgailos ir Eucharistijos sakramentams, brolis dvynys tokio noro neturėjo, todėl I Komunijos nėjo; e) vaikai pradeda pokalbius tikėjimo temomis: „*Ir pastoviai anam Dievs.*

Jis yra toks ir judrus labai. Bet vat kartais atein pas mane, apie Dievą pašnek“ (N.III. g-a); f) pastovia vakarine malda: GBNM 8 sakė, jog nuolat vakare meldžiasi. Įdomu, kad globėjai, nors ir neatrodė tai keista, vis dėlto buvo naujiena. Reikėtų paminėti, kad, nepaisant visų išvardytų raiškos elementų, religinių žinių atžvilgiu globotiniai nėra stiprūs, pindami švenčių vainiką painiojo Kalėdas su Velykomis, adventą su gavėnia, nežinojo nė vienos Švč. Mergelės Marijos šventės. Anot Š. Amonašvilio, „auklėjimas... privalo pralenkėti žinių kaupimą“ (2009, p. 45). Vis dėlto tikėjimas gilinamas bei brandinamas žiniomis. Pokalbis su vaikais, jaunuoliais atskleidė, kad jų tikėjimas daugiau intuityvaus, jausminio pobūdžio, todėl nėra brandus:

1) Pokalbis atskleidė, jog vaikai nėra pratę diskutuoti religinėmis temomis. Mamos papasakoti atvejai, kai vaikai inicijuoja religinius pokalbius, manome, apsiriboja minčių išsakymu ir išklausymu. Pati nepraktikuodama, nesigilindama mama nėra pasirengusi diskutuoti, tuo labiau patarti. Jos pozicija – stebėjimasis: „*Aš nežinau, kad mano tas* (MGNV 13 – aut. past)... *jis kažkaip ir rašinėlius rašo, viska, ir vis prilygina kažkaip Dievą, o mokytoja, tikybos mokytoja ir lietuvių mokytoja: „nu pas tave, – sako, – tokios mintys“*. *Kažkaip geros... iš kur, iš kur jis čia viską sukūrė? Pasišnekam mes su juo. Bet kartais sakau: kodėl tu neklausai, jei Dievs tave ir mata ir gird? Kitąkart jis sako: Jo nėra, nemato, kitąkart primąsto ir vėl*“. Motinos mintys atskleidžia, jog berniukas yra ieškojimų kelyje. Motina iš vienos pusės nepajėgi dalyvauti tokiose diskusijose, kaip jau minėjome, iš kitos – bando sūnaus religingumą išnaudoti drausminimui ir sulaukia pasipriešinimo;

2) Piešiniuose „Aš ir Dievas“ išreikšta nuotaika bei vėliau pasakyti komentarai labai skiriasi nuo pokalbio apie tikėjimą „Švenčių vainiko“ pynimo metu. Vaikai iš vienos pusės kalba apie tai, kaip Dievas džiaugiasi jų tikėjimu, kaip jiems smagu Dievo artumoje (KBNM 10), kaip džiaugiasi Kristaus prisikėlimu (GBNM 9), kad patinka eiti išpažinties (IRNM 17); iš kitos pusės pasakoja, kad tikėjimas svarbus tik seniems žmonėms, kad Velykos svarbios margučių dažymu, Kalėdos džiugina gausiomis dovanomis: „*Gaunam dovanų dėžes dideles tokias*“, kad I Komunijos, Sutvirtinimo sakramentą priėmė, nes „*reikėjo*“ (IRNM 17), „*Nes kai tuoksiuos, reiks*“ (MGNV 13). Išanalizavę vaikų, jaunuolių pasisakymus matome, kad Dievo tikėjimas jų supratime yra atsietas nuo bažnytinės praktikos, liturginių švenčių bei sakramentinio gyvenimo, yra epizodinis, apsiribojantis vakaro maldomis, kurių metu „*Kai ko nors Dievo paprašai, gerai padeda... prašau, kad būčiau gera, kad gerai mokyčiaus, kad Dievas padėtų, daug ko... kad teta atvažiuotų greičiau, prieš kontrolinius*“.

Globėja, kaip atsiskleidė pokalbio metu, vaikų religinę raišką palaiko ir, nors neinicijuoja, skatina jai pasireiškus. Pačios globėjos iniciatyva yra tik rūpinantis vaikų krikštu, rengiant Pirmosios Komunijos ir Sutvirtinimo sakramentams (išskyrus minėtą atvejį, kai pirmaklasė panorėjo prieiti Pirmosios Komunijos anksčiau nei įprasta. Įdomu tai, jog tais metais šeimynoje nė vienas vaikas nebuvo ruošiamas sakramentams, taigi, negalėjo paskatinti šio noro). Be rengimo sakramentams, šeimynoje atskirais momentais būta ir kitokios tikėjimo sklaidos. Globėja prisiminė, kaip, atvykus jos motinai,

kartu giedodavo giesmes. Ypač respondentė pabrėžė „Kalnų“ giedojimą. Vaikai nebuvo raginami ar kviečiami giedoti kartu, tačiau, anot globėjos, „*Baba kai atvažiuoj, mes giesmes ten irgi va tas, nor vaikai pabūt su mumis. Kalnus pagiedam abidvi su baba, irgi vaikai prisijung*“. Kitas – kurį laiką ateidavo, su vaikais užsiimdavo vieno NRJ atstovė. Globėja nesiaiškino, kokiai konfesijai evangelizatorė priklausė. Respondentės kalba leidžia spręsti, jog ji neprieštarautų, jei ir dabar kuri nors NRJ atstovė ateitų, nors pripažino, kad labiau džiaugtųsi katalike evangelizatore. Tiesa, nė vienas vaikas, bendravęs su minėta NRJ atstove, prie šios bendruomenės veiklos neprisidėjo. Visi lanko Katalikų bažnyčią, teigė, jog vienodai meldžiasi tiek Dievui, tiek Marijai⁴⁹.

B.IV. šeimyna. Globėja nurodė, jog auklėjant vaikus yra svarbus Katalikų bažnyčios mokymas, tačiau jau pirmojo pokalbio metu iškelia problemą: „Dvasiniai dalykai labai yra šone“, „vaikai pasyvūs ant tikybos“ bei „sako, teta, jūs tokia senovinė“. Globėja nurodė dvi galimas priežastis:

1. Vaikų praeityje patirtos traumos: „Jeigu Dievas yra, kodėl taip? Svarsto, kodėl jiems taip lėmė?“;
2. Aplinkos įtaka: „Mokykla, draugai, kurie sąlygoja“.

Kita vertus, ir tikrosios, biologinės dukros nepraktikuoja tikėjimo: vyresnioji teigia netikinti, jauniausioji išitraukusi į NRJ veiklą, tiesa, tik formaliai⁵⁰. Tyrimas padėjo atskleisti aspektus, trukdančius religiniam auklėjimui B.IV. šeimynoje:

1. Tikėjimas šioje šeimynoje nėra bendras šeimos gėris. Globėjos sutuoktinis yra netikintis.
2. Globotiniai nėra pilnateisiai šeimos nariai. Tik būdamas pilnateisis bendruomenės narys, vaikas gali ir nori perimti vertybes, elgesio nuostatas, o jas perėmęs – išreikšti save (Juodaitytė, 2003a). Veiksniai, rodantys, kad globotiniai nėra pilnateisiai šeimos nariai:
 - a) globėjos pozicija (mūsų šeima – jie, su kuriais dirbu);
 - b) globėjos sutuoktinio pozicija (tai tavo darbas);
 - c) biologinių vaikų pozicija (mes – jie: „tie vaikai jau atsibodė“);
 - d) globotiniai globėją vadina „teta“, jos sutuoktinį – „dėdė“. Tai rodo oficialius, hierarchinius tarpusavio santykius. Vaikai nėra priimti į šeimą kaip jos nariai.
 - e) 11 m. mergaitės (GKBM 11) rašinėlis „Mano šeima“. Paprašius parašyti rašinėlį „Mano šeima“, vienuolikmetė pradėjo rašyti apie savo biologinę šeimą. Vėliau persigalvojo ir pradėjo rašyti apie globėjų šeimą, tačiau nerašė apie globėją ir jos biologinę šeimą. Tai rodo ryškų atsiskyrimą tarp globėjos šeimos ir paimtų globai vaikų. Pabaigoje mergaitė rašo: „Bet vis vien pas tėvus yra geriau, nes jie buvo tėvai ir bus“.

⁴⁹ Globėja ateinančią evangelizatorę apibūdino kaip „ne mūsų tikėjimo“, nes „nėra ten Marijos. Tik vien Jėzus“.

⁵⁰ Pati 17-metė pripažįsta, jog šioje bendruomenėje ją labiau traukia bendravimas, įdomesnė veikla, pvz., grojimas muzikos instrumentais, nei tikėjimas, jo išpažinimas ar išraiška.

3. Kaip ir nurodė globėja, vaikai praeityje yra patyrę netektį bei kitų traumų, kurios skatina kelti klausimą: „Jei Dievas yra, kodėl man taip atsitiko?“. Tačiau, kaip jau sakėme anksčiau, šią nuostatą galima pakeisti. Svarbu kartu su vaiku išgyventi patirtą skausmą, kalbėtis apie tai, aiškinti galimą Dievo planą vaiko gyvenime. Kai kurie požymiai leidžia daryti prielaidą, kad vaikų vidinės problemos žinomos, tačiau jiems nepadedama jas spręsti, išgyventi:
 - a) visuose vaikų piešiniuose šeimos nariai piešti skirtingose erdvėse (žr. 2 priedą). EŠBV 17 piešinyje (žr. 2 priedą, 1 pieš.) save izoliavo trimis: viena punktyrine ir dviem ištisinėmis linijomis. Tai rodo, kad tarp šeimos narių nėra artimų santykių, silpni tarpusavio emociniai ryšiai (Vengeris, 2007, Дилео, 2007);
 - b) pokalbis su 11 m. mergaite (GKBM 11). Ji net neklausoma pradeda kalbėti apie tai, kaip norėtų gyventi pas tėvą. Matosi, kad mergaitei tai labai svarbu, tačiau niekas su ja apie tai nesikalba;
 - c) „Švenčių vainiko“ pynimo scena. Devyniolikmetis (ŠGBV 19) teigia norintis kalbėti ne apie šventes, o apie sportą. Matosi, jog vaikų kalbėjimosi apie problemas, rūpimus dalykus, pomėgius poreikiai nėra tenkinami, todėl išsiveržia protestu;
 - d) globėjos demonstruojamas nesidomėjimas pokalbio metu: „aš apie tų sportų nė bum bum“.

Tikėtina, kad šeimynoje nėra dalijamasi vienas kito skausmu. Vaikams ypač svarbu kalbėtis apie išgyvenimus, suvokti, kas įvyko, suprasti, jog jie nėra kalti. Kol globėja nepadės savo globotiniams išgyventi skausmo, tol vaikai negalės priimti globėjos teikiamų vertybių, taip pat ir tikėjimo.

Atliktas tyrimas leido išskirti tokius aspektus, remiančius religinį auklėjimą B.IV šeimynoje:

1. Globėja yra tikybos mokytoja, pati gyvai išgyvena tikėjimą, stengiasi tobulinti ryšį su Dievu.
2. Globėja praktikuoja tikėjimą: kas sekmadienį eina į bažnyčią, dalyvauja pamaldose; tai daro atvirai, kviečia, skatina prisijungti ir vaikus bei globotinius.
3. Laikomasi rituališkumo. Pavyzdžiui, Kūčių vakarienė pradedama tam tikru ritualu.
4. Globotiniai turi galimybę susipažinti su gilesniu tikėjimu (lankomasi pas Tiberiados brolius), išgyventi tikėjimą bendruomenėje.
5. Aplinka. Atviroje vietoje įrengtas „altorėlis“ (žr. 5 priedą, 4pav.).
6. Globotiniai nėra verčiami tikėti, laikytis ritualų, dalyvauti praktikoje (pvz, šv. Mišiose). Jiems leidžiama pasirinkti.

Katalikiškas auklėjimas šioje šeimynoje, nors ir neduoda laukiamų rezultatų, turi teigiamą įtaką vaikams. Tai rodo vaikų piešiniai bei pasisakymai.

Labai išraiškingas GKBM 11 piešinys. Jis nuotaikingas. Vadinas, religiniai išgyvenimai mergaitei teikia džiaugsmą. Išgyvenamas ryšys su Dievu yra džiugus. Save

vienuolikmetė nupiešė laikančią kryžių, kuris iškeltas aukštai – link Nukryžiuotojo. Mergaitė lyg rodytų savo skausmą Dievui, tikėdamasi pagalbos. Galėtume teigti, jog mergaitė išgyvena gilų ryšį su Dievu, mokosi artintis prie jo, link jo kreipia savo mintis ir rūpesčius, skausmus, kančią.

ŠGBV 19 teigia: „Kai reikia, tikrai tikiu“. Į klausimą, kada reikia, atsako: „Kai būna sunku“. ŠGBV 19 sako, kad eina į bažnyčią. Ne tik su globėja, bet ir su draugu, nes: „geriau jaučiuosi, visai kitoks žmogus“. Įdomus ir vaikino pasakymas, kad kitose šalyse, nors ir kitoks tikėjimas, žmonės vis tiek tiki. Panašiai sakė globėja, kalbėdamasi su vaikais. Tad galime daryti prielaidą, kad devyniolikmečiui svarbios globėjos mintys. Tokio amžiaus jaunuoliams paprastai svarbesnė draugų įtaka. Suaugęs žmogus turi būti tikru autoritetu, kad juo būtų sekama. Nors viešai ŠGBV 19 teigia kad netiki, privačiame pokalbyje sakė visai ką kita. Piešinys „Aš ir Dievas“ leistų teigti, jog vaikino tikėjimas nėra paviršutiniškas. Piešinio idėja: Dievas laiko apglėbęs visą pasaulį. Taip išreikšta Jo meilė žmogui. Žmogus atsako savo meile – nupieštos širdutės. Vaikinas pasigiria, jog nupiešęs ir Lietuvą. Širdutė ant Lietuvos žemyno – jo širdis. Taigi, devyniolikmetis suvokia Dievą, kaip saugantį bei palaikantį visą pasaulį, kartu ir jį. ŠGBV 19 prisipažįsta, jog prašo Dievo pagalbos prieš rungtynes (dziudo). Jis atsako tikėjimu ir meile.

Viešai vaikinas teigia netikintis. Tai galėjo lemti netikinčio bendraamžio buvimas šalia bei tai, jog globėjos vyras yra netikintis. Galbūt ŠGBV 19 mano, jog tikėti yra nevyriška.

Katalikiškas auklėjimas turi įtakos ir kitiems vaikams, nors mažesnę. AKBM 10 šalia savęs nupiešė nukryžiuotąjį Jėzų. SSBV 17 nepiešė savęs, tačiau Dievas jo piešinyje yra viršutinėje lapo dalyje, kas liudytų teikiamą pozityvią reikšmę. Taip pat piešinyje ryškūs bibliniai elementai: kalnas, upelis, kryžius, Nukryžiuotasis, žaizdos.

G.V. šeimyna. Abu šios šeimos globėjai yra tikintys, praktikuojantys savo tikėjimą ir katalikiškai auklėjantys vaikus. Šeimos mama tikėjimą jų namuose apibūdina kaip nuolatinį procesą. Steigiant šeimyną bendro tikėjimo nebuvo – sutuoktinis buvo netikintis, respondentė – savo tikėjimą slepianti tiek nuo vaikų, tiek nuo vyro. Vis dėlto per didžiąsias liturgines šventes (Velykas, Kalėdas) bei laidotuvių, vestuvių metu visa šeima kartu lankydavosi bažnyčioje. Taip pat tradiciškai rūpinosi globotinių sakramentais: Krikštu, Pirmąja Komunija, Sutvirtinimu. Lūžis, globėjos teigimu, įvyko 2000–aisiais metais, kai pažįstama rajono Šeimos centro darbuotoja pakvietė šeimyną: sutuoktinius ir globotinius, į adoraciją visai nakčiai. Po tos nakties pradėjo dažnėti bažnyčios lankymai eiliniaisi sekmadieniais, atsirado vakaro ir kitomis progomis kalbamos bendros maldos namuose, išpareigota kas mėnesį adoruoti tolokai nuo namų esančio didmiesčio katedroje. Šiuo metu šeimyna kiekvieną sekmadienį (su retomis išimtimis) lanko vietinę bažnyčią. Kartais šv. Mišioms nuvažiuoja į garsesnes bažnyčias, pvz., Šiluvos. Globėjas, vaikų paskatinimui, buvo įvedęs taisyklę: „sekmadieniais nedirbti gali tik tie, kurie dalyvauja sekmadieninėse šv. Mišiose“. Vaikams pradėjus giedoti bažnyčios chore, ši taisyklė prarado prasmę. Globotiniai ne tik kiekvieną sekmadienį gieda

šv. Mišių metu, bet ir mielai eina į bažnyčioje vykstančias repeticijas. Įdomi detalė, kad šeimos tėvas nepritarė vaikų norui pradėti giedoti bažnyčios chore. Anot jo, nemanė, kad vaikai gali išsipareigoti ilgesniam laikui: „...o nueiti ant juoko ir atsibodus mesti tikrai negalima“. Vaikams pažadėjus būti pastoviams, leidimas buvo gautas. Kiekvienais metais šeimyna lankosi Kryžių kalno bei Žemaičių Kalvarijos atlaiduose. Namuose pastoviai meldžiamasi prieš valgį (ši įprotį vaikai atsivežė iš vienos katalikiškos stovyklos), kiekvieną vakarą meldžiamasi Advento, Gavėnios laikotarpiais, bei gegužės, birželio ir spalio mėnesiais⁵¹, taip pat tam tikromis progomis: susirgus šeimos nariui, atsitikus nelaimei. Kartais vienas iš sutuoktinių spontaniškai, be konkrečios priežasties, sukviečia visus šeimos narius vakaro ar popietės maldai.

Vaikai, kaip atskleidė pokalbis „Švenčių vainiko“ pynimo metu, turi daug tikėjimo srities žinių: apie liturgines šventes, simbolius, jų reikšmę, taip pat gali papasakoti nemažai biblinių istorijų, jas mėgsta. Žinios tvirtos ir išsamios. Tačiau diskutuoti religiniais klausimais nėra linkę, mieliau klausosi ir atsakinėja į konkrečius klausimus. Daugiau diskutuoja tik MKGM 12. Ji dar neseniai šeimynoje ir su tikėjimu tik dabar pradeda susipažinti. Kiti globotiniai atsakinėja tik konkrečiai paklausti ir arba trauko pečiais, arba sako, kad nežino. Darytume išvadą, kad globėjai yra užėmę „mokytojų“ roles, vaikai nėra skatinami išsakyti savo nuomonę, ji retai arba niekada neišsklausoma. Gali būti, jog pastoviai iš jų tikimasi vienareikšmių teisingų atsakymų.

Šiame skirsnyje aptarėme atskirai kiekvienos šeimos santykius su katalikiškumu bei išskyrėme tokius reiškinius:

1. Šeimynoje nesant katalikiško auklėjimo, Dievo bei Bažnyčios reikmė įvardijama skausmingų išgyvenimų (laidotuvės), negalios (senatvė) arba proginių švenčių (vestuvės) metu
2. Tikėjimą vertinančio globėjo šeimynoje vaikai dievoieškos realizaciją įsivaizduoja konkrečioje namų ar bažnyčios (kitos sakralios erdvės, pavyzdžiui, Kryžių kalno) aplinkoje, tikėjimo nevertinančio globėjo šeimynoje – neapibrėžtoje erdveje.
3. Tikėjimas, anot katalikišką auklėjimą propaguojančių šeimynos vaikų, teikia gilesnę prasmę kasdienybei ir šventėms, teikia pastovumą, saugumą, tikrumą; padeda patenkinti bendravimo, prieraikumo, atramos poreikį.
4. Katalikiškas auklėjimas neduoda rezultatų, kurių tikimasi, kai: a) sutuoktiniai nėra vieningi katalikiško auklėjimo atžvilgiu; b) globotiniai nėra pilna teisiai šeimos nariai; c) vaikams nėra padedama išgyventi netekties sukulto vidinio skausmo padarinius; d) vaikų nuomonė globėjams nėra svarbi.

Šeimyna kaip mažoji Bažnyčia. Krikščioniškosios pedagogikos esmę L. Jovaiša nusako per tris reikalavimus ugdytojui: 1) pažinti vaiką; 2) nusileisti iki vaiko arba „tarnauti“; 3) valdyti ir vadovauti. „Visiems šiems žingsniams vadovauja meilė“ (2009, p. 21). Minėti žingsniai – veiksniai aptarėme nagrinėdami šeimos kaip mažosios bažnyčios funkcijas bei pedagogines gaires (žr. 2.2 ir 2.3. poskyrius).

⁵¹ Katalikų bažnyčioje minėtais mėn. vyksta papildomos pamaldos: gegužinės, birželinės; spalio mėn. kalbamas rožinis. G.V. šeimyna šias pamaldas atlieka namuose, šeimos rate.

Tirtose šeimynose namų bažnyčios įvaizdis labiausiai atsiskleidžia per nuolatinį siekį stiprinti tarpusavio santykius. Tiesa, ne visose šeimynose santykiai stiprinami siekiant kurti „namų bažnyčią“ ir tik vienoje šeimynoje (E.II.) jie pasitarnauja abipusei evangelizacijai. G.V. šeimynoje evangelizacija, nors ir minimaliai, iš vaikų pusės taip pat yra priimama (pavyzdžiui, malda prieš valgį kilusi iš vaikų iniciatyvos). N.III. šeimynoje, nepraktikuojančioje religinio auklėjimo, kaip tik glaudūs tarpusavio santykiai yra tapę „atvirkštinės“ evangelizacijos, kai vaikai evangelizuoja suaugusiuosius, šaltiniu.

Katalikiško auklėjimo esmė – mokyti atskirti ir rinktis tiesą bei gerį įgyvendinama palaipsniui, dažnai klaidų, nusivylimų, didelių siekių bei ambicijų atsisakymo kaina. Net religiškai neorientuotose šeimynose globėjai „mokosi“ auklėti vardan jų asmeninės gerovės, o ne savų siekių. Nuostatos, padedančios globėjams būti nesavanau-diškais ugdytojais iš tiesų įsitvirtina pamažu per religinę praktiką, taigi, tose, šeimynose, kuriose puoselėjamas katalikiškas auklėjimas. Visose tirtose šeimynose rūpestingai ugdoma vaikų meilė, pagarba ir klusnumas tėvams, stengiamasi sudaryti palankias sąlygas dažniems džiaugsmingiems išgyvenimams.

Vatikano II Susirinkimas (1994) Bažnyčią aptaria kaip keliaujančią. Todėl ir šeimynose kuriamas namų bažnyčias reikėtų vertinti kaip žengiančias per išmėginimus (LG, 1994, nr. 9), bet stiprinamas Dievo meilės, kuri visais laikais skatino įsipareigoti ir teikė jėgų (KBK, 1997), bei Šventosios Dvasios, kuri aprūpina tinkamomis socialinės vienybės priemonėmis (Jonas Paulius II, 1992), kad nesiliautų atsinaujinusi ir augusi teikėjimu bei meile (Jonas Paulius II, 2004).

IŠVADOS

1. XX a. pabaigoje Lietuvoje pradėtos steigti šeimynos atliko ir iki šiolei atlieka alternatyvų vaikų, netekusių globos (rečiau – ir tėvų), socializacijos ir auklėjimo vaidmenį. Pagrindiniai šeimynos kaip šeimos aplinkoje vaikus globojančios bendrijos struktūros bei socialinio jos darbo praktikos ir auklėjimo ypatumai:

- a) šios socialinės globos (rūpybos) bendrijos socialiai apleistų vaikų auginimą, priežiūrą ir auklėjimą pirmiausia grindžia tuo, ką geriausiai žino, – jau įgyta šeiminio gyvenimo patirtimi. Kartu eksperimentinis tyrimas patvirtino, kad tokios, branduolinėje šeimoje gautos, patirties nepakanka ir todėl reikalinga dar kita – socialinio darbo praktikos su šeimomis, emociškai pažeistais, turinčiais elgesio sutrikimų vaikais patirtis. Šeimynų steigėjai, tapdami socialiai apleistų vaikų globėjais, dažniausiai neturi socialinio darbo patirties ar pedagoginio pasirengimo. Todėl jie šeimynoje vadovaujasi intuicija, eina bandymų, klydimų keliu. Jų darbo sėkmei labiausiai padeda geranoriškas pasiaukojimas, savaip atrasti altruistinės pedagogikos principai, krikščioniška meilė;
- b) esminis skirtumas tarp šeimos ir šeimynos toks: vaikai, kurie patenka į šeimyną, yra svetimi, bet, stengiamasi, kad jie, čia būdami, pasijustų savi, kad tarp šeimos ir šeimynos vaikų, globėjų ir globotinių atsirastų ir juos sietų dvasiniai saitai. Vieni globotiniai iš tiesų prie naujos šeimos, sudarančios šeimynos branduolį, prisiriša, kiti, ypač turintys skaudaus išsiskyrimo patirtį, to vengia dėl ateityje galimo išsiskyrimo. Šeimyna aprioriškai negali būti stabilumo prasme garantuota socialinė bendrija, kaip ir jos struktūrą sudarantys dalyviai negali būti pastovūs (vieni globotiniai, sulaukę pilnametystės, išeina, kiti ateina), ir visą laiką šeimynoje jos sudėties atnaujinimo prasme esti destruktivių elementų, dėl kurių gali epizodiškai atsinaujinti jau į geras vėžes įstatytų vaikų asociali (dar iki atėjimo į šeimyną turėta) patirtis ir griauti pačias geriausias globėjų pastangas;
- c) socializacijos ir auklėjimo požiūriu šeimynoje iškart susiklosto problemiška situacija (arba situacijų grandinė): į ją ateina patyrę esminę netektį, lydimą skaudžios gyvenimo patirties, vaikai. Šią patirtį lemia du veiksniai: 1) dauguma į šeimynas patenkančių vaikų turi savo tikruosius tėvus, ir todėl jiems būdingas gilus „pamesto“, išduoto, nemylimo, nenorimo, „blogo“ vaiko sindromas. Mirusių tėvų vaikai našlaičiai, kurių šeimynoje yra mažuma, netgi jaučiasi pranašesni, nes jų tėvai neišsižadėjo, jie būna įsitikinę, kad buvo mylimi; 2) dažniausiai šiems vaikams savo tikrose šeimose teko kęsti alkį, šaltį, benamystę, su dauguma iš jų buvo elgiamasi šiurkščiai, užgauliai. Daugelis jų yra patyrę smurtą, prievartą, kai kurie buvo įtraukti į girtuoklystę, tvirkinimą ir kitas amoralumo apraiškas. Šie vaikai nėra patyrę globojančios meilės (arba tas patyrimas minimalus, tik kūdikystėje patirtas ir dėl to

neprisimenamas), neturi pačių būtiniausių socialinių bei dorovinių įgūdžių ir įpročių. Iki patekimo į šeimyną vaiko dvasiniai poreikiai nebuvo tenkinami, netekties palikta tuštuma likusi neužpildyta dėl žmogaus, prie kurio jis galėtų prisirišti, sukurti ilgalaikį emocinį ryšį, nebuvimo;

- d) auklėjimo šeimynoje problemiskumą lemia vieno globėjo (dažniausiai šeimos motinos, kuriai vyras, pripažindamas jos sukurtą šeimyną savotiška verslo atmaina, nepadedą), koks jis bebūtų vitališkas, sumanus, išradingas ir patyręs, per mažos fizinės ir dvasinės prasmes potencijos (ją galima sąlygiškai vadinti auklėjamąja energija). Atliktas šeimynų pedagoginis stebėjimas, interviu su globėjais leidžia teigti, jog geriausiai šeimynoje sekasi tvarkytis tiems globėjams, kurie šiame darbe turi tvirtų pagalbininkų: žmonai globėjai talkina vyras, pas juos gyvenanti senelė ar teta, jau suaugę vaikai;
- e) tyrimai liudija dar ir kitą problemiskumo niuansą, atsirandantį dėl to, kad šeimyna visuomenėje neturi tradicijų. Ji – naujai sukurta socialinė struktūra, reikalaujanti pastovaus vidinės dermės klausimo sprendimo. Pastarasis sąlygoja ir katalikiško auklėjimo dermę: vienos šeimynos atsispindi į natūralumą linkęs vyksmas, kitose ryškus konfliktiškumas. Vienas ryškiausių klausimų – rūpinimosi globotiniais ir savais vaikais suderinamumas. Minėtas fiziologinis socialinis alkis skatina globėjus telkti visas jėgas jo įveikimui, net nejučia apleidžiant savų vaikų poreikius. Vykstant globotinių kaitai, ši pozicija tampa nuolatine, įvardijama kaip „per didelis svetingumas“, griauantis pačią branduolinę šeimą. Įsteigtoje šeimynoje svarbiausia, kad branduolinė šeima būtų: stabili, tvirta, gebanti atsinaujinti. Šeima yra tikriausias ir pagrindinis sėkmingos globotinių socializacijos garantas, kartu ir apskritai šeimynos pamatas, nes viena svarbiausių jos funkcijų – kurti šeiminę aplinką priimtiems globoti vaikams;
- f) tyrimo duomenys leidžia teigti dar ir kitą bendrinančią mintį – globojami šeimynoje vaikai integruotini į platesnę gyvenamąją (kaimo, miestelio, parapijos) aplinką ir dėl didesnių komunikacijos galimybių realizavimo ir dėl gyvenimiškos patirties praplėtimo bei pagilino. Viena iš galimybių šeimynai būti atvirai socialiniam gyvenimui – tai jos ryšiai su krikščioniškąja bendruomene, globėjų sąmoningas ieškojimas kitų auklėjimo srityje pašauktųjų veiksnių. Vienu jų tampa Bažnyčia. Tirtos šeimynos pagal santykį su parapijos, kurioje jos susikūrusios ir gyvena, krikščioniškąja bendruomene ir jos Bažnyčia, klasifikuotinos į atskiras grupes: 1) religijos, Bažnyčios ir katalikiškų tradicijų atžvilgiu indiferentiškas šeimynas, nors tam tikrais atvejais (laidotuvių, didžiųjų katalikiškų švenčių metu) pasireiškia jų proginis tikėjimas; 2) šeimynas, kuriose tikėjimą, religinę praktiką bei katalikiškas tradicijas puoselėja (ar norėtų puoselėti) vienas sutuoktinis (paprastai globėjas); 3) praktikuojančios sakramentinį gyvenimo būdą ir atliekančios namų bažnyčios vaidmenį šeimynos.

2. Katalikų bažnyčios dokumentai bei teologinės įžvalgos padeda atskleisti katalikiško auklėjimo esmę. Katalikiškas auklėjimas neatskiriamas nuo visos Bažnyčios evangelizacinės veiklos ir iš jos išplaukia (Santuokos sakramentas įpareigoja bei teikia malonę) todėl tėvai, globėjai įtraukdami vaikus į Dievo šeimą krikšto bei edukacijos tikėjime būdu, tęsia evangelizacinę Bažnyčios misiją, kuria Bažnyčią ir pati vis labiau tampa namų bažnyčia, reprezentuojančia pirmąją. Todėl katalikiškas auklėjimas remiasi svarbiausiais bendrosios pedagogikos ir psichologijos principais: orientuojasi į asmens orumo, laisvės, atsakomybės, įsipareigojimų supratimo ugdymą; akcentuoja vaiko pažinimo, psichologinių bei intelektualinių ugdytinių savybių paisymą, skiriamo dėmesio bei individualaus laiko kiekvienam ugdytiniui svarbą; vertintina vaikų meilė, pagarba ir klusnumas tėvams; yra sąlygojamas tėvų tarpusavio santykių, bendro psichologinio klimato ir kt. Tačiau visam tam suteikia kitokią prasmę, nes orientuojasi į Dievo Karalystės statymą, paremtą tikėjimu, viltimi ir meile – teologinėmis dorybėmis (jos – pagrindinės pedagoginės religinio auklėjimo vertybės), kurios suaktyvina prigimtines dvasines galias. Pastarosios stiprinamos sakramentine praktika bei religiniais išgyvenimais ir nepriklauso nuo intelekto, gabumų, fizinio išsivystymo. Todėl katalikiškas auklėjimas rezultatyviausias tose šeimynose, kuriose santykiai išauga į tarpusavio evangelizaciją.

3. Įsitikinimai, ypač religiniai, šeimoje įprasminami vizualia bei verbaline raiška. Dievo tikėjimo išraiškos elementai (paveikslai, pamaldumo veiksmas, šventės, posakiai, knygos ir kt.) tampa religingumo stimulais, informacijos šaltiniais bei katalikiško auklėjimo priemonėmis, formuojančiomis pažiūras, įsitikinimus, charakterio bruožus ir dorybes. Tyrimas parodė, jog vaikai vertina ne tik mielą, žaismingą, su malonumu bei pramoga susijusią raišką, bet, netgi labiau – skatinančią bendrystės jausmą (kartu, šeimos rate valgoma Kūčių vakarienė), įprasminančią kasdienybę ir šventes (malda), teikiančią gilesnius išgyvenimus (žvakės šviesa, ritualai). Tapęs savastimi, tikėjimas reiškiasi vaikų veikloje (rankdarbiuose, rašiniuose, bendraujant su bendraamžiais) ir formuoja naujus poreikius, realizuojamus pažinimo (daugiau sužinoti apie Dievą, rengtis sakramentams), saviraiškos (dažniau dalyvauti ir įvairesnėje religinėje praktikoje), sociokultūrinės integracijos (įsijungti į bažnytinę veiklą) lygmenimis. Pastarasis – sociokultūrinės integracijos lygmuo, tyrimo duomenimis, yra silpniausias, manytume, dėl aktyvios bažnytinės bendruomenės tirtų šeimynų gyvenamoje aplinkoje nebuvimo. Iš dalies tai kompensuojama mokykloje, kai religinės socializacijos agento vaidmenį atlieka tikybos mokytojas, rečiau – tikintys bendraamžiai. Šių agentų vaidmuo sustiprėja tikėjimo praktikai priešišku, kaip ir pernelyg primygtinai religingumą siūlančių šeimynų vaikams religingumo išraiškos galimybių ieškant ne namų aplinkoje. Šeimynoje palankias sąlygas katalikiškam auklėjimui formuoja tokie vidiniai ir išoriniai veiksniai: a) globotiniai šeimynos veikloje dalyvauja kaip visaverčiai nariai, kai priimta globa pozityvia linkme restruktūrizuoja pačią branduolinę šeimą; b) šeimynos tėvai palaiko glaudžius ryšius su giminėmis, šie priima globotinius kaip giminės narius, tampa jų krikšto, sutvirtinimo tėvais; c) šeimyna aktyviai dalyvauja visuomeniniame gyvenime;

d) katalikiškas auklėjimas turi tęstinumą ar yra vertinamas vietinėse bendruomenėse (ugdymo bei mokymo, parapijos, neformalios veiklos ir kt).

4. Katalikų bažnyčios doktrina, Šventojo Sosto rekomendacijos ir mokslininkų analitinės išvalgos leidžia apibendrintai teigti: šeimynose, kurių steigėjai yra katalikai ir gyvena sakramentinį gyvenimą, globojami vaikai ir gali, ir turi būti katalikiškai auklėjami atliepiančią prigimtinių poreikį klausti ir ieškoti atsakymo į egzistencinį klausimą. Auklėjimo esmė – dorinis ugdymas, orientuotas į asmens sąžinę ir pietinę sąmonę – tampa labiau išskleistas ir paliečiantis bręstančiojo giluminį savasties klodą. Moralės dalykai siejasi su religijos, egzistenciniai ieškojimai – su Dievo tikėjimu. Iš čia paties ieškančiojo subjekto sureikšminamas asmeninis ryšys su Kūrėju, pasitikėjimas evangeline tiesa ir krikščioniška morale. Nustatytos tokios sakramentinio gyvenimo būdo teikiamos pozityvios sąlygos susidariusių probleminių situacijų ir esamų sunkumų įveikai:

- a) katalikiško auklėjimo pradžia šeimynoje būna sunki, kol įveikiamos ankstesnio gyvenimo pasekmės, ypač atstūmimas, nemeilė, nepasitikėjimas. Todėl šeimynoje katalikiškas auklėjimas prasideda nuo žmogiškųjų ryšių atkūrimo bei stiprinimo. Svarbus pamatinių (fiziologinių ir saugumo) poreikių tenkinimas. Daug kartų išgyvenę minėtų poreikių „badą“ vaikai jaučia nuolatinį, nerimąstingą, neužpildomą „alkį“. Per laiką įveiktas, jis vėl atsikartoja patekus į nežinomas, stresą keliančias situacijas. Religinė socialinė aplinka, ypač jos teikiamas stabilumo jausmas, vertybinis požiūris į gyvenimą, sisteminis mokymas įvairiais gyvenimo klausimais, autoriteto iškėlimas, kančios pagrindimas bei įprasminimas padeda lengviau išgyventi presocializacijos periodą, atveria galimybę poreikius orientuoti vertikaliu lygmeniu. Pavyzdžiui, dauguma globotinių, dalyvavusių tyrime, teigė, kad Dievas jiems teikia saugumą, dar kiti – kad padeda palaikyti draugiškus tarpusavio santykius;
- b) į tikinčiųjų šeimą priimti globoti vaikai, joje gyvendami, visiškai natūraliai (nepažeidžiant jų laisvo pasirinkimo), kviečiami melstis, giedoti, švęsti krikščioniškas šventes, bendradarbiauti su katalikų parapija ir įvairiomis veikiančiomis organizacijomis. Per atvirą tikėjimui šeimą globojami vaikai susipažįsta su katalikiškos kultūros pagrindais, su šio tikėjimo esme, Bažnyčios sandara, joje švenčiama liturgija, pasirengimu sakramentams. Todėl ir jie patys dažniausiai priima atvertą šeimynoje galimybę sakramentams pasirengti;
- c) daugiau šioje srityje laimi tų šeimynų globėjai, kurie atidūs vaiko prigimtiai ir ją atliepia, eina nuo doros ir kultūros faktų, siekdami juos įprasminti, prie tikėjimo. Toks harmoningo vaiko prigimties derinimo su religija principas paremiamas konkretaus vaizdumo principu. Katalikiškai auklėjančioje šeimynoje globotiniui svarbus tikėjimo ir žinojimo sąryšis, padedantis šalinti į šeimą priimtų vaikų atsilikimą įvairiose kultūros ir pažangos srityse (joms priklauso ir krikščioniškoji religija, davusi mūsų kultūrai pagrindus). Katalikiškas tikėjimas tik susietas su vis plečiamu ir gilinamu žinojimu tampa prieinamas globotinio protui, todėl religijos tiesos ir vertybės gali būti ginamos;

- d) teorinio tyrimo esmines rasti papildoma empirinio tyrimo duomenys: globėjų ir globotinių drauge išgyvenama tikėjimo patirtis juos suartina, kas skatina daryti prasmingus darbus, vadovautis pasitikėjimu ir pagarba. Empirinis tyrimas atskleidė šeimynose pasitaikančio tik proginio ar per didelių abejonių lydimą tikėjimo neigiamą poveikį globotiniams: jų pačių tarpusavio bendravimas ir ryšiai su globėju stokoja glaudumo. Indiferentiškose katalikiško tikėjimo atžvilgiu šeimose kai kurie vaikai patys pradeda ieškoti sąlyčio su Bažnyčia ir galimybės dalyvauti religinėse apeigose;
- e) katalikiško auklėjimo nesėkmės konkrečiose šeimynose lemia: pažeisti sutuoktinių tarpusavio santykiai; tarpusavio bendravimo, konkrečiai – išklauso, supratimo bei palaikymo, domėjimosi kitu stoka; vienpusis katalikiškas auklėjimas, t. y., kai juo rūpinasi tik globėjas (-a), bet jis nėra svarbus sutuoktiniui; sakramentinio gyvenimo stoka, vidinis uždarymas, nedalyvavimas religinės bendruomenės gyvenime (taip pat ir stiprios religinės bendruomenės nebuvimas). Dėl visuomenės opinijos sunku šeimynose išplėtoti katalikišką auklėjimą, tarp globotinių skleisti sakramentinę katalikybę, apginti orią vaiko ir jaunuolio kataliko poziciją.

Šis tyrimas pradeda naują šeimynų mokslinio pažinimo tradiciją ir tyrimo pagrindų jų steigimo, santykių reguliavimo ir reglamentavimo, metodinio aprūpinimo literatūra korekciją, todėl reikalauja platesnių mokslinių diskusijų.

REKOMENDACIJOS

1. Supažindinti būsimus šeimynos steigėjus su šeimynos struktūros, presocializacijos periodo bei socialinio pedagoginio darbo su netektį patyrusiais vaikais ypatumais. Krikščionims sutuoktiniams paaiškinti teisę perteikti globotiniams tikėjimo tiesas atliepiant prigimtinius dvasinius poreikius, atskleisti krikščioniškojo auklėjimo aktualumą.

2. Supažindinti esamus ir būsimus globėjus su „per didelio svetingumo“ raiška bei žala.

3. Skatinti šeimynų atvirumą socialiniam gyvenimui, globotinių su globėjų giminėmis ryšių užmezgimą bei stiprinimą, tėvų dalyvavimą vietinių (ugdyimo, mokslo, religinių, kultūrinių ir kt.) bendruomenių veikloje.

4. Šeimynų steigėjams pasirinkusiems / besirenkantiems auklėti vaikus katalikiškai:

- a) teikti visapusišką informaciją apie katalikišką auklėjimą šeimoje ir šeimynoje, branduolinės šeimos restruktūrizavimo aktualumą, įsijungimą į didžiąją Bažnyčios šeimą bei namų bažnyčios vaidmenį ir funkcijas;
- b) aiškinti katalikiško auklėjimo ypatumus presocializacijos periodu, skatinti katalikišką auklėjimą grįsti tarpusavio bendravimu, konkrečiai – domėjimusi kitu, išklausymu, supratimu bei palaikymu;
- c) aiškinti mielos, žaismingos, su malonumu bei pramoga sietinos tikėjimo raiškos svarbą bei skatinančios bendrystės jausmą, įprasminančios kasdienybę ir šventes, teikiančios gilesnius išgyvenimus veiklos reikšmę.
- d) padėti skatinti vaikų religingumo raišką pažinimo (knygos, spalvinimo knygelės, filmuota medžiaga, giesmių, mokymų įrašai ir kt.), saviraiškos (renginiai, savanorystė, pamaldumo praktikos), sociokultūrinės integracijos (stovyklos, piligriminės kelionės) lygmenimis.

LITERATŪRA

1. Amonašvilis Š. (2009). Gyvenimo mokykla. Mokyklos tiesa. Vilnius: Andrena.
2. Apostolicam actuositatem (1994). Dekretas apie pasauliečių apaštalavimą // *Vatikano II susirinkimo nutarimai*. Kaunas: Fortūna. P. 350–376.
3. Aramavičiūtė V. (1978). Vaikas ir šeima. Kaunas: Šviesa.
4. Aramavičiūtė V. (2005). Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda. Vilnius: Gimtasis žodis.
5. Avilietė T. (2006). Apie Dievo meilę. Kaunas: Mažoji poligrafija.
6. Bajoriūnas Z. (1994). Familistikos pagrindai. Vilnius: VPU.
7. Bajoriūnas Z. (1997). Šeimos edukologija. Vilnius: Jošara.
8. Balčiūnienė I. (2007). Religinio ir pilietinio ugdymo suderinamumas ir papildomumas. Daktaro disertacija (07 S). Šiauliai: ŠU.
9. Bendrasis katechezės vadovas (1998). Sud. Dvasininkų kongregacija. Vilnius: Lietuvos katechetikos centras.
10. Benediktas XVI (2006). Deus caritas est (apie krikščioniškąją meilę). Kaunas: Katalikų interneto tarnyba.
11. Benediktas XVI (2008). Spe salvi (apie krikščioniškąją viltį). Kaunas: Katalikų interneto tarnyba.
12. Bitinas B. (1990). Bendrosios pedagogikos pagrindai. Vilnius: VPU.
13. Bitinas B. (1995). Auklėjimo procesas. Šiauliai: ŠPI.
14. Bitinas B. (2000). Ugdymo filosofija. Vilnius: Enciklopedija.
15. Bitinas B. (2004). Hodegetika: auklėjimo teorija ir technologija. Vilnius: Kronta.
16. Bitinas B., Rupšienė L., Žydzūnaitė V. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda: S. Jokužio leidykla.
17. Bowlby J. (1980). A. Secure Base. New York: Basic Books.
18. Braslauskienė R. (2000). Bešeimių vaikų ugdymo ypatumai globos institucijose (socialinis pedagoginis aspektas). Daktaro disertacija (07 S). Klaipėda: KU.
19. Bukauskienė T. (1988). Pedagogė Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. Vilnius: Mokslas.
20. Bulotaitė L., Pivorienė R. V., Sturlienė N. (2000) Drauge su vaiku. Vilnius: Efrata.
21. Burns R. C., Kaufman S. H. (1972). Actions, Styles and Symbols in Kinetic Family Drawings (K–F–D). New York: Brunner/Mazel.
22. Butvilas T. (2008). Šeimoje netektį patyrusių vaikų socializacija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
23. Campbell D. (2005). Mocarto muzikos poveikis vaikams. Kaunas: Kalendorius.
24. Campbell D. (2008). Kaip mylėti savo paauglį. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
25. Chapel J. R. (2008). “You Always Hurt the One You Love”: Reconciliation and the Family // *The Catholic Social Science Review*. Vol 13 (2008). P. 70–75.
26. Chapman G., Campbell R. (2008). Penkios vaikų meilės kalbos. Vilnius: Alma littera.
27. Chomentauskas G. (1983). Šeimos piešimo metodikos taikymas vaiko psichologiniams tyrimams. Vilnius: Pedagogikos mokslinio tyrimo institutas.
28. Christus Dominus (2001). Dekretas apie ganytojiškas vyskupų pareigas // *Vatikano II susirinkimo nutarimai*. Kaunas: Fortūna. P. 203–226.
29. Code of Canon Law (1983). Vatican: Libreria Editrice Vaticana.
30. Cropley A. (2002). Qualitative Research Methods. Rīga: Zinatne.
31. Černius V. J. (1997). Tėvų ir mokytojų pagalbininkas. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
32. Danilevičius E. (2004). Asmenybės profesinės interiorizacijos modeliavimas mokymo turinio kaitoje. Daktaro disertacija (07 S). Kaunas: VDU.

33. Danilevičius E. (2007). Santuokos edukologija. Kaunas: VDU.
34. Daulenskienė J. (1998). Vaikų, turinčių nervų sistemos pažeidimų, asmenybės raidos ypatumai. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
35. Demografiniai Lietuvos šeimos bruožai (2010). Prieiga internete: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=8749> [žiūrėta 2010-12-11].
36. Dulskis R. (2007). Maldos teologija ir pašaukimai. Kaunas: VDU.
37. Egger K. (1998). Krikščioniški papročiai auklėjime // *Religijos pedagogika 2*. Kaunas: Tarpdiecezinė katechetikos komisija. P. 139–151.
38. Eisner E. (2008). Persistent Tensions in Arts – based Research // *Arts – based Research in Education*. New York and London: Routledge.
39. Erikson E. H. (2004). Vaikystė ir visuomenė. Vilnius: Katalikų pasaulis.
40. Erikson E. H. (1963). Childhood and society. New York: Norton.
41. Feshbach N. and S. (1972). Parental and home influences on the development of aggression in children // *The Young Child: Reviews of Research*, Edited by Willard W. Hartup. Washington: National Association for the Education of Young Children. Vol. 2. P. 290–292. <http://www.nospank.net/fshbach.htm> [žiūrėta 2011-04-22].
42. Fink H. (1998). Religija ir asmenybės ugdymas // *Religijos pedagogika I*. Kaunas: Tarpdiecezinė katechetikos komisija. P. 49–57.
43. Fink H. (1998a). Religijos pedagogikos antropologinės ištakos ir objektyviosios prielaidos // *Religijos pedagogika I*. Kaunas: Tarpdiecezinė katechetikos komisija. P. 11–22.
44. Fink H. (1998b). Religinų pažiūrų struktūra // *Religijos pedagogika I*. Kaunas: Tarpdiecezinė katechetikos komisija. P. 58–61.
45. Fromm E. (2008). Žmogus sau. Kaunas: Verba vera.
46. Gaudium et spes (1994). Pastoralinė konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje // *II Vatikano Susirinkimo nutarimai*. Kaunas: Fortūna. P. 120–127.
47. Ginott H. G. (1999). Tarp tėvų ir vaiko: nauji senų problemų sprendimai. Vilnius: Via Recta.
48. Gonzalez – Carvajal L. (2001). Toks yra mūsų tikėjimas. Vilnius: Katalikų pasaulis.
49. Gravissimum educationis (1994) Krikščioniškojo auklėjimo deklaracija // *Vatikano II susirinkimo nutarimai*. Kaunas: Fortūna. P. 407–416.
50. Grucė R. (1994). Šeima ir vaikų auklėjimas. Vilnius: Lumen.
51. Gudauskas J. (1953). Vaiko Dievas ir religija. Telšiai: Žiburiai.
52. Hamel J. (1993). Case study methods. Thousand Oaks, CA: Sage.
53. Hartmann N. (2001). Filosofijos įvadas. Vilnius: Pradai.
54. Herpper P. G. (1994). The Beginnings of Mind – Evidence from the Behaviour of the Fetus // *Journal of Reproductive and Infant Psychology*. No. 12. P. 143–154.
55. Hyle A. (2009). Visual Data as Instructional Journey: Teacher and Student Experiential Learning at Sea // *Visual Data. Understanding and Applying Visual Data to Research in Education*. Rotterdam: Sense Publishers. P. 59–69.
56. Huriet C. (2003). The Embryo on the Couch, the Psychopathology of Human Conception // *Medicine et psychoterapie*. April. <http://www.genethique.org/en/letters/letters/2003/august.htm> [žiūrėta 2010-04-30]
57. Jacobs D. M. (2001). Tvarykitės: kaip tėvai turi bendrauti su vaikais. Kaunas: Šviesa.
58. James J. W., Friedman R. (2007). Kai sielvartauja vaikai. Vilnius: Tyto alba.
59. Jaspersas K. (1989) Filosofijos įvadas. Vilnius: Mintis.
60. Jonas Paulius II (1981). Familiaris Consortio. http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_19811122_familiaris-consortio_en.html [žiūrėta 2010-07-10].
61. Jonas Paulius II (1992). Redemptoris Mater. Vilnius: Stasio Šalkauskio leidykla.

62. Jonas Paulius II (1994). *Familiaris Consortio*. Vilnius: Lumen.
63. Jonas Paulius II (1994a). *Christifideles laici*. Vilnius: Aidai.
64. Jonas Paulius II (1994b). *Gratissimam Sane*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
65. Jonas Paulius II (2004). *Ecclesia de Eucharistia*. Kaunas: Katalikų interneto tarnyba.
66. Jovaiša L. (2001). *Edukologijos pradmenys*. Šiauliai: ŠU.
67. Jovaiša L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
68. Jovaiša L. (2009). *Apie tikėjimo ugdymą*. Vilnius: VPU.
69. Jungtinių Tautų vaikų teisių konvencija (1995) http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2 [žiūrėta 2010-04-30].
70. Juodaitytė A. (2003). Penkerių šešerių metų vaikų religingumo raiškos vaizdiniai // *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*. T. 18. Vilnius.
71. Juodaitytė A. (2003a). Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vilnius: Petro ofsetas.
72. Juodaitytė A. (2003b). Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas. Šiauliai: ŠU.
73. Juodeikaitė A. (2009). Rizikos grupės vaikų pozityvios socioedukacinės raiškos galimybės teritorinėje bendruomenėje realizuojant neformalaus ugdymo programas. Daktaro disertacijos santrauka (07S). Kaunas.
74. Juodraitis A. (2004). Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika. Šiauliai: ŠU.
75. Kairienė B. (2002). Jaunuolių, patyrusių tėvų agresiją, psichosocialinė raida ir pedagoginės korekcijos galimybės. Daktaro disertacijos santrauka : socialiniai mokslai, edukologija (07S). Kaunas : Lietuvos kūno kultūros akademija.
76. Kalenda Č. (1989). *Dvasingumas ir dorovė*. Vilnius: Žinija.
77. Katalikų Bažnyčios Katekizmas (1997). Kaunas: LKB Tarpdiecezinės Katechetikos Komisija.
78. Kearney K. (2009). Participant–Generated Visual Data: Drawing out Emotions // *Visual Data. Understanding and Applying Visual Data to Research in Education*. Rotterdam: Sense Publishers. P. 51–58.
79. Kierkegaard S. (1996). Concluding Unscientific Postscript // <http://sorenkierkegaard.org> [žiūrėta 2007-01-29].
80. Kohlberg L. (1984). *Essays on Moral Development // The Psychology of Moral Development*. Vol 2. San Francisko: Harper and Row.
81. Korczak J. (1997). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa.
82. Korczak J. (2010). Išteisinti arba atleisti. <http://www.humanistinedagogika.lt/index.php?psl=11.3> [žiūrėta 2011-02-01].
83. Kryžiaus Jonas (1998). *Tamsioji naktis*. Kaunas: Caritas.
84. Kūdikielio Jėzaus Teresė (1995). *Vienos sielos istorija*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
85. Kvieskienė G. (2000). *Socializacijos pedagogika*. Vilnius: VPU.
86. Kvieskienė G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: VPU.
87. Kvieskienė G. (2005). *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: VPU.
88. Lamontagne Y. (1999). *Būti tėvais pamišusiame pasaulyje*. Vilnius: Tyto alba.
89. Laužikas J. (1993). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa.
90. Lawrence Dr., Shapiro E. (2008). Kaip ugdyti vaiko emocinį intelektą. Vilnius: Presvika.
91. Leitner R., Steinbock A. (1998). Religinė socializacija // *Religijos pedagogika 1*. Kaunas: Tarpdiecezinė katechetikos komisija. P. 79–110.
92. Leliūgienė I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija.
93. Leliūgienė I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
94. Lewowicki T. (1994). Janusz Korczak // *Prospects: the quarterly review of comparative education* vol. XXIV. No. ½. P. 37–48 // www.ibe.unesco.org/publications/ThinkersPdf/korczake.PDF [žiūrėta 11-12-10].
95. Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymas. 2010 m. vasario 11 d. Nr. XI–681. Vilnius.

96. Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas. 1998 m. kovo 24 d. Nr. VIII-674.
97. Liobikienė N. (2002). Kas padeda ir kas trukdo šeimai // http://www.gyvybe.lt/uzgyvybe/200210/uzg10_03.html [žiūrėta 2010-07-16].
98. Livingstone E. A. (2000) *The Concise Oxford Dictionary of the Christian Church*. Oxford: University Press.
99. Lobato A. (2001). *Žmogaus orumas ir likimas*. Vilnius: Logos.
100. Lombaerts H. (2003). Christian moral values and educational theories // *Acta Paedagogica Vilnensia*. Nr. 10.
101. Lubich Ch. (2004). *Meditacijos*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
102. Lubich Ch. (1998). Kur įsižiebia gyvenimas: pokalbiai apie santykius šeimoje. Vilnius: Naujasis miestas.
103. Lukaševičius A. (2009). *Pastoracinė Katechezė*. Kaunas: VDU.
104. Lukoševičius A. (2003). Lietuvos krikščioniškosios jaunimo sąjungos „Pavasaris“ veikla: religinis ir tautinis jaunimo ugdymas // *Tikėjimas ir kultūra*. Klaipėda: KU.
105. Lumen gentium (1994) Dogminė konstitucija apie Bažnyčią // *II Vatikano Susirinkimo nutarimai*. Kaunas: Fortūna. P. 25–84.
106. Maceina A. (1990). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa.
107. Maceinienė T. (2004). Ne tikrovės drumzlėse, o idealo šviesoje. Vilnius: Katalikų pasaulis.
108. May W. E. (1995). *Marriage: The Rock on which the Family is Built*. San Francisco: Ignatius press.
109. Makarenka A. (1987). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa.
110. Maritain J. The Range of Reason // <http://maritain.nd.edu/jmc/etext/range.htm> [žiūrėta 2007-01-26].
111. Maritenas Ž. (1989). Šventas Tomas Akvinietis ir blogio problema // *Gėrio kontūrai: iš XX a. užsienio etikos*. Vilnius. P. 355–366.
112. Martišauskienė E. (2004). Paauglių dvasingumas kaip pedagoginis reiškiny. Vilnius: VPU.
113. Martišauskienė E. (2008). Šviesos pedagogikos kontūrai: dvasingumo ugdymo pamatai. Vilnius: VPU.
114. Maslow A. H. (2006). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.
115. Matulis S. (2008). Ateitininkų organizacijos ideologijos ugdomoji kryptis Lietuvoje XX amžiuje – XXI amžiaus pradžioje. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, edukologija (07S). Šiauliai: ŠU.
116. Merriam S. (1998). *Qualitative Applications and Case Study Research in Education*. San Francisco: Jossey – Bass.
117. Merton T. (2003). *Mintys vienuoje*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
118. Mielke U. (1997). Geriau supraskime sunkius vaikus. Vilnius: Lektūra.
119. Miller D. A. (1996). *Concepts of Family Life in Modern Catholic Theology: From Vatican II through „Christifideles Laici“*. London: Catholic Scholars Press.
120. Miškinis K. (2003). Šeima žmogaus gyvenime. Kaunas: Aušra.
121. Motina Teresė (1996). Laiškas iš Kalkutos, skirtas šeimos metams // *Šeima ir tikėjimas*. Kaunas: Tarpdiecezinės katechetikos komisija.
122. Motuzas A. (2004). Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje. Kaunas: VDU.
123. Muchacka B., Baran Z. (2000). Stimulation of Religious Knowledge in Six and Seven Years Old in the Context the Cognitive Activity // *Socialiniai edukaciniai pokyčiai ikimokykliniame amžiuje*. Klaipėda. P. 124–127.
124. Mulder E. J. H. (2002). Prenatal Maternal Stress: Effects on Pregnancy and the (Unborn) Child // *Early Human Development*. Vol 70. P. 1–14.

125. Munjė E. (1996). *Personalizmas*. Vilnius.
126. Mureika J. (2009). Dvasingumo pasireiškimo prasmė // *Dvasingumas žmogaus pasaulyje*. Vilnius: VPU. P. 46–88.
127. Naujasis Testamentas (2006). Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
128. Nepilnamečių globa ir rūpyba (2000). // LR Civilinis kodeksas III knyga. Vilnius.
129. Norušytė-Janušauskienė-Januševičienė O. (2008). *Gyvenimas su darbu ir malda*. Kaunas: Naujasis lankas.
130. Parrella F. J. (2004). Towards a Spirituality of the Family // *Asmeninis rankraštis*. Išspausdintas *Communio* 9, 2 (1982): 127–141.
131. Paškus A. (1992). Idėjų sankryžoje: kritinis skerspjūvis. Kaunas : Į Laisvę fondo Lietuvos filialas.
132. Paškus A. (2005). *Žmogaus pašaukimas – mylėti*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
133. Paul VI (1968). Credo of the People of God. <http://www.papalencyclicals.net/Paul06/p6credo.htm> [žiūrėta 2010-07-23].
134. Paulius VI (1999). Evangelii Nuntiandi: dėl evangelizacijos šiuolaikiniame pasaulyje. http://www.lcn.lt/b_dokumentai/ap_paraginimai/evangelii_nuntiandi.html [žiūrėta 2010-07-10].
135. Pečkauskaitė M. (2006). *Motina auklėtoja*. Kaunas: Už gyvybę.
136. Pedersen J. E., Finson K. D. (2009). *Visual Data. Understanding and Applying Visual Data to Research in Education*. Rotterdam: Sense Publishers.
137. Peleckis L. (1991). *Namuose ant Pasadnos ulyčios*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
138. Perstlingas J. (1998). Medituoti ir švęsti su mokiniais // *Religijos pedagogika* 2. Kaunas: Tarpdiecezinė katechetikos komisija. P. 152–173.
139. Pestalozzi J. H. (1989). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa.
140. Petittclerc J. M. (2009) The most significant values of the Preventive System. www.volont.it/scuola/web_congress/.../petittclerc_3jan_en.pdf [žiūrėta 2010-11-11].
141. Petrutytė D. (1993). *Vaikas – Dievo dovana*. Kaunas: Gabija.
142. Philippe M.-D. (2004). *Meilės gelmėse*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
143. Pileckaitė-Markovienė M., Lazdauskas T. (2007). *Šeima ir tėvų globos netekusio vaiko raida*. Vilnius: Vaga.
144. Pius XI (1999). *Divini Illius Magistri (On Christian Education)*. <http://www.ewtn.com/library/encyc/p11divil.htm> [žiūrėta 2010-07-14].
145. Plungė R. (2010). *Vaiko ir paauglio privatus interjeras kaip socializacijos ir ugdymosi aplinka*. Daktaro disertacija (07 S). Šiauliai: ŠU.
146. Radzevičienė L. (2006). *Globos institucijose augančių kūdikių emocijų raida*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
147. Radzevičienė L., Gudonis V., Virbalienė R. (2005). Influence of Institutional Environment on Emotional State of Infants who are out of Family Care // *Pedagogika*. Nr. 77. P. 58–63.
148. Ramonas A. (2006). *Doktrina apie malonę*. Klaipėda: KU.
149. Ratnikaitė I., Šlapkauskaitė D., Miliūnienė L. (2005). Socialiai prieštarigų asmenų ugdymo sąlygų retrospektyvinė analizė // *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 3 (7). P. 74–80.
150. Rimkutė E. (2008). *Mano knyga – vaikas: Agotos Šidlauskaitės gyvenimo ir psichologinės pedagoginės praktikos bruožai*. Vilnius: VU.
151. Rohner R. P., Khaleque A. (2002). Parental Acceptance–Rejection and Life–Span Development: a universalist perspective // *Online Readings in Psychology and Culture*. Unit 11. Chapter 4. <http://orpc.iaccp.org> [žiūrėta 2010-04-28].
152. Rupšienė L. (2001). *Šeimotyro įvadas*. Klaipėda: KU.

153. Sakalauskas G. (2000). Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras.
154. Shank G. D. (2006). Qualitative research: a personal skills approach. New Jersey: Pearson Merrill Prentice Hall.
155. Sheed F. J. (1981). Theology for Beginners. London: Sheed and Ward.
156. Silverman D. (2002). Doing Qualitative Research. London: Sage Publications.
157. Socialinės paslaugos 2009 m. (2010). www.stat.gov.lt/lt/catalog/download_release/?id=3496...1&doc [žiūrėta 2010-05-01].
158. Spokas B. (1992). Pašnekesiai su mama. Vilnius: Avicena.
159. Stavrum L. (2000). The Child's Religious Education – for whom to Decide? Oslo: Norwegian Institute of Human Rights.
160. Szkodon J. (2008). Kas yra kasdienio gyvenimo dvasingumas? Vilnius: Katalikų pasaulis.
161. Šalkauskis S. (1992). Rinktiniai raštai. Pedagoginės studijos. I knyga. Vilnius: Leidybos centras.
162. Šalkauskis S. (2002). Raštai VII. Vilnius: Mintis.
163. Šeimynų bendrieji nuostatai. 1998 m. liepos 20 d. Nr. 126. http://www.socmin.lt/get_file.php [žiūrėta 2010-04-30].
164. Šidlauskaitė A. (2004). Kodėl muzika gydo? // *Psichologija* Nr. 30. P. 90–106.
165. Šlapkauskaitė D., Ratnikaitė I., Miliūnienė L. (2008). Religija socialiai prieštaringų asmenų grupių šeimose // *Religijos vaidmuo asmens socializacijai*. Kaunas: Technologija. P. 103–106.
166. Šlapkauskaitė D., Serapinas D., Simavičius P. (2010). Antenatelinė genetika ir raida. Šiauliai: ŠU.
167. Šventasis Raštas (2009). Vilnius: Katalikų pasaulis.
168. Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos sutartis dėl bendradarbiavimo švietimo ir kultūros srityje (2000). http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/AS-LR-sutartis-svietimas.html [žiūrėta 2010-04-30]
169. Tijūnėlienė O. (2001). Ugdymo realybė. Klaipėda: KU.
170. Tijūnėlienė O. (2003). Katalikiškoji Lietuvos edukologija: integralumo linkmė (1918–1940). Klaipėda: KU.
171. Tikybos (katalikų) bendroji programa (2006). [www.pedagogika.lt/.../Tikybos\(kataliku\)programa2006/Tikybos20_kataliku_bendrojiprograma.pdf](http://www.pedagogika.lt/.../Tikybos(kataliku)programa2006/Tikybos20_kataliku_bendrojiprograma.pdf) [žiūrėta 2011-05-01].
172. Trimakas K. A. (1998). Tikint bręsti. Kaunas: Lietuvos katechetikos centras.
173. Trimakas K. A. (2000). Jaunimas. Patirtis ir išvalgos. Kaunas: Lietuvos katechetikos centras.
174. Trimakas K. A. (2002). Asmenybės raida gyvenime. Kaunas: Marijonų talkininkų centras.
175. Trimakas K. A. (2002a). Žmogaus aukščiausi skrydžiai. Kaunas: Marijonų talkininkų centras.
176. Trimakas K. A. (2003). Jaunimas apie tėvą ir motiną. Kaunas: Marijonų talkininkų centras.
177. Trimakas K. A. (2005). Gyvybės kultūra, mirties kultūra ir lietuvių tauta. Prieiga internete: <http://ateitis.org/saat/js2005/trimakas.html> [žiūrėta 2010-05-11].
178. Unitatis redintegratio (1994). Dekretas pie ekumenizmą // *II Vatikano Susirinkimo nutarimai*. Kaunas: Fortūna. P. 331–348.
179. United States Conference of Catholic Bishops (2009). Marriage: Love and Life in the Divine Plan. http://www.usccb.org/meetings/2009Fall/docs/Marriage_Love_Life_pastoral_letter.pdf [žiūrėta 2010-07-10].
180. Uzdila J. V. (1993). Dorovinis asmenybės ugdymas šeimoje. Vilnius: Academia.

181. Uzdila J. V. (2001). Lietuvių šeimotyra: kritinė familistinė XX a. panorama. Vilnius: VPU.
182. Uzdila J. V. (2008). Šeimotyro kaip dalyko poveikis studentų matrimonialinėms nuostatoms // *Pedagogika*. Nr. 89. P. 151–159.
183. Vabalas-Gudaitis J. (1983). Psichologijos ir pedagogikos straipsniai. Vilnius: Mokslas.
184. Vaitoška G. (2007). Lengvas gyvenimas: Krikščioniškosios psichologijos etiudai sutuoktiniams. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
185. Valstybinė šeimos politikos koncepcija (2008) http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5477&p_k=1 [žiūrėta 2010-05-02].
186. Vanier J. (1985). Man and woman He made them. Mahwah, NJ: Paulist Press.
187. Vanier J. (1998). Bendruomenė atleisti ir švęsti. Vilnius: Vyturys.
188. Vanier J. (2006). Kiekvienas žmogus – šventa istorija. Vilnius: Katalikų pasaulis.
189. Vasiliauskas R. (2006). Lietuvių liaudies pedagogika – jaunosios kartos socializacijos fenomenas. Vilnius: VPU.
190. Verbylaitė D. (2006). Dvasingumas ir jo ugdymo galimybės universitete. Šiauliai: ŠU.
191. Vydūnas (1990). Raštai. Vilnius: Mintis.
192. Watson B., Thompson P. (2007). The effective teaching of Religious Education. Great Britain: Dorset Press.
193. Weisz V. G. (1994). Consequences of Placement for Children Who Are Abused // When There's No Place Like Home. Ed. Blacher J. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co. P. 63–100.
194. Vengeris A. (2007). Psichologiniai piešinių testai. Vilnius: Presvika.
195. Wojtyła K. (1997). Asmuo ir veiksmas. Vilnius: Aidai.
196. Wojtyła K. (1994). Meilė ir atsakomybė. Vilnius: Alka.
197. XIII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumas: tezių rinkinys (2005). Vilnius: Lietuvos mokslininkų sąjunga.
198. Zisler K. (1998). Mokyklinė malda // *Religijos pedagogika I*. Kaunas: Tarpdiecezinė katechetikos komisija. P. 156–159.
199. Zisler K. (1998b). Religinio auklėjimo gairės // *Religijos pedagogika I*. Kaunas: Tarpdiecezinė katechetikos komisija. P. 23–39.
200. Žalimienė L. (2007). Vaikų socialinės globos kokybė ir jos vertinimas. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
201. Žydonienė R. (2003). Globėjų auginamas vaikas // *Mano vaikai: priešmokyklinis vaiko ugdymas*. Sud. O. Monkevičienė Kaunas: Šviesa. P. 54–61.
202. Венгер А. Л. (2003). Психологические рисуночные тесты: Иллюстрированное руководство. Москва: Владос–пресс. www.koob.ru [žiūrėta 2008-06-04].
203. Дилео Д. (2007). Детский рисунок: диагностика и интерпретация. Москва: Апрель Пресс.
204. Медведева И. Я., Шишова Т. Л. (2008). Воспитание без ошибок. Санкт-Петербург: Речь.
205. Сальникова Н. (2003). Работа с детьми. Санкт-Петербург: Питер Принт.

PRIEDAI

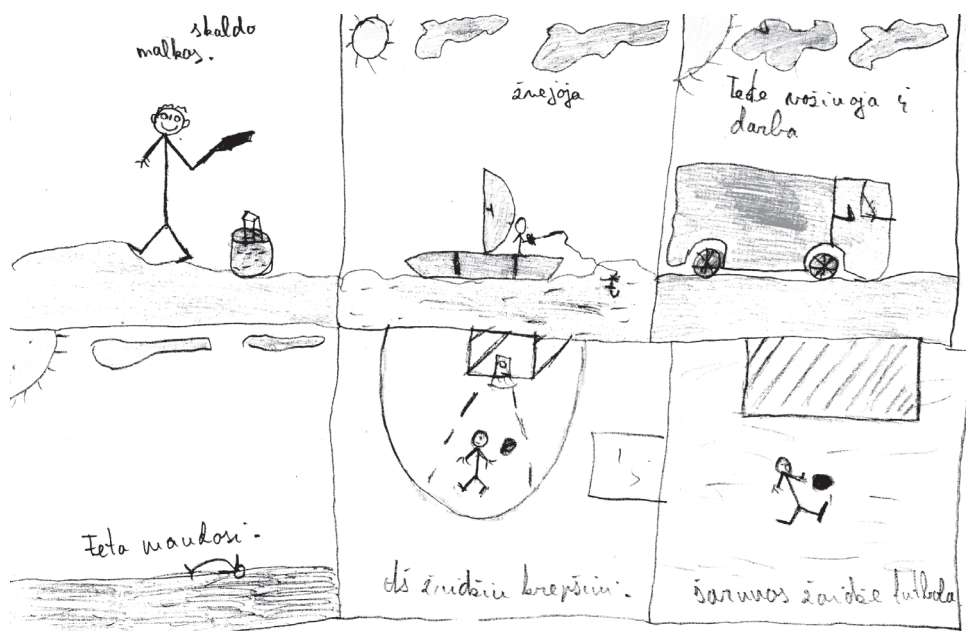
Gerbiami globėjai, atsakydami į klausimus, pažymėkite vieną ar kelis tinkančius variantus. Jei nė vienas pateiktas variantas netinka, parašykite savąjį šalia užrašo „kt“.

1. Šeimynos globėjo vardas, pavardė:

2. Auklėdami vaikus vadovaujatės:
 - a. Savo patirtimi;
 - b. Kitų šeimynų patirtimi;
 - c. Skaitote pedagoginę literatūrą
 - d. Dalyvaujate kursuose, seminaruose;
 - e. kt.
3. Iškilus auklėjimo sunkumams konsultuojatės su:
 - a. Psichologais;
 - b. Spec. pedagogais;
 - c. Mokyklos pedagogais;
 - d. Vaiko teisių apsaugos tarnyba;
 - e. kt.
4. Jums auklėjant vaikus yra svarbu:
 - a. Katalikų Bažnyčios mokymas;
 - b. Evangelikų tikėjimas;
 - c. Stačiatikių tikėjimas;
 - d. kt. tikėjimas (parašyti).....;
 - e. Auklėdami nesivadovaujate religija.
5. Ar sutinkate bendradarbiauti atliekant tyrimą ir pasidalinti savo patirtimi?
 - a. Taip;
 - b. Ne.

Jei pažymėjote “Taip”, prašau nurodyti savo tikslų adresą, elektroninio pašto adresą, telefono numerį.

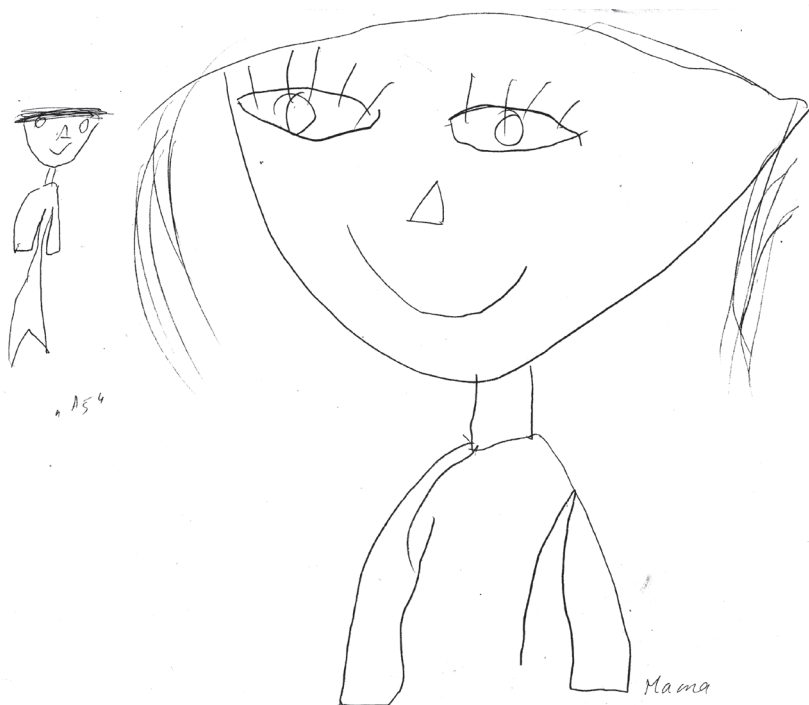
Visa pateikta informacija bus konfidenciali. Niekur nebus minimi jūsų bei jūsų vaikų, globotinių vardai, pavardės, gyvenamoji vieta.

1 pieš. EŠBV 17 „Mano šeimā“

2 pieš. ŠGBV 18 „Mano šeimā“

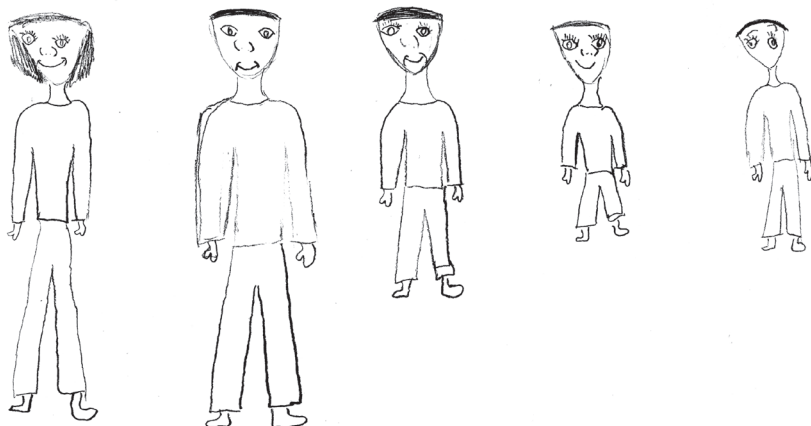

3 pieš. MKGV 7 „Mano šeima“

MAMA

4 pieš. MKGM 11 „Mano šeima“ I pusē

5 pieš. MKGM 11 „Mano šeima“ II pusē

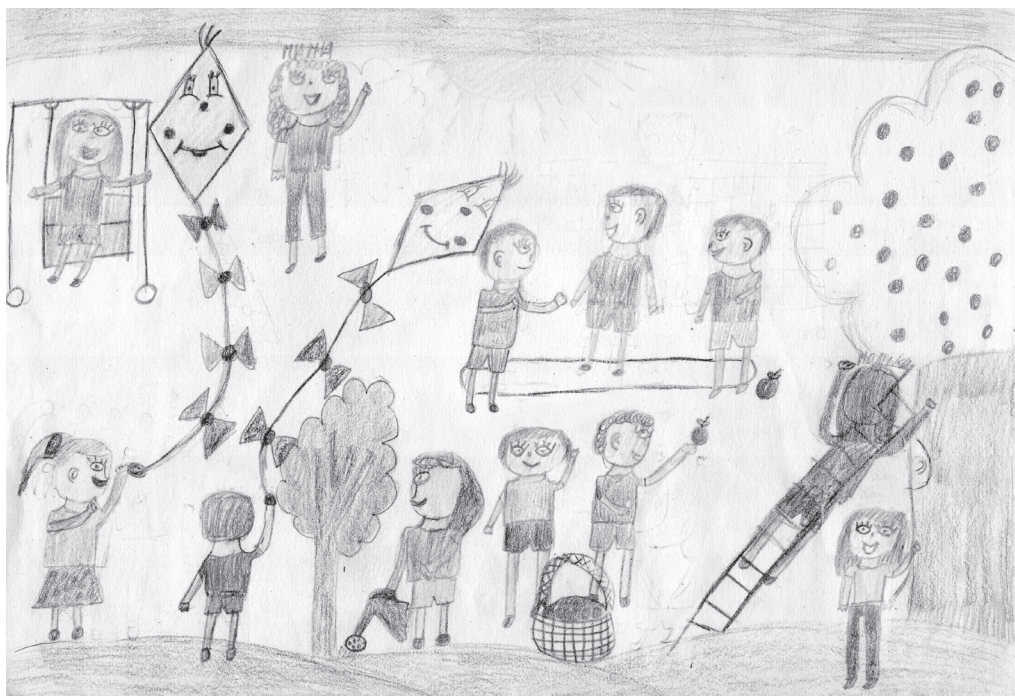
6 pieš. MKGM 13 „Mano šeima“

7 pieš. OLGM 10 „Mano šeima“ I pusē

8 pieš. OLGM 10 „Mano šeima“ II pusē

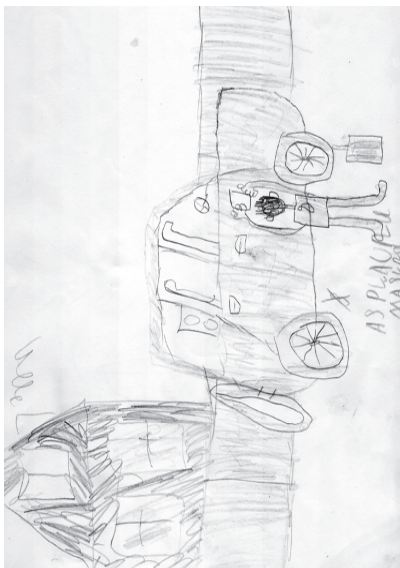

9 pieš. OLGM 12 „Mano šeima“

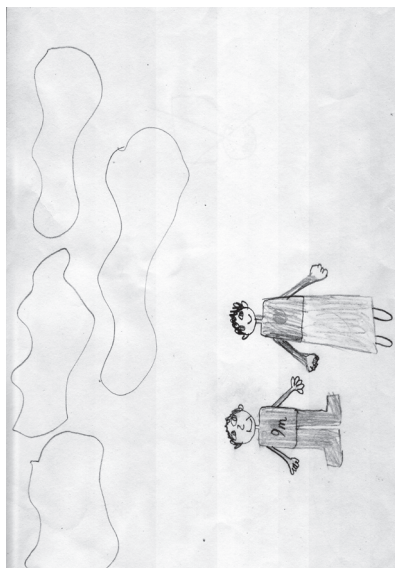

10 pieš. SLGM 10 „Mano šeima“

PIEŠINIŲ „MANO ŠEIMA“ BEI „AŠ IR DIEVAS“ SUGRETINIMAS

13 pieš. TBNV 9 „Mano šeima“

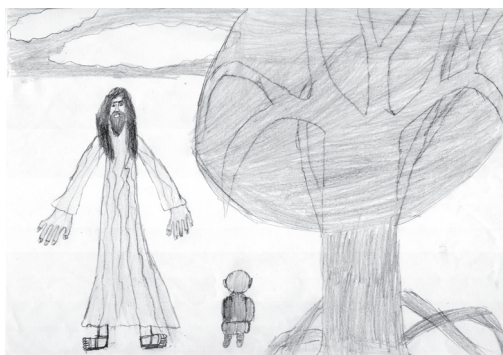
14 pieš. TBNV 9 „Aš ir Dievas“

15 pieš. GBNM 9 „Mano šeima“

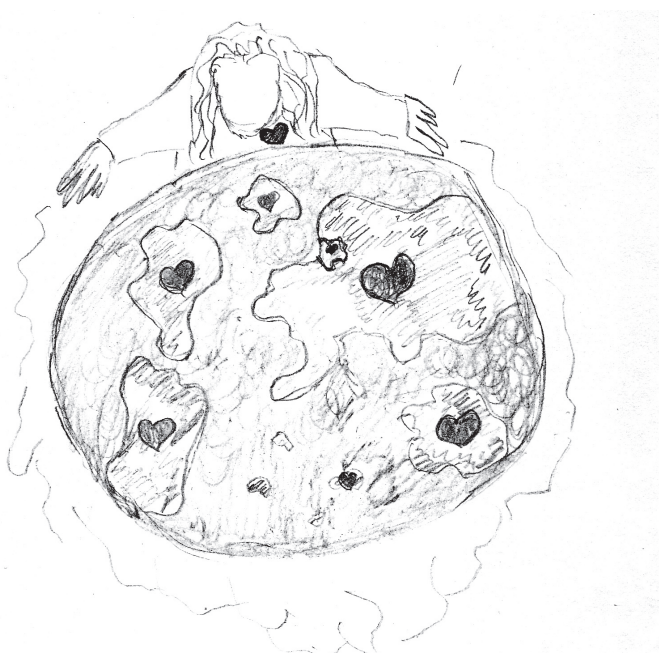
16 pieš. GBNM 9 „Aš ir Dievas“

17 pieš. LLEV 10 „Aš ir Dievas“

18 pieš. SPMM 13 „Aš ir Dievas“

19 pieš. ŠGBV 19

PASTOVI RELIGINIUS ĮSITIKINIMUS ATSPINDINTI ERDVĖ

1 pav. G.V. berniukų kambarys

2 pav. G.V. tėvų kambarys

3 pav. E.II. virtuvė

4 pav. G.V. bendras kambarys

5 pav. B.IV. bendras kambarys

6 pav. G.V. Laikinas maldos kampelis

7 pav. Prakatėlė, Kūčios

VAIKŲ RANKDARBAI

8 pav. E.II. eglutės žaisliukai – angeliukai, nerta vąšeliu

9 pav. E.II. Ščv. Mergelė Marija su kūdikiu, siuvinėta kryželiu

MGNV 13 RAŠINĖLIS

Prasidėjo žiema. Laukai apšalę. Nueinu į mišką ir pamatau kaip ten gražu. Medžiai gražiai apšalę varvekliais. Einu taku ir išgirdau kaip žvirbliai visokiais balsais ūbauja. Aš pamatau, kaip vilkas gauda kiškį. Po kiek laiko prieinu upelį ir pasikviečiu draugų ir vėl einu į mišką. Draugai sako: kaip gražu. Tokios dar žiemos gražios miške nebuvo. Juk tai viską sukūrė Dievas. Mes turime už viską dėkoti Dievui.

ŠVENČIŲ VAINIKAS

Priemonės: didelė žvakė, baltos popieriaus juostelės, žvakės tabletės, spalvotos kaspinių atkarpos, eglutės žaisliukai, saldainiai, kaštonai (arba kokie nors vaisiai), dirbtinių gėlių žiedai

Pasiruošimas: Pasiruošiama vieta: ant stalo patiesiama staltiesė, išdėliojamos priemonės

Trukmė: ~ 1 val.

Pradžia, paaiškinimas: piname švenčių vainiką. Turime daug skirtingų daiktų, kurie simbolizuoja skirtingas šventes. Pinsime vainiką ir apie šias šventes pasikalbėsime.

1. Uždegama **didžioji žvakė**. Ši žvakė – tai gėrio, grožio, tiesos, meilės Šaltinis. Kiekvienas iš šio šaltinio galime pasisemti jėgų, stiprybės, kantrybės, ištvermės, vidinės ramybės, džiaugsmo, vilties. Tereikia tik panorėti. Šis šaltinis niekada neišsenka ir visada yra atviras pripildyti mūsų širdis.
2. **Juostelės**. Nuo šio šaltinio tiesiame kelius. Jie simbolizuoja laukimą. Su kokia švente ar laikotarpiu tai gali būti susiję? Kokia jo (jos) prasmė? Taip, šiuo laikotarpiu tiesiame kelius. Kelius, kuriais dar niekas nėjo; kelius, kurie pamiršti, galbūt jau užžėlę. Tiesiame kelius iš širdies į širdį. Iš vaikų širdžių – į tėvų širdis, iš tėvų – į vaiko širdį; iš mokytojo – į mokinio, iš mokinio – į mokytojo; iš kaimyno širdies į kito kaimyno širdį; iš klasioko širdies į atstumto klasioko širdį.
3. **Mažos žvakutės**. Šios žvakutės simbolizuoja gimusį džiaugsmą. Kokia tai galėtų būti šventė? Kokia jos prasmė? Nutiesę kelius į kito širdį, turime ten uždegti meilės ugnelę, kuri šildytų ir laisvintų nuo nusiminimo, nevilties, pykčio, gėlos, neapykantos, skausmo. Uždekime kiekvienas žvakutes nuo pagrindinio Meilės Šaltinio. Žmogiška meilė nėra tobula. Kartais atsitinka taip, jog nenorėdami įskaudiname mylimus žmones. Tik tikrasis Meilės šaltinis gali nuo to apsaugoti.
4. **Kaspiniai**. Iš kaspinių aplink žvakutes pinsime vainiklą. Senovėje pirkkliai, atvykę iš svečių šalių, atveždavo įvairiausio šilko. Tarkime, kad kaspiniai simbolizuoja ypatingas, iš svečių šalių atkeliavusias dovanas. Kokia tai šventė? Kokia jos prasmė? Pinkime vainiką ir galvokime apie tai, kad uždegę kito širdyje meilės liepsnelę negalime sustoti. Neškime ir dovanokime vienas kitam kaip dovanas santarvę, šilumą, ramybę.
5. **Kaštonai**. Kaštonai yra medžių vaisiai. Kaip ir visi vaisiai, reikia laiko, kol jie užsi-mezga, kol užauga ir sunoksta. Mums taip pat reikia paruošti savo širdį šventei, kad tinkamai ją priimtume ir galėtume suvokti jos esmę. Dėliodami ant vainiko kaštonus, galvokime apie susikaupimą. Yra laikas, kai reikia švęsti ir yra laikas, kai reikia susimąstyti, pagalvoti apie save, savo gyvenimo, kiekvienos dienos prasmę, savo santykius su artimaisiais ir apskritai su žmonėmis. Be tokio susimąstymo laikotarpio būtume tušti, pilki, priklausantys skurdžių laidų per televizorių, trankios muzikos, skanaus valgio vergijai. Lengva pripildyti savo kūną, kad pripildytume savo dvasią, reikia atsakyti to, kas trukdo dvasios tobulinimui. Gal kokio filmo, gal skanėsto, gal piktumo ir nesantaikos. Galbūt to, ko laukei labai ilgai. Tai padarę suvokiame, jog atsakydami materialumo, trumpalaikio pasitenkinimo, pripildome save daug vertingesnių, amžinųjų turtų. Koks laikotarpis labiausiai susijęs su vidiniu pasiruošimu šventei? Kokia šio laikotarpio prasmė?

6. **Saldainiai.** Suvalgius saldainį lieka tik įvairiaspalviai popierėliai – šiukšlės. Puoškime jais vainiką ir susimąstykime, kaip kartais dažnai keičiasi mūsų jausmai ir poelgiai. Vieną dieną galime kalbėti apie meilę, kitą dieną – be galo įskaudinti tą patį žmogų. Vieną dieną aukštiname žmogų už jo išmintį, kitą dieną pavadiname kvailiu. Kokie baisūs pasidaro mūsų veidai, kai tariame šį ar panašius žodžius. Mūsų veidas persikreipia net apie tai pagalvojus. Ar neprimena jums tai vienos šventės? Kokia jos prasmė? Dėliodami kaštonus kalbėjome apie savęs išlaisvinimą iš neigiamų minčių. Stenkimės neleisti blogoms mintims mūsų subjauroti.
7. **Gėlės.** Pavasarį kraunami pumpurai, o po kiek laiko žemė pasipuošia gražiausiais žiedais. Taip ir mus pavasarį aplanko didelis džiaugsmas. Įvyksta stebuklas, kurio niekas nesitikėjo. Šis džiaugsmas – kaip naujas prisikėlimas. Prisikėlimas iš sąstingio, nevilties, negerumo, pykčio, skausmo. Tai šventė, dovanojanti viltį. Kokia tai šventė? Kokia jos prasmė?
8. **Eglutės žaisliukai.** Tarkim, kad eglutės žaisliukai simbolizuoja papuošalus. Kalbėjome apie prisikėlimą iš visokių negatyvių dalykų. Prisikeliame spindintys, tačiau pilki. Ką darome per šventes, kad nebūtume pilki, kasdieniški? Pasipuošiame ar ne? Puošti reikia ir savo vidų. Dėliokime eglutės žaisliukus ir galvokime, kuo galime papuošti savo vidų, savo „aš“? Gerumu, kantrybe, susivaldymu, pasitikėjimu, draugiškumu, rūpestingumu, nuoširdumu, atsidavimu... visokiausiomis dorybėmis. Kaip manote, koks žmogus pasižymėjo visokiausiomis dorybėmis ir kokia tai gali būti šventė?

Nupynėme švenčių vainiką. Ar gražu? Ar patiko? Tai iš ko pynėme vainiką? Kuo jis papuoštas? Kaip manote, ką simbolizuoja viduryje stovinti žvakė? Kas yra tas tikrasis Meilės šaltinis?

Užduotis: paimkite po lapelį ir tris minutes ant jo rašykite tai, ką galvojate, viską, kas ateina į galvą: sakinius, žodžius, žodžių junginius, nuotrupas. Pradedame.

10 pav. Švenčių vainikas N.III. šeimynoje

Inesė Ratnikaitė

KATALIKIŠKAS AUKLĖJIMAS ŠEIMYNOJE KAIP SOCIALINIS PEDAGOGINIS FENOMENAS

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, edukologija (07 S)

SL 843. 2011-05-19. 17,5 aut. apsk. l. Užsakymas 43.
Išleido VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, Vilniaus g. 88, LT-76285 Šiauliai.
El. p. leidykla@cr.su.lt, tel. (8 ~ 41) 59 57 90, faks. (8 ~ 41) 52 09 80.
Spausdino UAB „Šiaulių knygrišykla“, P. Lukšio g. 9A, LT-76207 Šiauliai.